magazin istoric

SERIE NOUĂ — IUNIE 1994

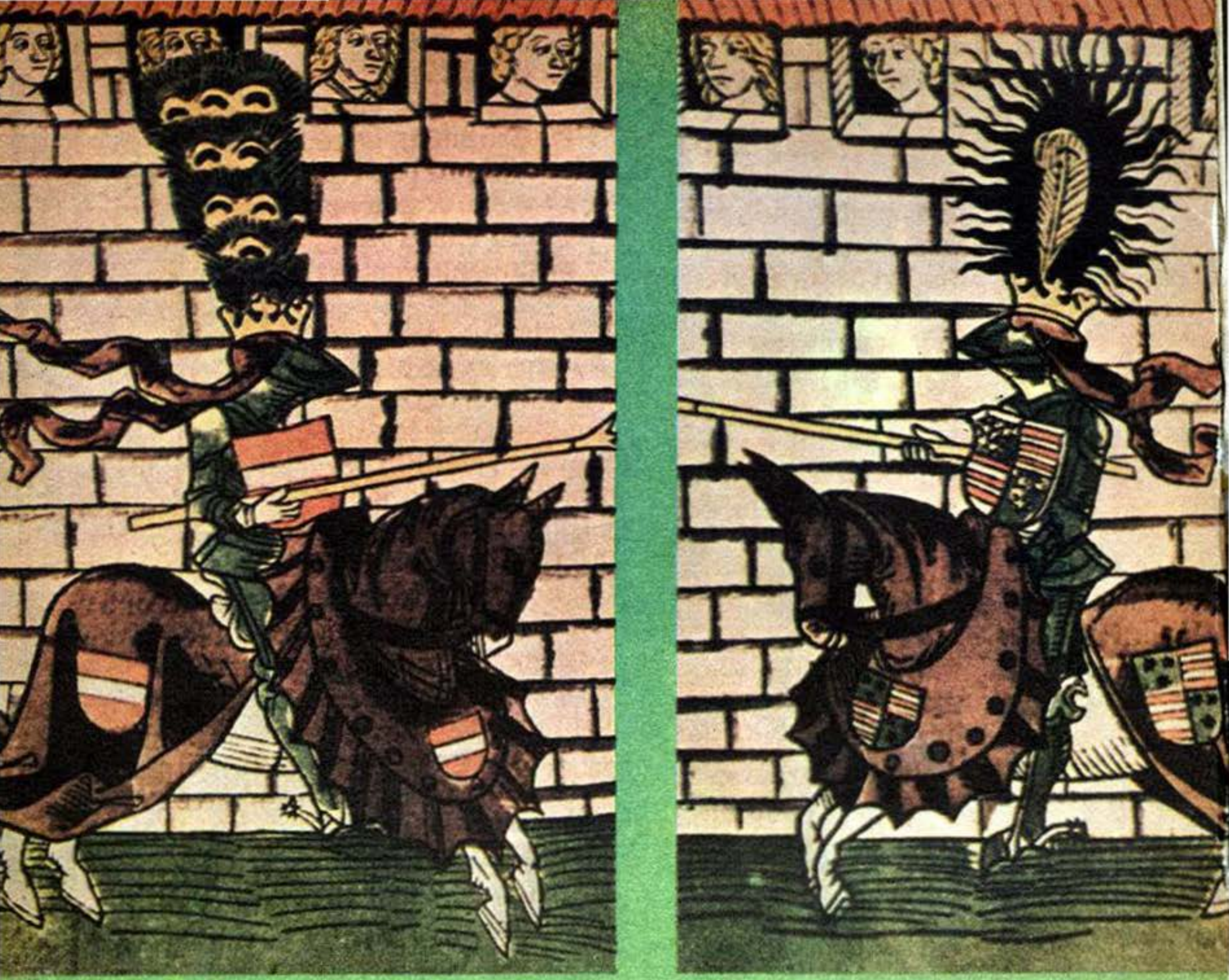

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVIII — nr. 6 (327)
iunie 1994

Director — redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Bucureşti, strada Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70100, Telefon: 615.02.00, interioare 406, 917

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei (responsabil de număr), Doina Pascu, Marian Ştefan
Secretar de redacţie: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: G. Apreotesei, C. Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editor: Fundaţia Culturală Magazin Istoric. Revistă tipărită la R.A.I. — IMPRIMERIA „CORESI" — Bucureşti, director general Dumitru Constantinescu; director economic M. Vlădeanu; director M. Soare

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR

Romania: Andrei Oţetea 2
Regele Ferdinand şi Marea Unire: Ioan Scurtu 3
1944. Pagini de jurnal: Ioan Hudiţă 7
Căderea României în comunism: Gh. Ţuţui 15
Procesul lui Iuliu Maniu în presa engleză: Ion Calafeteanu, Nicolae Dinu 20
Drama dislocaţilor: Constantin Aioanei, Cristian Troncotă 24
Rhône-Poulenc: Dorin Matei 33
Uniunea Europeană — o idee istorică: Gheorghe Magheru 36
Un posibil răspuns american: Cristian Popişteanu, Dorin Matei 39
Primejdioasa vară a anului 1940: John Lukacs 45
Din istoria serviciilor secrete. Alfred Redl — agentul nr. 25?: Mihail Alekseev. 52
Stema cu cele trei capete de negri: Constantin Rezachevici 56
„Numele lui Mihai voievod a ajuns de spaimă pentru turci": Eugen Denize..... 63
Moartea lui C.D. Rosenthal — sinucidere sau asasinat?: Costin Feneşan, Valeriu Stan 67
Revistele de istorie în dialog: David Thelen 71
Samurali sau dispariţia unei caste: Louis Frédéric 72
Federaţia Rusă: Vasile Şandru 76
Leopold II — baroana de Vaughan: Jacques Descheemaeker 83
În Bucureşti, acum 50 ani 88
● **Concursul Tânărului European... 38** ● **Cărţi sosite la redacţie... 51** ● **Rebus istoric... 87** ● **Ora şcolii... 92** ● **Istoria şi şcoala... 93** ● **Dialog cu cititorii** 95

ANDREI OŢETEA

Romania

Mai bine de trei secole de revărsare continuă în nordul Peninsulei Balcanice a elementului italic şi provincial romanizat, ca urmare a unui impuls demografic spontan sau a iniţiativei statului roman, au transformat romanitatea, în această regiune a Europei, într-un fenomen autohton de excepţională vitalitate, capabil să reziste tuturor vicisitudinilor istorice atunci când, sub presiunea asaltului necontenit reluat al stepei şi al masei popoarelor migratoare puse în mişcare de convulsiunile lumii asiatice, Imperiul a fost silit să renunţe la dominaţia sa politică la Dunărea de Jos[...] Zece secole de stăpânire a imperiului stepelor, permanent reînnoit în altă variantă, şi cea mai teribilă frământare de popoare pe care a cunoscut-o vreo regiune a Europei nu au putut distruge fundaţia răsăriteană a Romei. Deşi separată definitiv, din punct de vedere teritorial, de regiunile de unde îşi trăsese obârşia, deşi fragmentată în mai multe unităţi şi restrânsă ca întindere în urma migraţiei şi aşezării popoarelor turanice şi slave în centrul şi sud-estul Europei, romanitatea orientală şi-a păstrat viabilitatea. La capătul unei îndelungate perioade de refugiu în anonimatul istoric, în care nu şi-a pierdut însă individualitatea, atât de puternic marcată de ceea ce Nicolae Iorga a numit sigiliul Romei, ea a reuşit chiar să se impună ca forţă politică de sine stătătoare şi să-şi creeze un stat propriu. Dacă acest fapt, în care unii eruditi ai vremurilor apropiate nouă au vrut să vadă un miracol istoric, a fost posibil, explicaţia se află în moştenirea lăsată de Roma celui mai tânăr vlăstar al ei.

Când legiunile şi administraţia au fost retrase din nordul Dunării sub Aurelian, când aşezarea, mai întâi cea trecătoare a germanilor, apoi cea definitivă a slavilor în Moesia şi Iliria şi a popoarelor de stepă în Panonia, a pus capăt şi în aceste provincii autorităţii exercitate de imperiu, locuitorii romani şi romanizaţi rămaşi fără protecţia politică a Romei au continuat în cadrul local formele de viaţă şi organizare socială tradiţionale, perpetuând şi noţiunile cu care erau obişnuiţi să le desemneze; în ciuda unui însemnat adaos de termeni împrumutaţi de la migratori, de la slavi în primul rând, limba pe care o foloseau şi-a păstrat esenţa latină în lexic, morfologie şi sintaxă. Termenii care exprimă realităţile fundamentale ale existenţei — ale vieţii economice, sociale şi spirituale — sunt, cu excepţii neînsemnate, de origine latină; celula socială fundamentală — familia — şi raporturile de înrudire şi-au păstrat denumirile latine ca şi viaţa rurală, în aspectele ei economice şi în realităţile sociale pe care le cuprindea. „Ţăranii" (terra), erau grupaţi în „sate" (fossatum) — rămase unicul tip de aşezare umană după aproape totala dispariţie a vieţii urbane —, conduse de sfatul „bătrânilor", foştii veterani romani, care s-au menţinut în tot evul mediu ca instituţie a vieţii sătesti. „Dreptatea" era împărţită de judeţ, care a perpetuat amintirea judex-ului roman. Când micro-organismele sociale care erau satele s-au grupat în unităţi mai mari, de obicei aşezate de-a lungul văilor, acestea au luat numele de ţară (terra) şi primul stat durabil pe care a reuşit să-l creeze crâmpeiul nordic al romanităţii orientale a purtat numele de Ţara Românească — Terra romana — condusă de un domn (dominus), care, fără pretenţii imperiale, prelungea amintirea stăpânului de odinioară, împăratul roman.

Roma păgână a lăsat Romaniei orientale noţiunile fundamentale ale vieţii economice şi ale organizării sociale; Roma metamorfozată — Roma creştină — i-a dat la rândul ei pe cele ale vieţii spirituale medievale. „Creştini" (crestiani) încă din vremea când Roma nu îi părăsise încă, membrii acestei comunităţi îmbrăcau în veşmânt latin noţiunile esenţiale ale noii credinţe. Ierarhia cerească în frunte cu Dumnezeu (Dominus Deus), asistat de îngeri (angeli), veghea asupra credincioşilor împotriva negatorului creaţiei, dracul (draco), nu diabolul grecesc, care se străduia să-i tragă în păcat (peccatum). În biserică (basilica), în forma romanizată, în faţa altarului, preotul înălţa rugăciuni (rogationem) către cer în numele crucii (crucem) şi săvârşea taina fundamentală a cuminecăturii (comunicatio) şi aceea a botezului (baptismum). Credincioşii se închinau (înclinare), păzeau sărbătorile (servatoria), atât cele care închideau ciclul mântuirii — Crăciunul, Paştele, Rusaliile (Rosalia) şi Floriile (Floralia, florilia), acestea din urmă reminiscenţe ale cultelor păgâne travestite în haină creştină — cât şi ziua de odihnă a duminicii (dies dominica).

Limba română s-a format şi s-a dezvoltat direct din latina populară, fără să fi suferit influenţa latinei liturgice şi literare ca în Occident. Ea a păstrat astfel forme arhaice pe care celelalte limbi romanice nu le cunosc.

Odată cu cadrele fundamentale ale vieţii sociale şi spirituale şi mai presus decât aceasta, Roma a lăsat ramurii răsăritene dezvoltate din trunchiul romanităţii italice conştiinţa apartenenţei la o comunitate de civilizaţie superioară.

(Fragment din Romanitatea Orientală, *în* Scrieri istorice alese, *Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980.)*

REGELE FERDINAND ŞI MAREA UNIRE

Prof. univ. dr. IOAN SCURTU

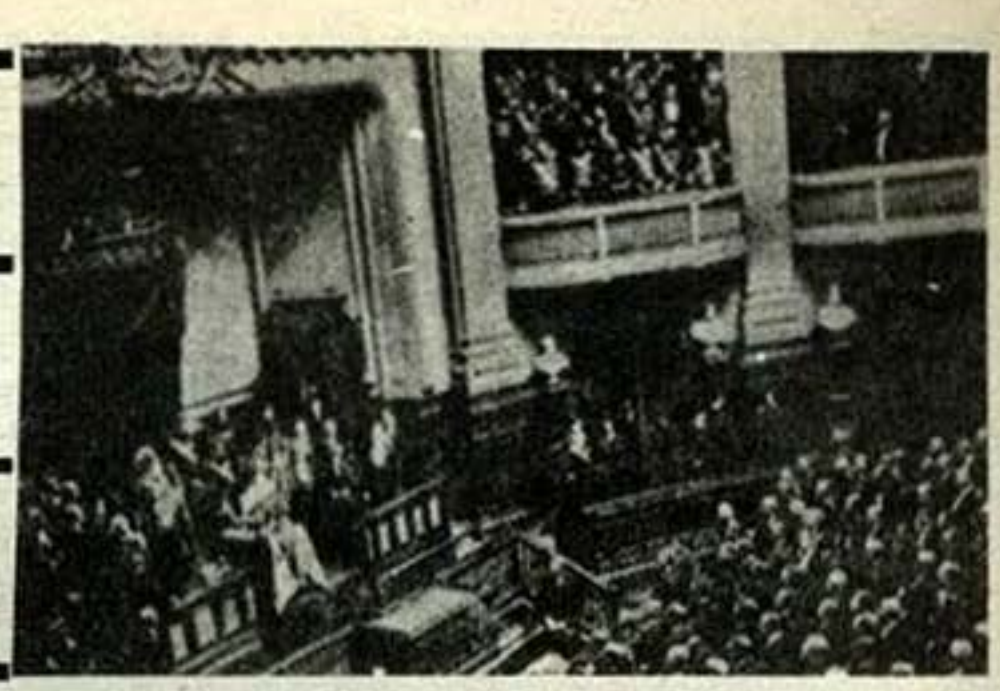

Anul acesta, în luna iulie, se împlinesc 67 de ani de la moartea regelui Ferdinad I. Domnia celui de al doilea rege al României s-a întins pe durata a mai puţin de 13 ani, dar în timpul ei s-a săvârşit cel mai însemnat eveniment al istoriei noastre naţionale: Marea Unire.

Încă din primele clipe ale domniei, Ferdinand a înţeles cât de greu era rolul ce-i revenea pentru a fi la înălţimea aspiraţiilor şi intereselor supreme ale românilor. Dacă unchiul său, Carol I, reuşise, în cursul a 48 de ani, să ridice ţara de la condiţia de principat vasal unei mari puteri la rangul de regat independent, devenind monarhul unui regat respectat în Europa, dovedind el însuşi voinţă, echilibru, disciplină şi sobrietate impuse ca o linie de conduită, Ferdinand avea să-şi câştige un titlu pe care nici unul dintre suveranii României nu l-a putut dobândi: acela de a fi regele voinţei poporului său. **Un titlu recunoscut de toată lumea şi care exprimă dramatica confruntare între omul Ferdinand şi suveranul chemat să facă faţă idealului suprem al naţiunii ale cărei destine fusese chemat să le conducă.**

Cum s-a materializat această fericită fuziune sufletească între monarh şi poporul său?

Un răspuns la această întrebare încearcă să formuleze şi articolul pe care îl publicăm în continuare. În numărul viitor, vom pune în circuit public un document inedit dintr-o arhivă particulară; o sursă documentară cu totul relevantă pentru portretul real, al şefului statului român de atunci.

El s-a învins pe sine

Despre rolul regelui Ferdinand în făurirea Marii Uniri din 1918 s-a scris aproape exclusiv de pe poziţii politice partizane. În perioada interbelică el a fost numit „Ferdinand cel Loial" sau „Ferdinand Unificatorul", pentru ca după 1947, rolul său în realizarea actului istoric din 1918 să fie contestat sau negat, mai apoi trecut sub tăcere, ca de prin anii '70 numele lui să fie din nou menţionat printre făuritorii Unirii, cel mai adesea însă fără comentarii. După 1989, cele două tendinţe extreme — de idolatrizare sau de negare — au reapărut în prim plan, cu deosebire în presă.

În cele ce urmează, vom prezenta câteva momente semnificative care au jalonat atitudinea regelui Ferdinand şi contribuţia sa la făurirea marelui act istoric al Unirii din 1918.

Ca urmare a morţii lui Carol I, principele moştenitor Ferdinand a depus jurământul în calitate de rege al României în ziua de 28 septembrie 1914. Într-un discurs, el a dat asigurări că va fi „un bun român", ceea ce, în împrejurările de atunci, însemna că nu se va opune sentimentelor generale ale poporului român. După aprecierea lui Nicolae Iorga, noul rege „era pentru cei mai mulţi un necunoscut şi un neţinut în seamă, pentru câţiva o taină, aproape pentru nimeni o siguranţă". O idee similară formula şi regina Maria: „Soţul meu era... pentru poporul său ca o carte închisă, nimeni nu ştia ce simţea".

Problema esenţială, atunci, era atitudinea faţă de război, găsirea modalităţilor adecvate pentru făurirea statului unitar naţional. Regele Ferdinand — născut, ca şi unchiul său Carol I, în Germania şi făcându-şi pregătirea militară în această ţară — era convins de victoria Puterilor Centrale. Treptat, el avea să fie influenţat tot mai mult de către soţia sa, regina Maria, precum şi de către Barbu Ştirbey, care se pronunţau pentru intrarea României în război de partea Antantei. I.G. Duca scria în memoriile sale: „Nu vreau, desigur, să micşorez meritele pe care regele Ferdinand şi le-a câştigat faţă de neamul românesc, fiindcă ele sunt nepieritoare şi rămân întregi. Dar fără îndoială că desăvârşita sa lipsă de voinţă l-ar fi putut îndemna tot atât de bine să urmeze o politică cu totul opusă, dacă aşa ar fi stăruit cei din jurul său. Lângă dânsul sta însă neclintit în hotărârea românismului Barbu Ştirbey; lui i se datoreşte în primul rând deciziunea la care a ajuns în cele din urmă — după lupte sufleteşti şi jertfe — dar mare este, fără îndoială, meritul regelui şi al conştiinţei lui. Că această eroică luptă sufle-

tească a dat-o în această direcţie şi nu într-alta, meritul îl are, întreg, Barbu Ştirbey".

În ziua de 4/17 august 1916 au fost semnate Convenţia politică şi Convenţia militară cu puterile Antantei, iar după zece zile, la 14/27 august, la Palatul Cotroceni din Bucureşti s-a întrunit un Consiliu de Coroană (*Magazin istoric*, nr. 6/1973 şi 12/1983). Deschizând discuţia, regele Ferdinand a declarat: „Am convocat aici pe mai marii ţării nu ca să le cer un sfat, ci ca să le cer sprijinul. Văd situaţia în aşa fel, încât nu mai putem rămâne în neutralitate. De aici înainte victoria Puterilor Centrale este exclusă. Guvernul meu, care crede şi el că a venit momentul să începem războiul, a şi avut o consfătuire cu unul din guvernele beligerante". Regele a ţinut să precizeze că pentru a lua o asemenea decizie a trebuit să se învingă pe sine (aluzie la faptul că intra în război împotriva ţării în care s-a născut), fiind călăuzit numai de interesele superioare ale României.

Ca şi Consiliul de Coroană din 1914 (*Magazin istoric*, nr. 1/1976), cel care s-a opus categoric poziţiei exprimate de aproape toţi cei prezenţi a fost Petre P. Carp; el n-a ezitat să-i amintească regelui că era un Hohenzollern şi că atunci când interesele patriei de origine şi cele ale patriei adoptive coincid, nu trebuie să iei o atitudine care să contrazică aceste duble interese. Regele a replicat cu fermitate: „Domnule Carp, ştiu bine că sunt un Hohenzollern, nu era nevoie să mi-o aminteşti dumneata. Dacă interesele patriei de origine ar corespunde cu cele ale României n-aş ezita să adopt opiniile dumneavoastră; această soluţie ar fi fost cea mai uşoară pentru mine. Dar, scormonind adânc în conştiinţa mea, am ajuns, cu durere, la concluzia că interesele României nu merg alături de cele ale Austro-Ungariei şi, în consecinţă, cu cele ale Germaniei. A trebuit să-i impun inimii mele tăcerea; asta n-a fost uşor; cu sufletul torturat am luat hotărârea de a-mi face datoria faţă de poporul român ale cărui destine le conduc. Cu durere, dar cu convingerea că decizia din aceste zile este singura care concordă cu destinul ţării mele, România".

Cu încăpăţânarea-i caracteristică, P.P. Carp a ripostat: „Sire, am trei fii, îi voi trimite pe toţi trei pe front, totuşi doresc înfrângerea armatelor române, căci prefer România învinsă alături de Germania, decât victorioasă alături de Rusia". La aceste cuvinte, „regele a tresărit, roşu la faţă, dar foarte stăpân pe el, şi a zis: «Domnule Carp, respect toate părerile, dar nu pot lăsa să treacă ultimele dv. cuvinte. Ele nu sunt expresia adevăratelor dv. simţăminte. Îmi închipui că au izvorât în focul discuţiunii dintr-un moment de necugetată mânie». «Ba deloc», răspunse Carp. «Ba da, ba da», insistă regele părinteşte". Martor al scenei, Ion I.C. Brătianu i s-a adresat lui Carp: „Atunci ia-ţi fiii înapoi şi dă-i în armata germană".

Atitudinea lui Ferdinand la Consiliul de Coroană a fost remarcabilă, constituind o adevărată şi plăcută surpriză pentru cei ce se îndoiau de capacitatea lui de a adopta o atitudine fermă, lipsită de echivoc. Starea sa sufletească a fost însă deplorabilă. El a părăsit sala de consiliu cu ochii în lacrimi, retrăgându-se în birou, unde l-a găsit pe vechiul său camerier, Neuman, căruia i-a mărturisit: „«Neuman, să ştii că în interesul ţării al cărei rege sunt, am trebuit să trag spada împotriva ţării mele de origine. Tu eşti german şi ai rămas german, prin urmare nu am dreptul să-ţi cer nimic. Din ceasul de faţă vei face ce-ţi va dicta conştiinţa. Poţi să te înapoiezi la Sigmaringen. Îţi voi înlesni plecarea şi te voi binecuvânta». Bătrânul Kammerdinier, ultima amintire vie a copilăriei şi a patriei germane, trecând atunci peste toate prescripţiile protocolare, l-a îmbrăţişat pe rege şi i-a spus că va rămâne câine credincios la picioarele lui până la ultima sa suflare. Şi, căzând unul în braţele altuia, au plâns cu hohote".

Regele Ferdinand a semnat *Proclamaţia către ţară* şi *Ordinul de zi* către ostaşi prin care se cerea lupta hotărâtă pentru a „închega pentru totdeauna ceea ce Mihai Viteazul a înfăptuit numai pentru o clipă".

Suferind împreună şi pentru ţară

După unele succese iniţiale pe frontul din Transilvania, armata română, atacată şi din sud de forţe germane, turceşti şi bulgare, a trebuit să se retragă; în noiembrie 1916 autorităţile centrale, inclusiv regele, s-au refugiat la Iaşi, care a devenit capitala provizorie a ţării. A urmat o perioadă extrem de grea pentru poporul român, care a trebuit să suporte jaful şi teroarea cotropitorilor, sfâşietarea ţării, nenumărate pierderi umane şi materiale. Al. Mărghiloman nota: „Germanii devin grozav de aspri şi puţin discreţi. Ei invadează totul şi desigur că curtenia este în mod voluntar dată de o parte... Pe hârtiile oficiale titlul ministerial şi menţiunea Regatul României sunt şterse. Ei zic că oficial Regatul României nu mai există. Au oprit ca să fie pomenit în biserici regele şi chiar să se pronunţe numele lui".

Represiunile au mers şi mai departe. Regele Ferdinand a fost şters din cartea cea mare a Hohenzollernilor, la Sigmaringen familia sa a proclamat doliu ca şi cum acesta ar fi murit, iar fratele său mai mare l-a declarat trădător al numelui şi al armelor. Împăratul Wilhelm II, capul familiei de Hohenzollern, i-a retras Ordinul Casei sale, precum şi toate gradele, onorurile şi decoraţiile pe care i le acordase.

Regele Ferdinand a suportat cu stoicism toate aceste vicisitudini, exprimându-şi hotărârea de a rămâne, până la capăt alături de poporul şi armata sa. În primăvara anu-

lui 1917, regele s-a adresat ostaşilor români, promiţându-le înfăptuirea reformei agrare şi a celei electorale, după care a şi urmat dezbaterea acestor două reforme în Parlament şi înscrierea lor în Constituţie. Reformele se impuneau ca o necesitate obiectivă, dar aveau şi o mare semnificaţie politică şi naţională, stimulând hotărârea de luptă a românilor, care în iulie-august 1917 au obţinut strălucitele victorii de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz. Numai ieşirea Rusiei din război — ca urmare a revoluţiei din octombrie — a obligat România să meargă pe calea armistiţiului şi apoi a păcii cu Puterile Centrale.

Au fost şi oameni politici dintre cei rămaşi în teritoriul ocupat carę s-au pronunţat pentru înlăturarea regelui Ferdinand. Semnificativă a fost poziţia lui P.P. Carp, care, la solicitarea guvernului de la Iaşi de a contribui la ameliorarea condiţiilor de pace impuse de Puterile Centrale, a răspuns: „Dl. P.P. Carp vă roagă să spuneţi respectuos Maiestăţii Sale că, după părerea lui, chiar dacă regele ar semna pacea cu Puterile Centrale, rămânerea lui pe tron ar da loc la o serie de convulsiuni, care ar face dinastia imposibilă şi ar îngreuna vindecarea rănilor cauzate printr-o politică fatală".

La rândul său, Constantin Stere elaborase un proiect de alianţă personală cu împăratul Wilhelm II al Germaniei, pe care l-a expus „cu căldură" lui Al. Marghiloman la 3/16 ianuarie 1918: „Am avea — susţinea el — aici un vicerege şi am avea privilegiul unei guvernări căreia Australia şi Canada i-au apreciat binefacerile [referire la raporturile dintre cele două ţări şi Coroana britanică — *n.r.*]. O România tare nu se poate concepe cu o monarhie care tremură în faţa partidelor. Dinastia nu are la noi puterea tradiţiilor. Trebuie dar să-şi ia puterile din afară: o alianţă personală poate singură să dea această putere".

Ideea înlăturării regelui

Regele Ferdinand I decorează drapelul unei unităţi distinsă în timpul luptelor de pe frontul din Moldova

În p. 3: *28 septembrie 1914. Jurământul regelui Ferdinand I, în faţa Adunării Constituante*

Ferdinand era susţinută şi de ministrul de externe austro-ungar, Ottokar Czernin, care la 15/28 decembrie 1917, transmitea principelui Hohenlohe, în legătură cu modificările teritoriale impuse României: „Cred că aceste mici corecturi de graniţă ar fi relativ uşor de realizat dacă tratăm direct cu regele Ferdinand şi îi declarăm că dinastia este înlăturată; în cazul însă că rectificările de graniţă sunt imediat acceptate, am lăsa totuşi pe tronul României pe unul din fiii săi. În cazul acesta, ar trebui, firește, fixate cu acest prilej, eventual cu tutorii săi care urmează să fie numiţi, garanţiile pentru comportarea viitoare a României"[1].

Până la urmă, Puterile Centrale au acceptat să negocieze cu guvernul numit de regele Ferdinand, renunţând să mai ridice problema înlăturării lui. Pacea separată a fost semnată din partea României de Al. Marghiloman în ziua de 24 aprilie 1918, exact în sala în care se desfăşurase Consiliul de Coroană din august 1916. Se cuvine subliniat faptul că, în ciuda tuturor presiunilor ce s-au exercitat asupra sa — de Puterile Centrale, dar şi de guvernul Marghiloman — regele Ferdinand a evitat să ratifice pacea încheiată la Bucureşti, astfel că aceasta a rămas, din punctul de vedere al dreptului constituţional românesc, de drept nulă.

Regele tuturor românilor

Evoluţia evenimentelor politice a validat poziţia regelui Ferdinand. În toamna anului 1918, Puterile Centrale au fost nevoite să capituleze. Cu puţin timp înainte de încheierea armistiţiului, România a revenit în tabăra Antantei, alături de care luptase în 1916-1917. La înapoierea sa în Capitală, la 18

[1] Este bine să precizăm că în acest pasaj răzbate întreaga ură înverşunată a celui care, înainte de a ajunge ministru de externe al bicefalei monarhii, fusese ministrul aceleiaşi monarhii la Bucureşti şi se simţise ofensat personal de faptul că nu putuse evita intrarea României în război de partea Antantei. De altfel, Czernin a avut lipsa de delicateţe de a-şi exprima şi personal sentimentele sale faţă de regele Ferdinand, cu prilejul unei întrevederi ce a avut loc în ziua de 27 februarie 1918, la Răcăciuni, plăcându-i să se laude apoi pentru duritatea cu care se purtase (*Magazin istoric*, nr. 1/1992) *n.r.*

noiembrie/ 1 decembrie 1918, Ferdinand I a primit din partea generalului Eremia Grigorescu, ministrul de război, cartea de mareşal al armatei române, fiind primul cetăţean român care dobândea această supremă consacrare militară. Titlul reprezenta de fapt o recunoaştere a contribuţiei majore pe care regele o adusese, în calitate de comandant de căpetenie al armatei, la războiul pentru unitate naţională.

Anul 1918 a început în condiţii extrem de grele pentru România, dar a rămas în istorie ca anul Marii Uniri. Regele s-a implicat personal în realizarea tuturor etapelor Marii Uniri, primind delegaţiile din Basarabia, Bucovina şi Transilvania, purtând discuţii şi formulând sugestii ce s-au materializat în modalităţile concrete de acţiune a fruntaşilor politici români de atunci. Regele a primit actele de unire adoptate la Chişinău, Cernăuţi şi Alba Iulia, a rostit impresionante discursuri privind semnificaţia Unirii. În ziua de 1/14 decembrie, primind delegaţia ardeleană care a adus la Bucureşti Rezoluţia Adunării Naţionale de la Alba Iulia, regele a ţinut să sublinieze: „Ne-aţi adus nu numai dorul împlinit al câtorva milioane de suflete, ne-aţi adus inimile lor, şi în primirea plină de dragoste frăţească ce aţi găsit-o la noi, aţi putut simţi pulsul ţării mume ce bate în acelaşi ritm cu al vostru... După Basarabia, după Bucovina, mai lipsea o piatră din cele mai scumpe: Ardealul cu ţinuturile din Ungaria locuite de români. Azi ne-aţi adus şi această ultimă piatră a clădirii, care încoronează marea operă de unire. Putem privi cu încredere în viitor, căci temeliile sunt puternice, bazate pe principii democratice, care sunt o chezăşie pentru dezvoltarea firească a unei vieţi sănătoase, ele sunt alimentate prin credinţa nestrămutată a unui şir întreg de generaţii, de apostoli ai idealului naţional, ele sunt şi sfinţite prin sângele vitejilor mei ostaşi care au luptat şi au murit pentru Unire".

După primirea actelor de unire, regele Ferdinand a semnat decretele prin care erau ratificate hotărârile adunărilor naţionale de la Chişinău, Cernăuţi şi Alba Iulia, precum şi pe acelea de numire a reprezentanţilor Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei în guvernul României.

Marea Unire nu a fost opera unui singur partid politic, a unei clase sau categorii sociale, ea a fost rodul acţiunii şi voinţei întregului popor român. Nicolae Iorga, cu excepţionala-i putere de sinteză, aducea un vibrant elogiu tuturor celor care au contribuit la împlinirea marelui vis: „Fără a uita pe nimeni din cei care au colaborat la această faptă a Unirii, de la general şi de la fruntaş ardelean, până la ultimul ostaş şi ţăran, omagiul recunoştinţei noastre să se îndrepte azi către poporul acesta întreg de oriunde şi din toate veacurile, martir, şi erou".

În acelaşi timp, se cuvine subliniat şi faptul că — în acele momente decisive pentru destinele sale — poporul român a fost condus de mari personalităţi, în rândul cărora regele Ferdinand se înscrie la loc de cinste. Trăind din plin euforia momentelor înălţătoare de atunci, regina Maria s-a adresat în acele zile de decembrie 1918 soţului său: „Spune-mi, Nando, îţi dai seama că ai devenit un om mare? Realizezi pe deplin în imaginaţia ta ce reprezinţi de acum încolo în istoria acestui popor? Tu, care o viaţă întreagă ai fost modest, ai fost un om care te-ai îndoit de tine, cuprinzi cu mintea ta toată semnificaţia de a întrupa visul secular al unui neam de 18 milioane de locuitori?"

Dar Ferdinand nu se socotea un „om mare", un „erou", o „personalitate istorică", ci doar un om care şi-a făcut datoria şi care a avut norocul ca Dumnezeu să-l răsplătească pentru poziţia şi credinţa sa. Dincolo de modestia sa ieşită din comun, şi chiar mai presus de „voinţa sorţii", rămân faptele concrete, cele care definesc rolul regelui Ferdinand în evenimentele de după 1914, ce au culminat cu Marea Unire. Respectuos faţă de principiile democratice înscrise în Constituţie, principii ce aveau la bază concepţia potrivit căreia regele domneşte dar nu guvernează. Ferdinand „s-a învins pe sine" ca german, ridicând spada împotriva ţării de origine, a adus o contribuţie importantă la afirmarea şi consolidarea demnităţii statului român în împrejurările vitrege de la sfârşitul anului 1917 şi începutul lui 1918. Prin toate actele semnate de el, prin atitudinea demnă şi prin asumarea plină de încredere a idealurilor de unitate naţională ale poporului său, Ferdinand a devenit din rege al Vechiului Regat, „regele tuturor românilor", înscriindu-şi numele la loc de cinste în marea carte a neamului. ■

IMPORTANT

De la punctul de difuzare de la sediul redacţiei noastre, str. Ministerului, nr. 2, parter, Sectorul 1, Bucureşti, puteţi procura:

- **exemplare din** Magazin istoric: **2,4-8,11,12/1991; 1-12/1992; 1,3-7,9-12/1993; 1-4/1994.**
- Caietul Magazin istoric nr. 1, Ultimele zile ale mareşalului Ion Antonescu.
- Armand Călinescu — Discursuri parlamentare, **2 vol.**

De asemenea, la sediul redacţiei noastre puteţi contracta abonamente la Magazin istoric **pentru anul 1994.**

Un fruntaş naţional ţărănist depune mărturie în faţa istoriei

• Ică Antonescu propune ca un lider P.N.Ţ. să meargă la Moscova • Aliaţii nu-i pot supăra pe ruşi de dragul românilor • Cum vede Pătrăşcanu problema Basarabiei şi Bucovinei • Trei personaje extrem de agitate: Tătărescu, Ralea, Ghelmegeanu • Constantinescu-Iaşi insistă • Veşti de la Ştirbei • Generalul Ştefiea nu mai crede în minuni, dar Sănătescu şovăie încă • Brătianu este de mult perfect înţeles cu Maniu

IOAN HUDIŢĂ: PAGINI DE JURNAL

Începând cu acest număr, jurnalul lui I. Hudiţă capătă un ritm extrem de alert. În aşteptarea debarcării aliate şi a deschiderii unui al doilea front, sub presiunea înaintării trupelor sovietice, care din martie-aprilie 1944 pătrunseseră pe teritoriul României, dar şi sub ameninţarea bombardamentelor anglo-americane, începute la 4 aprilie, forţele politice româneşti — cele din opoziţie, cât şi guvernul însuşi — iniţiază noi acţiuni în vederea desprinderii ţării din alianţa cu Germania şi evitarea transformării ei într-un pustiitor teatru de operaţii.

Cronica zilnică a acestor acţiuni se regăseşte în zeci şi zeci de pagini de jurnal. Spaţiul de care dispunem ne-a obligat la fireşti comprimări de text. În selecţia noastră am urmărit însă cu deosebire toate acele elemente ce vor ajuta pe istoric în reconstituirea cât mai exactă a întregului areal politic angajat în acţiunea de constituire a organismului politic ce a pregătit evenimentele de la 23 august 1944. Meticulozitatea adnotărilor şi faptul că autorul lor a fost un personaj „din linia întâia" a confruntărilor de atunci ne scutesc de orice alte comentarii. Nu ne rămâne decât să-i dăm cuvântul.

Notele din subsol şi completările din text cuprinse între paranteze drepte ne aparţin.

Dan BERINDEI

1944

Vineri, 5 mai... La 7.30 am intrat la Ică. L-am găsit mai abătut ca ultima dată... Am intrat direct în problema pentru care venisem, spunându-i că Maniu este de acord cu sugestia lui [ca I. Hudiţă să plece în U.R.S.S. pentru tratative — *n.n.*], dar că ar fi bine să nu mă duc singur, ci însoţit de un delegat al frontului muncitoresc[1], ca să facem plăcere Sovietelor. De unde miercuri [3 mai — *n.n.*] seara era atât de stăruitor, astăzi îl găsesc mai ezitant. „N-am mână liberă să fac după capul meu, începe el; acum câteva zile mareşalul aprobase cu entuziasm sugestia mea; astăzi, ştiind că vii, l-am întrebat din nou ce răspuns să-ţi dau dacă Maniu aprobă propunerea mea; el mi-a răspuns că s-a gândit mult la acest lucru şi că-l găseşte f. primejdios dacă îl află nemţii; el e de părere să mai aşteptăm câtva timp până vom vedea dacă nemţii reiau ofensiva promisă pe frontul de sud şi dacă anglo-americanii debarcă sau nu în Europa Occidentală; părerea mea este ca tu să fii pregătit de plecare şi, personal, n-am nimic contra să plece cu tine şi un delegat al frontului muncitoresc". Ică m-a întrebat la cine mă gândesc eu pentru acest rol.

[1] Sub această formulă, în jurnal sunt desemnate cele două partide — comunist şi social-democrat — legate prin acordul de Front Unic Muncitoresc, făcut public la 1 mai 1944.

l-am răspuns că nu văd indicat decât pe Constantinescu-Iași, cu care sunt prieten și sper să mă pot înțelege. Ică s-a arătat surprins că nu m-am gândit la Pătrășcanu. „În acest om nu prea am încredere, i-am răspuns eu, nu am nici relații prea bune cu el și apoi, după câte știu eu, în momentul de față el nu se află în raporturi prea bune cu noua conducere a partidului comunist, de când cu răsturnarea grupului Foriș". Ică m-a rugat să nu spun absolut nimic celor din frontul muncitoresc, că ideea pleacă de la el și să le explic că inițiativa pleacă de la partidul nostru, care are el posibilitatea de a trece o delegație prin liniile noastre de front. I-am promis toată discreția...

Rădulescu, m-a condus acasă cu mașina lui, pe la 10.30...

Sâmbătă, 6 mai... Plecăm la 8.30 cu Jovin[1] spre Sinaia, însă ne oprim la Snagov să vedem pe Maniu... Pe la 10 sosește și Mihalache. Ținem o ședință de birou numai noi trei și cu Ghiță Pop. Lipsesc Popovici și Lupu... L-am pus și pe el [Mihalache — *n.n.*] în curent cu chestia plecării mele la Moscova și cu discuția de ieri seară cu Ică..., Mihalache a făcut ochii mari, căci nu se aștepta „la atâta înțelegere din partea mareșalului"...

Le-am făcut apoi o scurtă expunere a situației externe...

„Ceea ce e și mai important [spune I. Hudiță — *n.n.*] și de acest lucru noi trebuie să ținem mai mult seamă, este faptul că între anglo-americani, de-o parte, și Soviete, de alta, sunt cele mai bune raporturi, dovadă conflictul polono-rus, pe care nici Roosevelt și nici Churchill nu-l pot rezolva, ca să nu supere Moscova. Dacă ei nu pot face nimic pentru Polonia, cu care Anglia are o alianță în regulă și care a fost victima lui Hitler de la începutul războiului, am continuat eu, putem noi spera ca ei să-i supere pe ruși de dragul nostru, față de cari ei nu au nici o obligație?"

Și Mihalache recunoaște că raționamentul meu e bun și că atât Știrbei cât și Ică, cu toți agenții lor din străinătate, nu vor reuși să obțină nimic de la anglo-americani, dacă rușii nu sunt de acord. Mihalache se miră că Ică are atâta încredere în noi, ca să propună chestiunea cu Moscova, atât de delicată pentru mareșal, dacă ajunge la urechea nemților. „N-are cum să ajungă, i-am răspuns eu, căci în afară de noi patru n-o știe nimeni și eu sunt de părere s-o păstrăm numai noi, întrucât celor de la frontul muncitoresc voi prezenta-o ca plecând de la noi, guvernul neavând nici un amestec". Ghiță Pop precizează chiar nominal, rugându-l pe Mihalache să nu-l pună în curent pe Lupu, „care nu poate păstra un secret", și nici chiar pe Popovici, „a cărui soție e cam limbută", zice el...

Mihalache pleacă la 11.30 direct la Dobrești... Maniu cu Ghiță Pop iau dejunul cu noi la Aurel Dobrescu... Plecăm la Sinaia pe la ora 4 după masă...

Marți, 9 mai. Plecăm cu Jovin spre București, la ora 7 dimineața, ca să putem trece prin Ploiești înainte de alarmă... Trecem pe la 8.20 prin Ploiești și ajungem la Periș la opt și jumătate... Luăm în mașină și pe Constantinescu-Iași care merge la București. El ne spune că frontul muncitoresc, la cererea lui Titel Petrescu, a decis să se adreseze partidului nostru și celui liberal de sub șefia lui Dinu Brătianu în vederea alcătuirii unui bloc care să scoată România din război. Titel Petrescu l-a văzut ieri după masă pe Maniu, iar azi la 6 îl va vedea și Pătrășcanu, delegați din partea comuniștilor: I-am răspuns că mă bucură mult faptul că în fine, sunt hotărâți și ei să se miște „măcar acum la spartul târgului, când rușii sunt la porțile Iașilor". Jovin a fost și mai crud: „Eu, dacă aș fi în locul rușilor, v-aș dizolva pe toți care le-ați mâncat de pomană banii și aș încărcina niște muncitori corecți cu organizarea unui partid comunist cu care să se poată sta de vorbă". Constantinescu i-a răspuns că „fosta conducere în cap cu Foriș în adevăr a fost incapabilă și poate chiar în slujba Siguranței, dar că acum se poate avea toată încrederea în noua conducere". Eu l-am întrebat dacă el și Pătrășcanu au colaborat sau nu cu Foriș și dacă bănuiau că el ar fi în slujba Siguranței. „Cum noi doi nu desfășuram nici o activitate care să ne pună în conflict cu statul, mi-a răspuns Constantinescu, nu era cazul să ne întrebăm dacă el era ori nu în serviciul Siguranței; dovadă că noi n-am pățit nimic, domiciliul obligator al lui Lucrețiu P. la Poiana Țapului nefiind chiar atât de aspru"...

Pe la 12 trece să mă vadă dr-ul C. Anghelescu. Vrea să știe dacă Maniu e dispus să accepte o colaborare eventuală cu gruparea lui Guță Tătărescu, așa cum i-a propus prietenul acestuia Bejan de la Ploiești, în scrisoarea de săptămâna trecută... Am discutat împreună, pe îndelete, toată situația politică internă și externă. În ce privește gruparea lui Tătărescu, l-am asigurat că niciodată partidul nostru nu va colabora cu ea, întrucât o considerăm răspunzătoare de nenorocirile de azi și că noi vom căuta să-l tragem la răspundere pe Tătărescu și pe toți colaboratorii lui, de îndată ce țara va scăpa de regimul lui Antonescu... El spune că Dinu Brătianu e hotărât și el să nu-l mai reprimească în partid... Anghelescu a plecat pe la 3 încântat de răspunsul meu...

La ora 6, la Maniu. Îl găsesc stând de vorbă cu Pătrășcanu și cu Ghiță Pop. Discutau cazul Ralea; Ghiță Pop l-a întrebat dacă în adevăr Ralea s-a înscris la comuniști și dacă i s-a promis președinția partidului, după terminarea războiului. Când am ajuns eu, Pătrășcanu răspundea la aceste întrebări: „Ralea a insistat mult să se înscrie la noi, ca simplu mem-

[1] Medicul personal al lui Iuliu Maniu.

bru, a spus Pătrășcanu; noi nu avem, după statutele noastre, funcțiunea de președinte, ci numai aceea de secretar general; noi cunoaștem păcatele din trecut ale lui Ralea și de aceea n-am putut accepta înscrierea lui; văzându-se respins de noi și de social-democrați, el s-a decis să organizeze pe cont propriu un partid al țăranilor și muncitorilor; cu acest partid noi putem colabora în cadrul unui bloc democratic, împreună cu alte formațiuni politice care urmăresc aceeași politică internă și externă ca și noi". „Treaba d-stră cu cine sunteți dispuși să colaborați, i-a răspuns Ghiță Pop; partidul nostru înțelege să-și păstreze toată libertatea pentru a face, la momentul oportun, un proces tuturor... care au ajutat dictatura lui Carol și au pregătit alianța cu nemții și războiul cu Sovietele". Pătrășcanu n-a mai insistat. El a repetat apoi propunerea de ieri, a lui Titel Petrescu, ca în blocul partidelor democratice să fie admis și „partidul comunist". Eu l-am întrebat dacă în prezent „se poate vorbi de un partid comunist, întrucât am auzit că fosta conducere a fost înlăturată și că s-a dat delegație altor persoane pentru reorganizarea mișcării". Pătrășcanu, f. jenat, a fost silit să recunoască exactitatea informației mele și a răspuns că noua conducere... l-a însărcinat pe el și pe Constantinescu-Iași să ducă tratativele cu noi și cu celelalte partide care vor să intre în blocul care se pregătește. Maniu l-a întrebat cum vede el și prietenii săi situația noastră externă, mai ales în privința relațiilor noastre de viitor cu Sovietele, apropos de Basarabia și Bucovina de Nord. „Dacă este vorba să ajungem la o înțelegere cu d-stră, comuniștii, i-a precizat Maniu, noi nu ne putem angaja în fața țării cu nici un partid care ar fi insensibil la drepturile noastre asupra acestor provincii românești; eu vreau să știu cum priviți d-stră această chestiune, înainte de-a intra în discuția celorlalte probleme privitoare la raporturile dintre noi".

Pătrășcanu a răspuns destul de satisfăcător. După el și prietenii lui, „Basarabia și Bucovina de Nord sunt provincii românești asupra cărora rușii n-au nici un drept"; el speră că Sovietele vor înțelege într-o zi nedreptatea care ni s-a făcut și ni le vor restitui; dacă ni le-au luat în 1940, aceasta s-a datorit, crede el, faptului că Moscova știa că regele Carol II făcea o politică de apropiere cu Germania hitleristă și voia astfel să ocupe linii de rezistență cât mai îndepărtate de frontierele ei față de agresiunea pe care o pregătea Hitler. Pătrășcanu crede însă că, în împrejurările de azi, când noi suntem înfrânți și când anglo-americanii au încheiat alianța cu Sovietele pe baza frontierei lor cu noi, din iunie 1941, nu este cazul să ridicăm această problemă, tocmai acum când e vorba să încetăm războiul în contra lor și să întoarcem armele în contra nemților; Pătrășcanu e convins că dacă vom colabora cu Sovietele până la sfârșitul războiului, atunci se vor crea condițiile necesare pentru a putea ridica problema acestor provincii românești.

Maniu, Ghiță Pop și cu mine ne-am declarat mulțumiți cu acest răspuns, întrucât și noi vedem la fel situația... Ne-am înțeles să ne vedem săptămâna viitoare; până atunci partidul nostru va desemna delegații săi pentru aceste discuții. Pătrășcanu va vedea zilele acestea și pe Dinu Brătianu.

După plecarea lui Pătrășcanu, Maniu ne-a spus că Ghiță Pop și cu mine trebuie să reprezentăm partidul la aceste discuții și că blocul trebuie încheiat numai între aceste patru partide: național-țărănesc, liberal, social-democrat și comunist. „Ar fi de dorit să intre în bloc și fostul Partid al Poporului, a adăugat Maniu, dar acesta nu mai există, deși eu am cerut de atâtea ori foștilor săi fruntași cari mai sunt în viață să se organizeze pentru a avea o existență legală"...

Miercuri, 10 mai... Pe la 6 p.m. vine Constantinescu-Iași. Maniu a rămas la Snagov toată ziua. Constantinescu îmi spune că partidul său l-a însărcinat pe el să trateze cu noi și cu celelalte partide chestiunea blocului și că este încântat că eu voi face parte din delegația național-țărănistă. Aflu de la el că din partea comuniștilor va mai face parte din delegație și un muncitor, nedesemnat încă, iar de la social-democrați vor fi Lotar Rădăceanu și Ștefan Voitec, „prietenii personali ai lui Titel Petrescu", zice Constantinescu. Din discuția cu el înțeleg că prietenii săi ar dori să intre în blocul cu noi și „alte formații de stânga", ca partidul lui Guță Tătărescu, „gruparea lui Ralea și altele". Îi repet și lui ceea ce îi spusesem lui Ralea, la Sinaia, că partidul nostru este angajat să facă un proces tuturor acelora cari s-au făcut vinovați de alianța cu nemții și de războiul alături de ei. „Dacă voi, comuniștii, vreți astăzi să vă aliați cu acești ticăloși, noi, Partidul Național-Țărănesc, n-o putem face; noi am urmărit totdeauna bune relații cu Sovietele și am luptat tot timpul contra lui Carol și colaboratorilor săi pentru politica lor de provocare la adresa Moscovei; să fim bine înțeleși, dragă amice, că noi nu putem accepta astăzi să-i primim în blocul nostru". Constantinescu n-a mai insistat. Am rămas cu impresia că și el este convins de justețea poziției noastre și că dacă a ridicat chestiunea aceasta ..., el a făcut-o de simplă formă, pentru a avea o justificare față de ei... .

Joi, 11 mai... Stau toată dimineața în casă și lucrez la Jurnal. Seara, la 6, la Maniu, întors pe la 4 de la Snagov. Îl pun la curent cu discuția de ieri seară cu Constantinescu-Iași... E de acord cu răspunsul dat de mine lui Constantinescu-Iași. Analizăm apoi noua situație creată în urma înfrângerii de la Sevastopol și din Crimeea. Maniu mă roagă să văd pe Ică dacă

se poate și să-l întreb dacă guvernul mareșalului mai crede în victoria nemților! Când să plecăm de la Maniu, pe la 7, intrau la el dr-ul Anghelescu și Istrati Micescu. Am plecat acasă cu taxiul cu care veniseră ei. Am avut noroc, întrucât am găsit acasă pe Ionescu T. care venise să ne invite seara aceasta la el, la o întâlnire cu familia Șteflea. Am plecat împreună cu el, pe la opt fără un sfert.

În fine, e convins și Șteflea că nemții au pierdut războiul și că „numai o minune îi mai poate salva, dacă englezii, dându-și seama de primejdia bolșevizării Europei ar fi dispuși să le întindă o mână de ajutor", zice Șteflea. Dar el nu mai crede în minuni! A venit să mă vadă pentru a-mi preda mai multe documente pentru Maniu și să-mi explice că din ziua de 23 aprilie el și-a prezentat demisia de la șefia Statului Major și așteaptă să i se primească. Până acum, zice el, situația lui de șef de stat major nu i-a permis să pună acte militare secrete la dispoziția oamenilor politici, nici să vorbească despre neînțelegerile dintre el și Antonescu... Șteflea spune apoi că din actele pe care ni le pune la dispoziție astăzi reiese clar că el și Statul Major au făcut toate eforturile posibile și imposibile pentru a trimite cât mai puține trupe pe frontul rus și au reușit ca în anul 1942 să se trimită numai jumătate din trupele și materialul de război promise de mareșal comandamentului german, iar după dezastrul din Cotul Donului și Stepa Calmucă, să aducă în țară peste două treimi din trupele scăpate... „Alianța noastră cu Germania, mi-a spus Șteflea, este o problemă politică în care eu nu mă pricep și nici nu vreau să mă amestec; e treaba lui Antonescu, care e conducătorul statului, și a regelui, șeful puterii executive". „Nu vreau să insist, fiind vorba de probleme de concepție și de conștiință, am continuat eu, însă în calitate de prieten al d-stră, îmi permit să vă atrag atenția asupra faptului că există și răspunderi la persoanele cu înalte funcțiuni în stat, atunci când ele nu fac tot ce trebuie pentru salvarea țării". „Știu ce vrei să spui, mi-a răspuns el prompt, însă cu toate riscurile care le comportă pasivitatea mea, eu sunt militar de carieră și nu-mi pot permite nici un gest politic". La despărțire i-am spus, la ușă: „Și poate totuși vă mai gândiți, d-le general". A zâmbit, dar a tăcut...

Vineri, 12 mai. Stau în casă toată dimineața. Citesc presa și scriu la Jurnal, apoi citesc până la 5 după-masă documentele Șteflea pe care le duc lui Maniu, la ora 6. Îl găsesc numai cu Ghiță Pop. Îi predau documentele lui Șteflea lui Maniu, însoțindu-le de o scurtă expunere a celor discutate cu el. Maniu nu prea are păreri bune despre Șteflea, căruia nu-i poate ierta, ca ardelean, atitudinea lui „umilă" față de Antonescu, omul care a executat Dictatul de la Viena...

Sâmbătă, 13 mai. Plecăm spre Sinaia cu Jovin, la 8.30 dimineața. Luăm cu noi până la Periș și pe Constantinescu-Iași care rămâne la familia soției. Îl informez că delegația noastră a fost fixată și că suntem gata să ne vedem cu delegații celorlalte partide. El spune că la ei și la social-democrați încă nu s-a luat o hotărâre definitivă în privința delegaților, dar că până săptămâna viitoare se va rezolva și această chestiune. El aduce din nou vorba de celelalte grupări „democratice" însă eu îi spun încă odată că, în afară de liberali, social-democrați și comuniști, partidul nostru nu admite pe nimeni...

La 10.30 am ajuns la Snagov. Aflu de la Maniu că în dimineața aceasta, pe la ora 9, a trecut pe la el Vișoianu, să-i spună că, în fine, Ică i-a aprobat pașaportul pentru a pleca la Cairo, la rugămintea lui Stirbei. Acesta a voit să-l ia cu el, drept secretar, însă guvernul nu i-a dat drumul până azi. Față de noua situație creată de pe urma pătrunderii trupelor rusești până la Iași, Ică a reușit să-l convingă pe mareșal să-l lase să plece și să-l informeze pe Știrbei despre unele răspunsuri pe care guvernul le-a căpătat de la agenții noștri din străinătate referitoare la intențiile Aliaților față de noi. E vorba ca Vișoianu să plece zilele acestea. Maniu și Ghiță Pop nu pun prea mare bază pe acțiunea lui; „om ușuratic, superficial și fălos", zice Ghiță Pop... Maniu zâmbește și-mi amintește vorbele profetului Ezechiel că „și apa murdară spală". Vorbe pe care el le repetă deseori la adresa diferiților politicieni neserioși. Maniu și Ghiță Pop au citit documentele Șteflea și le găsesc amândoi „f. interesante și convingătoare". „Păcat, zice Maniu, că Șteflea e un om slab și fricos, căci altfel, prin poziția care o ocupă, ne-ar putea fi de mare folos în forțarea lui Antonescu să înceteze războiul alături de nemți".

Luăm dejunul cu toții la familia Dobrescu, după care plecăm la Sinaia pe la ora 4...

Marți, 16 mai... Eu plec cu Jovin la ora opt dimineața. Suntem... la ora 10, la Snagov, la Maniu. În timp ce Jovin face o baie în lac, eu vorbesc cu Maniu și cu Leucuția. Astăzi după masă ei nu mai vin la București. Ieri seară Maniu a primit un nou mesaj de la Știrbei. Nimic nou. Anglo-americanii continuă să refuze orice înțelegere cu noi cât timp nu acceptăm condițiile impuse de Soviete. Impresia lui Știrbei este că debarcarea lor în Franța sau Belgia este o chestiune de zile și că pentru un moment vom fi scutiți de bombardamente mai mari întrucât aviația lor e ocupată cu ofensiva din Italia. Aviația lor aruncă, după el, asupra liniilor germane mii de tone de bombe, zilnic. Maniu insistă să văd neapărat pe Ică și să-l întreb ce este cu plecarea la Moscova. Îi voi telefona în seara aceasta lui Rădulescu.

Am plecat la București pe la 11.30. Drum liniștit, fără alarmă. Găsim totul bine acasă. A telefonat pe la 11 dimineața Mihai Borcea. A vorbit cu Florea și i-a spus că

mă aşteaptă la el, azi pe la ora 6. Am înţeles despre ce e vorba...

La 6 văd pe Sănătescu la Mihai Borcea. E îngrozit şi el de dezastrul trupelor noastre din Crimeea şi de la Sevastopol. În fine, e sigur astăzi şi el că „nemţii au minţit fără ruşine pe Antonescu când i-au promis dezlănţuirea unei mari ofensive pe frontul de sud în vederea restabilirii situaţiei până la Nipru". Sănătescu e convins acum că pe frontul rus nemţii nu mai pot întreprinde „absolut nimic" şi că toate „forţele lor sunt concentrate în Apus pentru a face faţă invaziei anglo-americane"... „În două-trei săptămâni maximum, zice Sănătescu, vom şti precis dacă armata germană va mai putea ori nu să continuie războiul; e ultimul termen care i se mai poate acorda lui Antonescu; aceasta e convingerea mea profundă şi a regelui Mihai". „După mine unul, care nu sunt militar, i-am răspuns, d-stră îi acordaţi lui Antonescu un termen mult prea lung de pe urma căruia situaţia noastră se va înrăutăţi şi mai mult, iar ruşii vor ocupa şi mai mult teritoriu românesc". Sănătescu îmi răspunde că nici un general de seamă din armata noastră „nu poate lua atitudine contra lui Antonescu atâta timp cât nu se face dovadă completă că nemţii sunt definitiv bătuţi"...

Ne-am înţeles să ne vedem cel puţîn odată pe săptămână, tot la Borcea...

Miercuri, 17 mai. La ora 9, la Ică. Mă primeşte amical, spunându-mi de la început că mareşalul nu s-a decis în privinţa plecării mele la Moscova, dar că el speră să-l convingă până la urmă. „Tot aşa a făcut şi cu Vişoianu şi până la urmă, zice el, l-am convins să-l lase să plece; eu am tactica mea şi sper să reuşesc şi-n chestiunea ta". Ică îmi spune în continuare că „are informaţii precise" că noi tratăm cu toate grupările de stânga încheierea unei înţelegeri pentru răsturnarea „cu forţa" a regimului Antonescu, dar că el n-are nici o

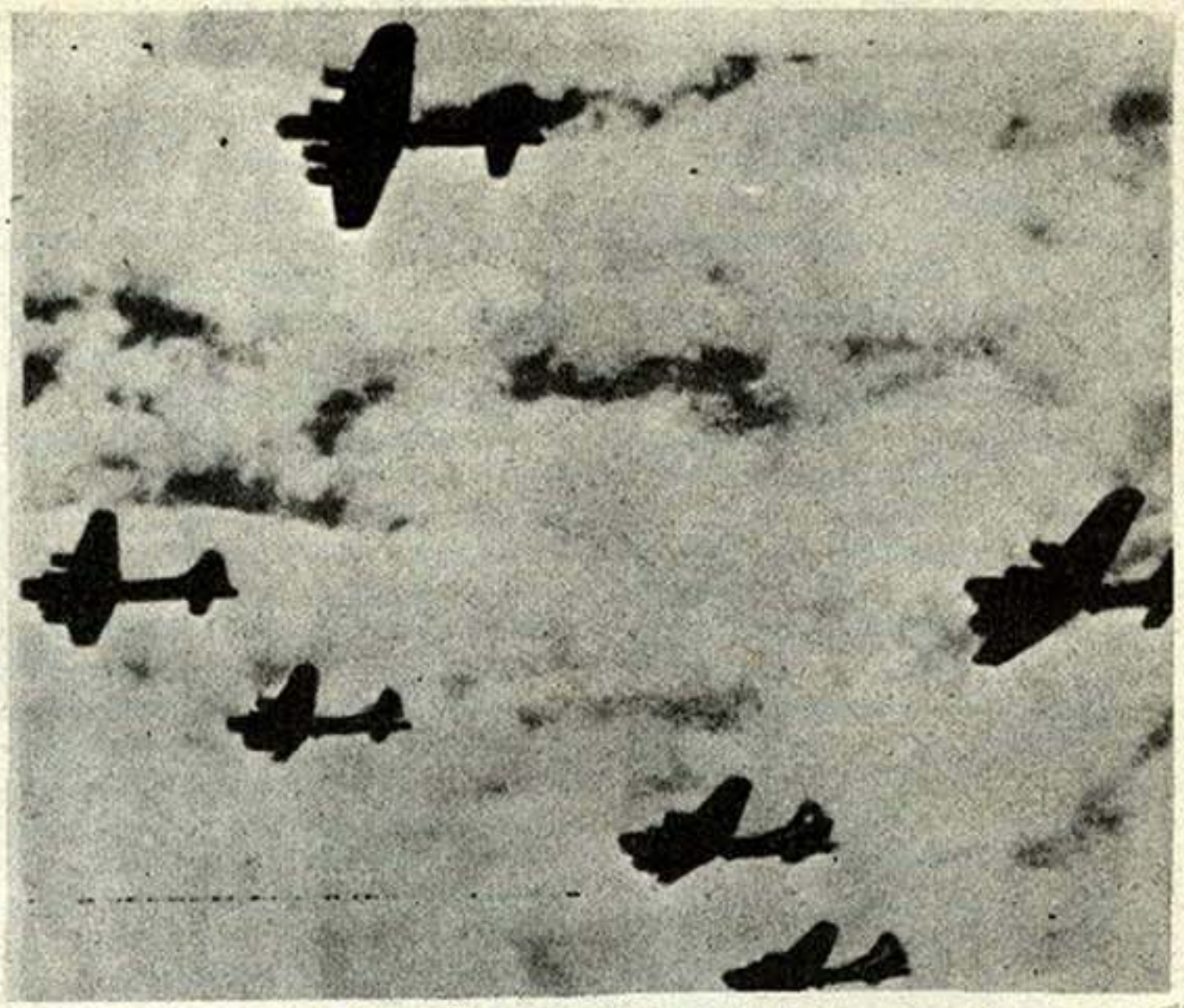

teamă, întrucât ştie „că Maniu şi Dinu Brătianu sunt prea cuminţi pentru a se gândi la astfel de istorii". Desigur, nu puteam să-i confirm că noi am dori din răsputeri să răsturnăm cu forţa regimul lui Antonescu, dacă am putea, însă am căutat să atenuiez importanţa acestor discuţii, în special cu comuniştii, neputându-le nega, din moment ce el le cunoştea. „Oamenii aceştia nu reprezintă nimic în opinia publică; o asociere cu ei, nouă, ca partid de guvernământ, mai mult ne strică, dată fiind ostilitatea de care se bucură în ţară, însă noi, vorba proverbului, nu ne uităm la câine, ci la stăpânul lui; dacă trebuie să stăm de vorbă cu Sovietele e explicabilă atitudinea noastră de a ne înţelege în prealabil şi cu ei; de aceea ţi-am propus ca odată cu mine să plece şi un reprezentant al lor". „Tot aşa mi-am explicat şi eu relaţiile voastre cu ei, când am aflat de existenţa lor şi exact ca şi tine i-am explicat mareşalului că nu avem nimic de temut de pe urma lor", mi-a răspuns Ică, f. sigur pe el. „Am auzit, continuă Ică, deabia stăpânindu-şi râsul, că şi Tătărescu şi ciracii lui umblă să-i primiţi în combinaţie". „Noi, i-am răspuns eu, tot râzând, i-am trimis să se înţeleagă mai întâi cu Dinu şi Gheorghe Brătianu şi numai după aceea vom vedea dacă putem sta de vorbă şi cu ei".

Am trecut la chestiuni mai serioase. Ică e convins că liniştea care o avem în ultimele zile din partea aviaţiei anglo-americane se datoreşte „numai politicii sale". El speră să mai obţină şi pe viitor „un oarecare răgaz". În privinţa nemţilor, el continuă să-i creadă încă destul de puternici... „În orice caz, atât eu cât şi mareşalul, continuă Ică, aşteptăm cu nerăbdare să vedem ce se întâmplă între nemţi şi anglo-americani, la debarcarea acestora, pe care şi noi o credem f. apropiată; numai atunci vom putea şti cu precizie dacă nemţii mai pot câştiga războiul şi dacă în adevăr dispun de armele secrete despre care fac atâta caz". I-am repetat şi azi teza mea cunoscută că nemţii sunt definitiv bătuţi şi că noi pierdem timpul nedespărţindu-ne de ei, lăsând ruşilor posibilitatea să ne distrugă din calea expansiunii lor spre Marea Egee şi Adriatica. „Nici anglo-americanii n-ar permite ruşilor o astfel de expansiune, mi-a răspuns Ică, şi dacă ei ar persevera sunt sigur că ar izbucni între ei un război". „Tocmai de acest lu-

cru mă îndoiesc, i-am spus eu; odată terminat războiul cu doborârea hitlerismului și fascismului, tare mă îndoiesc că americanii ar mai face un război pentru a sili pe ruși să-și respecte angajamentele luate prin Pactul Atlantic". „Poate că ai dreptate", mi-a răspuns Ică, rămas pe gânduri. Ne-am înțeles să-mi comunice când se decide mareșalul în chestiunea plecării mele în Rusia.

Ajung acasă pe la 11 și ceva. Orașul e pustiu. De pe la ora 10 dimineața lumea fuge spre pădurile din jurul orașului. Stau acasă și lucrez. Pe la 12, alarmă, o jumătate de oră. Nu văd însă nici un avion. Probabil, tot Ploieștii și Valea Prahovei vor fi vizitate de aviația anglo-americană. Pe la ora două îmi telefonează Leucuția că Maniu rămâne toată ziua la Snagov și că mă invită mâine dimineață la el, întrucât după-amiaza va pleca la Sibiu...

Pe la 6 după masa vine Constantinescu-Iași să mă anunțe că s-a înțeles cu ceilalți delegați, liberali și social-democrați, să ne vedem după masă, la ora opt, la mine acasă, unde suntem mai feriți de ochii Siguranței...

Joi, 18 mai. Plec la opt la Snagov cu mașina lui Mielu Mihăiescu. La discuția cu Maniu sunt prezenți Ghiță Pop și Leucuția. Îi pun în curent cu cele discutate cu Ică și cu ședința din seara aceasta, de la ora opt, cu delegații celorlalte partide. Stabilim definitiv că nu acceptăm nici o formație politică în afară de cele trei partide: liberal, social-democrat și comunist, iar ca bază de acord înlăturarea regimului Antonescu, încetarea războiului alături de nemți, continuarea lui alături de Aliați și reîntoarcerea la un regim constituțional cu repunerea în funcțiune a Constituției din 1923. La întoarcere, am luat în mașină și pe Ghiță Pop. El a rămas să telefoneze lui Popovici și lui Penescu să vină și ei la întâlnirea de la ora opt...

Pe la 7.30 au sosit Constantinescu-Iași împreună cu muncitorul Vasile Bâgu, iar după 10 minute, Voitec, însoțit de Rădăceanu, care cunoaște bine cartierul meu. La opt precis au sosit și Ghiță Pop, împreună cu Bebe Brătianu și C. Zamfirescu, șeful liberal de la Argeș. Nu mi-a plăcut deloc prezența la această consfătuire a muncitorului Bâgu, în care nu am încredere. În calitate de gazdă, am deschis ședința spunând câteva cuvinte în legătură cu rostul acestei întâlniri și precizând punctele de bază ale acordului pe care-l urmărim. Am precizat totodată poziția partidului nostru în ce privește partidele cu care înțelegem noi, țărăniștii, să colaborăm pentru schimbarea politicii noastre externe și interne. După mine, a vorbit Constantinescu-Iași. El a propus ca la tratativele noastre să fie admise și alte formații politice „care sunt de acord cu țelurile noastre", ca „mișcarea lui Ralea, Ghelmegeanu, mișcarea patriotică a lui Vlădescu Răcoasa, Madoszul, liga plugarilor lui Groza și partidul liberal de sub șefia lui Tătărescu". „Timpurile care le trăim, a continuat el, sunt prea grele, pentru a mai ține în seamă neînțelegerile din trecut și conștienți de marele pericol prin care trece țara, să închidem ochii asupra trecutului și să lăsăm deoparte ceea ce ne poate dezbina pentru a vedea numai ceea ce ne apropie astăzi; partidul comunist, care m-a delegat la această consfătuire, cere ca o condiție *sine qua non*, acceptarea în blocul pe care-l pregătim, a tuturor acestor formațiuni pe care le-am pomenit".

Spunând acestea, Constantinescu a scos din buzunar o foaie, pe care a voit s-o citească și pe care el a numit-o „platforma partidului comunist pentru înjghebarea blocului partidelor democratice". Tot în calitatea mea de gazdă, l-am oprit imediat, spunându-i că dacă acceptarea formațiilor politice despre care a vorbit este o condiție *sine qua non* pentru partidul comunist, atunci este inutil să ne mai citească platforma lui, întrucât partidul pe care-l reprezint eu, respinge categoric această propunere... Pentru lămurirea celorlalți delegați am explicat pe scurt poziția partidului nostru în privința tuturor foștilor colaboratori ai fostului rege Carol, pe cari noi urmărim să-i judecăm ca răspunzători nu numai pentru regimul de dictatură pe care l-au introdus în țară, dar și pentru schimbarea politicii noastre externe care ne-a dus la alianța cu Hitler și la războiul cu Sovietele și aliații lor, care sunt de fapt aliații noștri naturali, cu ajutorul cărora am realizat în 1918 România Mare. „Dacă astăzi partidul comunist român vrea să facă o cârdășie cu acești ... răspunzători de dezastrul țării, liber este s-o facă; noi nu putem intra într-o astfel de bălăceală".

A luat cuvântul Bebe Brătianu, care și-a exprimat „uimirea lui la auzul acestei propuneri nechibzuite a partidului comunist, care ne face să ne pierdem timpul". În continuare, el a spus că este complet de acord cu declarația mea și că „în chestiunea procesului răspunderilor politice, șeful meu, Dinu Brătianu, este de mult înțeles perfect cu dl. Maniu". Bebe Brătianu a propus să nu se mai continuie discuția cu partidul comunist cât timp nu renunță la propunerea sa. „Declar că pe viitor noi liberalii nu vom mai participa la nici o consfătuire cu delegații comuniști, cât timp ei nu renunță la astfel de pretenții pur și simplu ofensatoare pentru noi".

Rădăceanu și Voitec, ca reprezentanți social-democrați, și-au exprimat „mirarea lor față de aceste propuneri, pe care le resping categoric, întrucât sunt cu totul nejustificate". Ghiță Pop a încheiat discuțiile declarând că „propunerea de azi a partidului comunist este atât de imorală și de surprinzătoare, încât ea trebuie să ne dea de gândit de pe acum la scopurile pe care le urmărește el în viitor prin crearea acestei atmosfere de bălăceală în care

vrea să înoate". Constantinescu şi-a pus în buzunar „platforma" şi n-a mai scos o vorbă. Am declarat şedinţa închisă. Bebe Brătianu şi Zamfirescu au plecat cei dintâi, împreună cu Ghiţă Pop. Voitec, Rădăceanu şi Bâgu au plecat după 10 minute. Constantinescu a rămas ultimul. L-am judecat în patru ochi ... Mai întâi i-am reproşat faptul de a veni cu Bâgu, un individ cu totul nesigur... A rămas să lămurească el cazul acestui individ. „Cu el, în nici un caz, i-am spus eu, să nu mai vii pe la mine". I-am arătat apoi tot ce a pierdut, atât el personal cât şi partidul său, susţinând intrarea în blocul nostru a unor mascarale... „Află că în aceste condiţii voi nu mai puteţi conta pe sprijinul meu în viitor şi voi spune şi d-lui Maniu că în aceste condiţii eu nu mai accept să tratez cu voi, iar dacă el găseşte că totuşi e necesar, n-are decât să mă înlocuiască cu altcineva".

Strâns cu uşa, Constantinescu n-a mai scos o vorbă, ştiind că nu se poate juca cu mine. „Noi vom continua discuţiile cu celelalte partide, fără voi, i-am precizat eu la despărţire; îmi pare f. rău că vom face blocul fără voi; noi voiam să facem o plăcere Moscovei, luându-vă alături de noi, căci tu ştii f. bine că nu pentru puterea voastră inexistentă am urmărit noi să colaborăm cu voi". Am rămas cu impresia că, în conştiinţa lui, Constantinescu era de acord cu mine, însă a fost silit să-şi execute un mandat impus de partid în contra convingerilor sale...

Vineri, 19 mai. Pe la opt cu Jovin la Snagov. Luăm şi pe Ghiţă Pop care a rămas noaptea trecută la locuinţa lui din Capitală... Jovin ne lasă la Maniu şi se duce la Periş... Discutăm cu Maniu cele întâmplate ieri la şedinţa noastră cu delegaţii celorlalte partide... Maniu aprobă atitudinea noastră şi e de părere să nu mai luăm nici o iniţiativă şi să aşteptăm reacţiunea lor. „E f. posibil ca partidul comunist să fi făcut propunerea numai de formă, zice Maniu, ... şi va reveni când va vedea că noi şi celelalte două partide refuzăm să-i acceptăm; este sigur că noi vom avea mult de furcă cu Sovietele dacă nu reuşim să ne desprindem de nemţi cât mai repede; ele au desigur planurile lor nu numai faţă de ţara noastră, ci şi faţă de ceilalţi vecini europeni şi balcanici; să sperăm că vom avea sprijinul anglo-americanilor în lupta noastră contra imperialismului rusesc, dar aceasta este o chestiune de viitor, iar noi în momentul de faţă trebuie să scăpăm de nemţi, lucrul cel mai important"...

Sâmbătă, 20 mai. Plec cu Jovin la 10 dimineaţa... Am ajuns la Sinaia pe la ora 6 seara... În cursul dimineţii a trecut prin Sinaia spre Sibiu, Maniu, însoţit de Leucuţia şi Ilie Lazăr. S-au oprit o jumătate de oră la Jovin, unde s-a întreţinut f. amical cu Milica şi cu fetele. Le-a spus şi el că am închiriat o locuinţă la Snagov, unde ne vedem zilnic...

Luni, 22 mai. Pe la 9 a venit Ionescu Tudor să mă roage din partea lui Ralea să mă întâlnesc cu el la cofetăria Cazinoului, la ora 10, căci vrea să-mi comunice ceva. Am ieşit cu Ionescu care m-a condus până la cofetărie, după care el s-a întors spre Cumpătul. Ralea aştepta înăuntru la masă. Afară era frumos, soare şi un cer senin, superb. I-am propus lui Ralea să ieşim pe terasa cofetăriei unde am stat de vorbă. Conversaţie extrem de intere-

Primăvara anului 1944 debuta prin evenimente dramatice. La sfârşitul lunii martie, trupele sovietice pătrund pe teritoriul românesc (trei soldaţi ruşi repun borna de frontieră stabilită în urma ultimatumului din iunie 1940)...

...în timp ce, începând cu 4 aprilie, bombardierele anglo-americane ameninţă oraşele ţării cu transformarea lor în ruine *(p. 11)*

santă sub raportul celor care cred că vor urma. Ralea e turbat pe mine şi pe Maniu, pe cari ne face răspunzători, pe mine chiar mai mult decât pe Maniu, de hotărârea noastră „fără sens" de a face procesul răspunderilor celor care au susţinut politica lui Carol şi a lui Antonescu. „Acest proces pe care-l vânturaţi voi şi babalâcul de Dinu Brătianu este o absurditate, întrucât este imposibil de făcut, a început Ralea; în afară de Maniu, de tine şi de câţiva prieteni personali care pot fi număraţi pe degete, nici fruntaşii principali ai partidului vostru nu sunt de acord cu acest proces; veţi face voi proces lui Mihalache, lui Lupu, lui Mihai Popovici şi chiar nepoţilor lui Maniu, lui Boilă şi Ionel Pop, care sub diferite forme, dacă n-au colaborat direct cu Carol şi cu Antonescu, nici nu le-au fost prea ostili, în diferite împrejurări?; dar babalâcul de Brătianu va putea el face proces nepotului său Gheorghe B., care a sfărâmat partidul liberal pentru a se arunca în braţele lui Carol, a doua zi după lovitura lui de stat şi apoi a sprijinit fără rezerve pe Antonescu şi politica lui de alianţă cu Hitler şi Mussolini? Iată pentru ce eu nu înţeleg încăpăţânarea voastră de a agita mereu o problemă care nu se poate rezolva şi care nu vă face decât duşmani; toată lumea recunoaşte că Maniu şi cu voi prietenii săi apropiaţi aţi avut dreptate, aţi dus o politică perfectă, combătând pe Carol şi pe Antonescu şi aţi apărat cu fermitate alianţa noastră cu democraţiile occidentale şi cu Uniunea Sovietică; aţi învins astăzi şi de aceea aveţi o autoritate incontestabilă în faţa ţării; noi toţi cei vizaţi de procesul răspunderilor, cum spuneţi voi, în frunte cu Tătărescu, suntem dispuşi să recunoaştem pe Maniu drept şef suprem şi sub comanda lui să punem capăt războiului şi să întoarcem armele în contra nemţilor; altfel ştii ce se va întâmpla? Să ţi-o spun eu: pentru a ne apăra libertatea şi existenţa noastră politică faţă de voi, noi ne vom vedea siliţi, fără voia noastră şi contrar convingerilor noastre, să ne aruncăm în braţele comuniştilor şi ale protectorilor lor, indiferent ce se va întâmpla cu ţara; spune-i lui Maniu să nu ne silească să facem acest lucru... Eu ştiu ce urmăresc comuniştii noştri, la ordinele Moscovei, şi de aceea am ţinut să te previn şi să fac apel la tine". ...I-am răspuns pe un ton amical, căutând să-l menajez pe cât posibil.

...Credeam că discuţia noastră era terminată. Când m-am sculat să plec, Ralea m-a rugat să mai rămân, căci mai are ceva de spus. „Tătărescu, zice el, m-a rugat să-i aranjez o întâlnire cu tine căci vrea să aibe o discuţie înainte de a-şi fixa atitudinea lui de viitor". I-am răspuns că refuz categoric orice întâlnire, neavând ce să discut cu el, atitudinea mea faţă de el fiind aceeaşi ca şi a lui Maniu... Ralea a avut aerul să-mi reproşeze că în modul cum m-am exprimat eu la adresa lui şi a lui Tătărescu „am pus şi o notă personală de mare ostilitate". „În cazul acesta, i-am răspuns eu, Constantinescu-Iaşi ori n-a înţeles bine [ce spusese Hudiţă la şedinţa din 18 mai — *n.n.*], ori face intrigă, chestiune care voi pune-o la punct, la prima întâlnire cu el".

În realitate, Constantinescu-Iaşi a înţeles f. bine tot ce am spus eu, însă ceea ce mă supără este faptul că el i-a comunicat toate aceste amănunte şi mai ales acela că şedinţa a avut loc în casa mea...

În urma discuţiei de astăzi cred că cu Ralea am terminat-o pentru mult timp, dacă nu pentru totdeauna. La despărţire doar ne-am întins mâna... ■

(Va urma)

DESTIN ROMÂNESC

S-a vorbit mult la noi în ultimii patru ani despre românii dintre Prut şi Nistru. Acum, Fundaţia Culturală Română reuşeşte să reunească în colegiul de redacţie al revistei *Destin românesc* (revistă trimestrială de istorie şi cultură, ce apare la Chişinău şi Bucureşti) istorici de valoare de pe ambele maluri ale Prutului: Ioan Caproşu, Mihai Cimpoi, Nicolae Bocşan, Alexandru Moşanu, Pavel Parasca, Apostol Stan, Ion Şişcanu. Scopurile acestei noi publicaţii sunt astfel prezentate în *Argumentul* semnat în primul număr de redactorul ei şef, Alexandru Moşanu: „Din păcate, pentru o parte din români, mai ales pentru cei care s-au aflat şi se mai află în afara graniţelor ţării, cunoştinţele istorice acumulate sute de ani prin râvna cărturarilor din toate provinciile româneşti constituie un tezaur încă nedescoperit de ei. Cei ce ne-au ţinut în supuşenie o mulţime de ani au făcut tot posibilul ca acest tezaur al adevărului istoric să fie îngropat cât mai adânc. Ca urmare, am ajuns în situaţia când mulţi dintre noi ne-am pierdut legătura cu înaintaşii. Oamenii lipsiţi de memoria trecutului pot fi mai uşor manipulaţi şi transformaţi în slugi ascultătoare de stăpân, în duşmani ai fraţilor şi surorilor, ai părinţilor şi strămoşilor lor... Revista *Destin românesc* doreşte să participe la împlinirea acestei importante misiuni strâns legate de mişcarea de eliberare naţională... Revista ţine să contribuie, fie şi foarte modest, la consolidarea unităţii româneşti. Obiectiv care va putea fi atins cu atât mai simţitor cu cât ne vom bucura de sprijinul specialiştilor din domeniile istoriei şi culturii din ambele părţi ale Prutului. Apariţia revistei *Destin românesc*, datorată conlucrării dintre oamenii de ştiinţă de la Chişinău şi Fundaţia Culturală Română, este una din manifestările tendinţei firesti de integrare culturală şi spirituală a Republicii Moldova cu România".

Magazin istoric, revistă de cultură istorică, difuzată în mod „subversiv" dincolo de Prut vreme de mulţi ani înainte de 1991, doreşte surorii sale mai tinere să reuşească în tot ceea ce şi-a propus.

„ROMÂNIA REPREZINTĂ SPATELE ARMATEI ROȘII“

GH. ȚUȚUI

Guvernarea generalului Nicolae Rădescu a început în condițiile în care viața publică a Capitalei era marcată de mari festivități prosovietice și s-a încheiat, după numai 84 de zile, sub presiunea și ultimatumul autorităților sovietice.

Instaurat cu respectarea strictă a Constituției repusă în vigoare la 31 august 1944, guvernul prezidat de generalul Rădescu era, prin programul și componența sa, un executiv născut din raportul de forțe existent în România la acea dată. El cuprindea zece miniștri aparținând ca orientare politică partidelor istorice, iar alți cinci îi reprezentau pe comuniști și celelalte grupări din jurul acestora.

Stânga, minoritară în guvern, își consolidase totuși pozițiile față de cele deținute în cabinetele anterioare, prin înlăturarea de la Ministerul de interne a reprezentantului Partidului Național-Țărănesc (Nicolae Penescu), deși interimatul acestui minister era asigurat de primul ministru. Departamentul producției de război, condus de către Constantin (Bebe) Brătianu, fusese desființat, sarcinile acestuia fiind preluate de către Ministerul de război, în fruntea căruia fusese numit generalul Ion Negulescu, considerat neutru.

Programul noului guvern cuprindea următoarele obiective: strângerea la maximum a relațiilor cu Uniunea Sovietică; armistițiu în luptele dintre partide și împotriva guvernului; suprimarea tuturor gărzilor și formațiunilor civile înarmate; disciplină în muncă și ordine în țară. Ulterior, s-au mai adăugat încă trei obiective: organizarea de alegeri comunale, respectarea Convenției de armistițiu și purtarea cu toată energia a războiului până la victoria finală împotriva Germaniei.

„Chiar prin forță...“

Impactul politic al acestui program a fost însă serios afectat de programul mult mai amplu și incitant publicat ulterior de Frontul Național Democrat (29 ianuarie 1945), care cuprindea și probleme de natură economică și socială, printre care, în primul rând, reforma agrară.

Instaurarea disciplinei în muncă și a ordinii în țară a devenit extrem de dificilă în condițiile în care sindicatele, aflate în plin proces de organizare, inițiau o amplă campanie de atragere a masei de salariați la manifestații pentru schimbarea prin forță a conducerii întreprinderilor și instituțiilor administrației de stat, iar pe plan local comuniștii au trecut la asaltul primăriilor și prefecturilor și au intrat în forță pe moșii, împărțindu-le țăranilor.

Piedica de cea mai mare gravitate a reprezentat-o însă activitatea coordonată a comandamentelor sovietice din România și a Comisiei Aliate (Sovietice) de Control prezidată de mareșalul R.I. Malinovski, împuternicită de aliații occidentali să acționeze și în numele lor. Nemulțumirile minoritarilor germani și unguri din Transilvania, afectați de aplicarea articolului 2 din Convenția de armistițiu (care prevedea internarea lor în lagăr) concentra atenția autorităților sovietice din România în vederea folosirii lor în scopul proclamării autonomiei Transilvaniei. Aceste manevre politice puteau determina, ulterior, prin presiunea unei Transilvanii comunizate, încadrarea întregii Românii în U.R.S.S. Pentru a fi mai expliciți, vom cita câteva pasaje dintr-o notă informativă întocmită de Ministerul de război încă la 10 octombrie 1944 și care sesiza marele pericol pe care îl reprezentau aceste manevre. *„Conducerea Partidului Comunist din România* — se preciza în această notă — *acordă o importanță deosebită acțiunii de captare a minorităților din Ardeal. Aceasta deoarece, după părerea cercurilor conducătoare de la Moscova, masa populației românești nu va putea fi câștigată pentru ideologia comunistă, în timp ce minoritarii pot fi câștigați prin manevre de propagandă abile. Instrucțiunile* [primite

La 25 octombrie 1944, întreg teritoriul Transilvaniei a fost eliberat, dar partea ei de nord nu a trecut sub autoritatea românească. La 11 noiembrie 1944, în această regiune aflată patru ani sub ocupație horthystă a fost instaurată administrația militară sovietică. Ardealul de Nord a intrat în jocul politic întrucât această situație a încetat abia cinci luni mai târziu, la 9 martie 1945. Acceptând restabilirea administrației românești în această parte a țării, Moscova a oferit proaspătului guvern condus de dr. Petru Groza un prim succes propagandistic. Festivitățile organizate cu acel prilej s-au desfășurat sub bagheta aceluiași „maestru de ceremonii" care impusese guvernul de la 6 martie 1945: A.I. Vișinski. Iată-l în fotografie (al treilea, în primul rând, de la stânga la dreapta), împreună cu dr. Petru Groza și Gh. Gheorghiu-Dej, la sosirea lor în Cluj

de la Moscova] *prevăd ca organizațiile comuniste, în special ministrul Pătrășcanu, să nu împiedice nici o măsură a guvernului român către minoritățile maghiară și germană. Cu cât măsurile guvernului vor fi mai severe față de minoritari, cu atât mai mult se vor îndrepta aceștia către partidul comunist, iar Moscova va putea folosi aceste măsuri ca pretext pentru o intervenție în politica internă a României".* În același spirit, instrucțiunile cereau ca România să fie lăsată să-și organizeze democrația *„pe baze naționaliste"*, la momentul oportun acest fapt putând fi folosit *„de către Soviete pentru a susține că guvernul român a menținut regimul fascist și Sovietele ar găsi, astfel, un nou argument în imixtiunea lor. Conform directivelor primite de la Moscova, se vizează un Ardeal autonom, sovietic, care să contribuie la bolșevizarea restului României. Țară înconjurată din toate părțile de comunism: U.R.S.S. la răsărit, Bulgaria la sud, Iugoslavia la sud-vest, Ardealul sovietic și Bucovina sovietică,* [România] *va trebui să cedeze și să se înglobeze în U.R.S.S.*

Partidul comunist român activează și în domeniul informativ în strânsă colaborare cu organele Comandamentului sovietic. Urmând directivele Moscovei, partidul comunist favorizează tendințele antiromânești ale minorităților din Ardeal... La Sibiu, cu ocazia unei întruniri, drapelul românesc a fost apreciat «zdreanță de tricolor românesc, care va trebui să dispară în fața steagului roșu».

Cercurile conducătoare comuniste din Ardeal sunt, în general, satisfăcute de rezultatele acțiunii de bolșevizare a minorităților și nutresc speranța că minoritarii comuniști, împreună cu românii bolșevizați, vor forma în curând o majoritate numerică pentru a proclama Ardealul sovietic. În restul țării, în special în Capitală, partidul comunist continuă înființarea formațiunilor sale de luptă[1], *în vederea scopului final — instaurarea în fruntea țării, chiar prin forță, a unui guvern pur comunist".*

Consecințele unui act de demnitate

Intenția primului ministru Rădescu de a stabili ordinea în țară, de a opri declinul producției și de a susține efortul de război venea în contradicție evidentă cu cererile formulate de generalul Vinogradov, care la 26 octombrie 1944 impusese lăsarea la vatră (practic desființarea) a 13 divizii aflate în interior la dispoziția Marelui Stat Major Român, al cărui șef era atunci chiar generalul N. Rădescu. Acesta ținuse să și facă următoarele precizări în nota adițională a Protocolului încheiat la 26 octombrie între Comisia Aliată (Sovietică) de Control și Marele Stat Major Român: „Ca împuternicit al guvernului și reprezentant al Înaltului comandament român, declar că consider fixarea de către Comisia Aliată (Sov.) a numărului de M[ari] U[nități] române ce pot rămâne în țară, de a stabili ordinea în țară, de a opri declinul producției și de a susține efortul de război venea în contradicție evidentă cu cererile formulate de generalul Vinogradov, care la 26 octombrie 1944 impusese lăsarea la vatră (practic desființarea) a 13 divizii aflate în interior la dispoziția Marelui Stat Major Român, al cărui șef era atunci chiar generalul N. Rădescu. Acesta ținuse să și facă următoarele precizări în nota adițională a Protocolului încheiat la 26 octombrie între Comisia Aliată (Sovietică) de Control și Marele Stat Major Român: „Ca împuternicit al guvernului și reprezentant al Înaltului comandament român, declar că consider fixarea de către Comisia Aliată (Sov.) a numărului de M[ari] U[nități] române ce pot rămâne în țară, de a stabili ordinea în țară, de a opri declinul producției și de a susține efortul de război venea în contradicție evidentă cu cererile formulate de generalul Vinogradov, care la 26 octombrie 1944 impusese lăsarea la vatră (practic desființarea) a 13 divizii aflate în interior la dispoziția Marelui Stat Major Român, al cărui șef era atunci chiar generalul N. Rădescu. Acesta ținuse să și facă următoarele precizări în nota adițională a Protocolului încheiat la 26 octombrie între Comisia Aliată (Sovietică) de Control și Marele Stat Major Român: „Ca împuternicit al guvernului și reprezentant al Înaltului comandament român, declar că consider fixarea de către Comisia Aliată (Sov.) a numărului de M[ari] U[nități] române ce pot rămâne în

---

[1] În această privință sunt grăitoare datele cuprinse în nota adresată la 3 octombrie 1944 de Marele Stat Major Român Președinției Consiliului de Miniștri: „Este aproape sigur că în București sunt aproximativ 5 000 de arme date patrioților", iar prin adresa aceluiași organism la 13 octombrie 1944 se preciza că „în Capitală se găsesc unități politice aparținând partidului comunist înarmate cu revolvere, pistoale mitralieră, arme, puști mitraliere și chiar două tunuri de calibru mic". Se semnala și faptul că partidul comunist deținea în oraș depozite de arme și muniții care, spre a se evita pericolul „de război civil", să fie ocupate de formațiuni mixte „româno-ruse".

mâne în ființă în interiorul țării ca nederivând din obligațiile impuse României prin Convenția de armisitițiu din 12 septembrie... *protocolul îl semnez ca fiindu-ne impus de Comisia Aliată (Sov.) de Control"* (subl. ns.).

Atitudinea demnă și curajoasă a generalului N. Rădescu a avut însă însemnate repercusiuni asupra sa și a guvernului pe care l-a prezidat ulterior, determinând în ultimă instanță răsturnarea lui.

Neavând un partid politic pe care să se poată sprijini și nici un program coerent de reforme, N. Rădescu a încercat de unul singur să țină piept ofensivei coordonate de comunizare a României declanșată de P.C.dR. și de Comisia Aliată (Sovietică) de Control. Acționând prin adoptarea unor măsuri legislative (Decretul de abrogare a legislației antievreiești, Legea de organizare a sindicatelor, Statutul minorităților, Decretul lege privind urmărirea și sancționarea criminalilor de război), și luând atitudine publică față de acțiunile organizate de sindicate pentru înlăturarea conducerilor din unele întreprinderi, ocuparea cu forța a primăriilor și prefecturilor sau confiscarea pământurilor moșierești, acte pe care le aprecia ca fiind în contradicție cu democrația, generalul Rădescu urmărea să stabilizeze situația internă. În acest spirit, el declara presei la 13 decembrie 1944: „Nu înțeleg să se mai vadă în fabrici că muncitorii, atunci când au o nemulțumire, pe care o înțeleg, căci poate fi reală, dar care se poate satisface pe căi legale, să înlăture din proprie inițiativă ei singuri conducerea".

Asemenea luări de atitudine nu au putut opri campania de ocupare a primăriilor și prefecturilor, desfășurată mai ales în Dobrogea, Moldova, Muntenia, Oltenia și în partea de nord a Transilvaniei, unde însă de la 13 noiembrie 1944 autoritățile românești fuseseră înlocuite cu administrația militară sovietică. Pe măsură ce presiunile exercitate de către F.N.D. și sindicate au crescut în intensitate, au sporit și intervențiile directe ale reprezentanților politici și militari sovietici, respectiv ale lui A.I. Vîșinski și ale Comisiei Aliate (Sovietice) de Control, intervenții ce îmbrăcau atât forme protocolare (vizite la Palatul regal, recepții și aniversări)[1], cât și instruirea membrilor unor organizații din componența F.N.D. pentru a participa la acțiuni de stradă.

La începutul anului 1945, generalul Rădescu a luat în mai multe rânduri poziție față de campania antiguvernamentală a forțelor politice de stânga. În cuvântarea pe care a rostit-o la radio în noaptea de Anul Nou a spus, între altele: „Uraganul dezlănțuit cu atâta furie împotriva noastră se va potoli, nici o îndoială. Dar până la potolire, multe greutăți și jertfe vom avea. Neamul nostru nu este la prima lui încercare. Dimpotrivă, istoria lui este țesută din lupte și necazuri; este istoria celui mai puțin mângâiat de soartă dintre neamuri. Dar oricât de grea ne-ar fi povara, nu avem decât un gând: că o vom duce. Să învingem muncind din greu. Să ne păstrăm deci liniștea și să ne îndeplinim fără șovăială datoria" (*Universul*, din 3 ianuarie 1945). Apeluri la ordine, disciplină și muncă cinstită au fost lansate și cu prilejul primului congres general al Sindicatelor Unite.

În același timp însă, F.N.D. a inițiat atacuri directe la adresa primului ministru, acuzându-l că duce o „politică antidemocratică", „reacționară", că în Transilvania

[1] Să amintim totuși câteva asemenea acțiuni: participarea la un dejun la Palatul regal în ziua de 13 ianuarie a generalului Vinogradov și a altor șapte ofițeri superiori sovietici, împreună cu soțiile lor; audiența din 16 ianuarie 1945 la rege a mareșalului R.I. Malinovski, însoțit de generalul-locotenent Vinogradov; adunarea solemnă din Capitală organizată la 21 ianuarie pentru comemorarea morții lui Lenin; aniversarea armatei roșii, la 23 februarie 1945, cu care prilej, Capitala, pavoazată cu steaguri roșii, a găzduit, în cinci săli, adunări festive, iar generalul Vinogradov și soția sa, însoțiți de cinci funcționari superiori ai misiunii diplomatice sovietice la București, au participat la un dejun la Palatul regal.

O tribună decorată potrivit conjuncturii politice din țară și străinătate

inițiază măsuri rasiale și șovine. Toate aceste acuzații, ca și chemarea pentru instaurarea unui „guvern cu adevărat ieșit din concentrarea tuturor forțelor democrate, un guvern F.N.D." erau cuprinse și în Programul de guvernare dat publicității de către F.N.D. la 29 ianuarie 1945, document ce fusese elaborat sub directa îndrumare a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, sosit de la Moscova în urma unei vizite care durase din 31 decembrie 1944 până la 16 ianuarie 1945 și în timpul căreia primise indicații precise cu privire la tactica ce trebuia aplicată pentru instaurarea noului guvern. La scurtă vreme după lansarea programului F.N.D., a fost dat publicității un manifest al Frontului plugarilor în care se afirma: „De la guvernul care este acum la putere nu aveți nimic bun de așteptat, căci acest guvern nu vrea ca voi să fiți împroprietăriți... Reforma agrară trebuie să fie imediat înfăptuită și voi plugarii trebuie să fiți înfăptuitorii ei" (*Frontul plugarilor*, 10 februarie 1945).

Trenurile lui Gheorghiu-Dej

Conștient de pericolul noilor acțiuni inițiate de F.N.D., primul ministru a hotărât să se adreseze țării, convocând în acest scop o întrunire publică în sala cinematografului ARO (textul integral al cuvântării rostite cu acest prilej a fost publicat în *Magazin istoric*, nr. 2/1993). Cum cele spuse de el în cuvântarea din 11 februarie, precum și în declarațiile făcute a doua zi la radio (publicate în același număr al revistei *Magazin istoric*) nu au avut efectul scontat, în prima ședință de guvern (16 februarie), primul ministru și ministrul lucrărilor publice, Virgil Solomon, au făcut apel la Gh. Gheorghiu-Dej și la dr. Petru Groza să intervină pentru a opri „mișcarea de ocupare a prefecturilor și a primăriilor care s-a accentuat. Iar în privința agitației pe tema reformei agrare, lucrurile au devenit de o gravitate excepțională". S-a arătat că în trei județe din sud — Vlașca, Ilfov și Ialomița — au fost ocupate multe prefecturi, că în Ialomița „au fost dați afară [înlocuiți] o sută de primari".

Gh. Gheorghiu-Dej și dr. Petru Groza au ascultat cu vădită satisfacție aceste informații, primul dintre ei considerând că era momentul să ceară din nou demisia primului ministru, amenințându-l că, altfel, se va produce „scoaterea poporului în stradă". Răspunzând acestei amenințări, generalul Rădescu a declarat că „se va opune cu toate puterile agravării situației în țară", adăugând că „dacă este nevoie de război civil, îl voi face, domnilor, oricare va fi rezultatul!"

Reacția promptă și hotărâtă a primului ministru a produs o anume șovăială în rândul aliaților F.N.D., îndeosebi a social-democraților, care susțineau ideea rezolvării conflictului pe cale constituțională. Acesta era contextul în care s-a ținut ședința Consiliului F.N.D. în cadrul căreia, încercând să refacă moralul celor șovăielnici, Gh. Gheorghiu-Dej a declarat că „dacă nu facem ordine în țară, o va face armata roșie". O astfel de perspectivă a produs imediat o schimbare de atitudine în rândul social-democraților, Lothar Rădăceanu asigurând că ei se află sută la sută pe poziția frontului unic, adică alături de comuniști.

Susținătorii guvernului legal al țării erau hotărâți să meargă până la capăt pe linia instaurării ordinii și liniștei, dovadă în acest sens fiind și semnarea decretului pentru desființarea a două posturi de subsecretari de stat de la Ministerul de interne, unul dintre acestea fiind deținut până atunci de către Teohari Georgescu, reprezentantul partidului comunist. La 20 februarie s-a petrecut incidentul de la Uzinele Malaxa (*Magazin istoric*, nr. 7/1993). Ambele evenimente au fost speculate rapid de comuniști, folosindu-le ca pretext pentru intensificarea atacurilor împotriva guvernului. Pentru ziua de 24 februarie a fost programată o amplă demonstrație în Capitală, ministrul comunicațiilor Gh. Gheorghiu-Dej punând la dispoziție trenuri pentru aducerea oamenilor din provincie la București. În toiul pregătirilor pentru această manifestație, la 23 februarie, comuniștii au reușit să provoace o nouă ruptură în P.N.Ț. prin crearea și atragerea în cadrul F.N.D. a Partidului Național-Țărănesc (Anton Alexandrescu).

Pravda știe ce-o să fie...

Conflictul deschis dintre F.N.D. și guvern a izbucnit în ziua de 24 februarie, prin înscenările puse la cale în timpul demonstrației organizate de comuniști, soldate cu morți și răniți, puși, evident fără nici o dovadă demnă de luat în seamă, în responsabilitatea guvernului. În legătură cu autorii focurilor de armă criminale, merită reținută și consemnarea memorialistică a șefului Marelui Stat Major Român de atunci, care nota că văzuse în timpul demonstrației mai mulți soldați ruși învârtindu-se în jurul Palatului regal. Faptul devine credibil dacă îl corelăm cu moartea acelui ofițer sovietic în timpul asaltului organizat de comuniști asupra Prefecturii din Constanța.

Clar este că ciocnirile din 24 februarie au fost speculate de F.N.D. care a dat publicității o serie de declarații și proteste extrem de vehemente, iar reprezentanți ai organizațiilor sale componente au cerut regelui demiterea primului ministru. Declarația publică a Consiliului F.N.D. — redactată în termeni deosebit de vehemenți — chema „la luptă cu și mai mare hotărâre, fără cruțare, pentru impunerea unui guvern F.N.D.".

Elementul cel mai important a fost însă reacția Moscovei și a Comisiei Aliate (Sovietice) de Control, pe cât de violentă pe atât de edifica-

toare. Până acum s-a invocat mai ales rolul lui A.I. Vîșinski, sosit special la București în ziua de 27 februarie și care, în cursul mai multor audiențe la rege, lovind cu pumnul în masă și trântind ușa la plecare, a impus numirea ca prim-ministru a dr. Petru Groza. *Nu* s-a evidențiat însă și faptul că atât conducerea politică de la Moscova, cât și comandamentele armatei de ocupație sovietică au colaborat la susținerea întregii desfășurări a evenimentelor. *Pravda* din 24 februarie — cu o surprinzătoare capacitate de „anticipație" — publicase artlcolul *Despre situația politică din România*, preluat integral de ziare bucureștene și din care reproducem și noi un pasaj cât se poate de semnificativ: *„Evenimentele politice ce se produc în ultima vreme în România dau prilejul să se vorbească despre o criză politică ce se anunță. Opinia publică sovietică nu poate să urmărească cu indiferență această luptă internă în România. România reprezintă spatele armatei roșii, spatele frontului, unde trebuie lichidată domnia elementelor neofasciste"*. Și pentru a fi și mai expliciți în legătură cu concluzia pe care ar trebui s-o tragă cititorul acestor rânduri, să adăugăm în final și un pasaj din articolul publicat de *Grai nou* (organul de presă în limba română al Direcției politice a Frontului 2 ucrainean) în numărul din 25 februarie 1945, sub titlul *Ce nu-i este indiferent Uniunii Sovietice*, în care se făcea următoarea apreciere amenințătoare: *„Evenimentele sângeroase de la 24 februarie aruncă o lumină foarte ciudată asupra chipului cum înțeleg forurile de conducere a țării să-și respecte declarațiile și promisiunile solemne... U.R.S.S. este interesată ca România să devină o țară democratică, dezbărată de anarhia și spiritul de aventură imperialistă pe care în mod inevitabil îl perpetuează regimurile reacționare, profasciste"*.

Direcția spre care trebuia îndreptată România era clar trasată în aceste articole ce tălmăceau orientările guvernului sovietic. La 6 martie 1945 România intra în anticamera comunismului. ■

OVERLORD — 50

„Luați seama ca valurile să nu se înroșească de sângele tineretului american și britanic și ca leșurile soldaților noștri să nu se îngrămădească pe plăji", atrăgea atenția — ca o Casandră — Churchill, în preajma operației Overlord, cea mai mare debarcare întreprinsă în cel de-al doilea război mondial, de la care a trecut exact o jumătate de secol. Desigur, cei care nu au împlinit 50 de ani nu-și pot aminti aceste evenimente. Dar ele au contribuit la a asigura generațiilor următoare pacea, securitatea și libertatea, de care ne bucurăm din 1945 încoace, deși noi le percepem ca pe ceva ce ni se cuvine, afirma premierul britanic John Major, la deschiderea ceremoniilor consacrate semicentenarului în fața veteranilor din Normandia.

De-a lungul celor 28 ani de existență, *Magazin istoric* a publicat multe pagini — semnate de D.D. Eisenhower, comandant suprem al forței de invazie, Eddy Florentin și Stephen E. Ambrose, reputați specialiști în culisele celui de-al doilea război mondial, și de mulți alți istorici de marcă — despre ziua de 6 iunie 1944 (nr. 9/1968, 5,6/1974, 3-5/1984, 7/1991, 6,7/1992). Am putea spune chiar că operația Overlord a fost urmărită riguros, minut cu minut. Iată de ce anul acesta am lăsat să vorbească despre Overlord ziarele de acum 50 de ani și pe fruntașul național-țărănist Ioan Hudiță.

Dar, retrospectiv, există o „constantă Overlord" în revista noastră: secretul operației, activitatea de înșelare strategică și tactică a Germaniei naziste în vederea reușitei invaziei. Overlordul a fost văzut mai ales ca rezultat și punct culminant al unei bătălii ultrasecrete, desfășurate vreme de patru ani.

Grație ei, 6 000 de nave aliate au ajuns neatinse pe coastele Normandiei, corpul expediționar stabilind primele capete de pod în nord-vestul Franței, în ciuda disperatei rezistențe a hitleriștilor și a unor condiții atmosferice ce nu totdeauna i-au favorizat pe atacatori. „Sper ca de data asta [6 iunie 1994] marea să fie liniștită — spunea de curând, cu ironie, președintele Asociației engleze a veteranilor Normandiei, Lesley Frost, pe atunci locotenent —, pentru că la 6 iunie 1944 mulți dintre noi și-au găsit moartea pe fundul mării, din cauza furtunii".

Odată intrat în culisele Overlordului, cititorul *Magazinului istoric* a cunoscut și distrugerile provocate de această operație, inclusiv tragedia celor 600 de militari aliați uciși înainte și al căror sfârșit a fost desconspirat abia acum câțiva ani. Eliberarea primei așezări importante din mâinile dușmanului, bătrânul oraș Caen, ce urma a avea loc fără mari pierderi, a adus multe suferințe atacatorilor, populației civile și forțelor germane.

În iunie 1994, la 50 de ani distanță, în prezența unor înalte autorități din statele participante la debarcare (cu toate că au avut loc și unele controverse între actualii membri ai NATO privind aniversarea), în cadrul importantelor ceremonii prilejuite de jubileu, pe aerodromul aceluiași oraș Caen are loc o impresionantă paradă aeriană, iar fiecare oraș normand, fiecare sat organizează serbări proprii. La ceremoniile din Normandia, unde au venit mii de ziariști din întreaga lume, este prezent și redactorul șef al *Magazinului istoric*, Cristian Popișteanu.

Procesul lui Iuliu Maniu în presa engleză

● Un segment dintr-o uriașă înscenare ● Ce nu poate înțelege o minte occidentală ● Un consilier de presă impertinent și mincinos ● Ambiguitatea laburistului Solley este sancționată prompt de lordul Vansittart: „România nu este o excepție" ● Fostul ministru britanic Reginald Hoare rupe tăcerea ● Sub presiunea înțelegerilor secrete anglo-sovietice din toamna anului 1944

ION CALAFETEANU, NICOLAE DINU

Înainte de a ajunge la închisoarea din Sighetul Marmației, locul de calvar al atâtor patrioți români în timpul dictaturii comuniste, mulți dintre ei au fost obligați să îndure nedreptățile și umilințele unor cumplite înscenări judiciare, să suporte acuzații ce jigneau cele mai intime, mai curate și profunde sentimente, credințe și convingeri personale[1].

Iuliu Maniu a fost unul dintre ei.

Arestat în iulie 1947, împreună cu alți fruntași ai Partidului Național-Țărănesc, Iuliu Maniu a fost implicat într-un proces care s-a judecat la Tribunalul Regiunii II militare, între 29 octombrie și 11 noiembrie 1947. Acest „bărbat de stat sincer și incoruptibil, ultimul dintre fruntașii țărăniști din Europa", cum îl califica un ziar britanic pe Iuliu Maniu în chiar zilele sinistrei farse judiciare de la București, a fost condamnat la muncă silnică pe viață, transformată în temniță grea pe viață, sub acuzația de „crimă de complot, înaltă trădare, tentativă de surpare a ordinei constituționale, răzvrătire, insurecție armată, instigare la înaltă trădare prin necredință și participare la tentativa de trecere frauduloasă a frontierei". În temnița de la Sighetul Marmației avea să se sfârșească din viață cinci ani mai târziu, în februarie 1952.

În paginile de față vom încerca, pe baza unor surse documentare aflate în Arhiva Ministerului afacerilor externe din București, să punem în lumină unele aspecte ale ecoului pe care procesul înscenat lui Maniu l-a avut în presa din Marea Britanie.

Putem aprecia astăzi, pe baza documentelor de care dispunem, că guvernul dr. Petru Groza se aștepta la o reacție mult mai puternică a presei engleze, căci nu se poate explica altfel de ce, într-o sinteză din 12 decembrie 1947, cu privire la modul în care s-a reflectat procesul lui I. Maniu în presa britanică, sinteză întocmită de Ministerul informațiilor, se arăta: „Procesul intentat lui Iuliu Maniu și celorlalți coacuzați național-țărăniști s-a bucurat de o publicitate mai puțin largă de cum se aștepta în presa engleză, după cum semnalează cu justețe consilierul nostru de presă din Londra".

---

[1] Articolul de față reprezintă o formă ușor revăzută a comunicării, pe care cei doi autori au susținut-o în cadrul simpozionului cu tema *Închisoarea de la Sighet. Memorial istorico-politic*, desfășurat la Sighetul Marmației în perioada 21-23 mai 1993 — *n.r.*

În imagine: 8 noiembrie 1945: manifestația din fața Palatului regal organizată de Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național Liberal, reprimată cu brutalitate de autoritățile comuniste.

Dacă guvernul de la București se aștepta la o campanie de presă mai zgomotoasă și plină de invective și acuze de genul celor utilizate de presa românească din acele zile și din celelalte țări comuniste din Europa, care îi „puneau la zid" pe toți cei care erau considerați „dușmani ai poporului", atunci observația era corectă. Dar numai în acest caz. Pentru că, altfel, putem aprecia că „procesul" lui Maniu s-a aflat statornic în atenția presei britanice, în prima jumătate a lunii noiembrie 1947 acest subiect monopolizând aproape toate rubricile consacrate României. Și acest fapt este cu atât mai demn de reținut, cu cât în aceeași perioadă, în România au avut loc și alte evenimente importante, cum a fost, spre pildă, înlăturarea lui Gh. Tătărescu de la Ministerul afacerilor externe și instalarea Anei Pauker în fruntea acestui departament. Mai mult, dacă ținem seama de aranjamentele politice intervenite în toamna anului 1944 între guvernele britanic și cel sovietic cu privire la România, atenția acordată de presa britanică procesului lui Iuliu Maniu este chiar surprinzător de importantă. Și ceea ce ni se pare și mai semnificativ este faptul că multe din comentariile și informațiile puse în circulație subliniau caracterul cu totul special al acestui proces — înscenare tipic stalinistă — menită să elimine adversarii politici.

Edificator pentru modul în care presa britanică a receptat și interpretat evenimentele din România ni se pare comentariul publicat de *Manchester Guardian* în 12 noiembrie 1947: „Este de datoria celor care se îngrijesc de adevăr să condamne intoleranța și oprimarea oriunde și ori de câte ori s-ar produce și este rezonabil să se aștepte un standard mai mare din partea «noilor democrații» decât din partea vechilor regimuri pe care ele le-au înlocuit"[1]. **Ziarul era nevoit să constate că procesele politice care aveau loc atunci în Europa răsăriteană făceau „imposibilă" orice înțelegere a Occidentului pentru „noile democrații". De altfel, în încheierea comentariului se spunea: „A aplica cuvântul democrație regimului ce se bazează pe lichidarea tuturor forțelor politice înseamnă a-i da acestuia o semnificație care nu va fi înțeleasă niciodată de mințile occidentalilor".**

Nu vom reține aici toate aspectele dezbătute în presa britanică în legătură cu procesul lui I. Maniu. Ele au fost multiple, începând cu evidențierea personalității fruntașului național-țărănist, a lipsei dovezilor pentru susținerea acuzațiilor ce i se aduceau, până la aprecieri privitoare la caracterul totalitar al regimului instaurat la București și integrarea evenimentelor din România în valul de procese politice care zguduiau țările europene aflate sub ocupație sovietică. Noi ne-am oprit numai la acele opinii referitoare la procesul Maniu ce au fost exprimate în cadrul rubricii *Scrisori către redacție* a unor importante ziare britanice.

La 5 noiembrie 1947, *Times* a publicat o primă scrisoare semnată de cinci deputați laburiști, în care se arăta că procesul liderului P.N.Ț. — apreciat ca o personalitate care deținea „o poziție unică" în România și care s-a opus totdeauna dictaturii — urma modelul obișnuit pentru procesele din Europa orientală, cu de-acum obișnuitele acuzații de trădare, activități subversive, contacte cu „reacționari străini" etc. „Înregistrăm protestul și regretul nostru — se arăta în finalul scrisorii — pentru faptul că idealul prieteniei și amiciției europene trebuie să fie în felul acesta atât de grav afectat".

La scrisoarea celor cinci deputați laburiști, consilierul de presă al Legației române din Londra, din proprie inițiativă, a pregătit la 8 noiembrie o replică. Ziarul a refuzat s-o publice, dar îi cunoaștem conținutul din sinteza alcătuită de Ministerul informațiilor pe care am amintit-o și din care citățm câteva pasaje: „Scrisoarea — se aprecia în sinteză — combate argumentele celor cinci deputați laburiști, punând la punct pe fiecare, relevând îndeosebi că Iuliu Maniu nu s-a opus dictatului de la Viena. Iuliu Maniu a determinat pe mai mulți funcționari publici să-și trădeze jurământul, sustrăgând documente și telegrame cifrate oficiale de la Ministerul de externe". Răspunsul se încheia cu următoarele cuvinte: „... Când se pretinde că Maniu «deține o poziție unică în țara sa» eu nu pot evita să mă gândesc că aceasta este tot atât de unică ca și aceea pe care Quisling a deținut-o în propria țară". Fiecare frază citată conținea cel puțin o minciună.

La 7 noiembrie sub titlul *Sanctitatea Justiției*, *Daily Telegraph* a publicat o scrisoare semnată de alți șase membri ai Parlamentului britanic, personalități care efectuaseră de curând o vizită în România. Cei șase parlamentari informau opinia publică despre faptul că trimiseseră o scrisoare primului ministru român în care își exprimau speranța că dezbaterile procesului de la București, „urmărite cu un interes intens în Anglia", se vor desfășura de o asemenea manieră „încât să poată fi recunoscute de întreaga lume ca onorabile, cinstite și juste".

Opinii și comentarii extrem de interesante au apărut în presa britanică în a doua jumătate a lunii noiembrie, după anunțarea sentinței Tribunalului militar. În paginile *Times*-ului au răzbătut ecourile unei confruntări ce avusese loc în cadrul celor două camere ale Parlamentului britanic, confruntări ce debutaseră încă la 22 octombrie, când deputatul laburist Solley făcuse, în Camera Comunelor, unele declarații cu privire la situația din România și

[1] Precizăm că traducerea în limba română a documentelor utilizate în acest articol a fost efectuată în 1947 de personalul Ministerului afacerilor externe.

procesul lui Maniu, declarații în care — cum remarcase lordul Vansittart[1] în Camera Lorzilor — își găsiseră ecou „falsele prezentări comuniste locale". Declarațiile lui Solley au fost reluate într-o scrisoare pe care ziarul *Times* a publicat-o în numărul din 24 noiembrie. În esență, lui Iuliu Maniu i se reproșa pactul încheiat în 1937 cu Garda de fier, iar actul de la 23 august 1944 era calificat ca oportunist („o năvală nesăbuită întru ajutorarea învingătorilor"); scrisoarea lua apărarea ministrului de justiție Lucrețiu Pătrășcanu și sistemului juridic din România, pentru a conchide că „nu este imposibil de crezut ca Maniu să fi comis actele ce i se reproșează". Această apreciere, făcută înainte de începerea procesului, fusese exploatată de postul de radio București, care anunțase că deputatul britanic ar fi declarat că Iuliu Maniu era „probabil" vinovat.

La 5 noiembrie, în Camera Lorzilor, Sir Robert Gilbert Vansittart dăduse un prim răspuns acestei afirmații. Apoi, după ce la 24 noiembrie *Times*-ul publicase scrisoarea deputatului Solley, lordul Vansittart a adresat la rândul său o scrisoare publicată de același ziar în numărul din 27 noiembrie. Declarații de felul acelora făcute de deputatul Solley și alți colegi de-ai săi — arăta lordul Vansittart — încurajează „tirania totalitară" din „blocul oriental", unde au loc acte de cruzime și de oprimare, iar „tehnica totalitară a eliminării" duce la lichidarea fizică a adversarilor. Referindu-se la afirmația că ministrul român de justiție „a refuzat să facă vreun comentariu în legătură cu procesul Maniu pe motivul că el este «subjudice»", Vansittart scria: „Aceasta este o ipocrizie. În orice țară controlată de comuniști, când o victimă este marcată pentru distrugere, se face întotdeauna o largă publicitate pentru a o ponegri și se cere cea mai aspră pedeapsă înainte ca ea să fie adusă înaintea tribunalului. Pentru toată această pregătire a inevitabilului verdict miniștrii comuniști sunt colectiv responsabili. România nu este o excepție". Iată pentru ce el aprecia că Maniu fusese condamnat încă înainte de a fi judecat în cadrul unei „mascarade de proces care în general îți produce greață".

Aceeași scrisoare a deputatului laburist Solley l-a determinat și pe fostul ministru al Marii Britanii la București, Reginald Hoare, să adreseze o scrisoare redacției ziarului *Times*, pe care acesta a publicat-o la 26 noiembrie sub titlul *Procesul Maniu*. „Am sperat — scria R. Hoare — că amintirea prietenului meu Maniu va fi respectată printr-o tăcere plină de regrete" și, în consecință, se abținuse să facă comentarii în legătură cu procesul căruia atât el cât și alții îi căzuseră victime. „Dar întrucât dl. Solley... sugerează... că Maniu își merită condamnarea pe viață, cred că este foarte just să vorbesc despre evenimente în legătură cu care eu posed informații autorizate". Astfel, în ceea ce privește pactul de neagresiune cu Garda de fier din 1937, fostul ministru britanic în România arăta că Iuliu Maniu fusese „îndreptățit moralmente" să-l încheie, deoarece, la acea dată, Garda de fier „nu era în nici un fel dirijată din Germania". În continuare, el arăta că se simțea îndemnat să plătească un „umil tribut amintirii lui Maniu și a acelora care, cu un curaj plin de răbdare au pus la cale lovitura rapidă grație căreia România s-a întors împotriva Germaniei" și să respingă totodată aprecierile deputatului Solley privitoare la actul de la 23 august 1944. „Acest lucru— arăta R. Hoare — îl știu perfect de bine, întrucât ultima mea conversație politică, după ce am comunicat generalului Antonescu că guvernul Maiestății Sale a hotărât să rupă relațiile cu el, a fost cu Maniu". În cadrul acelei întrevederi „îndelungată și, inevitabil, penibilă" — arăta Hoare — Maniu își exprimase „adânca deznădejde" că România fusese din nou aruncată în tabăra germană; el promisese că „dacă vreodată ar deveni cât de puțin posibilă o ruptură de Germania, toată influența și autoritatea sa vor fi exercitate în această direcție". În 1944, acest prilej se ivise iar Maniu și prietenii săi și-au ținut promisiunea; de aceea, el avea dreptul la răsplata acordată multor bărbați din țările acelei jumătăți de Europă, care au rămas credincioși principiilor și idealurilor liberale. „Cu greu pot spera că Maniu va vedea vreodată această scrisoare, dar întrucât s-a făcut o încercare de a se arăta că el merită sentința... rostită împotriva sa, cred că este o obligație imperativă să-mi exprim neaprobarea mea și să cinstesc pe un om care și-a respectat cuvântul".

Ajunși în acest punct, credem că sunt necesare câteva informații pentru a explica calificativul de „penibilă" pe care Hoare l-a atribuit întrevederii sale cu Maniu. Aceste informații le-am desprins dintr-un raport întocmit de Serviciul Special de Informații. Din document rezultă că în 1941 Maniu era, fără îndoială, șeful mișcării pro-aliate din România, dar, în mod paradoxal, se afla în raporturi încordate cu Reginald Hoare, pe care fruntașul național-țărănist îl acuza că a sprijinit dictatura carlistă. La rândul său, ministrul britanic își dădea seama de eroarea de a fi ignorat pe Maniu și dorea să-și repare greșeala. Liderul P.N.Ț. aștepta ca Hoare să facă primul pas, printr-o vizită, dar acesta s-a

---

[1] Sir Robert Gilbert Vansittart (1881-1957), diplomat englez. A urmat școala la Eton. În 1902 a intrat în diplomație, primind misiuni, succesiv, la Paris, Teheran, Cairo, Stockholm. Din 1920 până în 1924 a fost secretarul lordului Curzon; între 1928 și 1930 a fost subsecretar de stat adjunct pentru problemele externe și prim-secretar particular al primului ministru. Timp de aproape un deceniu (1930-1938) a fost subsecretar de stat permanent pentru afacerile externe, iar între 1938 și 1941 consilier diplomatic principal al secretarului pentru afaceri externe. Este autor al unor volume de amintiri, teatru și poezii.

opus unei astfel de „ispășiri". În aceste condiții, legătura lui Maniu cu Legația britanică din București era asigurată de către Ghiță Pop, care avea întâlniri „aproape zilnice" cu Alexander Pember și cultiva, de asemenea, pe tânărul istoric Hugh Seton-Watson, fiul lui Skotus Viator (pseudonimul cunoscutului istoric Robert William Seton-Watson, autor al multor scrieri despre istoria românilor și apărător al drepturilor noastre istorice). De asemenea, Corneliu Coposu, secretarul lui Iuliu Maniu, a asigurat trimiterea unor mesaje la Legația Marii Britanii.

Despre întrevederile Maniu-Hoare, după ruperea relațiilor diplomatice dintre Marea Britanie și România, un raport al S.S.I. consemna următoarele: „Hoare e silit să vadă pe Maniu. La 11 februarie 1942 are loc prima întâlnire în casele lui Mihai Popovici. Lungi explicații asupra rolului Legației engleze în politica lui Carol II. Maniu vrea totuși să-l câștige pe ministrul britanic. La rândul său, Hoare promite că România nu va fi bombardată. Gheața e ruptă. La 13 februarie, în ziua plecării, Hoare vine la locuința lui Maniu. Conversație foarte cordială. Un acord se stabilește între șeful opoziției anglofile și ministrul britanic. Maniștii sunt foarte satisfăcuti".

În final, am reținut scrisorile a doi reprezentanți ai românilor din exil expediate pe adresa unor ziare britanice. Primul este Victor Cornea, fostul președinte al Comitetului Democratic Român din Londra, a cărui scrisoare a apărut în *Daily Telegraph* din 5 noiembrie. Autorul scrisorii arăta că tratamentul aplicat deținuților politici în România „nu diferă câtuși de puțin și nu este mai puțin revoltător decât cel experimentat pe cei închiși în lagărele naziste". El expemplifica cu tratamentul ce le fusese impus lui Ilie Lazăr, Virgil Solomon și Ghiță Pop — bătuți și torturați în închisoarea de la Aiud și lăsați să piară prin înfometare. În încheiere, V. Cornea scria: „Dacă există vreo consolare reală și vreo oarecare speranță, apoi aceasta rezidă în faptul că ne dăm seama că continuă să mai fie în lumea liberă un corp vast de opinie publică, care vede departe, ce-și va aminti de implicațiile fatale ale acestei boli politice postbelice".

Tot Victor Cornea a publicat o scrisoare și în *Time and Tide* din 15 noiembrie, în care arăta că încercarea de lichidare a lui Iuliu Maniu constituia „cea mai mare sfidare la adresa principiilor fundamentale de libertate și justiție". El evidenția „îngrijorarea adâncă" ce a cuprins pe toți cei care sprijineau „independența și dezvoltarea liberă" a României și protesta „împotriva tratamentului las aplicat celui mai venerat om politic în viață și european adevărat, ca și credincioșilor săi prieteni".

De la Davos, din Elveția, un alt român — Ion Rațiu — a expediat la 2 noiembrie o scrisoare către *Manchester Guardian*, publicată de redacția ziarului respectiv în numărul din 11 noiembrie. El făcea o comparație între procesul lui Iuliu Maniu și acela intentat la sfârșitul secolului trecut fruntașilor memorandiști. Regimul autocrat din Imperiul austro-ungar fusese însă mult mai blând decât cel impus de noua tiranie care va înghiți întreaga Europă orientală. În România se producea distrugerea cu premeditare a unui mare partid democrat, ale cărui tradiții fuseseră scrupulos păstrate de către Iuliu Maniu. Acesta renunțase la înalte onoruri, refuzând să servească regimul autoritar al regelui Carol II, s-a opus cu curaj dictaturii antonesciene și a fost singurul om politic din Europa dominată de naziști care s-a împotrivit, în scris, politicii progermane.

Evident, în aceste pagini nu am folosit decât o mică parte din documentele ce se află în Arhiva Ministerului afacerilor externe și care se referă la ecoul internațional al procesului înscenat de comuniști lui Iuliu Maniu și celorlalți fruntași ai Partidului Național-Țărănesc. Celelalte își vor găsi loc, poate, într-un alt articol. ■

POLITICĂ

(Monoverb reflexiv: 6-10)

M L D F

Radu STOIANOV

● Pentru a evita situațiile neprevăzute, efectivele au fost instruite asupra „conduitei față de dușmanii poporului" ● Se putea deschide „foc în plin în partea de jos a corpului, pentru a nu se produce răniri mortale" ● Nu s-a respectat nici măcar Directiva C.C. al P.M.R. ● Copii separați de părinți, soți de soții ● Nu sunt suficiente trenuri ● Lăsați în plin câmp, fără adăpost, apă sau alimente ● „Ore în șir s-au auzit țipetele copiilor care plângeau de sete" ● „Starea de spirit necorespunzătoare din rândul dislocaților" ● „O imagine neplăcută" pentru regimul comunist ● Bătuți pentru că au fost la bal ● Decedații erau trecuți la „dispariții"

DRAMA DISLOCAŢILOR

CONSTANTIN AIOANEI, CRISTIAN TRONCOTĂ

Am văzut în numărul trecut cum s-a conturat în „documentele de partid" necesitatea „lichidării reacțiunii interne", una dintre metodele folosite fiind și deportarea. Ea a fost pregătită atat prin măsuri propagandistice, cât și prin crearea „cadrului legislativ". Să urmărim în continuare desfășurarea unor acțiuni de deportare, așa cum ni le înfățișează o serie de documente ce au ajuns până la noi.

La 14 mai 1951, generalul maior Mihail Burcă, adjunct al ministrului afacerilor interne, emitea un ordin către Comandamentul trupelor de grăniceri prin care dispunea „dislocarea (începând cu 30 mai 1951), în imediata apropiere a zonei de frontieră, a celor 4 batalioane de școală regimentală", care trebuiau să ajungă în raioanele fixate la 13 iunie 1951, cu misiunea de a „bloca complet frontiera".

Potrivit aceluiași plan, la „misiunea de evacuare a elementelor dușmănoase din zona de frontieră", trebuiau să participe 11 066 ofițeri, subofițeri, maiștri militari și soldați, selecționați din 11 batalioane de securitate-intervenții, școlile de ofițeri de securitate, trupele de grăniceri, Direcția Generală Politică, școlile regimentale din toate centrele de instrucție-securitate, cărora li s-au adăugat instructorii din Direcția Generală Politică a M.A.I. În rezervă au rămas Regimentul 1 securitate din

„Astfel și-l imagina Goya pe bunul funcționar trudind pentru binele obștesc: gravură din ciclul „Ororile războiului"

Capitală (care trebuia să „apere conducerea superioară de partid și de stat"), Batalionul 9 securitate din orașul Brașov, pe atunci Stalin (unde rezistența anticomunistă incomoda din ce în ce mai mult), și un Batalion de grăniceri din Bârlad (probabil prea departe de zona „ostilităților"). Comandanții unităților militare din raioanele de dislocare au fost numiți prin ordine ale M.A.I. semnate de general-maior Mihail Burcă, adjunct al ministrului, și general-maior Eremia Popescu, comandantul trupelor de securitate.

Întrucât pe timpul dislocării se puteau ivi situații neprevăzute inclusiv solidarizarea cu cei strămutați, M.A.I. a luat măsura de a instrui efectivele implicate, atât asupra „conduitei" ce trebuia „adoptată față de dușmanii poporului", cât și în ceea ce privea modul de utilizare a forței, înțelegând prin aceasta inclusiv folosirea armelor. Potrivit instrucțiunilor, „militarii erau obligați să adopte o atitudine ostășească", „să nu lase pe nimeni să se apropie de posturile încredințate", „să nu se lase dezarmați", „să facă uz de arme când sunt atacați" sau când „constată că se distrug bunurile aparținând poporului". Ei trebuiau să știe că „agitația și tulburarea ordinii" erau „rezultatul luptei de clasă și al acțiunii de instigare organizată de agenți provocatori, elemente reacționare ori chiaburești". Comandanții de la toate eșaloanele „puteau interveni imediat și energic pentru restabilirea ordinii" și aveau dezlegarea de a „aresta și preda organelor de miliție" pe toți cei care se opuneau dislocării.

În cazul „agitațiilor în masă" se putea deschide „foc în plin", dar numai „în partea de jos a corpului, pentru a nu se produce răniri mortale". Armamentul se mai putea utiliza când „agitatorii atacau unitatea", „distrugeau bunurile aparținând statului" sau „actele de agresiune erau îndreptate împotriva organelor de stat", precum și în cazul în care dislocații „încercau să fugă" pe timpul transportului. Pentru ca eventualele cazuri de folosire a armelor să aibă „o acoperire legală", organizatorii dislocării au distribuit comandanților militari câte o „notă" conținând extrase din articolele *Regulamentului Serviciului în Garnizoană și de Gardă*, ce reglementau condițiile în care un militar putea face uz de armă. Prin urmare, dislocaților li s-a impus un regim asemănător celui practicat în închisorile comuniste și orice încercare de a coborî din tren pentru aprovizionarea cu apă, se putea sfârși prin împușcare.

Garniturile de tren sau autocamioanele trebuiau să circule numai pe traseele și după graficele orare stabilite, cu obligația de a evita centrele urbane mari, opririle și staționările în preajma pădurilor, văilor, cursurilor mari de apă etc.

Astfel, conform planului întocmit de M.A.I., forțele de securitate, miliție și grăniceri care se aflau „în aplicație" pe granița de vest, în noaptea de 14/15 iunie 1951 au blocat localitățile în care „dușmanul de clasă era mai activ", iar „colectivele de dislocare", întărite cu soldați anume selecționați, au început urmărirea celor trecuți pe tabele. De reținut că tabelele întocmite pe cele „trei categorii" nu respectau nici măcar „criteriile" fixate prin *Directiva* C.C. al P.M.R. .

Dacă n-a fost o eroare regretabilă, ceea ce este puțin probabil, atunci despărțirea a sute de familii (soț de soție și părinți de copii) pe timpul deplasării poate fi comparată cu metodele de același fel practicate de bolșevici în Uniunea Sovietică și, ulterior, de național-socialiștii germani în timpul celui de-al doilea război mondial. Explicația ce ni se oferă, potrivit căreia copiii sub 18 ani au fost separați pe timpul transportului de părinți pentru „a preveni evadările sau fuga de sub escortă", nu fac altceva decât să confirme concluzia de mai sus și să pună, de exemplu, în evidență, dimensiunile tragismului prin care au trecut cele 18 familii debarcate în ziua de 24 iunie 1951 pe terenul G.A.S. Perieți, ai căror copii n-au ajuns la destinație, deoarece trenul în care se aflau fusese dirijat pe o altă direcție.

Operațiile de îmbarcare, expediere și debarcare a trenurilor speciale au dat peste cap toate programele C.F.R.-ului prevăzute pentru a doua parte a lunii iunie 1951. Potrivit unui *Raport informativ* al securității, rezultă că, în perioada 18-22 iunie 1951, regionalele C.F.R. Timișoara și Craiova au participat la „operațiunile de dislocare" cu 56 de trenuri, alcătuite din 2 962 vagoane. Acestea au circulat pe rutele Timișoara-Lugoj-Ilia-Caransebeș-Orșova și Arad-Ilia-Simeria, având ca destinație localitățile Bărăganu, Dâlga, Ciulnița, Călărași, Mărculești, Fetești, Andrășești, Perieți, Bucu, Lunca Dunării, Vădeni, Frumușița, Dudești și Urbeasca. După o statistică din 22 iunie 1951, situația dislocărilor se prezenta astfel: „... au plecat din stațiile de îmbarcare din zona de dislocare un număr total de 181 eșaloane, cu 7 780 vagoane, respectiv 9 733 familii, cu 33 944 persoane". În sfârșit, dintr-o notă întocmită de aceleași organe, aflăm că, la 22 iunie 1951, „programul de încărcare pe regionala Timișoara nu s-a realizat conform planului", deoarece dislocații din Bield, Vesenova Nouă și Pescăreș „n-au încăput în trenurile speciale", fiind necesară o „repartiție suplimentară de câte 30 vagoane pentru fiecare stație". „Pe regionala Craiova — consemnează același document — programul de încărcare s-a terminat", dar organele M.A.I. au solicitat suplimentar „un tren special în stația Maglavit, compus din 2 clase, 20 de vagoane de marfă acoperite și 12 platforme pentru transportul trupelor proprii". În cursul nopții de 21/22 iunie 1951, pe regionala București „descărcările au mers foarte greu, din cauza ploilor și a lipsei de căruțe". Din cele 42

trenuri sosite pe raza acestei regionale, „15 se aflau în stațiile de debarcare și 27 pe parcurs", în timp ce la stația Fetești, oamenii și bagajele acestora ocupaseră toate spațiile disponibile, în așteptarea următoarelor mijloace de transport.

Întrucât spațiul nu ne permite să redăm toate dramele trăite de dislocați, individual sau în colectiv, vom încerca o sintetizare a lor, reconstituită pe baza documentelor vremii și a mărturiilor adunate ulterior în anii 1967-1968, când Ceaușescu, aplicând creator „negarea negației",. a inițiat seria de anchete menite să „demaște abuzurile" comise de Gheorghiu-Dej, în fapt să îi creeze lui o platformă politică de „reformator".

Astfel, dintr-o *Notă* datată 20 iunie 1951, aflăm că „populația [dislocată — *n.n.*] a fost plasată în mijlocul câmpului, în plin soare", că nu „a primit materialele necesare pentru adăposturi", iar „copiii erau expuși insolațiilor și îmbolnăvirilor rapide". Situația descrisă nu avea nici o perspectivă de rezolvare, deoarece materialele de construcție, alimentele, îmbrăcămintea și celelalte bunuri de primă necesitate lipseau din zonă, iar aducerea lor din altă parte era amânată de la o zi la alta, din „lipsă de mijloace de transport".

Ajunși pe raza localităților indicate în *Directiva* P.M.R., familiile dislocate au avut „surpriza" de a nu găsi nici măcar temeliile caselor promise, iar cei mai mulți dintre ei au fost lăsați în câmp deschis, la voia întâmplării, deoarece „organele însărcinate" nu au măsurat din timp „parcelele". De exemplu, cele 450 familii sosite în ziua de 23 iunie 1951, pe terenurile G.A.S. Urleasca, după ce au fost debarcate, „și-au construit corturi din mușamale, covoare de ale lor și rogojini", acestea din urmă „cumpărate de la cooperativă". „Parcelarea terenurilor" nu era terminată, apa lipsea, pâinea nu exista ori era crudă, iar „25 de familii nu aveau cu ce să trăiască". Din aceste motive, „eșalonul care se afla în gară" a fost „ținut în vagoane până în dimineața zilei 24 iunie 1951".

La „punctul de așezare G.A.S. Iosif Clisâci", cele 493 persoane sosite la aceeași dată „trăiau în 80 de corturi", „rogojinile și scândurile erau în cantități insuficiente", iar „aprovizionarea cu apă nu era asigurată". La fel stăteau lucrurile cu pâinea și furajele pentru animale, „situație" întâlnită și la „punctele de așezare Pavel Tcacenco, Justin Georgescu, Brateș, Giurgeni" și altele.

Dislocații de pe raza G.A.S. Cacomeanca au dormit mai multe zile sub cerul liber, pe paturi confecționate din paie, iar la Pietroiu existau mai multe familii de oameni săraci, unele cu peste 10 copii, „care n-aveau ce mânca" și nici nu puteau munci, întrucât „miliția nu le dădea voie să se ducă la gospodăria de stat pentru a cere de lucru".

În localitatea Dâlga, parcelele destinate construirii de locuințe au fost tăiate, atât din terenurile cultivate cu grâu, cât și din cele rămase nelucrate, manevră care a zdruncinat serios unitatea dislocaților.

Odată ajunși la destinație, dislocații trebuiau „luați în primire" de „serviciile sanitare", care „procedau la izolarea suspecților de boli contagioase", „internarea celor cu distrofie accentuată" și „distribuirea de lapte copiilor mici". În realitate, asistența medicală în aceste locuri era ca și inexistentă, deoarece „bordeiele-infirmerii" nu fuseseră construite, personalul sanitar detașat „nu lucra mai mult de o oră sau cel mult două", iar „medicamentele de bază lipseau în totalitate". Bolnavii (bătrânii și copiii) „zăceau pe câmp", în tovărășia rozătoarelor și gângăniilor de tot felul. Întreaga populație dislocată e expusă epidemiilor generate de inexistența condițiilor elementare de igienă (lipsa apei, săpunului, sodei, WC-urilor etc.). Datorită lipsei de petrol și a lemnelor necesare pentru construcția de case și preparatul hranei, dislocații au fost nevoiți „să taie lizierele din împrejurimi", intrând în conflict cu localnicii și comitetele provizorii nou înființate, situație care avea să se prelungească până spre sfârșitul anului 1955.

Lipsa apei potabile a constituit un adevărat calvar, atât pentru oameni, cât și pentru animalele care au rezistat transportului. Pentru a face cât de cât față nevoilor, apa era adusă de la distanțe mari în butoaie fără capace și canele, constituind surse sigure de apariție și extindere a epidemiilor, așa cum s-a întâmplat la Partizanul, Dragalina și Luciu. Păstrarea apei în condiții improprii făcea ca în câteva ore aceasta să fie infestată. Zeci de animale au pierit ori au fost sacrificate ca urmare a lipsei de apă și nutreț. În ziua de 22 iunie 1951, la „punctul de așezare Nicolae Bălcescu" nu s-a adus nici o picătură de apă și, din această cauză, „ore în șir s-au auzit țipetele copiilor care plângeau de sete".

În zonele în care au fost strămutați „dușmanii poporului", problema apei constituia un handicap greu de trecut, dovadă sutele de forări la adâncimi apreciabile (80-100 m), în care șansele au surâs de puține ori. Absența acestei resurse a amplificat și mai mult chinurile dislocațiilor și a deschis drum liber bolilor și epidemiilor. În același timp, lipsa apei a întârziat „procesul tehnologic" de fabricare a chirpicilor necesari construirii de locuințe, iar apropierea iernii i-a determinat pe dislocați „să se îngroape la teren".

Dislocații care au reușit să aducă cu ei animale de transport și căruțe au fost obligați să facă mii de ore de „muncă voluntară", cărând piatră, lemne, apă, paie, ș.a. Cei care refuzau, erau considerați „sabotori" și trimiși în instanță.

Conform „hotărârilor superioare", persoanele dislocate

aveau obligaţia de a munci pe terenurile G.A.S.-urilor la care au fost repartizate, fără a se luă în calcul eventualele conflicte cu „muncitorii agricoli" din zonă. Din această cauză, noii veniţi au fost nevoiţi să presteze muncile periferice ori pe cele deosebit de grele, ca de exemplu: cultivarea orezului, recoltarea stufului, confecţionatul chirpicilor şi altele. Dar şi aici se loveau de supravegherea insistentă a organelor represive care, de teama „evadărilor" şi altor „acţiuni subversive", interziceau noilor veniţi să părăsească perimetrul localităţilor în care au fost închişi ori să ia legătura cu locuitorii din comunele apropiate.

De pildă, la „punctul Rosetti" miliţia nu şi-a dat avizul pentru „recoltarea grâului din baltă", iar la Justin Georgescu a interzis sătenilor din localităţile învecinate „să vândă fructe dislocaţilor". Un bătrân din comuna Baldovineşti a fost reţinut în ziua de 27 iunie şi cercetat de miliţie, pentru că „făcea legătura între chiaburii" aşezaţi în puncte diferite.

În toate informările securităţii către „organele superioare" se făceau numeroase referiri la „starea de spirit necorespunzătoare din rândul dislocaţilor", „situaţia grea" în care aceştia îşi duceau viaţa, rezistenţa crescândă faţă de autorităţile locale şi centrale, dar nicăieri nu se consemnează dacă s-a luat vreo măsură de îndreptare a lucrurilor.

Insensibilitatea „celor de sus" s-a transmis şi „celor de jos", dublată însă de o avalanşă de abuzuri, ilegalităţi şi chiar crime, muşamalizate la vremea respectivă, dar rămase în memoria martorilor oculari. De exemplu, în ziua de 25 iunie 1951, trei miliţieni au furat câte o valiză din cele descărcate în staţia C.F.R. Dudescu, regiunea Galaţi, iar un altul a violat o femeie dislocată la G.A.S. Vasilescu Vasia. La „aşezarea Pavel Tcacenco", miliţienii Bâdârâ şi Vlăsceanu au confiscat unui dislocat un butoi cu 60 l vin, pe care „în noaptea de 24/25 iunie 1951 l-au împărţit între dânşii".

Dintr-o *Notă-sinteză*, datată 9 august 1951, „privind problema dislocaţilor stabiliţi pe raza regiunii Galaţi", aflăm că în situaţiile dramatice create, mai ales de lipsa de apă, autorităţile locale au impus dislocaţilor să confecţioneze câte 70 de chirpici pe zi de persoană, deşi cunoşteau foarte bine că nu se puteau face mai mult de 35-40 bucăţi. Această normă putea fi, probabil, realizată de cei care cunoşteau tehnologia fabricării chirpicilor şi aveau şi antrenamentul necesar, dar în nici un caz de dislocaţii care nu făcuseră niciodată în viaţă aşa ceva. Concomitent, dislocaţii „repartizaţi" la confecţionatul chirpicilor erau obligaţi să facă şi alte „activităţi voluntare", ca: descărcatul vagoanelor, transportul materialelor de construcţie, căratul apei ş.a., iar noaptea erau anchetaţi de miliţieni pentru că nu îndeplineau producţia la chirpici.

Mărfurile descărcate la staţia C.F.R. Însurăţei trebuiau transportate de dislocaţi cu „atelaje proprii", pe care erau obligaţi să le întreţină „în stare bună de întrebuinţare". Dintr-o dispoziţie a Sfatului popular al regiunii Galaţi, locaţiile pretinse de C.F.R. pentru întârzierile produse la descărcarea vagoanelor au fost trecute în contul dislocaţilor.

Aprovizionarea cu pâine era total necorespunzătoare. În intervalul 15 iulie - 9 august 1951, la Vădeni s-au adus doar 200 kg pâine neagră şi 500 pâini împletite, pe care dislocaţii n-au putut să le cumpere din lipsă de bani. Dislocaţii din Frumuşiţa-Galaţi se deplasau kilometri întregi pentru o pâine sau apelau la rudele rămase în Banat, fapt ce crea „o imagine neplăcută" pentru regimul comunist, cum se aprecia într-un document din acea vreme.

În comuna Justin Georgescu, G.A.S.-ul plătea 120 lei la ziua de muncă, o sumă insuficientă pentru familiile cu mulţi copii, bătrâni sau invalizi de război. Despre preşedintele Comitetului Provi-

„După exploatare va fi distruse" o indicaţie prezentă pe documente şi care n-a fost adusă la îndeplinire

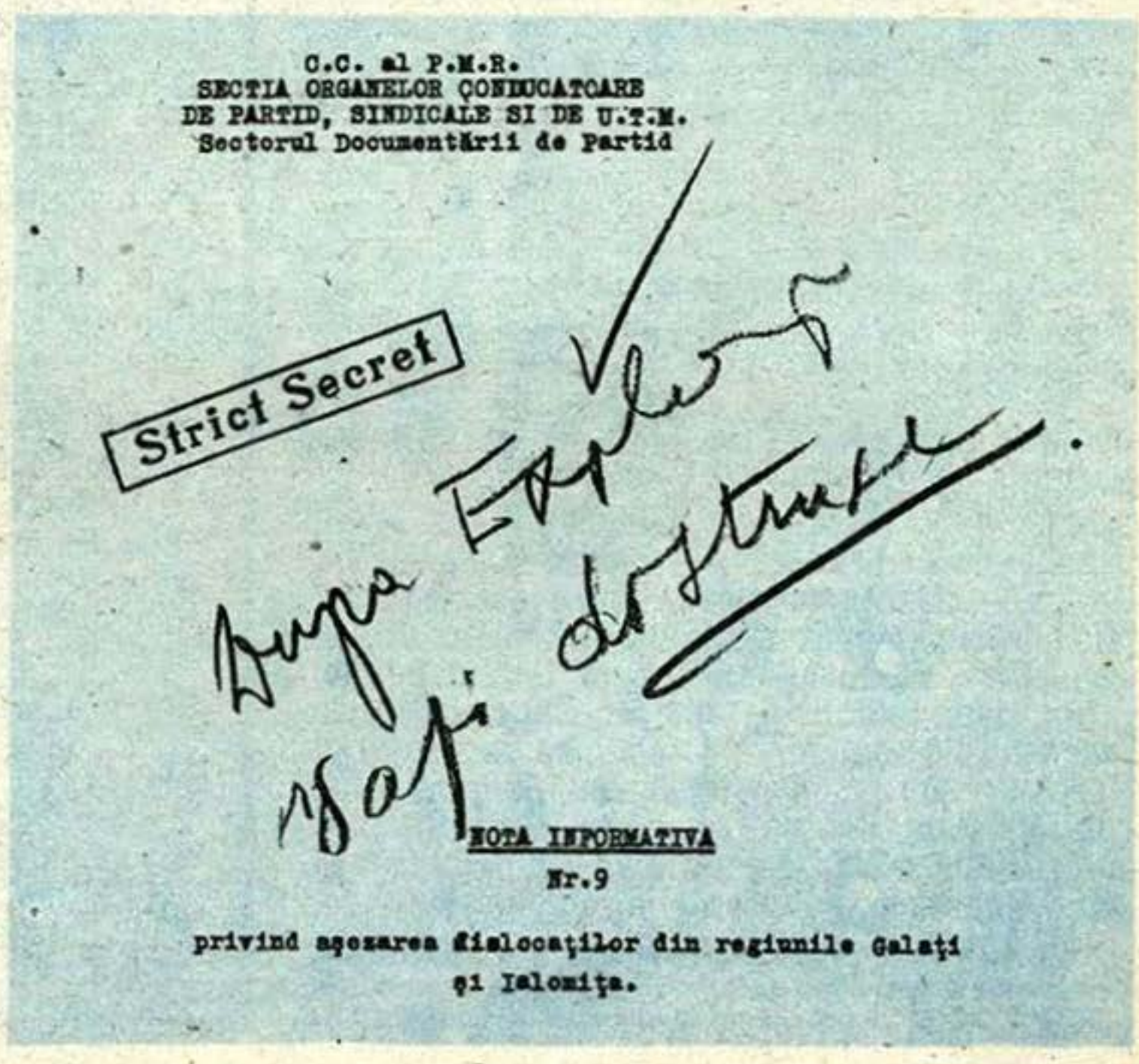

C.C. al P.M.R.
SECTIA ORGANELOR CONDUCATOARE
DE PARTID, SINDICALE SI DE U.T.M.
Sectorul Documentării de Partid

Strict Secret

NOTA INFORMATIVA
Nr.9

privind aşezarea dislocaţilor din regiunile Galaţi şi Ialomiţa.

zoriu din această localitate, securitatea semnala la București că acesta devenise „nesigur", deoarece spusese unui consătean: „Nu știu ce să mă fac și pentru ce au fost aduși aici. Nu știu dacă sunt în lagăr și ce vor face la iarnă".

La centrul de dislocare Vădeni, se spunea în continuare în document, „țăranii sunt pe cale să se răzvrătească" deoarece abatorul din Galați, care le-a recepționat animalele contractate, nu a achitat contravaloarea lor.

Scoarță Grigore, delegatul P.M.R. Galați pentru centrul Vădeni, cenzura corespondența dislocaților și o distribuia destinatarilor după 3-4 zile de la sosíre. Același, împreună cu Constantin Dandu și Nicolae Vici, membri în Comitetul Provizoriu, se adresau dislocaților numindu-i „bandiți" sau „găinari", îi bruscau și amenințau cu „trimiterea în justiție la legea sabotajului", pentru că nu-și făceau norma la chirpici.

La rândul lui, plutonierul Enache, șeful postului de miliție, a bătut patru tineri pentru că au fost la bal, apoi le-a atârnat de gât câte o pancartă pe care scria „cine face ca mine, ca mine să pățească", obligându-i să mărșăluiască prin comună și să strige în gura mare ceea ce scria pe pancartă.

În seara zilei de 31 august 1951, milițienii din centrul Pavel Tcacenco au „ridicat" pe Catinca Popa, femeie de serviciu la dispensar, și au dus-o pe câmp cu gândul de a o viola. Victima a scăpat doar la intervenția unor săteni aflați în apropiere.

La stația C.F.R. Cioara Doicești, raionul Călmățui, au sosit, în ziua de 4 septembrie 1951, trei vagoane cu alimente expediate de „Asociația muncitorilor din Timișoara", pentru consătenii și rudele lor încartiruiți în centrul Justin Georgescu. Miliția a confiscat alimentele, urmând ca acestea să fie preluate de Uniunea Cooperatorilor de Consum din Cioara Domnești, și l-au arestat pe Enad Elimb care însoțea transportul. Întrucât Uniunea Cooperativelor de Consum a refuzat să preia alimentele, acestea s-au alterat în sediul miliției. „Cazul" a fost raportat „tovarășului Nicolski Alexandru", care a ordonat securității să stabilească cine se ascundea în spatele „Asociației muncitorilor din Timișoara". În cele din urmă, s-a constatat că cele trei vagoane cu alimente „au fost expediate de unii țărani săraci și mijlocași din raza regiunii Timișioara, care au diferite rude dislocate" (extras din raportul prezentat lui Nicolski la 18 octombrie 1951). „Întrucât s-a stabilit că această acțiune nu are un substrat politic organizat", Nicolski a dispus ca problema să fie urmărită în continuare, „pentru a sesiza elementele inițiatoare și instigatoare" și a cerut să se intervină la C.F.R., pentru „a nu mai pune vagoane la dispoziție în scopul transportului de

---

După unele statistici ale securității, pe care le reproducem in continuare, la 15 aprilie 1955 situația persoanelor dislocate sau cu domiciliu obligatoriu era următoarea:

REGIUNEA BUCUREȘTI

COMUNA PELICAN se compune din 353 familii de dislocați și 32 elemente cu domiciliu obligatoriu pe diferite termene. Dintre acestea, 99 sunt elemente foste exploatatoare, 69 țărani muncitori, 75 funcționari și 41 fără ocupație.

Pe naționalități se împart după cum urmează: 222 români, 105 fugiți de pe teritoriul U.R.S.S.[1] și 26 de alte naționalități.

COMUNA EZERUL se compune din 389 familii de dislocați și 3 elemente cu domiciliu obligatoriu pe diferite termene. Dintre acestea, 122 sunt foști exploatatori, 152 țărani muncitori, 53 muncitori, 48 funcționari și 14 fără ocupație.

Pe naționalități se împart după cum urmează: 126 români, 163 fugiți de pe teritoriul U.R.S.S., 30 români-macedoneni, 69 germani și 26 iugoslavi.

COMUNA OLARU se compune din 689 familii de dislocați și 6 elemente cu domiciliu obligatoriu pe diferite termene. Dintre acestea, 309 sunt elemente foste exploatatoare, 195 țărani muncitori, 101 muncitori, 68 funcționari și 52 fără ocupație.

Pe naționalități se împart după cum urmează: 272 români, 163 fugiți de pe teritoriul U.R.S.S., 169 germani, 74 iugoslavi și 11 de alte naționalități.

COMUNA DROPIA se compune din 427 familii de dislocați și 11 elemente cu domiciliul obligatoriu pe diferite termene. Dintre acestea, 172 sunt elemente foste exploatatoare, 102 țărani muncitori, 61 muncitori, 53 funcționari și 39 fără ocupație.

Pe naționalități se împart după cum urmează: 211 români, 120 fugiți de pe teritoriul U.R.S.S., 76 germani și 20 de alte naționalități.

COMUNA FUNDATA se compune din 421 familii de dislocați și 13 elemente cu domiciliul obligatoriu pe diferite termene. Dintre acestea, 113 sunt elemente foste exploatatoare, 236 țărani muncitori, 34 muncitori, 24 funcționari și 14 fără ocupație.

Pe naționalități se împart după cum urmează: 72 români, 183 fugiți de pe teritoriul U.R.S.S., 49 români-macedoneni, 79 germani și 38 iugoslavi.

COMUNA VIIȘOARA se compune din 593 familii de dislocați și 16 elemente cu domiciliu obligatoriu pe diferite termene. Dintre acestea, 228 sunt elemente foste exploatatoare, 233 tă-

[1] De fapt, basarabeni. Mai semnalăm și neconcordanțele dintre unele cifre, pe care le punem pe seama „capacității profesionale" a autorului acestui document.

alimente celor dislocați".

Dintr-o altă *Notă-Sinteză*, întocmită de Direcția Generală a Securității Statului la 10 decembrie 1951, rezultă că, „în rândul dislocaților de pe raza regiunii Galați se constată o nemulțumire cu caracter general", creată de faptul că „aceștia nu au lemne de foc, fiind nevoiți ca, zilnic, să vină la sediul Sfatului popular, pentru a solicita să li se clarifice această situație". Același „fenomen" se înregistra și în cele „12 sate nou înființate pe terenurile G.A.S.-urilor din raionul Slobozia". Din cauza lipsei de combustibili, se arăta în documentul menționat, „dislocații din comuna Cacomeanca au distrus cca 5 ha pădure" (perdeaua de protecție de la G.A.S.-Dâlga), iar cei din comuna Pietroiu au tăiat „6 ha pădure" (perdeaua de protecție de la G.A.S. Dragalina). Lemnul rezultat a fost întrebuințat în construcția de locuințe și la încălzirea acestora, precum și la prepararul hranei. În legătură cu aceste „sabotaje", autorii raportului consemnează și comentariile unor dislocați ajunși pe culmile disperării: „Dislocatul Priscău Petre din satul nou Dâlga, cu șase copii, care locuiește într-un bordei, deoarece casa nu este încă acoperită, când a fost prins furând lemne, a spus: «dacă aș avea de unde să le cumpăr nu aș fura, și mai bine statul să ne dea în cap să ne omoare decât să ne lase să suferim atâta». Dislocatul Bara Ioan din același sat, cu patru copii, a spus: «sunt obligat să fur fiindcă nu am ce arde și nu pot lăsa în frig copii bolnavi de TBC, într-o cameră cu pereți umezi»... De asemenea, dislocații: Gherase Gheorghe cu opt membri de familie, din care trei bolnavi de TBC, Galiniuc Petre cu cinci copii, Juga Olimpia, văduvă de război cu cinci copii, Bălan Jimnia cu cinci copii și alții, au spus că «oricare ar fi măsura care s-ar lua asupra lor, ei nu se vor opri de a fura lemne, atâta timp cât nu se gândește nimeni să ia vreo măsură pentru a-i aproviziona cu lemne de foc, mai ales că ei stau în case cu pereți umezi, din care a început să crească iarbă și au copii mici, unii bolnavi de TBC»".

Din cuprinsul raportului mai aflăm că la centrul Vădeni, raionul Brăila, bântuia febra tifoidă, pentru că serviciul sanitar nu funcționa în bune condițiuni, iar reprezentanții autorităților au confiscat coletele adresate unor dislocați și au împărțit conținutul acestora unor săraci. La Frumușița, regiunea Galați, peste 60 de persoane își manifestau zi de zi nemulțumirea pentru că nu aveau unde să profeseze meseria de metalurgist, practicată anterior dislocării.

Și exemple de acest fel putem oferi în număr nelimitat, însă considerăm că cele prezentate sunt suficiente pentru a contura drama dislocaților în Bărăgan.

Valul masiv de dislocări din vara anului 1951 a inclus și

---

rani muncitori, 62 muncitori, 33 funcționari și 32 fără ocupație.

Pe naționalități se împart după cum urmează: 161 români, 178 fugiți de pe teritoriul U.R.S.S., 20 români-macedoneni, 186 germani, 32 iugoslavi și 16 maghiari.

COMUNA DÂLGA se compune din 566 familii de dislocați și 11 elemente cu domiciliu obligatoriu pe diferite termene. Dintre acestea, 208 sunt elemente foste exploatatoare, 195 țărani muncitori, 73 muncitori, 33 funcționari și 57 fără ocupație.

Pe naționalități se împart după cum urmează: 191 români, 149 fugiți de pe teritoriul U.R.S.S., 47 români-macedoneni, 134 germani și 45 iugoslavi.

REGIUNEA CONSTANȚA

COMUNA LĂTEȘTI se compune din 542 familii dislocate și 24 elemente cu domiciliu obligatoriu pe diferite termene. Dintre acestea, 235 sunt elemente fost exploatatoare, 155 țărani muncitori, 110 muncitori și 41 funcționari.

Pe naționalități se împart după cum urmează: 40 români, 190 elemente fugite de pe teritoriul sovietic, 120 germani, 119 sârbi și 73 de alte naționalități.

COMUNA MOVILA GÂLDĂULUI se compune din 471 familii dislocate și 22 elemente cu domiciliu obligatoriu pe diferite termene. Dintre acestea, 222 sunt elemente foste exploatatoare, 235 țărani muncitori și 14 funcționari.

Pe naționalități se împart după cum urmează: 70 români, 110 germani, 70 elemente fugite de pe teritoriul sovietic și 101 de alte naționalități.

COMUNA RĂCHITOASA se compune din 700 familii dislocate și 14 elemente cu domiciliu obligatoriu pe diferite termene. Dintre acestea, 580 sunt elemente foste exploatatoare, 65 țărani muncitori și 25 funcționari.

Pe naționalități se împart după cum urmează: 126 români, 309 germani, 48 sârbi, 142 elemente fugite de pe teritoriul sovietic, 44 coloniști macedoneni și 31 maghiari.

COMUNA VALEA VIILOR se compune din 696 familii dislocate și 15 elemente cu domiciliu obligatoriu pe diferite termene. Dintre acestea, 371 sunt elemente exploatatoare, 179 țărani muncitori, 96 muncitori și 50 funcționari.

Pe naționalități se împart după cum urmează: 147 români, 148 germani, 225 sârbi, 103 elemente fugite de pe teritoriul sovietic și 74 de alte naționalități.

COMUNA SALCÂMI se compune din 567 familii dislocate și 23 elemente cărora li s-a fixat domiciliu obligatoriu pe diferite termene. Dintre acestea, 374 sunt elemente foste exploatatoare, 139 țărani muncitori, 38 muncitori și 16 funcționari.

801 membri de familie sau rude apropiate ale unor foşti miniştri, deputaţi, senatori, prefecţi, pretori şi primari, deoarece „prin funcţiile ce le-au deţinut în aparatul de stat burghezo-moşieresc, au lovit în interesele clasei muncitoare şi ţărănimii muncitoare".

Din cele 801 persoane, 222 proveneau din familiile foştilor miniştri, 319 din cele ale foştilor deputaţi şi senatori, 92 aparţineau prefecţilor, 75 pretorilor şi 93 primarilor care au deţinut aceste funcţii, înainte de 23 august 1944. Dislocarea lor în centre mai puţin aglomerate a fost „justificată" de „ostilitatea" faţă de regimul comunist şi de „grija de a-i feri" din calea „duşmanilor poporului", care oricând îi puteau folosi în acţiunile lor contra statului.

Altor 1 412 „rude ale foştilor" li s-a permis, în cele din urmă, să rămână în casele lor, dar sub o strictă supraveghere a securităţii şi miliţiei. Dar iată şi câteva exemple de „elemente care au lovit în interesele clasei muncitoare": Gheorghe Mihalache, fratele fostului om politic Ion Mihalache, domiciliat în comuna Topoloveni-Muscel, agricultor, posesor a 0,62 ha teren arabil şi al casei în care domicilia, a fost propus pentru dislocare, fixarea domiciliului obligatoriu şi confiscarea averii. N-a ţinut nimeni cont de faptul că după 23 august 1944, Gheorghe Mihalache se înscrisese în Frontul Plugarilor. Aceeaşi soartă au avut-o şi Ana Vlad din Orăştie, soţia ministrului Aurel Vlad, Victor Şova din Moineşti, fratele generalului Nicolae Şova, Lucia Tomescu din Bucureşti, soţia ministrului Tomescu Petre, Margareta Vulcănescu din Bucureşti, soţia ministrului Mircea Vulcănescu şi mulţi alţii.

Prin *Decizia* M.A.I. nr. 239/1952, din zona Giurgiu au fost dislocate 268 persoane, din care 78 erau basarabeni, 64 naţionalizaţi, 34 comercianţi, 30 chiaburi, 18 fără ocupaţie, 7 reprezentanţi de firme, 5 „cunoscuţi ca duşmani ai poporului", 10 foşti demnitari, 13 macedoneni, 6 condamnaţi de drept comun şi 3 membri ai Grupului Etnic German.

În legătură cu numărul celor dislocaţi, nota cu nr. 0088015 din 14 decembrie 1967, întocmită de Serviciul „C" din Consiliul Securităţii Statului, ne dezvăluie că, între anii 1949-1961, au fost dislocate şi s-au fixat domicilii obligatorii la 59 951 persoane (în mare majoritate români şi dintre aceştia nu puţini basarabeni refugiaţi, apoi sârbi, germani etc.), care alcătuiau următoarele categorii:

— 2 000 familii de moşieri, cuprinzând 3 000 persoane;

— 10 099 familii din zona de frontieră, compuse din 43 891 persoane;

— 6 000 familii ale „foştilor exploatatori" (bancheri, industriaşi, comercianţi), condamnaţilor pentru activitate contrarevoluţionară, legionarilor şi alte categorii, totalizând circa 9 000 persoane;

— 4 052 persoane stabilite

Pe naţionalităţi se împart după cum urmează: 290 români, 108 germani, 112 elemente fugite de pe teritoriul sovietic şi 57 de alte naţionalităţi.

REGIUNEA GALAŢI

COMUNA BRATEŞ se compune din 621 familii dislocate şi 13 elemente cu domicilii obligatorii pe diferite termene. Dintre acestea, 246 sunt elemente foste exploatatoare, 281 ţărani muncitori, 72 muncitori şi 22 funcţionari.

Pe naţionalităţi se împart după cum urmează: 172 români, 116 elemente fugite de pe teritoriul sovietic, 194 colonişti macedoneni, 119 germani şi 20 iugoslavi.

COMUNA ZAGNA se compune din 613 familii dislocate şi 16 elemente cu domiciliu obligatoriu pe diferite termene. Dintre acestea, 352 sunt elemente foste exploatatoare, 221 ţărani muncitori, 31 muncitori şi 19 funcţionari.

Pe naţionalităţi se împart după cum urmează: 180 români, 155 fugiţi de pe teritoriul sovietic, 58 colonişti-macedoneni, 193 germani şi 27 iugoslavi.

COMUNA MĂZĂRENI se compune din 455 familii dislocate şi 14 elemente cu domiciliul obligatoriu pe diferite termene. Dintre acestea, 236 sunt elemente foste exploatatoare, 190 ţărani muncitori, 18 muncitori şi 11 funcţionari.

Pe naţionalităţi se împart după cum urmează: 288 români, 78 fugiţi de pe teritoriul sovietic, 72 colonişti macedoneni, 69 germani şi 8 iugoslavi.

COMUNA RUBLA se compune din 451 familii dislocate şi 21 elemente cu domiciliu obligatoriu pe diferite termene. Dintre acestea, 207 sunt elemente foste exploatatoare, 74 ţărani muncitori, 127 muncitori şi 43 funcţionari.

Pe naţionalităţi se împart după cum urmează: 147 români, 39 fugiţi de pe teritoriul sovietic, 11 colonişti macedoneni, 246 germani şi 8 iugoslavi.

COMUNA BUMBĂCARI se compune din 437 familii dislocate şi 12 elemente cu domiciliu obligatoriu pe diferite termene. Dintre acestea, 196 sunt elemente foste exploatatoare, 159 ţărani muncitori, 69 muncitori şi 14 funcţionari.

Pe naţionalităţi se împart după cum urmează: 184 români, 55 fugiţi de pe teritoriul sovietic, 27 colonişti macedoneni, 123 germani şi 48 iugoslavi.

COMUNA SCHEI se compune din 406 familii dislocate şi 34 elemente cu domiciliu obligatoriu pe diferite termene. Dintre acestea, 221 sunt elemente foste exploatatoare, 162 ţărani muncitori, 16 funcţionari şi 7 elemente fără ocupaţie.

Pe naţionalităţi se împart după cum urmează: 170 români, 32 fugiţi de pe teritoriul sovietic, 147 germani şi 57 iugoslavi".

prin decizii individuale ale comisiilor M.A.I. (vezi și caseta).

Autoritățile de stat care au întocmit documentele de dislocare nu făceau referire la cei decedați în timpul transportului sau în perioada dislocării, ca și cum nu ar fi existat astfel de cazuri. În informările făcute de organele de securitate sunt consemnate unele amănunte, care ne sugerează că decedații se contabilizau la capitolul „dispariții". Astfel, câteva rapoarte informative menționează „îngrijorarea în legătură cu dispariția misterioasă pe timpul transporturilor a unor familii de dislocați". Cazuri de acest gen au fost „înregistrate" la „loturile" sosite la 23 iunie 1951 la G.A.S.-urile Justin Georgescu (4 familii) și Brateș (o familie). La Pietroiu, copiii au fost luați de lângă părinți și duși într-un „adăpost cu 30 de locuri", construit pentru animale, iar la „punctul de așezare Perieți", 18 familii au ajuns la destinație fără copii, de a căror soartă nu se știa nimic la 24 iunie 1951.

În aceleași zile, la „punctul de așezare Nicolae Bălcescu" se aflau peste 100 de bătrâni declarați inapți pentru muncă, datorită vârstei și bolilor de care sufereau, și, ca și cum nu ar fi fost suficient, aceștia nu aveau nici bani și nici alimente, iar cooperativa de credit le refuza orice împrumut. Ce soartă au avut până la urmă, nu e greu de imaginat.

Mai mult, în ziua de 24 iunie 1951, în comuna Dâlga, se găseau 26 de familii care nu aveau bani și nici alimente pentru cei 40 de copii ajunși la limita de subnutriție, iar un bătrân de 70 de ani a fost găsit mort pe câmp.

Copiii din Vădeni s-au aflat toată vara sub atacurile țânțarilor, ale căror înțepături le provocau umflături, urmate de mâncărimi și răni deschise, iar în ziua de 27 iunie 1951, un grup de părinți din „punctul de așezare Iosif Clisici" erau gata să își ucidă „copiii, pentru a nu-i mai vedea în situația grea" în care se zbăteau. Datorită „lipsei de apă, șapte copii de la Bordușani s-au îmbolnăvit grav", fiind necesară aducerea unui medic de la spitalul din Fetești.

Ne oprim aici. Dar înainte de a încheia, vrem să mai precizăm ceva. După ce am prezentat anul trecut în *Magazin istoric* drama celor ce au trecut prin închisorile comuniste și prin coloniile de muncă, am întâmpinat și reacții ostile. Suntem dispuși să înțelegem pe acei oameni. Au fost angrenați de tineri în procesul de „construire a unei lumi mai bune", au fost îndoctrinați în mod susținut — și de regulă nu cei ce i-au îndoctrinat au plătit pentru crimele comise —, mulți au crezut sincer și probabil unii mai cred și astăzi că au făcut exact ceea ce trebuiau să facă. Bănuim că s-au uitat în ochii fostelor lor victime, atunci când au apărut pe micul ecran. Cu lacrimi în ochi, oameni nevinovați, zdrobiți de „vasta operă" de comunizare a României, își aminteau suferințele îndurate în timpul dislocării, care nu pot fi cuprinse în cifre sau statistici. Având și avantajul vârstei care ne-a împiedicat să participăm direct, în vreun fel, la acele triste evenimente, putem mărturisi că ne-a mișcat profund înțelepciunea celor mai mulți — nu a tuturor, este adevărat, dar și reacțiile violente sunt de înțeles —, aplecarea lor creștinească spre iertare. Nu știm cum s-ar putea desfășura — din punct de vedere juridic — un proces al comunismului în general și care ar fi instanța abilitată să îl judece. Dar istoria noastră trebuie să ne-o cunoaștem cât mai exact posibil și mai ales să ne-o asumăm, așa cum a fost. Documentele prezentate aici — ca și multe altele publicate în vremea din urmă — sunt baza pe care istoriografia poate reconstitui evoluția perioadei contemporane, pe care nu o putem eluda și care trebuie riguros analizată iar adevărul ei, oricât de tragic, spus pentru prezent și viitor. ■

● ABONÂNDU-VĂ ASTĂZI — CÂȘTIGAȚI MÂINE

● Reduceri importante de preț pentru abonați

● Siguranța primirii revistei lună de lună

● Continuitatea colecției

● Documentație sigură pentru concursurile MAGAZIN ISTORIC

PLANSELE

CRONICĂ TRAGICĂ

După reţete de inspiraţie stalinistă, în toamna anului 1947, opinia publică din ţară şi străinătate a fost pusă în faţa unei aberante înscenări: „procesul" conducerii Partidului Naţional-Ţărănesc.

Primul semnal a fost dat la 19 iulie 1947, când Adunarea Deputaţilor, rezultată din alegerile falsificate de comunişti în noiembrie 1946, a ridicat imunitatea parlamentară deputaţilor naţional-ţărănişti. Preşedintele şi alţi fruntaşi ai acestui partid au fost arestaţi, iar *Dreptatea*, organul central de presă al P.N.Ţ., interzisă. Zece zile mai târziu, la 30 iulie, Parlamentul a aprobat un jurnal al Consiliului de Miniştri în care se spunea: „Consiliul de Miniştri, luând în deliberare referatul Ministerului afacerilor interne, în virtutea art. 107 din Constituţie, a decis: art. 1. Partidul Naţional-Ţărănesc de sub preşedinţia d-lui Iuliu Maniu este şi rămâne dizolvat pe data publicării în *Monitorul Oficial* a prezentului jurnal. Această decizie de dizolvare include şi toate organizaţiile judeţene, de plasă şi comunale ale sus-menţionatului partid, organizaţiile militare, de tineret, feminine, organizaţii sau asociaţii conduse de acest partid...".

Prin decizia de dizolvare a structurilor organizatorice centrale şi teritoriale ale P.N.Ţ., comuniştii eliminau din viaţa politică a ţării pe cel mai puternic adversar al lor. Era însă numai o primă etapă. Crima politică a fost urmată de o alta. Între 29 octombrie şi 11 noiembrie 1947, Tribunalul militar al Regiunii II militare a fost istrumentat să judece „procesul" intentat principalilor conducători ai P.N.Ţ., în frunte cu Iuliu Maniu şi Ion Mihalache. În fond, nu era chemat să judece, ci să condamne. Sentinţa pronunţată în ziua de 11 noiembrie, ora 17, prin duritatea ei, voia să justifice măsura de dizolvare a acestei formaţiuni politice. Dar şi ceva mai mult: prin regimul la care urmau să fie supuşi, ulterior, cei condamnaţi, să facă posibilă lichidarea fizică a multora dintre conducătorii celui mai popular partid politic din România acelui moment.

Întorcând o nouă filă din *Cronica tragică* a terorii comuniste, *Album istoric*, care a publicat primul în România mărturii fotografice ale ultimelor zile ale mareşalului Ion Antonescu (vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1993 şi *Ultimele zile ale mareşalului Ion Antonescu. Caietele Magazin istoric* 1/1993), oferă cititorilor în acest număr, în *premieră absolută pentru publicistica românească*, o suită de secvenţe semnificative din timpul „procesului" conducerii Partidului Naţional-Ţărănesc, desfăşurat în perioada 29 octombrie-11 noiembrie 1947 în clădirea Şcolii Superioare de Război din Bucureşti. Fotografiile au fost realizate cu concursul conducerii **Arhivei Naţionale de Filme, căreia îi** aducem şi pe această cale călduroasele noastre mulţumiri.

În fotografiile redând diferite secvenţe din timpul „procesului", pot fi recunoscuţi, printre alţii: Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Nicolae Penescu, Ilie Lazăr, Vasile Serdici, Camil Demetrescu, Emil Lăzărescu, Radu Niculescu-Buzeşti, colonel Stoika.

M. ŞTEFAN

COPERTELE

①Războiul i-a îngrozit dintotdeauna pe oameni. Ororile lui au fost descrise de poeţi şi istorici, grozăviile imortalizate de pictori. Albrecht Dürer, pictorul german ce a trăit la sfârşitul secolului XV şi începutul celui următor, într-o vreme când Europa a fost marcată de numeroase conflicte armate şi de pericolul otoman, ne-a lăsat şi acest tablou, având ca pretext uciderea creştinilor de către un despot oriental (**Primejdioasa vară a anului 1940,** p. 45)

②În timpul „Congresului european" de la Constanţa s-au organizat şi spectacole specifice lumii medievale occidentale, turnirurile. Un astfel de moment ne prezintă şi ilustratorul cronicii lui Ulrich von Richental. Din aceeaşi cronică reproducem şi stema „ducelui de Aschalott dincolo de Valahia", pe cea a nepotului său „Paulus rege de Angelo în ţara grecească" şi stema personală a lui Mircea cel Bătrân (mijloc, jos) **(Stema cu cele trei capete de negri,** p. 56)

④Oraşul Nagoia, într-o gravură din secolul XVI (**Samuraii...,** p. 72)

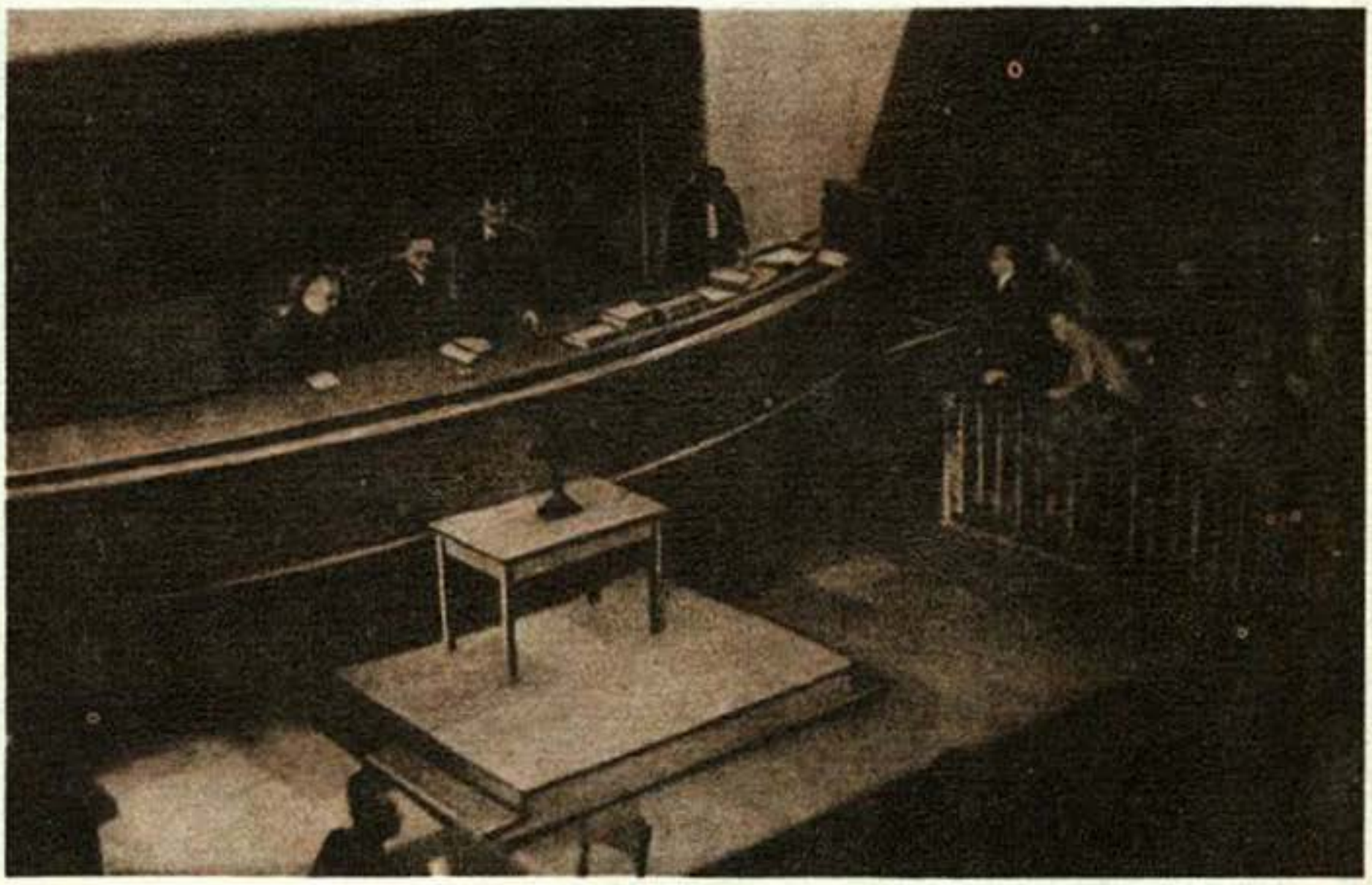

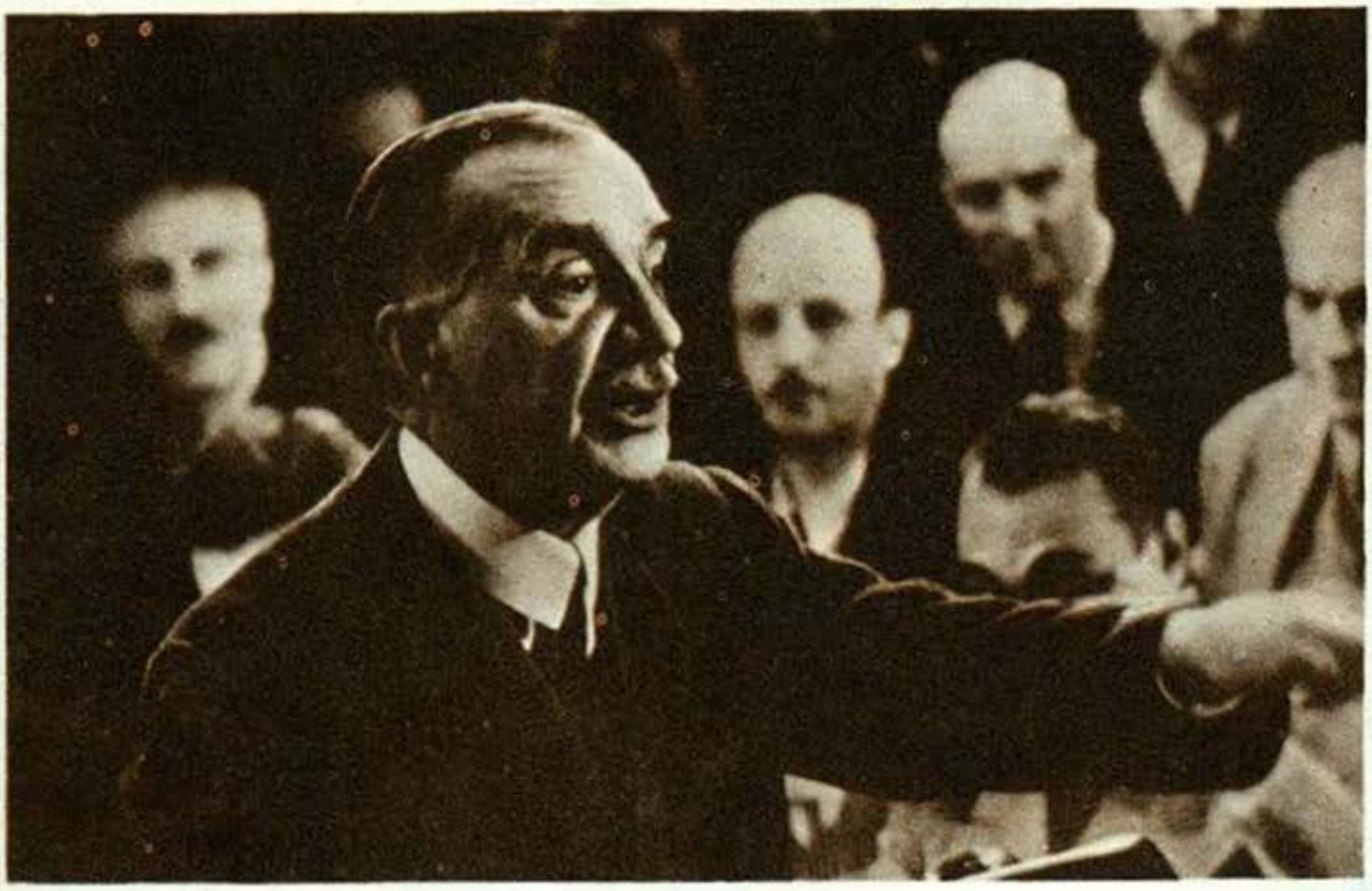

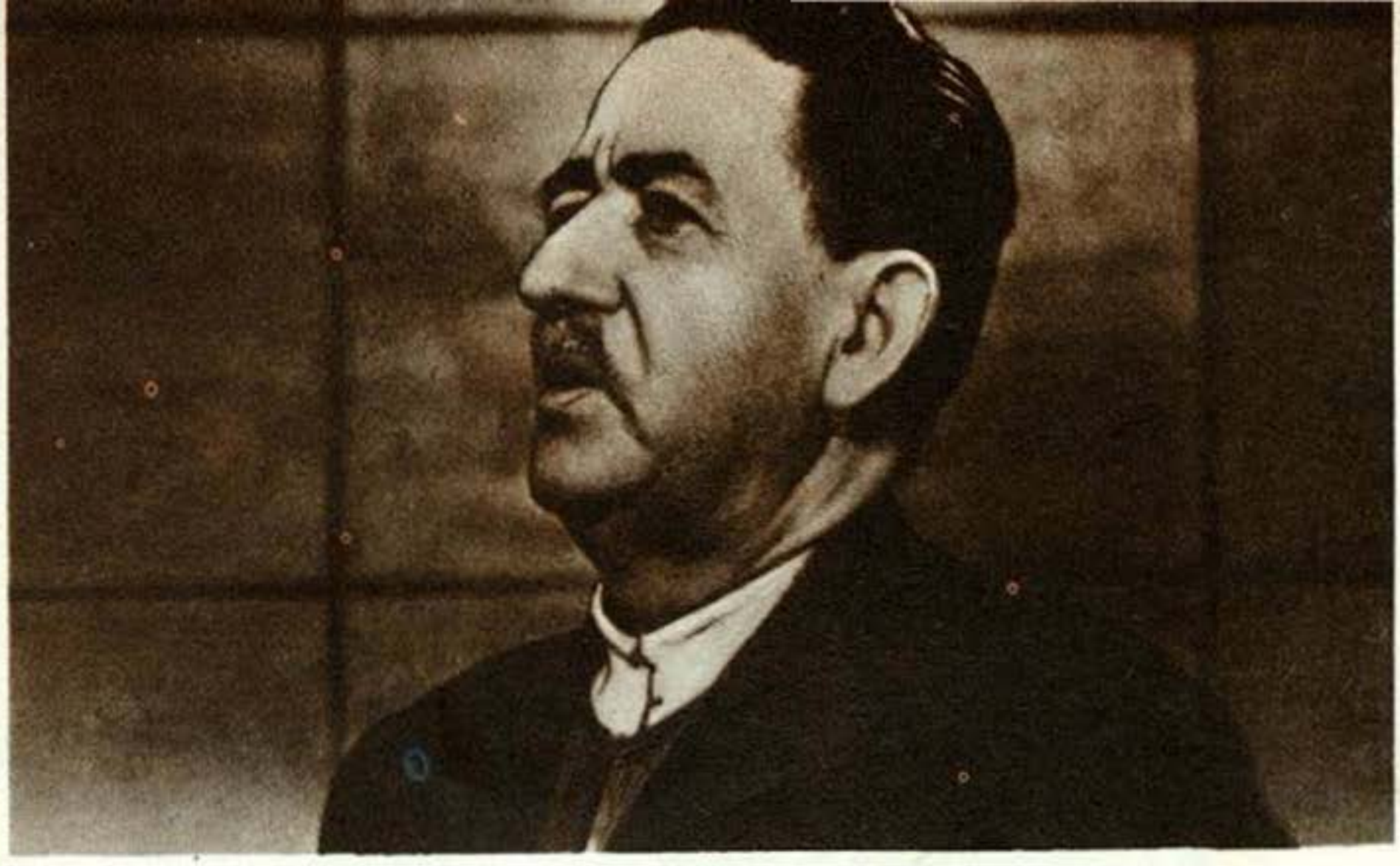

RHÔNE

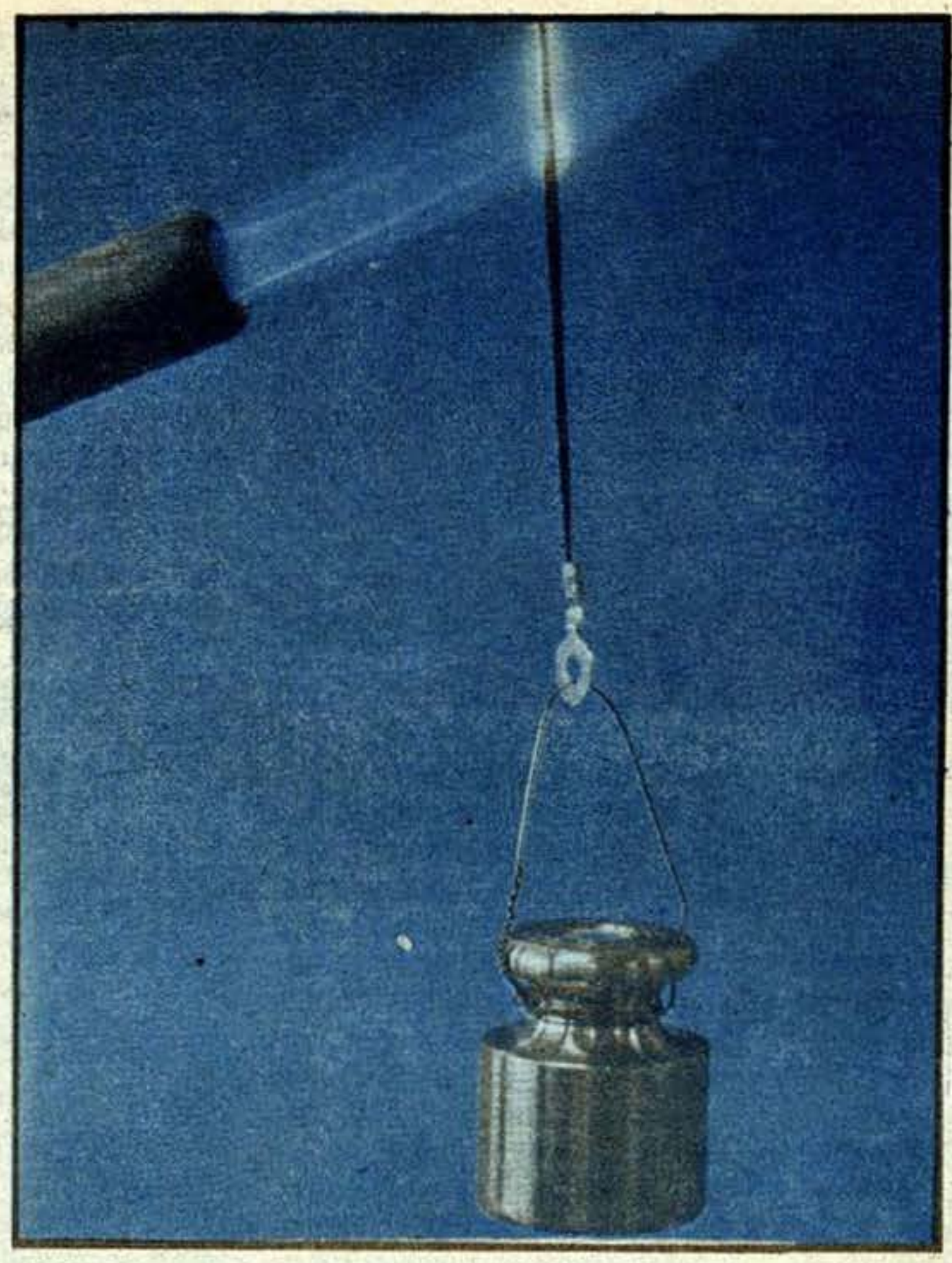

POULENC

CĂLĂTORIE ÎNTR-O LUME NECUNOSCUTĂ

Voiajul nostru mental prin universul Rhône-Poulenc **se apropie de punctul final. L-am început acum aproape doi ani cu o incursiune în trecutul istoric al marelui grup industrial de azi, în acelaşi timp o parte din istoria ştiinţei moderne, multe dintre descoperirile din domeniul chimiei şi al ştiinţelor medicale fiind legate de numele** Rhône-Poulenc. **Am continuat apoi cu prezentarea domeniilor strategice ale grupului: ştiinţele vieţii (cele care se ocupă cu sănătatea oamenilor, a animalelor şi a plantelor), noile materiale şi chimia aplicată (siliconii etc.) şi intermediarii chimici sau chimia de bază.**

Am insistat asupra cercetărilor de avangardă desfăşurate de specialiştii grupului Rhône-Poulenc, **în colaborare cu alte instituţii celebre, în domeniul medicinei sportive, deci asupra unor semeni de ai noştri supuşi unor condiţii de stress deosebite, cercetări ale căror rezultate permit uşurarea suferinţelor multor oameni. Am prezentat cititorului român şi reglementările extrem de stricte adoptate de grupul** Rhône-Poulenc **în domeniul protejării mediului înconjurător, al securităţii muncii şi prevenirii accidentelor, în special a celor majore.**

În acest ultim episod ne-am propus să vorbim, pe scurt, despre domeniul „materialelor viitorului" — cum au fost ele numite, şi — pentru a încheia într-o notă proprie — despre contribuţia grupului Rhône-Poulenc **la restaurarea unor monumente istorice.**

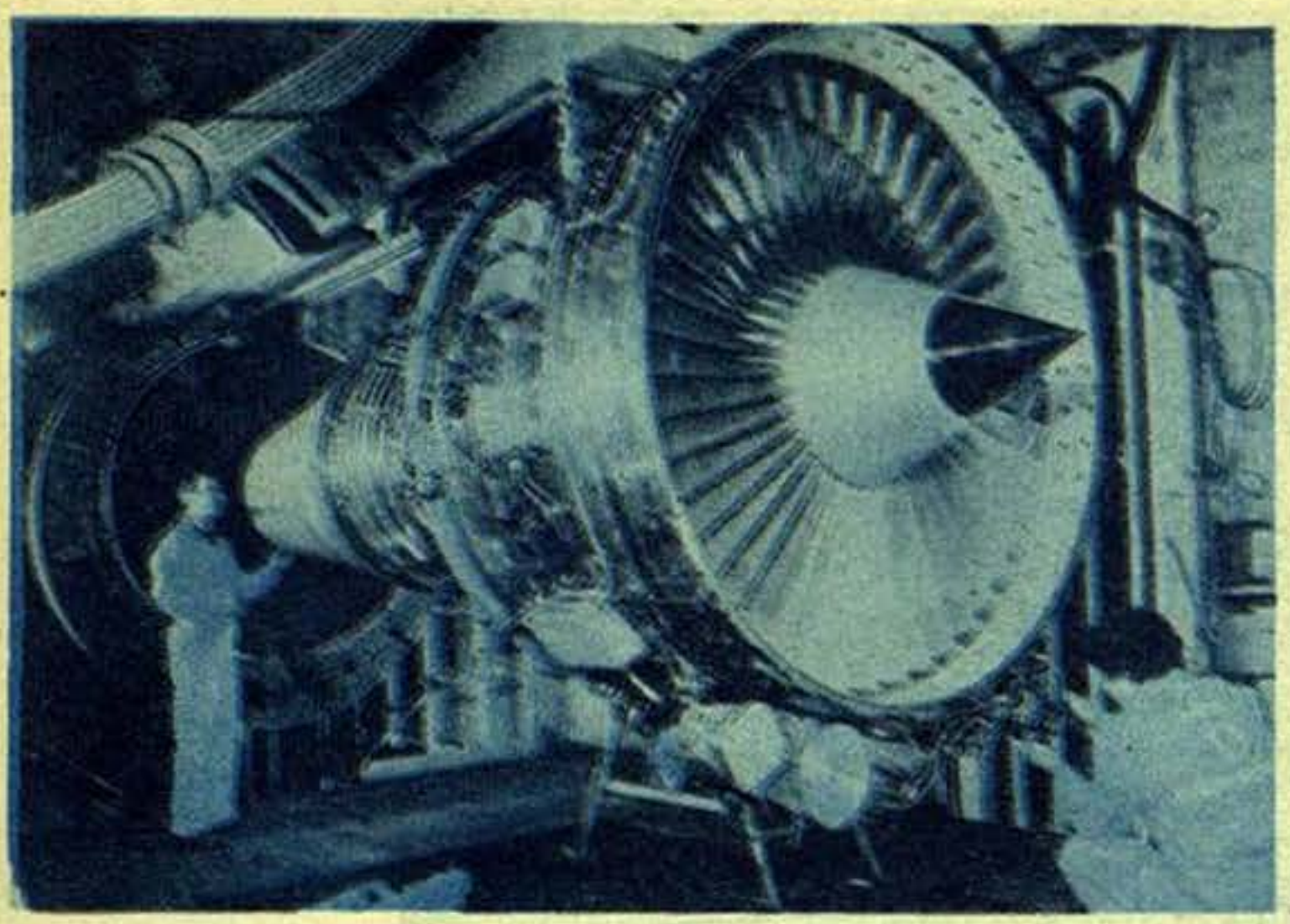

Pregătind azi lumea de mâine

Trenuri pe pernă magnetică, avioane hipersonice, computere superminiaturizate şi mult mai puternice decât cele existente astăzi, iată câteva dintre proiectele ce păreau ieri a ţine de domeniul ştiinţifico-fantastic şi care vor fi posibile mâine şi datorită noilor materiale: superconductoare, materiale compozite, ceramici, fibre ceramice. *Rhône-Poulenc* este lider mondial în domeniul pământurilor rare separate şi al răşinilor poliamidice folosite în electronică şi deţine poziţii importante în cel al materialelor plastice, ceramicilor şi siliconilor (despre aceştia din urmă, vezi *Magazin istoric*, nr. 11/1993).

Mai uşoare decât aluminiul, insensibile la trecerea vremii şi la atacul celor mai mulţi factori corozivi, materialele ceramice pot rezista la temperaturi peste 1 000 grade Celsius. Este lesne de înţeles de ce piaţa mondială pentru astfel de produse creşte într-un ritm foarte mare. Un proiect major al grupului *Rhône-Poulenc* priveşte dezvoltarea producţiei de fibre ceramice. Ele sunt utilizate mai ales în domeniul aerospaţial, unde oferă mari avantaje datorită rezistenţei bune pe care o au la temperaturi foarte înalte (1400°C). În plus, ele pot fi utilizate la ranforsarea unor produse realizate din materiale ceramice, pentru a le proteja de distrugerile cauzate de şocuri puternice sau mecanice. De aceea, şi industria automobilelor este direct interesată de aceste noi materiale compozite. Sigur, mai sunt încă multe dificultăţi de depăşit. Una dintre ele o constituie şi preţul încă ridicat. Grupul *Rhône-Poulenc* se numără printre cei trei sau patru experţi de vârf din domeniu, fiind deci bine plasat într-o competiţie internaţională pentru o piaţă mondială ce se anunţă extrem de atractivă.

Ranforsate cu fibre de sticlă, kevlar sau fibre de carbon, materialele plastice de înaltă calitate au, de asemenea, un frumos viitor. Tehnica de realizare presupune învelirea unui snop de fibre sintetice cu o răşină întăritoare. Rezultă un material mai uşor decât aluminiul, la fel de tare ca oţelul şi neafectat de coroziune. Piaţa de desfacere pentru astfel de materiale sporeşte cu 15% în fiecare an. Evident, sectorul care asigură cea mai mare cerere este cel al aeronauticii civile şi militare. Deja, zboară elicoptere realizate în întregime din asemenea materiale plastice, iar în decada viitoare, constructorii de avioane civile plănuiesc să folosească materiale compozite în toate elementele structurale ale aparatelor de zbor. Principal producător de răşini poliamidice – cum am mai spus –, materiale plastice capabile să reziste la temperaturi de 3-400°C, *Rhône-Poulenc* are în faza de experimentare peste 12 răşini noi. Deja, conul turbinei de la motoarele produse de Snecma şi General Electric şi utilizate la aparatele Boeing 737, Airbus A320 şi DC8 este făcut din Kinel, o fibră de sticlă ranforsată cu răşină poliamidică.

Răşini Ablaphène, ranforsate cu fibre din carbon, sunt folosite la construcţia rachetei propulsoare Ariane V. Asemenea materiale compozite rezistă la temperaturi de peste 2000°C, vreme de câteva minute. Este încă una din multele contribuţii ale grupului *Rhône-Poulenc* la lumea ultra-performantă de mâine.

Mecenat ştiinţific şi artistic

Poate şi sub influenţa extraordinarului patrimoniu artistic al Italiei, filiala din această ţară a grupului *Rhône-Poulenc* s-a consacrat mecenatului artistic de peste 30 ani. Principalul atu al grupului în domeniu l-a constituit stăpânirea tehnologiei siliconilor. Încă de la începutul anilor '60, directorul sectorului cercetare şi dezvoltare al filialei *Rhône-Poulenc* din Italia, împreună cu un profesor de la Institutul de chimie industrială al Universităţii din Padua au de-

pus primul brevet pentru produse destinate protecţiei şi consolidării pietrei. Astăzi, uzina de la Caronno este specializată în acest domeniu. S-au folosit cu timpul şi alte produse ce aveau, iniţial, altă destinaţie, precum elastomerii RTV. Utilizaţi iniţial pentru proteze şi chirurgie plastică, ei şi-au găsit o bună folosinţă în refacerea unor statui. Iar altele, mult prea ameninţate de factorii meteorologici, de poluare - precum statuia Sf. Marcu, realizată de Donatello

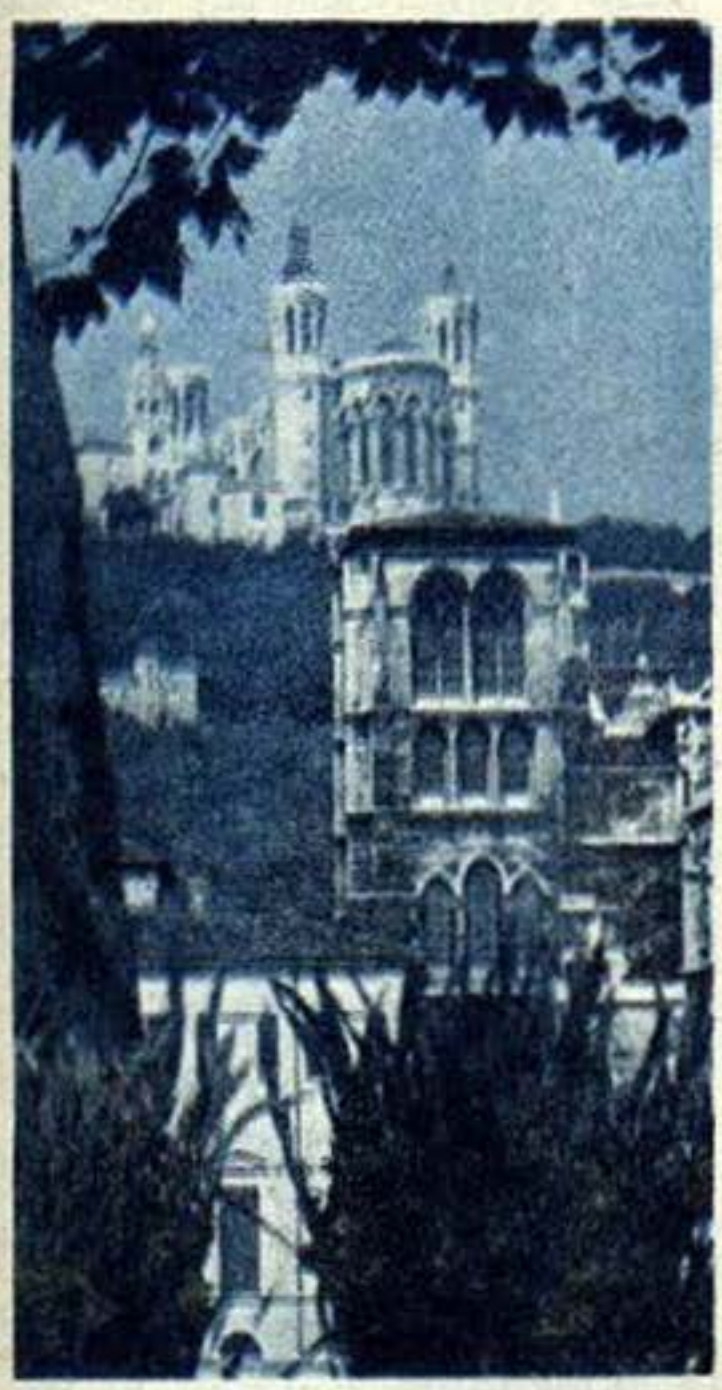

şi aflată la Florenţa - au fost înlocuite cu copii perfecte. Răşinile Rocagil® au fost întrebuinţate, încă din 1987, la uscarea solului din cripta bazilicii San Marco, din Veneţia.

Rhône-Poulenc deţine astăzi locul întâi în lume în restaurarea pietrei prin „impregnare capilară". Este o tehnologie pusă la punct în cadrul grupului şi care constă în injectarea prin capilarele pietrei a unor soluţii pe bază de siliconi, care să umple golurile şi să-i redea substanţa. Asemenea tratamente s-au aplicat cu succes la zidurile domului bisericii Santa Maria Assunta din Chivasso şi la biserica Santa Maria delle Grazie, la palatul Marino, la coloanele San Lorenzo şi la palatul Dei Giureconsulti, din Milano.

După ce au refăcut cripta bazilicii veneţiene, specialiştii grupului *Rhône-Poulenc* s-au găsit în faţa unei adevărate provocări tehnologice. Au uscat podeaua, au colmatat sursele de infiltrare, au restaurat pereţii şi coloanele. Pentru bolţi realizate din cărămizi, pline de apă şi roase de sarea mării, devenite din această cauză, extrem de friabile, s-a hotărât aplicarea unor comprese aspirante cu siliconi.

Şi în Franţa au fost restaurate mai multe monumente cu ajutorul grupului *Rhône-Poulenc*, precum celebrul Arc de Triumf, din Place de l'Etoile. Altele au fost copiate la scară naturală şi puse la păstrare, precum statuia lui Ludovic XIV de la Luvru. Una dintre ultimele operaţii de acest gen s-a făcut la biserica Fourvière, din Lyon, construcţie din 1853. După analizarea unor elemente preluate din bazilică, laboratorul de hidrofugări şi vopsele al grupului *Rhône-Poulenc* de la Saint-Fons a pus la punct un tratament care asociază un produs de consolidare, Rhodorsil® RC70, şi un hidrofug, H 224, contra efectelor ploii şi agenţilor agresivi. Începută în iunie 1992, operaţiunea este planificată să dureze cinci ani.

Grupul *Rhône-Poulenc* şi-a adus contribuţia şi la renovarea aripii destinată oaspeţilor oficiali de la Palatul Queluz, din Lisabona. Toate elementele lucrate în lemn, podelele, uşile, ferestrele, suporţii decorativi au fost trataţi cu xylophene Sor, insecticid şi fungicid produs de filiala din Portugalia a grupului. Sunt acestea doar câteva dintre proiectele majore în care au fost sau este angrenat *Rhône-Poulenc*.

Ne despărţim aici de universul *Rhône-Poulenc*, cu încrederea că acest nume i-a devenit cititorului la fel de familiar ca şi cel al altor subiecte de istorie universală în conexiune cu viaţa noastră. ■

Dorin MATEI

UNIUNEA EUROPEANĂ O IDEE ISTORICĂ

În ultimul său articol publicat postum în 1985 și intitulat *Ce e Europa, Unde e Europa*, istoricul britanic Hugh Seton-Watson afirma: „De cuvântul *Europa*, interpretat și reinterpretat în fel și chip, s-a uzat și s-a abuzat, atribuindu-i-se aproape tot atâtea înțelesuri câte cuvinte se găsesc într-o limbă. Au fost și sunt multe Europe: Europa mitologiei grecești; Europa geografilor — cele două peninsule de la extremitatea vestică a blocului continental asiatic; Europa imperiului carolingian și a succesorului său, Comunitatea Economică Europeană; Europa Bizanțului; Europa industrială și Europa agrară; Europa «capitalistă» și Europa «socialistă»; Europa marilor puteri și Europa autodeterminării lui Woodrow Wilson; Europa autointitulatelor state naționale și a minorităților naționale nesatisfăcute etc. etc.".

Din inventarul ca și infinit de Europe deschis de istoricul britanic ne vom apleca asupra acelei așa-zise „Europe carolingiene" a zilelor noastre, până de curând numită „Comunitatea Economică Europeană", iar de la 1 ianuarie 1994, odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Maastricht, Uniunea Europeană. Vom căuta totodată în trecut originile ideilor de unitate și construcție europeană, pe temelia cărora s-a ridicat și actualul edificiu al Uniunii Europene, al cărei corp nu încetează să crească în ansamblul vastului șantier european.

Pe fondul creșterii tensiunii internaționale provocate de disensiunile dintre învingătorii în cel de-al doilea război mondial, al cortinei de fier impuse de Uniunea Sovietică unei părți din Europa Centrală și de Răsărit și respectiv al afirmării treptate a războiului rece dintre Est și Vest, politicii blocurilor militare și în final al bipolarismului S.U.A.-U.R.S.S. în viața internațională, în Europa occidentală se înregistrează o serie de inițiative cu caracter economic și politico-militar. Impulsul căpătat din partea Statelor Unite ale Americii, rolul acestora în convingerea statelor vest-europene privind necesitatea cooperării în vederea reconstrucției, iar apoi în contextul reorganizării apărării nu pot fi subestimate.

Inițiative cu caracter economic:

— *5 iunie 1947:* secretarul de stat american propune statelor europene continuarea și creșterea ajutorului economic nord-american acordat de la sfârșitul conflagrației mondiale (Planul Marshall);

— *12 iulie 1947:* se desfășoară la Paris „Conferința pentru Cooperarea economică europeană";

— *16 iulie 1948:* este semnată convenția privind instituirea „Organizației europene pentru Cooperarea economică (Austria, Belgia, Danemarca, Elveția, Franța, Grecia, Irlanda, Islanda, Italia, Luxemburg, Marea Britanie, Norvegia, Olanda, Portugalia, Suedia, Turcia, zonele de ocupație occidentale din Germania și Trieste);

— *14 decembrie 1960:* din organizația precedentă ia naștere Organizația pentru Cooperarea și Dezvoltarea Economică (OCDE) în care vor intra și Statele Unite. Ea va reuni statele industrializate ale lumii.

Inițiative cu caracter politic și de apărare:

— *4 martie 1947:* semnarea la Dunkerque a tratatului de alianță și apărare reciprocă între Franța și Marea Britanie, menit să preîntâmpine o eventuală amenințare germană;

— *17 martie 1948:* semnarea la Bruxelles a tratatului Uniunii Occidentale (Anglia, Franța, cele trei state din Benelux) pe fondul eșecului conferinței de la Londra din noiembrie-decembrie 1947 a celor Patru Mari, conferință care a încercat rezolvarea chestiunilor germană și austriacă. Această organizație, deși încă îndreptată formal contra Germaniei, constituie

nucleul din care se va dezvolta Organizația Tratatului Atlanticului de Nord;

— *10 mai 1948:* la Haga este convocat un mare Congres al Europei, reunind 800 de personalități din 19 țări. În rezoluția politică finală a acestuia se recomandă constituirea unei „Adunări parlamentare europene";

— *4 aprilie 1949:* după lovitura de stat de la Praga (februarie 1948) și blocada Berlinului (iunie 1948), Senatul Statelor Unite autorizează semnarea la Washington a Tratatului Atlanticului de Nord la care vor adera, alături de cele cinci semnatare ale tratatului de la Bruxelles, și Canada, Danemarca, Islanda, Italia, Norvegia, Portugalia și Statele Unite;

— *5 mai 1949:* ca rezultat al inițiativei de la Haga, la Londra este adoptat statutul Consiliului Europei, ai cărui fondatori sunt Anglia, Franța, Belgia, Olanda, Luxemburg, Irlanda, Italia, Danemarca, Norvegia și Suedia. Acestora li se vor adăuga Grecia și Turcia (1949), Islanda (1950), R.F.G. (1951), Austria (1956), Cipru (1961), Elveția (1963), Malta (1965), Portugalia (1976) etc.

Acesta este cadrul instituțional vest-european pe care urma să apară la *9 mai 1950* Planul Schuman privind unificarea producției de cărbune și siderurgie a Franței și Germaniei, din care se va naște Comunitatea Economică Europeană.

De la Planul Schuman la tratatele de la Roma:

La 9 mai 1950, în salonul Orologiului din Quai d'Orsay, ministrul francez al afacerilor externe, Robert Schuman, aducea la cunoștința publicului propunerea făcută de Franța către Republica Federală a Germaniei privind punerea pe baze comune a producției lor de cărbune și oțel. Inițiativa fusese concepută într-un asemenea secret, încât nici conducătorii industriilor implicate nu au fost consultați, iar dezvăluirea ei în public a fost atât de bruscă, încât nici măcar membrii guvernului francez nu și-au dat imediat seama de importanța deciziei. Surpriza a fost evident cu atât mai mare în rândul opiniei publice.

Ideea asocierii industriilor grele ale Europei occidentale nu era totuși nouă. La 1 ianuarie 1949 cancelarul Adenauer a propus crearea unei „asociații de drept internațional pe baze de cooperare" având ca scop să pună capăt dominației învingătorilor în bazinul Ruhr. În această asociație, în jurul industriei siderurgice și a minereurilor din Ruhrul german și Lorena franceză s-ar fi reunit industriile grele ale Franței, Germaniei, Saarului, Luxemburgului și Belgiei.

Planul Schuman, lansat pe ruinele celui de-al doilea război mondial, era însă mai măreț decât ideea unei simple asociații industriale. El urmărea un țel politic pe cât de vast, pe atât de ambițios: reconcilierea franco-germană. Robert Schuman, acest loren, fost ofițer în armata prusacă și apoi deputat în Parlamentul francez, declara: „Unificarea națiunilor europene necesită eliminarea opoziției seculare dintre Franța și Germania" și adăuga că este necesară realizarea „primelor instanțe concrete ale unei federații europene indispensabile pentru menținerea păcii". Metoda propusă de Schuman reflecta empirismul lui Jean Monnet (*Magazin istoric*, nr. 7-12/1992, 1/1993) și scepticismul acestuia față de „construcțiile de ansamblu". „Europa nu se va construi dintr-o dată", ci „prin realizări concrete care să creeze mai întâi o solidaritate de fapt", spunea el. În acest caz asocierea industriilor grele, prin dinamismul lor, urma să constituie „fermentul unei Comunități mai vaste și mai profunde". La 9 mai 1950, când Schuman își rostea discursul, instituțiile comunitare, puterile „supranaționale" încredințate unei „Înalte Autorități noi", ale cărei decizii vor lega Franța, Germania și celelalte țări care vor adera nu constituiau încă decât schițe ale unui proiect de viitor.

Foarte curând însă, propunerea de creare a unei comunități făcută guvernului german avea să fie îmbrățișată de Italia lui Alcide de Gasperi și de statele din Benelux (Belgia, Olanda, Luxemburg). Marea Britanie, ostilă oricărei tentative de alienare a suveranității sale și neîncrezătoare în fața apariției acestei noi „Lotharingii", a refuzat să participe la inițiativă. (Reticențele engleze, mai întâi, opoziția lui de Gaulle, mai apoi, au dus la amânarea aderării Marii Britanii la noua comunitate europeană până la 1 ianuarie 1973.)

Într-un timp record, la 20 iunie 1950, cele șase state (Franța, Germania, Italia, Belgia, Olanda și Luxemburg) se întâlnesc în cadrul Conferinței de la Paris. După zece luni de negocieri, la 19 martie 1951, este parafat un proiect de convenție, iar la 18 aprilie 1951 este semnat tratatul care instituie Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului. Prin acest act a fost instaurată piața comună a cărbunelui și a oțelului, au fost suprimate drepturile vamale și restricțiile cantitative la libera circulație a produselor și au fost interzise măsurile discriminatorii și subvențiile acordate de stat. În urma eșecului ratificării în Parlamentul francez a proiectului de lege privind aderarea Franței la Comunitatea Europeană a Apărării (CEA 30 august 1954), Jean Monnet, acest alt mare arhitect francez al construcției europene, alături de Robert Schuman, demisionează din funcția de președinte al Înaltei Autorități a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului (CECO).

Eșecul Comunității Defen-

sive Europene, o nouă inițiativă din 1952-1954, proiect care nu a întrunit numărul necesar de voturi în Parlamentul francez, reflecta teama față de reînarmarea Germaniei și avea să conducă la crearea unei alte organizații europene de apărare, capabilă să integreze în ansamblul comunităților Occidentului atât armata R.F.G., cât și reticenta Mare Britanie. Este vorba despre „Uniunea Europei Occidentale", creată prin acordurile de la Paris, din 23 octombrie 1954, care avea să devină „brațul armat al Uniunii Europene".

Pentru a se găsi un succesor lui Jean Monnet la președinția CECO, la 1 iunie 1955, la inițiativa ministrului italian de externe, de Martino, se reunesc la Messina miniștrii de externe ai celor șase. Reuniunea, constituită în „Consiliul special al miniștrilor", avea să conducă la rezultate istorice. Ministrul afacerilor externe al Olandei a prezentat, în numele Beneluxului, un plan ambițios vizând crearea unei piețe comune generale a celor șase țări membre ale CECO. După ce miniștrii de externe ai celorlalți trei parteneri și-au etalat opiniile (Italia, Germania, Franța), s-a convenit crearea unei comisii de experți care să studieze: stabilirea unei rețele europene a căilor de transport, dezvoltarea schimburilor de gaz și curent electric, organizarea comună și utilizarea pașnică a energiei atomice, pregătirea treptată a unei piețe comune fără drepturi vamale și licențe de import. Comitetul interguvernamental, ale cărui lucrări încep la 9 iulie 1955, va fi prezidat de ministrul belgian de externe, Paul-Henri Spaak.

La 23 aprilie 1956, Comitetul Spaak prezintă celor șase miniștri un raport foarte precis privind crearea unei Comunități Economice Europene și a unei Comunități Europene a Energiei Atomice, raport care va fi aprobat la Conferința de la Veneția (29-30 mai 1956). La 25 martie 1957, după îndelungate și dificile negocieri, sunt semnate la Roma cele două tratate privind crearea Comunității Economice Europene și respectiv a Comunității Europene a Energiei Atomice, la care aderă Franța, R.F.G., Belgia, Olanda și Luxemburg.

Aceste tratate constituie liantul durabil pe care, în pofida tuturor crizelor și tensiunilor centrifuge, s-a dezvoltat și extins neîncetat organizația europeană până la Tratatul de la Maastricht, semnat la 7 februarie 1992, tratat care va da naștere Uniunii Europene a celor 12 (de la 1 ianuarie 1995 a celor 16).

Trebuie să credem în viziunea autorilor tratatului de la Roma din 1957 privind crearea Pieței Comune și care în art. 237 scriau: „Orice stat european poate cere să devină membru al Comunității". ■

Gheorghe MAGHERU

CONCURSUL TÂNĂRULUI EUROPEAN

După cum am anunțat în numerele din lunile aprilie și mai a.c., Delegația Comisiei Europene în România, în colaborare cu revista Magazin istoric, lansează, începând cu acest număr, un concurs pentru tineret.

● Marele premiu al acestui concurs — o săptămână la Bruxelles. O serie de alte premii vor fi acordate contribuțiilor care se disting prin originalitate.

● Potrivit regulamentului concursului, vârsta maximă a participanților trebuie să fie de 35 ani.

● Participanții trebuie să trimită maximum 3 pagini (dactilografiate sau scrise citeț) în care să propună modalități de sărbătorire în România a zilei Uniunii Europene, „Ziua Schuman" (9 mai 1995).

● Informații utile în redactarea acestei lucrări veți putea afla în numerele 6, 7, 8 ale revistei noastre. De asemenea, în nr. 5/1994 am publicat un interviu cu d-na Karen Fogg, ambasadoarea Uniunii Europene la București. Alte informații puteți găsi în nr. 8-10/1991, 7-12/1992, 1/1993, 1/1994. Informații generale despre Uniunea Europeană puteți obține de la Delegația Comisiei Europene la București, Intrarea Armașului 14, sector 1, cod 70182, tel. 211.18.04 și 211.18.05.

● Scrisorile pentru concurs vor fi expediate pe adresa: Delegația Comisiei Europene, Intrarea Armașului 14, sector 1, București, cu mențiunea Pentru Concursul Tânărului European, până cel târziu la 15 octombrie 1994 (data ștampilei poștei). Desemnarea câștigătorilor va avea loc pe data de 15 noiembrie 1994.

● Concurenții vor trebui să menționeze: adresa, profesia, vârsta.

● În numerele viitoare — noi informații privind Concursul Tânărului European.

• Directorul CIA cere să nu fie împuşcat mesagerul • KGB sondează partea americană • „Lovitura de stat constituţională" din iunie a eşuat • Noi avertismente, neluate în seamă • Scowcroft a aflat de la CNN despre lovitura de stat • Revenit la Moscova, Gorbaciov vroia să reorganizeze partidul • Bush mai spera în menţinerea U.R.S.S. • Americanii suportă o parte din cheltuielile delegaţiei sovietice la Madrid • Gorbaciov — o fantomă • Singura problemă: dezmembrarea U.R.S.S. se va produce paşnic sau violent? • Bush a aflat înaintea lui Gorbaciov despre crearea CSI • Interpretul preşedintelui sovietic solicită garanţii americane pentru şeful său • De Crăciun, U.R.S.S. a încetat să mai existe

UN POSIBIL RĂSPUNS AMERICAN

LA ÎNTREBAREA:

CUM S-A PRĂBUŞIT COMUNISMUL?

„În timpul întâlnirii noastre de la Kremlin, Mihail Gorbaciov m-a asigurat că actuala sa întoarcere către forţele reacţionare reprezintă doar un ocoliş temporar. Dar există o copleşitoare evidenţă că el conduce U.R.S.S. spre abis... Nu sunt deloc surprins că mass-media americană, cu tendinţa ei de a pune accentul pe stil mai mult decât pe substanţă, îl preferă pe Gorbaciov lui Elţîn. Dar în evaluarea lui Elţîn, ar trebui să ne concentrăm mai curând pe ceea ce reprezintă el, decât să ne lăsăm obsedaţi de stilul său personal. Elţîn repudiază complet filosofia comunistă; Gorbaciov nu. Elţîn ar tăia orice ajutor pentru Cuba, Afganistan, Angola şi alţi perdanţi din lumea a treia; Gorbaciov nu. Elţîn doreşte un mandat obţinut în urma unor alegeri libere; Gorbaciov nu

și-ar asuma un asemenea risc". Am citat aceste rânduri dintr-un articol semnat de fostul președinte Richard Nixon, trecut în neființă în luna aprilie a acestui an. Articolul apărea în revista *Time*, din 22 aprilie 1991. Ne permitem o singură corecție: nu presa americană îl mai sprijinea pe Gorbaciov la acea dată, ci administrația americană (mai corect spus: o parte a ei). De altfel, Richard Nixon avea să întreprindă și în 1991, înaintea puciului — la fel ca și în acest an, cu puțin înainte de a muri — un turneu în U.R.S.S., comunicându-i apoi impresiile sale președintelui George Bush. Acesta continua însă să vadă în Gorbaciov singura variantă posibilă. Consilierul președintelui american pentru probleme de securitate, Brent Scowcroft, îl înțelegea chiar pe William Webster, șeful CIA: „De ce n-o rezolvă George Knolt [șeful departamentului de analiză care se ocupa de U.R.S.S.] mai simplu, ducându-se să lucreze pentru Elțîn?" Webster i-a replicat că agenția sa își făcea doar datoria, adăugând: „Nu împușcați pe cel ce aduce mesajul".

Gorbaciov își pusese mari speranțe în referendumul programat pentru 17 martie 1991 ca să salveze Uniunea Sovietică. El cerea populației să-i aprobe proiectul ce prevedea ca U.R.S.S. să devină o „federație reînnoită de republici suverane egale, în care drepturile omului și libertățile tuturor naționalităților să fie garantate pe deplin". Chiar de la început, Estonia, Lituania, Letonia, Moldova, Armenia și Georgia și-au anunțat intenția de a boicota referendumul. Iar Elțîn s-a abținut cu greu să nu își îndemne concetățenii în mod explicit să voteze contra proiectului Gorbaciov. Până la urmă, președintele sovietic a obținut o fragilă majoritate, ceea ce — ținând cont de eforturile depuse și de miza confruntării — se putea numi doar cu mare greutate o victorie.

La câteva zile după aceea și-a început vizita la Moscova Richard Nixon. Poate că cel mai semnificativ moment a fost — dincolo de întâlnirile lui cu diferite personalități politice — mesajul transmis de Iuri Zimin, ofițer superior din KGB, lui Dimitri Simes, membru al delegației americane. Cei doi s-au întâlnit în camera de la hotel a lui Simes. Zimin l-a informat că are un mesaj din partea lui Kriucikov, șeful KGB-ului, pentru Richard Nixon. Îl informa că era posibil ca în curând, Gorbaciov să fie înlăturat printr-un proces parlamentar. Puterea urma să fie preluată de Anatoli Lukianov, președintele Sovietului Su-

În august 1991, la Moscova, armata a avut ordin să nu tragă

prem, care avea sprijinul armatei și al KGB-ului (fusese secretar al C.C. al P.C.U.S., însărcinat cu supravegherea acelor instituții). Nixon a transmis mesajul — ne spun Michael Beschloss și Strobe Talbott, autorii cărții *At the Highest Levels. The Inside Story of the End of the Cold War* (La cele mai înalte niveluri. Sfârșitul războiului rece văzut din interior) —, dar președintele George Bush și secretarul de stat James Baker nu l-au luat în seamă.

La 28 martie, 100 000 aderenți ai lui Elțîn s-au strâns lângă Kremlin, în ciuda interdicției decretate de guvernul sovietic. Gorbaciov aprobase concentrarea unor impresionante forțe de ordine, care aveau ordin să intervină dacă demonstrația lua o turnură mai radicală. Ceea ce nu s-a întâmplat. Dar reporterii străini au fotografiat coloanele de vehicule blindate staționate pe străzile din preajmă, însoțindu-le cu comentarii nefavorabile la adresa lui Gorbaciov. Acesta acceptase, încă o dată, la fel ca și în cazul crizei baltice, punctul de vedere al aripii dure.

La 25 aprilie, departamentul de analiză care se ocupa de U.R.S.S. din cadrul CIA a transmis la Casa Albă un scenariu al unei posibile lovituri de stat împotriva lui Gorbaciov. Potrivit documentului ultra-secret, Iazov, Pugo, Kriucikov și alți reprezentanți ai curentului anti-reformist se distanțau tot mai mult de Gorbaciov. Apărea tot mai clară hotărârea lor de a-l înlătura, anticipându-se că urmau să fie lichidați fizic Elțîn, Popov (primarul Moscovei), alți lideri reformiști. Concluzia studiului era însă că șansele de succes — pe termen lung, dar chiar și pe termen scurt — ale unei asemenea lovituri de stat erau minime. Totul depindea de sprijinul militar pe care și-l puteau asigura puciștii și de capacitatea de rezistență a forțelor democratice. CIA nu avea căderea să facă recomandări de tactică politică, dar raportul indica în mod clar necesitatea ca președintele american să manifeste un suport mai accentuat pentru Boris Elțîn.

Factorul ce a precipitat evenimentele pare a fi fost tot cel economic. Așa cum arată cei doi autori citați — dar și o serie de analize publicate de revista britanică *The Economist* și de alte periodice occidentale — criza economică atinsese în U.R.S.S. punctul culminant la sfârșitul primăverii anului 1991. Șevardnadze recunoștea în fața lui James Baker —

în timpul unei vizite făcute la Washington la începutul lunii mai — că în 1985, când a venit la putere, Gorbaciov a avut de ales între două soluții: terapia de șoc și o abordare graduală. Considerând că prima opțiune ar fi solicitat prea mult răbdarea populației, echipa președintelui, inclusiv Șevardnadze, a optat pentru a doua soluție. Acum, spunea fostul ministru de externe sovietic, era evident că făcuseră o mare greșeală și că ar fi trebuit să se miște mult mai repede.

La 12 iunie, Boris Elțîn era ales, cu 57% dintre voturile exprimate, primul președinte al Federației Ruse, prin vot direct, de către cetățeni. Nici în acest moment, George Bush nu s-a arătat dispus să dirijeze o parte din sprijinul pe care i-l acorda lui Gorbaciov spre Elțîn.

La 17 iunie, primul ministru al U.R.S.S. Pavlov, s-a adresat Sovietului Suprem, acuzându-l — indirect — pe Gorbaciov că a vândut Maica Rusia intereselor străine. Același punct de vedere l-a susținut și șeful KGB-ului, Kriucikov, care a adăugat că reformele sunt gândite peste Ocean și impuse de acolo, nu de la Moscova. Primul ministru, afirmând că Gorbaciov are probleme de sănătate, după o guvernare atât de lungă, a cerut ca Sovietul să aprobe transferarea unei părți a puterii de decizie dinspre președinte spre guvern. Kriucikov a acuzat, la rândul lui, pe americani că și-au activat agenții instalați în anii '70, ajunși acum în funcții de conducere la Kremlin, urmărind să „distrugă societatea sovietică și să îi dezorganizeze economia". Puterile occidentale se pregăteau să „demilitarizeze și chiar să ocupe" U.R.S.S. Într-o retrospectivă a evenimentelor ce au premers lovitura de stat din august de la Moscova, George Church; de la revista *Time*, numea acțiunea primului ministru sovietic, Pavlov, drept o „încercare de lovitură constituțională", eșuată. Și același ziarist cita serviciile de informații britanice care afirmau că elemente din armată și KGB făcuseră o repetiție generală încă din luna februarie. Se pare că serviciile britanice erau foarte bine informate căci reprezentanți ai lor — sosiți ca membri ai unei delegații militare — s-au plimbat pe străzile Moscovei încă cu o seară înainte de izbucnirea loviturii de stat.

De altfel, semnale au fost destule. La 20 iunie, Gavril Popov, primarul Moscovei, i-a solicitat de urgență o întrevedere ambasadorului S.U.A. la Moscova, John Matlock. Prin semne, i-a cerut hârtie și un pix și în timp ce îi comunica cu voce tare banalități, i-a scris că a doua zi

Reîntors din Crimeea, Gorbaciov se pregătea să reînnoiască partidul

urma să aibă loc o lovitură de stat și îl ruga să îl avertizeze și pe Boris Elțîn, aflat într-o vizită în S.U.A. Popov i-a indicat și pe cei implicați: Pavlov, Kriucikov, Iazov (ministrul apărării) și Lukianov. Folosindu-se de cel mai sigur mijloc de comunicare de care dispunea, ambasadorul a transmis lui Lawrence Eagleburger — lăsat la conducerea Departamentului de stat, în absența lui Baker, aflat la Berlin — mesajul. Eagleburger s-a grăbit să ducă vestea lui Scowcroft și președintelui, trimițând o copie și lui James Baker. Acesta tocmai se afla într-o conferință de presă cu omologul său sovietic, Bessmertnîh, în grădina reședinței ambasadorului S.U.A. Baker a văzut telegrama abia după plecarea ministrului sovietic. Decizia lui a fost că trebuia avertizat Elțîn, dar și Gorbaciov, prin intermediul lui Bessmertnîh. Președintele Bush — cu care a luat legătura prin telefon — a fost de acord. Așa că Baker l-a sunat pe Bessmertnîh și i-a cerut să vină urgent. Ministrul de externe sovietic, contrariat, a amânat o întâlnire programată cu omologul său cipriot și a răspuns invitației neașteptate. Pentru a nu atrage atenția presei, a folosit o mașină obișnuită, fără escortă. După ce a aflat motivul îngrijorării americane, Bessmertnîh a trebuit să găsească o cale pentru a-l preveni pe Gorbaciov, fără ca să afle cei de la KGB. L-a sunat pe Cerniaev, consilierul șef al lui Gorbaciov pentru problemele de politică externă, și i-a cerut să îi faciliteze ambasadorului american la Moscova o întâlnire cu Gorbaciov, atrăgându-i atenția asupra importanței acesteia. În cursul întrevederii însă, Gorbaciov și-a asigurat interlocutorul că, deși era impresionat de grija pe care administrația americană i-o purta, nu acorda prea mare importanță zvonurilor de acest gen.

Participarea lui Gorbaciov la întâlnirea celor șapte șefi de state și de guverne din țările cele mai industrializate, ținută la Londra, la jumătatea lunii iulie, ca și întâlnirea cu președintele George Bush, la Moscova, la sfârșitul aceleiași luni, au creat impresia că președintele sovietic controla încă situația. De altfel, după atâtea alarme false, cine ar mai fi dat importanță zvonurilor despre un complot!

Mihail Gorbaciov planificase semnarea noului tratat unional pentru ziua de 20 august. Duminică, 18 august, el se afla în Crimeea, la Foros, și se pregătea să își încheie vacanța. Lucra la cuvântarea

pe care urma să o rostească în ziua semnării documentului ce urma să se afle la originea noului U.R.S.S. Deodată, șeful pazei a pătruns în cameră, anunțându-l că o delegație venită de la Moscova insistă să îl vadă. Între membrii ei, și Valeri Boldin, șeful cancelariei lui Gorbaciov, în care acesta avea mare încredere. Gorbaciov a încercat să folosească telefoanele din încăpere, dar a constatat că nu mai funcționau. Între timp, membrii delegației și-au croit drum până la el. L-au informat că reprezentau „Comitetul de stat pentru starea de urgență" și i-au cerut să semneze un decret prin care să tansfere puterile prezidențiale lui Ghennadi Ianaev. Gorbaciov a refuzat. Desfășurarea ulterioară a evenimentelor este cunoscută, căci mass-media de la noi a relatat-o în acele zile ca și ulterior — cu lux de amănunte. Mai puțin lămurite au rămas două aspecte: de ce au acționat complotiștii într-o manieră atât de ezitantă și de ce au așteptat așa de mult liderii occidentali pentru a condamna puciul de la Moscova?

Toți analiștii au fost de acord că autorii loviturii de stat au săvârșit câteva greșeli grave: nu au arestat personalitățile în jurul cărora se putea cristaliza rezistența (în primul rând pe Boris Elțîn); nu au întrerupt comunicațiile cu exteriorul; nu au fost concentrate în punctele strategice trupe, iar soldații aveau, în mod evident, ordin să nu tragă; mai mult, interdicțiile de circulație pe timp de noapte nu au fost respectate. Iată ce scria George Church în revista *Time*, din 2 septembrie 1991: „Incompetența, pur și simplu, ar putea fi un răspuns; cei mai mulți [dintre inițiatorii complotului] erau cadre de partid sau din guvern care nu demonstraseră vreodată prea multă imaginație. Poate că s-au gândit că prăbușirea economiei, care îl făcuse pe Gorbaciov atât de nepopular, legată cu o îndelungată tradiție rusească a supunerii față de autoritate, aveau să câștige populația de partea lor, fără vărsare de sânge. S-ar putea ca ei să fi fost — ca să spunem așa — puțin corupți de noua atmosferă de democrație și legalitate, încât să simtă nevoia să dea loviturii de stat o spoială constituțională, ceea ce i-a împiedicat să acționeze cu vigoarea pe care o cerea un puci. Pe de altă parte, unele oficialități americane cred că complotiștii nu au fost atât proști, cât incapabili să strângă suficient sprijin... Au existat multe indicii că folosirea cu hotărâre a forței în fazele inițiale ar fi asigurat succesul. Potrivit unor surse britanice, șefi de guverne și miniștri de externe din țările occidentale importante căzuseră de acord, pe parcursul unei lungi serii de discuții strict secrete, asupra unei politici coordonate de a se opune unei lovituri de stat în U.R.S.S. Dar, deși toți au condamnat puciul, în prima fază unii au lăsat să se înțeleagă că ar putea eventual să accepte faptele așa cum sunt. Luni dimineața, Bush a afirmat că «loviturile de stat pot eșua», dar în același timp și-a exprimat speranța că Ianaev s-ar putea dovedi un reformator. Luni noaptea, președintele francez Mitterrand trata lovitura de stat ca un fapt realizat". Și același ziarist adăuga, citându-l pe Vadim Bakatin, că până și Elțîn a avut un moment de ezitare, luni dimineața. Iar atunci când s-a hotărât să iasă în fața Casei Albe și să le vorbească moscoviților, s-au strâns la început doar vreo două sute de persoane".

Sigur, ideea unui complot în genul satelor de mucava pe care Potemkin le înălța cu câteva sute de ani mai înainte este tentantă. Sunt o serie de amănunte — Gorbaciov a reușit să asculte posturile străine doar la un radio realizat din diverse componente de membrii gărzii, dar a putut înregistra un discurs pe o videocameră; marți după-amiaza, în jurul Casei Albe difuzoarele au răspândit, după un scenariu cunoscut, repetate avertismente că numeroase tancuri se îndreptau spre clădire, iar 60 avioane urmau să lanseze parașutiști etc.[1] — care ar pleda în acest sens. Credem însă că analiza ziaristului american, reprodusă mai sus, este mai aproape de adevăr. Plus o mână grijulie, care a ținut ferm butonul de comandă, rotindu-l doar atât cât trebuia.

Să mai adăugăm că și în acele momente, președintele George Bush — care a primit duminică noaptea, la ora 23.45, de la Brent Scowcorft, știrea despre decretul de înlocuire a lui Gorbaciov cu Ianaev, iar Scowcroft aflase urmărind postul CNN — a ezitat îndelung să îi acorde sprijinul său lui Boris Elțîn. A trebuit ca acesta să i-o ceară în mod expres, argumentând cu dificultatea situației în care se afla.

Începând de miercuri, a devenit evident pentru toată lumea că lovitura de stat eșuase. A doua zi, Gorbaciov s-a reîntors la Moscova. Foarte repede, toată lumea — inclusiv președintele George Bush — a înțeles că rolul său ca om politic luase sfârșit. În loc să mulțumească moscoviților și lui Boris Elțîn pentru atitudinea avută, Gorbaciov s-a declarat gata să lucreze la „reînnoirea partidului". Și asta în vreme ce manifestanții din stradă defilau cu drapelul Rusiei țariste și scandau numele lui Elțîn. Le-au trebuit trei zile consilierilor săi ca să îl convingă să-și dea demisia din fruntea PCUS și să dizolve Comitetul Central.

Lunile care au urmat au fost o lungă agonie pentru Mihail Gorbaciov și pentru sistemul comunist, atât cât mai rămăsese din el în U.R.S.S. La 24 august, Parlamentul ucrainean a votat declarația de independență, fiind urmat apoi de cele din

[1] Adăugăm și o mărturie oculară: din dimineața zilei de luni, 19 august, și pe toată durata cât puciștii s-au aflat la putere, consulatul sovietic din Istanbul a desfășurat o activitate normală, nici un semn nelăsând să se vadă că s-ar fi întâmplat ceva.

Belarus, Moldova, Azerbaidjan, Uzbekistan, Kîrghistan şi Tadjikistan. La Washington, George Bush şi Brent Scowcroft încă mai sperau că U.R.S.S. putea fi menţinut într-o formă nouă; altfel, se temeau ei, aveau să izbucnească grave conflicte interetnice. Chiar Rusia — ce conţinea numeroase enclave de neruşi — putea fi antrenată într-un proces de disoluţie. Scowcroft avea permanent în minte situaţia din Iugoslavia, ţară pe care o cunoştea foarte bine. Dar cel mai mult se temeau de pierderea controlului asupra arsenalului nuclear al U.R.S.S.

Care era situaţia lui Gorbaciov putem realiza mai bine şi din următorul episod descris de Beschloss şi Talbott în cartea lor. La sfârşitul lunii octombrie; Bush şi Gorbaciov s-au întâlnit la Madrid, pentru a participa la Conferinţa de pace în Orientul Apropiat. Statele Unite au plătit o mare parte din cheltuielile delegaţiei sovietice prilejuite de acea deplasare, căci vistieria U.R.S.S. era aproape goală. Reîntors la Washington, Scowcroft a recunoscut că Gorbaciov nu mai reprezenta decât o fantomă. Singura întrebare pe care şi-o mai punea era dacă dezmembrarea U.R.S.S. avea să se producă în mod paşnic sau de o manieră violentă.

În vremea asta, Gorbaciov se încăpăţâna să creadă că mai era posibilă semnarea tratatului unional. La 7 decembrie, Boris Elţîn, Leonid Kravciuk, proaspăt ales preşedinte al Ucrainei, şi Stanislav Şuşkievici, preşedintele Belarus, s-au întâlnit la Minsk şi au declarat că U.R.S.S. nu mai există. În locul său urma să se creeze o Comunitate a Statelor Independente. Elţîn l-a informat pe Bush despre hotărârea luată, iar Şuşkievici i-a comunicat lui Gorbaciov că obţinuseră şi acordul lui Bush. Reacţia lui Gorbaciov a fost violentă.

La 13 decembrie, Beschloss şi Talbott s-au întâlnit cu Gorbaciov, care refuza ideea ca trei republici să hotărască singure soarta U.R.S.S. La 14 decembrie, interpretul lui de limba engleză, Pavel Palajcenko, i-a invitat pe cei doi la masă la el acasă. După ce i-a asigurat că nu vorbea în numele lui Gorbaciov, le-a cerut să transmită la Washington un mesaj prin care Gorbaciov se arăta dispus să joace un rol în noua comunitate, dar în condiţii care să nu-i ofenseze demnitatea sau să devină, în scurt timp, o persoană particulară, cu condiţia să nu fie implicat în vreun proces sau să sufere alte atingeri. A doua zi, 15 decembrie, James Baker ateriza la Moscova. Cei doi autori i-au transmis mesajul, fără să indice sursa. Au

George Bush se întreba daca U.R.S.S. nu putea fi totuşi salvat

divulgat-o în carte, specificând într-o notă că au avut acordul lui Palajcenko.

La 16 decembrie, James Baker s-a întâlnit cu Boris Elţîn şi a ridicat şi problema viitorului lui Gorbaciov. Elţîn a declarat: „Gorbaciov a făcut foarte mult pentru această ţară. Trebuie să fie tratat cu respect şi merită să fie tratat astfel. A venit vremea să devenim o ţară în care liderii să se poată retrage cu onoare". După-amiaza, Baker s-a întâlnit cu Gorbaciov, care mai credea că are un rol de jucat. Baker i-a spus că S.U.A. nu doresc să se amestece în treburile interne ale U.R.S.S. şi l-a asigurat: „Fără îndoială, v-aţi câştigat locul în istorie. Acum, aici, este în plină desfăşurare o revoluţie, dar dumneavoastră sunteţi cel care aţi pus totul în mişcare". A doua zi, 17 decembrie, Gorbaciov a anunţat că până la sfârşitul anului 1991 U.R.S.S. şi structurile sale guvernamentale îşi vor înceta existenţa.

La 25 decembrie, Gorbaciov l-a sunat pe George Bush la reşedinţa sa de la Camp David ca să îl anunţe că îşi dă demisia. Preşedintele american avea să afle mai târziu că în cabinetul de la Kremlin se afla şi o echipă a postului de televiziune ABC care filma. Gorbaciov nu putuse renunţa la spectacol nici în acel moment.

Peste două ore, preşedintele U.R.S.S. s-a adresat, pentru ultima oară, concetăţenilor săi. Informându-i că în urma constituirii Comunităţii Statelor Independente, U.R.S.S. înceta să mai existe, deci nici el nu mai era preşedinte, Gorbaciov a încheiat: „Dar sunt convins că mai devreme sau mai târziu eforturile noastre comune vor da rezultate şi popoarele noastre vor trăi împreună într-o societate prosperă şi democratică". Câteva minute mai târziu, steagul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste era coborât din vârful Kremlinului „pentru ultima oară", cum scriu Beschloss şi Talbott. Primul stat comunist din lume înceta să mai existe. Ideologia comunistă, ca ideologie de stat, pierdea un imens teren.

Pe parcursul a şase luni de zile, având drept ghizi avizaţi pe Michael Beschloss şi Strobe Talbott, dar făcând apel şi la un număr de reviste occidentale, am încercat să prezentăm un punct de vedere — în mare măsură american — asupra modului cum s-a prăbuşit sistemul comunist, structurat în jurul U.R.S.S. ca parte

componentă a ordinii mondiale. Ideea principală care s-a desprins a fost cea a falimentului economic, moral, și, în final, politic al comunismului în Estul Europei. Argumentul cel mai de bun simț ni s-a părut analiza făcută în revista *The Economist* — cu care am și început episodul trei — asupra experimentului german, în care același popor, plecat din aceeași poziție, a avut evoluții diferite în Vest și în Est. Comunismul s-a menținut atâta vreme în primul rând din rațiuni politice și s-ar mai fi putut menține, este greu de apreciat cât, dacă o serie de factori politici nu ar fi hotărât să pună capăt experimentului. El s-a mai putut menține și datorită modului paternalist și egalitarist în care statul distribuia tuturor măcar câte puțin, asigurând, până la un punct, siguranța locului de muncă, a locuinței, a unui concediu prin sindicat, într-un cuvânt o stare de securitate socială a cărei absență este cel mai acut resimțită azi de populația din fostele țări socialiste. Dar este evident că mai devreme sau mai târziu s-ar fi ajuns la fundul sacului.

La o concluzie similară ajungea și fostul secretar de stat al S.U.A., Henry Kissinger, în ultima sa carte, *Diplomacy* (Diplomația), apărută în acest an la editura Simon and Schuster: „Nici o putere mondială nu s-a dezintegrat vreodată atât de total și de rapid, fără să fi pierdut un război. Imperiul sovietic a eșuat în parte pentru că propria lui istorie l-a tentat în mod inexorabil către o extindere dincolo de posibilități. Statul sovietic s-a născut împotriva tuturor evidențelor și a reușit apoi să supraviețuiască războiului civil, izolării și unei suite de lideri abominabili... Ruptura fatală pentru acest imperialism umflat a fost provocată de faptul că liderii sovietici au pierdut simțul proporțiilor pe drum, supraestimând capacitatea sistemului sovietic de a consolida realizările obținute, atât pe cele militare cât și pe cele economice, și uitând că ei se luau la luptă, practic, cu toate celelalte mari puteri pornind de la o bază slabă. Liderii sovietici n-au putut accepta vreodată nici că sistemul lor era iremediabil deficitar în ceea ce privește capacitatea sa de a genera inițiativă și creativitate; că într-adevăr Uniunea Sovietică, în ciuda puterii militare, rămânea încă o țară foarte înapoiată". Rămâne ca și istoricii și analiștii politici din țările est-europene — inclusiv din România — să elaboreze punctele lor de vedere asupra procesului prăbușirii comunismului. Ni le-am dori la fel de incitante ca și cartea celor doi autori americani.

Vor trebui desferecate multe secrete, vor trebui deschise multe arhive, vor trebui pătrunse multe mistere pentru ca fenomenul prăbușirii regimurilor comuniste să fie integral cunoscut. Și desigur va fi nevoie ca mulți oameni — încă în viață — să vorbească sau să scrie despre ce au făcut în anii '80 pentru a determina colapsul dictaturilor. Nimeni nu pune însă la îndoială că rapida prăbușire a totalitarismului se datorează în primul rând viciilor sale interne, incapacităților sale virtuale și dobândite, represiunilor și crimelor sale aberante. Cartea celor doi autori americani are meritul de a dezvălui multe din secretele de după 1989 care au făcut posibilă vertiginoasa cădere a guvernelor comuniste din Europa.

Până atunci, încheiem cu aceste cuvinte de avertisment ale celui care a fost Richard Nixon, primul președinte american care a acționat pentru destindere în relațiile dintre cele două blocuri militare: „Sfârșitul războiului rece nu a făcut lumea mai simplă, ci mult mai complicată. Noi trebuie să ținem minte că mulți oameni din Europa de Răsărit au ales libertatea în primul rând deoarece ei urăsc comunismul și nu deoarece iubeau capitalismul. Democrația, economia de piață și inițiativa particulară sunt la încercare. Dacă ele eșuează acolo, aceste națiuni vor suferi o imensă deziluzie și chiar vor cunoaște contrarevoluția, încercarea de a restaura nu comunismul, dar sisteme autoritare sau etatiste". Este un avertisment care dovedește o bună cunoaștere a realităților central și sud-est europene și o analiză psihoistorică bine întemeiată. ■

Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI

DUCE LUPTA PE JOS

(Monoverb: 6 — 10; 5 — 10)

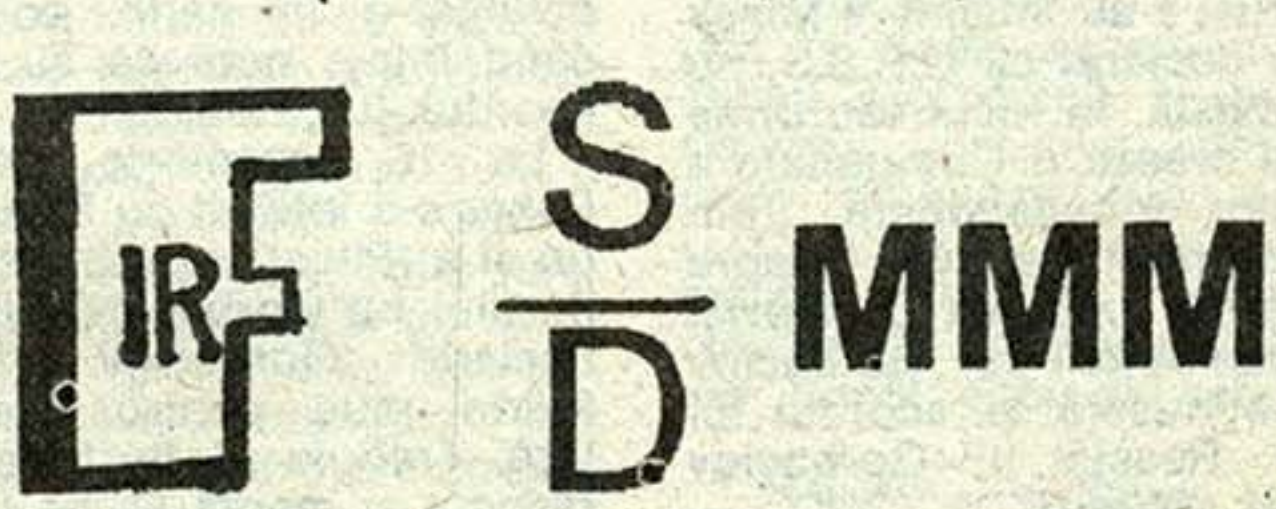

Gheorghe BRAȘOVEANU

ASA VA PLACE ISTORIA?

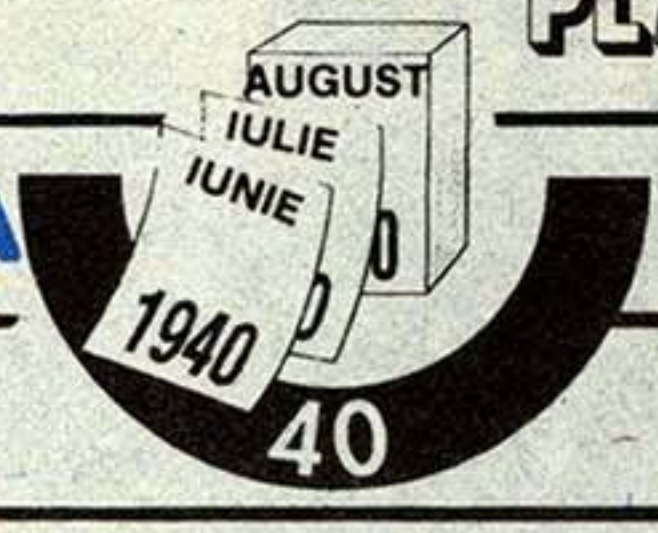

PRIMEJDIOASA VARĂ A ANULUI 1940

JOHN LUKACS

Istoricii se feresc, în general, să opereze cu formula: „ce ar fi fost dacă...?". Din când în când, câte un istoric foarte serios, cum este John Lukacs, o folosește totuși. Rezultatele se pot discuta. La fel cum se poate discuta și despre rolul coincidențelor în istorie. Sau despre factorii care au determinat victoria coaliției antihitleriste (vezi și Magazin istoric, **nr. 11, 12/1991).**

Am considerat util însă să reproducem — într-o formă condensată — acest articol din revista American Heritage **și dintr-un alt motiv. Pentru a-i oferi cititorului român o mostră despre maniera de a judeca și justifica, implicit — cedarea unei jumătăți din Europa, cucerită de ursul sovietic, la sfârșitul celui de al doilea război mondial. Când vom pricepe că la Washington, Moscova, Londra sau Paris istoria — și soarta popoarelor — se judecă altfel decât la București, ne va fi mai ușor să ne analizăm istoria să ne înțelegem soarta și să ne-o protejăm mai bine. Pentru că singura noastră armă rămâne inteligența. Și să nu uităm că istoria are din când în când prostul obicei să se repete.**

Winston Churchill și fiica sa Mary, ofițer într-o baterie antiaeriană, privesc cu îngrijorare cerul pe care își vor face curând simțită prezența avioanele lui...

...Hitler (surprins de un fotograf în timpul scurtei sale vizite prin Paris, pe terasa de la Trocadero)

Ultima vizită a premierului britanic la Paris, la 1 iunie 1940. În dreapta sa, Paul Reynaud, primul ministru al Franței

Dumnezeu scrie drept cu linii strâmbe

Cel de-al doilea război mondial a avut la început o particularitate curioasă. În prima zi a lunii septembrie 1939, armatele lui Hitler au invadat Polonia. În 1914, nemții începuseră războiul fără să știe ce vor face englezii *(Magazin istoric,* nr. 11, 12/1988; 1/1989). În 1939 englezii dăduseră Poloniei garanții care să îl oprească pe Hitler, arătând clar că un atac german împotriva Poloniei ar fi atras o declarație de război engleză (și franceză) împotriva Germaniei. Până în ultimul minut, Hitler a sperat că englezii nu aveau să se țină de cuvânt. Guvernele englez și francez și-au ținut cuvântul și au declarat război după aproape trei zile de la invadarea Poloniei. Totuși, armatele engleze și franceze nu au întreprins nimic concret.

Curând, expresia „război ciudat" inventată de ziariștii americani a intrat în uz. Trupele engleze și franceze au petrecut iarna care a urmat în liniște, francezii scrutând frontiera germană împădurită din cazematele de beton ale liniei Maginot.

O caracteristică curioasă avea și starea de spirit a poporului american. Când a izbucnit primul război mondial în Europa, nu exista nici măcar unul din zece mii de americani care să fi crezut că țara lor va fi implicată vreodată. În 1914 poporul american și președintele acestuia Woodrow Wilson erau, într-un fel naiv, mândri de neutralitatea lor. Când, la 3 septembrie 1939 Franklin Roosevelt s-a adresat poporului american, a spus că Statele Unite vor rămâne neutre; dar Roosevelt a adăugat apoi că nu putea „cere fiecărui american să rămână neutru și în gândire". Și cei mai mulți americani nu erau. Ei îl detestau pe Hitler și totuși nu doreau să se angajeze de partea Angliei, Franței sau Poloniei. Au urmărit conflictul la radio: era captivant să audă vocile unor corespondenți celebri venind alterate pe calea undelor de peste ocean, din capitalele aflate sub camuflaj ale Europei în război. Mulți americani simțeau cu neliniște că mai devreme sau mai târziu țara lor va fi antrenată în război. Dar nu îl doreau.

„Războiul ciudat" a devenit din ce în ce mai ciudat. Începuse între Germania și Polonia, Anglia și Franța; trei luni mai târziu, singura luptă care continua se desfășura în pădurile înzăpezite ale Finlandei, contra Rusiei. Dar războiul de iarnă s-a sfârșit. Churchill dorea acum să deschidă un front larg împotriva Germaniei în Norvegia. Hitler a anticipat mișcarea. Într-o dimineață înghețată, la începutul lunii aprilie, trupele lui au invadat Danemarca și Norvegia *(Magazin istoric,* nr. 4-6/1990). Ele au cucerit Danemarca în câteva ore și Norvegia în câteva săptămâni.

Triumful lui Hitler în Norvegia — pe care a cucerit-o aproape netulburat de marina britanică și deloc deranjat de trupele aliate debarcate pe țărm și rapid neutralizate — a avut un efect neașteptat. Ca membru al guvernului Chamberlain, Winston Churchill fusese responsabil pentru o mare parte din eșecul norvegian. Reprezentanții poporului britanic se săturaseră totuși de politica de război șovăitoare a lui Chamberlain. Ei l-au ajutat pe Winston Churchill să ajungă prim-ministru; ca o coincidență, în aceeași zi în care începuse atacul german în Europa vestică.

A fost prima din multele coincidențe din acea vară. Genul de coincidențe pe care-l disprețuiesc oamenii bazați pe logică științifică și care place celor cu sufletul influențat de poezie. Or, după cum spune un proverb portughez: Dumnezeu scrie drept cu linii strâmbe. Dar, cum se întâmplă adesea în această lume, înțelegem sensul doar retrospectiv. În acea perioadă, nu exista garanția că Churchill va rezista. Ar fi putut să dispară după câteva săptămâni: un orator brav, de modă veche, surprins de valurile agitate ale secolului 20, apoi dat la fund.

Să nu abandonăm lupta

Pe zece mai, în zori — era o dimineață strălucitoare, minunată, fără nori peste Europa de la Marea Irlandei la Baltica — Hitler și-a împins înainte armatele. Olanda a căzut în cinci zile, Belgia în optsprezece. Două zile după ce începuse ofensiva ger-

mană, frontul francez a fost rupt. Încă opt zile și nemții au ajuns la canal. Calais și Boulogne au căzut, Dunkerque a rezistat doar zece zile. Cea mai mare parte din forța expediționară engleză a scăpat cu greu; tehnica de luptă s-a pierdut. Cinci săptămâni din ziua când porniseră spre vest, regimentele germane mărșăluiau pe Champs-Elysées.

Era drama a 40 zile, neegalată în istoria de secole a războiului nici chiar de strălucitoarele victorii ale lui Napoleon. Hitler însuși a contribuit la proiectarea celei mai uimitoare din campaniile încununate de succes.

El spera că Statele Unite nu vor intra în război. Ministrul său cu propaganda, Joseph Goebbels, a ordonat calmarea tonului articolelor antiamericane în presa și radiodifuziunea germană. Când armata germană a intrat în Parisul gol, comandanții ei au făcut o vizită de curtoazie ambasadorului american care, singurul dintre trimișii Marilor Puteri, a hotărât să rămână în Capitală în loc să urmeze guvernul francez în drumul său trist spre sud. Hotelul Crillon, cartierul general al comandamentului militar german, era peste drum de Ambasada americană. Generalul german comandant a primit pe atașații militari americani la ora 10 a.m. Le-a oferit pahare cu ceea ce a descris ca fiind, „cel mai bun brandy din Crillon". Personalul lui a abordat pe ambasadorul american cu o curtoazie calculată și timidă, la care William C. Bullitt a răspuns cu tot tactul și rezerva unui înalt reprezentant. Două luni mai târziu, Bullitt se va întoarce din Franța în orașul natal Philadelphia, unde, în fața lui Independence Hall a ținut o cuvântare emoționantă, chemând poporul american să se alăture englezilor împotriva lui Hitler. Discursul lui nu a avut un ecou prea mare.

Hitler spera că britanicii vor gândi de două ori înainte de a continua războiul. Șansele lor erau, spunea el, fără speranță; și repeta că nu avea nimic împotriva existenței imperiului englez. El spera că englezii vor face într-un fel pace cu el. Nu au acceptat. Salvatorul lor, Churchill, apăruse și în spatele lui încet, prudent dar hotărât se ridica umbra masivă a lui Franklin Roosevelt. În vara lui 1940 — un an și jumătate înainte de Pearl Harbour și de declarația de război împotriva Statelor Unite — Hitler știa deja că principalul său inamic era Roosevelt, pe care a început să-l urască cu o furie mai mare decât pe Churchill (și sigur mai mare decât împotriva lui Stalin pe care, în multe feluri, l-a admirat până la sfârșit).

Roosevelt și Churchill se cunoșteau. Mai mult decât atât, ei își puseseră, pentru un timp, speranțele unul în celălalt. O anumită perioadă Franklin Roosevelt — în secret, neoficial, prin unii din trimișii săi, prieteni personali în care avea încredere — încurajase acele persoane din Londra și Paris convinse că Hitler trebuia combătut. Primul dintre aceștia era Winston Churchill. La rândul său Churchill știa ce gândea Roosevelt despre Hitler; și el știa că Marea Britanie avea nevoie de sprijinul uriașelor State Unite. Cei doi au început să corespondeze, în secret (*Magazin istoric*, nr. 1-4/1988; 2-4/1990). Chiar în ziua în care tancurile germane au apărut pe țărmul Canalului, un cetățean american, funcționar al Ambasadei americane din Londra, a fost arestat de detectivi de la Scotland Yard. Acest tânăr, Tyler Kent, era un izolaționist angajat și convins. El știa de această corespondență secretă și încercase să-i informeze pe simpatizanții pro-germani din Londra.

În acea perioadă — și câteva săptămâni periculoase după aceea — poziția lui Winston Churchill nu era consolidată încă. El avea o reputație confuză: da, un mare patriot dar un entuziast al cauzelor pierdute. Fusese deposedat de putere în timpul primului război mondial din cauza sprijinirii campaniei eșuate a Dardanelelor. Erau mulți membri ai propriului lui partid conservator care nu aveau încredere în el. Când, în timpul primelor opt săptămâni ale mandatului său de prim-ministru, a intrat în Camera Comunelor, nu a fost aplaudat. Nici regele George al VI-lea nu a fost prea fericit când i-a înmânat frâiele conducerii în acea zi de 10 mai. John Colville, secretarul particular credincios și admirator al lui de mai târziu (*Magazin istoric*, 2-4/1983) a scris în jurnalul lui în acea zi că „această lo-

Cu toată opoziția britanicilor, generalul de Gaulle a creat la Londra un comitet național francez. La dreapta sa, amiralul Muselier

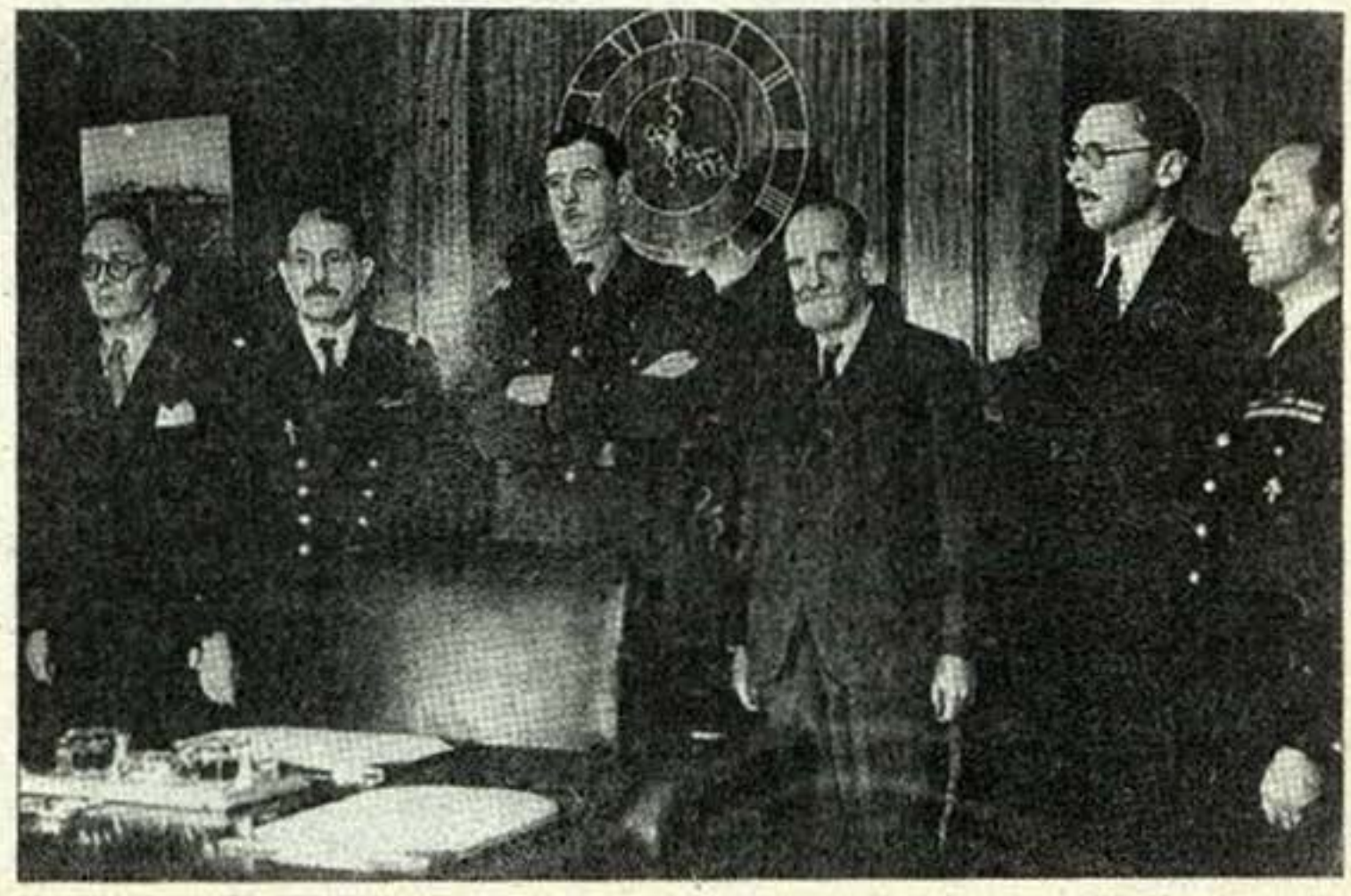

Soției regelui George VI al Angliei, reginei Mary, îi sunt prezentați de Gaulle și Muselier

vitură neașteptată a lui Winston și a gloatei lui a fost un dezastru grav și inutil... Ei au cedat cu slăbiciune unui pe jumătate american, al cărui sprijin principal a fost acela al unor oameni ineficienți dar flecari de același fel".

În prima zi întunecată a evacuării orașului Dunkerque s-a produs aproape o ruptură între Churchill și ministrul de externe, lordul Halifax. Halifax dorea să se aibă cel puțin în vedere posibilitatea unor negocieri cu Hitler și Mussolini. Churchill a spus nu. „În acel moment prestigiul nostru în Europa era foarte scăzut. Singurul mod în care puteam să-l recâștigăm era să arătăm lumii că Germania nu ne învinsese. Dacă, după două sau trei luni, puteam arăta că nu suntem încă înfrânți, această autoritate ar fi revenit. Chiar dacă am fi bătuți, nu ar fi mai rău decât dacă am abandona acum lupta. Să evităm deci să fim târâți în jos pe o pantă alunecoasă". Dar el însuși nu era departe de marginea unei pante alunecoase. Totul pare straniu și ireal acum. Este sarcina istoricului să vadă nu numai ce s-a întâmplat, ci și ce s-ar fi putut întâmpla. La sfârșitul lunii mai și în iunie 1940 era încă problematică menținerea curajoasă a poziției și a conducerii de către Churchill.

Ce avea Hitler în gând

În timpul acelei minunate și teribile veri timpurii a anului 1940 și Franklin Roosevelt avea de luptat cu o problemă dificilă. Era vorba de opinia divizată a poporului american. Am auzit vorbindu-se mult mai târziu — din cauza înclinațiilor nostalgice datorate traumei unei națiuni scindate în timpul războiului din Vietnam — despre cel de-al doilea război mondial ca fiind un război bun, când națiunea americană era unită în scopuri și idei. Chiar după Pearl Harbour, acest lucru nu corespundea cu exactitate adevărului. Cu atât mai puțin în vara lui 1940. O minoritate redusă a americanilor era convinsă că Statele Unite trebuie să încurajeze și să ajute națiunile ce luptau împotriva lui Hitler, oricare ar fi fost prețul. Era o altă minoritate, mai mare, de separatiști care doreau ca Statele Unite să nu se amestece în război, cu orice preț. Și exista o mare majoritate care îl antipatiza pe Hitler și care îi disprețuia pe japonezi, dar care spera ca problemele să se rezolve fără amestecul Statelor Unite. Americanii au început să-și schimbe părerile — încet, treptat. Dar numai după ce s-a scurs periculoasa vară a anului 1940. Numai după căderea Franței spectrul înspăimântător al unei Europe germane a devenit coerent. Presa, de exemplu, incluzând ziarele internaționaliste de pe coasta de est, nu pregătise cu adevărat populația. Până la căderea Parisului reporterii acestei prese exageraseră rezistența armatelor franceză și engleză: pentru că dorințele zămislesc gânduri, în jurnalistică, la fel ca și în alte părți. Apăruse o altă problemă, o dificultate între Churchill și Roosevelt. În corespondența lor confidențială, Churchill era obișnuit să semneze „fosta persoană navală". Și totuși, ciudat, Roosevelt aparținea mai mult marinei. Chiar după căderea Franței, el credea și spunea că „puterea navală era cheia istoriei", că Hitler din cauza inferiorității marinei era menit să piardă acest război. Pentru scena europeană, motorul cu ardere internă schimbase natura războiului; pentru prima dată în cinci sute de ani armatele se puteau mișca mai repede pe uscat decât pe mare. În ultimă instanță, armatele lui Hitler trebuiau distruse pe uscat și mai ales de către ruși. Dacă forțele germane nu ar fi fost măcinate de ruși, aliații vestici, cu toată superioritatea lor pe mare și în aer, nu ar fi putut invada Franța în 1944.

Roosevelt nu a avut dreptate nici pe termen scurt. În cel mai rău caz, se gândea el și i-a spus lui Churchill, marina engleză putea traversa Atlanticul pentru a continua să lupte. Dar Churchill, încă din 15 mai, i-a scris lui Roosevelt că dacă ajutorul american ar fi venit prea târziu, „presiunea poate fi mai mare decât putem suporta". Cinci zile mai târziu, când nemții ajunseseră la Canal, el a repetat: dacă membrii actualei guvernări ar fi înlocuiți și ar veni alții care să înceapă tratative în mijlocul ruinelor, nu trebuie să fii orb la faptul că singura contralovitură cu care s-ar putea negocia cu Germania ar fi flota, și dacă țara ar fi lăsată de Statele Unite în voia soartei, nimeni

nu ar avea dreptul atunci să-i blameze pe cei responsabili că nu au obținut cele mai bune condiții pentru locuitorii supraviețuitori. A doua zi după căderea Parisului, Churchill i-a transmis lui Roosevelt că „s-ar putea ajunge la un punct în luptă, în care actualii miniștri nu ar mai controla afacerile și când s-ar putea obține condiții acceptabile pentru insulele engleze, ele devenind un stat vasal al imperiului lui Hitler". Era exact ceea ce Hitler avea în gând. Ca și în cazul Franței, planul său prevedea o ocupare parțială a Marii Britanii, cu flota în porturile engleze dar demobilizată și un guvern germanofil undeva în raza de acțiune a forțelor germane de ocupație.

Cu crose de golf și bastoane

Cu toate acestea, înclinațiile lui Roosevelt erau puternice și clare. El a încercat să-l convingă și pe Mussolini să nu intre în război de partea lui Hitler. Roosevelt știa că acest gen de diplomație reprezenta o altă deviere de la neutralitate și că Mussolini era încă popular în rândul numeroșilor locuitori italo-americani din orașele importante din Est. Când, la 10 iunie, Mussolini a optat pentru declararea războiului împotriva Franței și Angliei, Roosevelt a schimbat planul unui discurs pe care trebuia să-l țină la Universitatea Virginia din Charlottesville. El a adăugat următoarea propoziție: „Mâna care ținea pumnalul — a spus — l-a înfipt în spatele vecinului". Puține fraze pot fi mai puțin neutre decât aceasta. Când a auzit discursul, Churchill a mârâit cu satisfacție. Dar mâinile lui Roosevelt nu erau încă libere. El trebuia să se pregătească pentru o candidatură fără precedent: un al treilea mandat prezidențial. Și împotriva lui începuse să se formeze o nouă coaliție americană, numită America First (America mai întâi), compusă din tot felul de bărbați și femei care gândeau și spuneau că sprijinul american pentru Anglia era ilegal, inutil și greșit. Unul din conducătorii mișcării a fost Charles A. Lindbergh, un mare erou american. Este o greșeală să consideri America First ca un accident, o reuniune de reacționari și extremiști. Erau tot felul de americani respectabili care se opuneau lui Roosevelt și care erau refractari ideii de a se angaja de partea englezilor. Erau incluși nu numai Herbert Hoover, ci și John Foster Dulles, cu care familia Lindbergh cina în seara când Franța a cerut pace, Anne Morrow Lindbergh era pe punctul de a-și publica cartea despre spiritul vremii, intitulată *Valul viitorului*, argumentând că lumea veche a liberalismului individual, a democrației parlamentare era înlocuită de ceva nou. O altă carte, aparținând unui Kennedy tânăr, student la Harvard, era în curs de elaborare. Concluziile lui erau mai prudente decât ale Annei Lindbergh, dar unele din sugestiile de bază nu erau în totalitate diferite. Tatăl lui era ambasadorul lui Roosevelt în Anglia, Joseph P. Kennedy sr. Nu era un admirator al lui Hitler, dar era un izolaționist convins care îl detesta pe Churchill și considera că rezistența engleză împotriva lui Hitler era inutilă. Fiul său, John F. Kennedy, era un colaborator secret al mișcării America First.

Atunci a intervenit a doua mare coincidență. Pe 22 iunie, delegații francezi au semnat capitularea. A fost punctul cel mai de jos al destinului Marii Britanii într-un mileniu. Totuși, în aceeași săptămână, cauza britanică a fost sprijinită de o lovitură neașteptată a sorții, chiar în Philadelphia. Acolo partidul republican s-a întrunit în convenție și l-a nominalizat pe Wendell Willkie drept candidat prezidențial. El nu era izolaționist. Vestul mijlociu, cu marile populații germano-americană și scandinavo-americană, republicani în majoritate, era puternic izolaționist. Willkie venea însă din Indiana și după invadarea de către Hitler a Scandinaviei, o

Cartierul general al Franței libere la Londra. Santinelele franceze sunt îmbrăcate în uniforme engleze

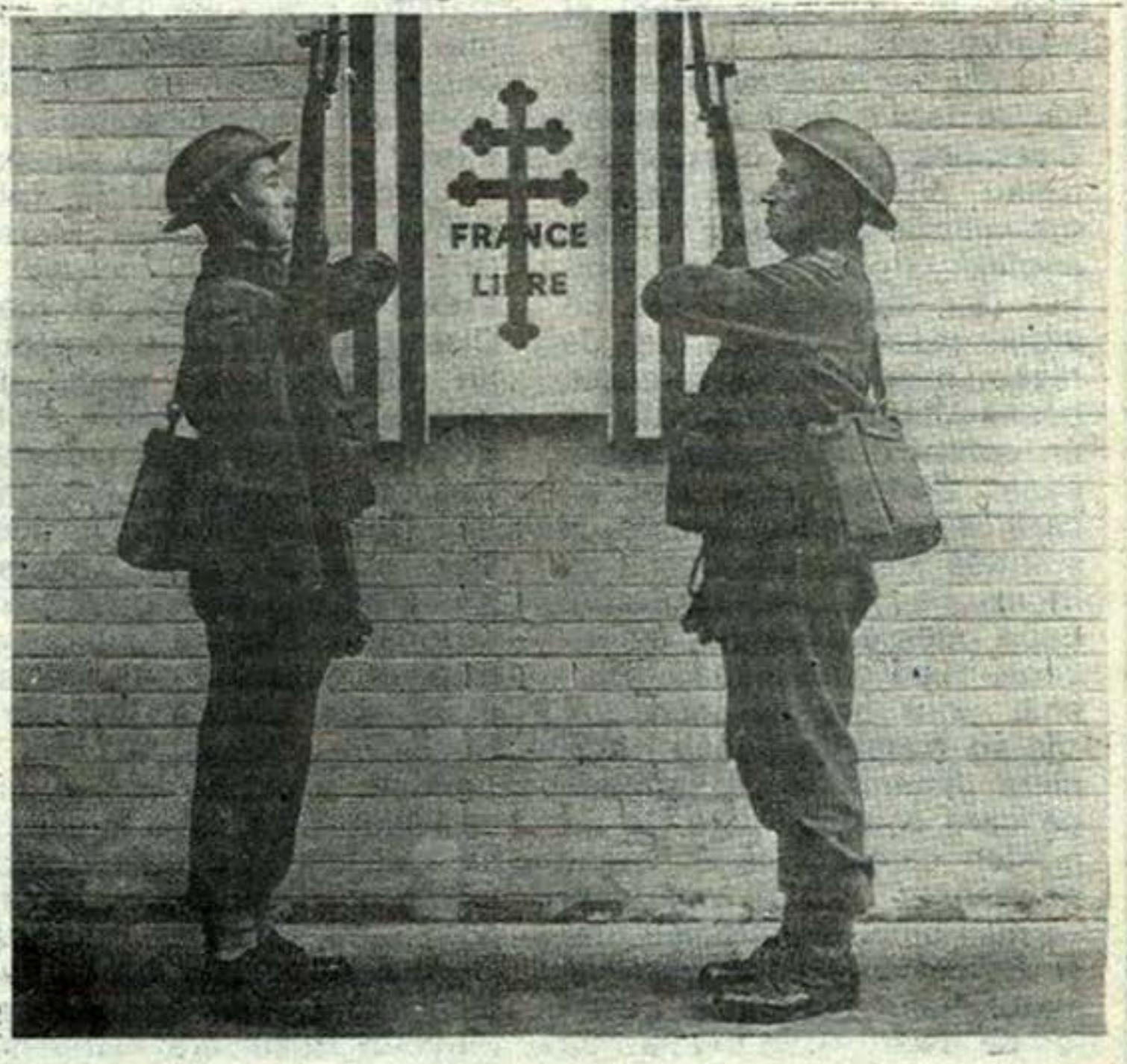

parte din acest izolaţionism scandinavo-american anglofob a început să dispară. Nimic din cele de mai sus nu s-ar mai putea petrece în zilele noastre, cu sistemul primar mecanizat. Era realizarea cu caracter internaţional, anti-populistă, financiară şi socială a republicanilor de pe coasta estică, a cititorilor ziarului *Herald Tribune* din New York asupra celor ai ziarului *Tribune* din Chicago, a anglofililor împotriva anglofobilor.

Hitler începuse să piardă timp, chiar dacă Europa era la picioarele lui. A plecat în vacanţă vizitând locuri din Franţa de nord unde fusese soldat în primul război mondial; a făcut o scurtă vizită, pe ascuns, într-un Paris gol, în zori. El a sugerat o versiune a doctrinei Monroe: Europa pentru „europeni"; America pentru „americani". Nu a întocmit proiectul directivei de invazie a Angliei până la mijlocul lunii iulie. Şi atunci a făcut-o în silă. Pe 19 iulie a ţinut o lungă şi grosolană cuvântare, dând o ultimă şansă de pace Angliei. La Londra „oferta de pace" germană a fost lăsată să cadă, la fel ca o scrisoare de şantaj lăsată la uşa unei vechi şi mândre vile.

O vilă veche şi mândră: dar va rezista? Putea rezista? Deasupra apelor cenuşii patrulau piloţii, peste valurile fremătătoare pluteau flotilele engleze la post. Veneau nemţii? Dar americanii? Era un aflux scăzut de bunuri de război mişcându-se spre est, peste Atlantic, propulsate de un curent de simpatie americană. Bombardarea Angliei, care a schimbat inimile şi spiritele multor americani, nu începuse. Şase săptămâni după căderea Franţei, americanii, după cum a spus Churchill unui om de încredere „ne-au tratat în aceeaşi manieră distantă şi de simpatie pe care o adopţi faţă de un prieten care ştii că e bolnav de cancer". Mulţi americani — nu numai izolaţionişti, dar şi din cei cu posturi înalte în statul major general al trupelor de uscat — se îndoiau că Anglia va rezista până la capăt în faţa lui Hitler. În unele din cluburile de la ţară, din jurul oraşelor Boston şi Philadelphia sau New York, membrii au început să adune puşti de vânătoare de mâna a doua pentru englezi, a căror armată teritorială era lipsită de arme. Unora din soldaţii acestei armate li se dăduseră crose de golf şi bastoane, probabil pentru a-i lovi în cap pe nemţii veniţi să jefuiască.

Ar fi câştigat Hitler războiul?

Atunci s-a produs a treia coincidenţă, atât de enormă şi zdrobitoare în consecinţe încât, chiar astăzi, mulţi oameni, incluzând mulţi istorici, nu sunt conştienţi de încărcătura ei maximă.

Trecuseră şase săptămâni de la căderea Franţei. Anglia rezista încă cu spiritul însufleţit de cuvintele lui Churchill. Franklin Roosevelt a luat o importantă măsură. A strâns în jurul său câţiva oameni de încredere care l-au asigurat că el, în calitatea sa de comandant suprem, putea să meargă înainte. Era la sfârşitul lunii iulie. Două zile mai târziu, Roosevelt anunţa cabinetul său că Statele Unite vor vinde direct sau indirect cincizeci sau şaizeci de distrugătoare vechi (din primul război) către Marea Britanie. Churchill ceruse o asemenea tranzacţie în mai. Distrugătoarele erau mai puţin importante ca gestul. El marca devierea decisivă de la neutralitatea americană. Ceea ce nu ştiau Roosevelt şi nici Churchill era că în acelaşi moment, Hitler făcuse prima sa mişcare hotărâtoare ordonând statului major al trupelor germane de uscat să elaboreze planul invadării Rusiei.

Exista o ordine în nebunia lui Hitler. Ce a spus el cercului restrâns al comandanţilor săi în acea zi? Speranţa Angliei erau Rusia şi America. Contra Americii nu putea face nimic. Dar „dacă speranţa în Rusia era eliminată, şi America este eliminată" spunea el. Şi nu greşea în totalitate. Eliminarea Rusiei ar fi distrus speranţele engleze şi ar fi întărit poziţia Japoniei în Extremul Orient. În Statele Unite ar fi întărit opoziţia populară faţă de Roosevelt. Erau mulţi americani care urau comunismul şi se temeau de el: eliminarea Rusiei comuniste ar fi făcut intervenţia necontenită a lui Roosevelt de partea Angliei tot mai inutilă şi nepopulară. Rusia, a spus Hitler pe 31 iulie 1940, nu era încă „o ameninţare". Dar nu era sigur în privinţa perspectivelor de a cuceri Anglia. Războiul aerian împotriva Angliei era gata să înceapă; dar dacă rezultatele lui nu sunt satisfăcătoare, pregătirile de invazie vor fi oprite. Astfel încât, la sfârşitul lunii iulie 1940, Hitler, după câteva ezitări, a început să reflecteze asupra invadării Rusiei chiar în momentele când Roosevelt după alte ezitări, s-a hotărât să implice Statele Unite de partea Angliei.

Această ultimă zi a lunii iulie 1940 nu era numai un important jalon. A fost momentul crucial al celui de-al doilea război mondial. A urmat punctul culminant al bătăliei pentru Anglia în aer, care, pentru Hitler, a însemnat o înfrângere. Pentru americani, bombardarea Angliei a întărit înclinarea crescândă de a-i ajuta pe englezi. Anglia a rezistat. În noiembrie 1940, Roosevelt a câştigat cu uşurinţă majoritatea populaţiei pentru al treilea mandat. A fost prima alegere prezidenţială americană urmărită de întreaga lume. Când Mussolini a atacat Grecia la sfârşitul lunii octombrie, Hitler l-a certat: ar fi trebuit să aştepte sfârşitul alegerilor americane. Când Hitler a fost de acord să-l invite din partea lui Stalin pe Molotov, comisarul sovietic pentru afaceri externe, Stalin a stabilit data vizitei după alegerile americane.

Ce a urmat — Legea de împrumut şi închiriere, Legea serviciului militar selectiv, puşcaşii marini trimişi în Groenlanda şi Islanda, ordi-

nul dat de Roosevelt marinei să tragă la orice apariţie a unei nave a Axei — a fost un rezultat inevitabil. Hitler era destul de isteţ pentru a ordona comandanţilor germani să evite incidentele cu Statele Unite cu orice preţ. El nu dorea să-i furnizeze lui Roosevelt pretextul unui incident naval serios. În cele din urmă, aliaţii săi japonezi urmau să realizeze ceea ce el şovăia să facă. La cinci sute de zile de la acest 31 iulie, a urmat o altă mare coincidenţă. În teritoriul pustiu acoperit cu zăpadă dinaintea Moscovei, ruşii au oprit armata germană chiar când, pe întinderile însorite ale Pacificului, atacul japonez asupra Pearl Harbor a împins Statele Unite în război. Nemţii şi japonezii vor mai obţine victorii importante, dar războiul nu-l vor putea câştiga.

Cu un an înainte de Pearl Harbor, Roosevelt a anunţat că Statele Unite vor fi „arsenalul democraţiei". Churchill spusese poporului american: „Daţi-ne uneltele şi noi vom face treaba". Era puţin probabil că Hitler putea fi învins numai prin furnizarea de armament american. Era necesară folosirea imenselor resurse umane şi materiale americane pe câmpul de luptă. Şi chiar asta nu ar fi fost de ajuns. Înfrângerea lui Hitler nu putea fi realizată fără puterea armată a Rusiei, astfel că victoria în Europa trebuie împărţită cu Rusia. Churchill a înţeles alternativa: fie toată Europa guvernată de Germania, fie partea estică controlată de Rusia. Nu era o alternativă plăcută. În lumea politicii puţine alternative sunt în totalitate plăcute. Totuşi, jumătate din Europa era mai bine decât deloc. Dacă nu ar fi fost Franklin Roosevelt în acea periculoasă vară a anului 1940, chiar această alternativă ar fi fost discutabilă. Dacă Statele Unite ar fi fost conduse de un preşedinte izolaţionist în 1940, Hitler ar fi câştigat războiul. ■

Versiune românească de Victor ANGHELESCU

CARŢI SOSITE LA REDACŢIE

• **A.D. Xenopol — ISTORIA ROMÂNILOR DIN DACIA TRAIANĂ, VOL. IV; ISTORIA MODERNĂ — DE LA MATEI BASARAB ŞI VASILE LUPU PÂNĂ LA FANARIOŢI, 1633-1821** (text stabilit de **Maria Simicnescu** şi **Nicolae Stoicescu;** note, comentarii, indice, ilustraţii şi postfaţă de **Nicolae Stoicescu;** notă asupra ediţiei de **Maria Simionescu).**

Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1993, 524 pp., 1 900 lei.

• **Nicolae Iorga — ISTORIA ROMÂNILOR. VOL. III — CTITORII** (volum îngrijit de **Victor Spinei;** text stabilit, note, comentarii şi postfaţă de **Victor Spinei;** Addenda de **Costică Asăvoaie,** indice de **Sorin Iftimi** şi **Victor Spinei).**

Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1993, 422 pp., 900 lei: se continuă opera naţională de reeditare a celor două fundamentale sinteze de istoria românilor, pe care ne dorim să o vedem cât mai curând dusă la capăt.

• **Gh. Platon — MOLDOVA ŞI ÎNCEPUTURILE REVOLUŢIEI DE LA 1848.**

Editura Universitas, Chişinău, 1993, 480 pp.: pornind de la considerentul că evenimentele din Moldova au reprezentat începutul mişcării de la 1848, autorul pledează pentru unitatea revoluţiei române.

• **Paul Cernovodeanu, Paul Binder — CAVALERII APOCALIPSULUI.**

Silex — Casă de Editură, Presă şi Impresariat, Bucureşti, 1993, 255 pp.: una dintre primele cercetări ce abordează la noi calamităţile naturale din trecut, până la 1800.

• **NEMURITORII. ACADEMICIENI ROMÂNI** (coordonatori: **Ivan Ivanici, Paraschiv Marcu).**

Agenţia Naţională de Presă — Rompres Bucureşti, 1994, 466 pp., 4 950 lei: un util ghid al membrilor titulari, corespondenţi şi de onoare ai înaltului for ştiinţific.

• **AVIAŢIA ROMÂNĂ PE FRONTUL DE EST ŞI ÎN APĂRAREA TERITORIULUI. VOL. II: 22 IUNIE 1941-31 DECEMBRIE 1942** (coordonarea, selectarea şi îngrijirea textului: prof. univ. **Ion Bucurescu, George-Paul Sandachi;** editor: **Cristian Crăciunoiu).**

Editura Tehnoprod, Bucureşti, 1993, 230 pp.: 2 350 lei: documente, memorii, amintiri şi comentarii, multe dintre ele inedite.

• **Dr. Jipa Rotaru, Alesandru Duţu, Florica Dobre — CAMPANIA DIN EST ÎN ORDINE DE ZI (1941-1944). VOL. II.**

Editura Metropol, 1993, 102 pp: o selecţie a celor mai reprezentative ordine de zi emise în intervalul 22 iunie-26 iulie 1941.

• **Martin Opitz — ZLATNA SAU DESPRE CUMPĂNA DORULUI** (poem răsădit în româneşte de **Mihail Gavril;** cu un **Argumentum** de **Vasile Netea** şi **Preliminarii** de **Dumitru Mica).**

Editura Uranus, 1993, 200 pp., 1 000 lei: cel mai de seamă poet al veacului XVII ne-a lăsat o caldă mărturie a trecerii lui prin Transilvania.

• **Panait Istrati — PUBLICISTICA DE TINEREŢE** (ediţie îngrijită de **Ion Ursulescu).**

Editura Porto-Franco, Galaţi, 1993, 269 pp., 350 lei: articole semnate de marele scriitor în presa română, între anii 1906-1916.

• **COLEGIUL PEDAGOGIC „CONSTANTIN BRĂTESCU". VALORI ALE CIVILIZAŢIEI ROMÂNEŞTI ÎN DOBROGEA** (coordonatori: **St. Lascu, C. Vitanos).**

Constanţa, 1993, 424 pp.: volum dedicat centenarului Şcolii Normale „Constantin Brătescu" din Constanţa şi aniversării a 115 ani de la reintegrarea Dobrogei la statul român.

• **Menachem Begin — REVOLTA** (ediţie îngrijită de **Odette Kaufman, Aurel Andrei).**

Editura „DAB", Iaşi, 1993, 288 pp.: amintirile unui participant de prim rang la constituirea statului Israel.

• **Akira Uegaki — JAPAN'S POSTWAR ECONOMIC REFORM AND TRANSFORMATION OF SOCIALIST ECONOMIC SYSTEM TODAY.**

The Economic Review, 4/1993, 18 pp.: îşi propune să prezinte câteva învăţăminte din experienţa postbelică a Japoniei, utile economiilor în tranziţie din fostele ţări socialiste.

• **Pavel Coruţ — LUMINA GETO-DACIEI.**

Editura Miracol, Bucureşti, 1993, 189 pp., 900 lei: noile aventuri ale octogonarilor, în cea de a şaptea carte a seriei.

În octombrie 1907, un agent rus la Viena trimitea acasă, la Sankt-Petersburg, „fişa" unui militar în serviciul secţiei informaţii a Statului Major General al armatei Austro-Ungariei, care se pare că interesa spionajul militar rus: „Alfred Redl: maior de stat major, consilier II al şefului Biroului de informaţii din Statul Major General... De statură medie, păr blond, parţial încărunţit, mustăţi scurte, sure, maxilare proeminente, ochi zâmbitori, fire concentrată, capabil. Vorbă dulce, moale. Mişcări calculate, lente. Ţinută linguşitoare, mieroasă".

Şase ani mai târziu, în primăvara lui 1913, presa internaţională anunţa o ştire de senzaţie: sinuciderea la Viena a colonelului Redl, subiect ce a constituit şi tema unui film, prezentat recent la Televiziunea Română, în care înaltul ofiţer a fost interpretat de remarcabilul actor Klaus Maria Brandauer.

Motivul sinuciderii? Asupra lui circulau versiuni contradictorii — şi mai circulă şi astăzi —, dar atunci s-a spus că Redi a fost

Din istoria serviciilor secrete

ALFRED REDL — AGENTUL NR. 25?

MIHAIL ALEKSEEV

agentul unei puteri străine — probabil Rusia — şi, demascat şi acuzat de trădare, a hotărât să-şi ia viaţa. S-a vorbit tot în acele zile şi despre pornirile homosexuale ale colonelului, care atârnaseră greu în racolarea sa.

Dar cum stau lucrurile — mai bine zis versiunile — la 70 de ani distanţă? A fost sau nu Redl spion rus? Să nu uităm că Bismarck nu a crezut niciodată în spioni şi în „revelaţiile" lor. „Întotdeauna şi-au dat prea mare importanţă", spunea el. Ce spun arhivele şi mai ales memoriile în „cazul" Redl? Încearcă să răspundă acestor întrebări un articol din revista moscovită Soverşenno sekretno **(numărul din august 1993), sub titlul** A fost sau nu colonelul Redl spion rus?, **articol pe care îl reproducem şi noi, într-o formă prescurtată şi cu titlul şi subtitlurile redacţiei** Magazin istoric.

La un an de la moartea „spionului de mucava", Alfred Redl (sus), Aleksandr Samoilo continua să transmită informaţii

Ronge și Urbanski depun mărturie

Șeful secției informații din Statul Major General german, Walter Nicolai, declara în lucrarea sa *Geheime Mächte* (Forțe secrete): „La începutul anului 1913, la Berlin a sosit retur o scrisoare expediată la Viena și adresată la post restant unui anume domn Nitzetas. Nu își găsise destinatarul, dar scrisoarea era deschisă și în ea se aflau ruble rusești. Conținutul epistolei proba că erau bani plătiți pentru trădare. Imediat a fost înștiințat Statul Major General austriac, care a hotărât supravegherea oficiului poștal, pentru a se afla cine ridică scrisoarea.

Într-o seară s-a prezentat un bărbat, a cărui identitate, din cauza unor împrejurări nefavorabile, nu a putut fi imediat stabilită. El s-a urcat într-o mașină, iar funcționarul însărcinat cu urmărirea lui a putut vedea numai numărul mașinii. Cu un alt automobil, agentul l-a ajuns pe acel bărbat — despre care putea spune doar că avea părul cărunt — abia după ce coborâse din mașină. Și totuși, agenții au putut ulterior afla cine se prezentase la ghișeu. S-au ghidat după stiletul pe care acela și-l pierduse în automobil: era vorba de colonelul Redl“. Nicolai mai afirmă că acesta fusese atras în spionaj la Berlin, prin atașatul militar rus de acolo. Demascat, își recunoscuse colaborarea cu serviciile ruse de spionaj militar, după care se sinucisese. Așa își încheia relatarea ofițerul superior german.

S-ar părea că acesta ar fi cazul Redl. Oare? Nimeni nu știe mai bine decât doi colegi ai lui, August Urbanski, șeful Biroului informații al Statului Major General al Austro-Ungariei, și Max Ronge, șeful secției agentură din cadrul aceluiași Birou. Ultimul a scris despre cazul Redl în cartea *Kriegs-und Industrie-spionage* (Spionajul de război si industrial), iar Urbanski într-un articol intitulat *Cazul Redl*, ce făcea parte dintr-un amplu studiu — editat în Germania, în 1931 — privind spionajul în primul război mondial.

Ambii îl cunoșteau personal pe Redl și fuseseră ultimii care vorbiseră cu el înainte să se sinucidă. În detaliile lor (numărul filatorilor de la oficiul poștal, conținutul plicului, traseul lui Redl după ce a părăsit oficiul poștal etc.), cele două relatări — Ronge și Urbanski — nu coincid. Ceea ce nu prezintă importanță pentru elucidarea cazului.

Dar ce aduc ele în plus față de mărturia lui Nicolai? Informațiile că în plic se aflau a) 6 000 coroane; b) două adrese de spioni (cunoscuți ca atare), una la Paris, cealaltă la Geneva. Pentru început, spionajul austriac a reușit să dea de urma căpitanului francez Larguier, retras la Geneva, care servea de mulți ani spionajul austriac, și nu numai.

„Larguier — scrie Ronge — lucrase pentru diferite state. Serviciul de spionaj austriac strânsese despre el un material compromițător, pe care îl predase anonim autorităților elvețiene, unde locuia atunci spionul. În consecință, Larguier fusese expulzat din Elveția“. Cât privește adresa din Paris, căutarea ei a fost abandonată, de teamă că va intra pe fir contraspionajul francez.

Același Ronge susține în cartea sa că pe numele lui Nitzetas au mai sosit ulterior alte două scrisori, iar ultimei îi anexează în carte și fotocopia. Este o misivă expediată de „Statul Major General rus către Redl“ (acesta este comentariul autorului). Textul ei este însă absolut neutru. Nici o legătură cu afaceri de spionaj.

Urbanski adaugă, în relatarea sa, remarca precisă că scrisul celui ce a completat formularul de primire a scrisorii este identic cu cel al lui Redl.

În concluzie, prima și ultima probă de vinovăție împotriva colonelului Redl este suma mare de bani conținută în scrisoare și adresa lui Larguier, spion cunoscut.

O altă probă ar fi niște fragmente de recipise poștale pe care Redl, simțind că este urmărit, le-a aruncat pe traseul pe care l-a străbătut, într-o curte. Puse cap la cap, aceste bucățele de hârtie ar dovedi — afirmă Ronge — legătura lui de spionaj cu Rusia, Franța și chiar cu Italia.

Atât Ronge, cât și Urbanski afirmă că șeful Statului Major General austriac, luând cunoștință de caz și ordonând anchetarea lui Redl, „a fost de acord cu propunerea de a i se da posibilitatea criminalului să se sinucidă“. Conform versiunii lor, în miez de noapte, când s-au prezentat la hotelul în care locuia Redl, acesta — încercând deja să se spânzure — le-ar fi spus: „Știu de ce ați venit, domnilor. Vă rog să-mi dați posibilitatea să părăsesc această viață pe care o sfârșesc atât de nedemn. Sunt victima unei pasiuni contra firii“ (Urbanski subliniază deseori în articolul său pornirile homosexuale ale lui Redl, încercând să-l convingă pe cititor că ele — și nu altceva — au înlesnit, sub amenințarea demascării, racolarea colonelului în serviciile secrete).

Ronge pretinde în mărturiile lui că Redl — care i s-ar fi confesat numai lui în acele clipe — ar fi declarat că în anii 1910-1911 oferise informații câtorva state străine, în ultima vreme trebuind să se limiteze la documentele comandamentului corpului de armată praghez (unde lucra atunci). Cea mai mare trădare — socotea Redl însuși — fusese vânzarea planului austriac de desfășurare a operațiilor militare împotriva Rusiei, în forma în care era el în acei ani, 1910-1911, dar care, în linii generale, rămăsese în vigoare.

În versiunea Urbanski activitatea de trădător a lui Redl se prezenta astfel: „Fotocopiase regulamentele pe care le avea la dispoziție și propusese mai multor state majore, din mai multe țări, să cumpere fotocopiile“.

Cei doi autori aduc probe

de vinovăție și după moartea colonelului. De pildă: în apartamentul lui Redl de la Praga, Urbanski a descoperit „un material voluminos", ce umplea o întreagă cameră; este vorba despre fotografii nereușite de documente secrete, ce dovedeau lipsa de experiență a agentului în materie de fotografiere. La o licitație desfășurată la Praga cu obiectele rămase de la Redl, un elev de liceu ar fi cumpărat un aparat foto al acestuia, în care s-a găsit un film care, developat ulterior, s-a dovedit a fi cu documente secrete.

Egon Erwin Kisch este inspirat

Să analizăm, pe rând, probele vinovăției colonelului austriac. *Scrisorile.* Nici unul dintre autori nu prezintă fotocopiile scrisorii conținând adresa lui Larguier; a existat o asemenea scrisoare? Dacă da, cum e posibil ca un profesionist în ale spionajului să tărăgăneze atâta vreme primirea recompensei în bani, sporind riscul, oricum extrem de mare? *Recipisa.* Un agent de talia lui Redl ar fi păstrat la el materiale atât de periculoase, mai mult, le-ar fi luat cu el de la Praga la Viena și ar fi aruncat bucățelele de hârtie în urma lui pe stradă, deși știa că este urmărit? Greu de crezut.

Mărturisirea. Izbesc prin nefiresc superficialitatea și caracterul ei tendențios. S-ar fi mulțumit Ronge cu explicația lui Redl, fără a încerca să afle mai multe date despre trădare? Cine îl racolase? Când? Ce informații reușise să transmită? Prin cine? Întrebări fără răspuns.

Perchiziția. Ea nu relevă nimic, pentru că rezultatele ei sunt contradictorii în cele două versiuni.

Filmul nedevelopat. Greu de conceput că oamenii însărcinați cu percheziția, care știau că Redl a fotografiat documente secrete, ar fi dat la licitație un aparat aparținându-i, fără a verifica ce conține el.

Concluzie? Toate probele sunt îndoielnice, iar pentru acuza de trădare, total insuficiente. Ronge și Urbanski, în relatările lor, s-au inspirat copios din imaginația ziaristului german Egon Erwin Kisch, cel care, în 1924, a publicat lucrarea *Der Fall des Generalstaubschefs Redl* (Cazul șefului de stat major general Redl), o lucrare mai degrabă literară, decât documentară.

Așa încât, întrebarea a fost sau nu Alfred Redl agent al serviciilor de informații militare rusești rămâne în picioare. În acest moment apare un martor extrem de important: Aleksandr A. Samoilo, ofițer în serviciul de informații militare, care în 1940 avea să primească gradul de general-locotenent de aviație. În 1901 intrase în serviciul militar, ca aghiotant-șef într-un stat major de divizie, iar în anul următor era căpitan de stat major și ajutor al aghiotantului șef al statului major al Regiunii militare Kiev. El primise misiunea de a culege date de cercetare despre armata austro-ungară.

Soarta l-a sprijinit pe Samoilo. În 1903, el l-a întâlnit la Kiev, total întâmplător, pe un prieten din copilărie: colonelul de stat major Vladimir H. Roop, fost — până nu de mult — agent militar la Viena. Roop, aflând despre misiunea specială a lui Samoilo, i-a oferit toate cunoștințele lui din Viena, care îi puteau fi folositoare în obținerea informațiilor necesare. Și, în principal, i-a dat două nume: un ofițer cu o funcție importantă în statul major austriac, care transmitea informații spionajului rus, și un intermediar, prin care Roop ținuse legătura cu înaltul ofițer.

Evident, Samoilo nu avea cum să refuze o asemenea „pleașcă". A mers la Viena, a reușit să intre în legătură cu ofițerul care, prin intermediar, și-a dat acordul de continuare a colaborării cu spionajul rus. Vreme de câțiva ani, statul major al Regiunii militare Kiev a primit de la agentul necunoscut cele mai prețioase informații. Date noi despre: mobilizarea punctelor fortificate austriece, dispozitivul forțelor armate ale Austro-Ungariei, programul activităților armatei austriece în caz de război cu Rusia, cât și despre P. Grigoriev, detașat pe lângă statul major al Regiunii militare Varșovia, care își propusese Vienei și Berlinului serviciile ca spion etc.

De fiecare dată, pentru informațiile transmise, agentul-sursă primea remunerații copioase (niciodată mai mici de 10 000 ruble). Inițiativa în obținerea de documente secrete a aparținut practic acestui agent. El decidea ce și cât să propună spionajului rus.

Urmele sale apar într-o „Notă asupra activității statelor majore ale regiunilor militare Varșovia și Kiev și a agenților secreți din Austro-Ungaria privind informațiile culese în 1913", document pe care colonelul Samoilo l-a supus analizei conducerii sale. La acest raport, Samoilo a anexat o listă cu agenți secreți, pe primul loc, ca eficiență, fiind cel cu numărul 25. Samoilo enumera chiar documentele secrete primite de la acest agent: un plan de desfășurare a operațiilor militare în caz de război, la 1 martie 1913, cu ordinea de bătaie specială privind războiul din Balcani; mobilizarea punctelor fortificate; situația pazei căilor ferate în caz de mobilizare; câteva măsuri excepționale în caz de război; date despre minarea celor mai importante amenajări tehnice din Galiția.

Incompetența și țapul ispășitor

Asemănarea acestor documente cu cele primite de statul major al Regiunii militare Kiev în 1908 pare a dovedi că „agentul necunoscut" de la Viena și agentul 25 sunt una și aceeași persoană. În plus, nu există — în aceste documente — nici o referire la Corpul 8 (praghez) unde servise Redl în ultima vreme, ca

șef de stat major. Or, normal, dacă ar fi fost agent în slujba rușilor, el ar fi trebuit să transmită date în primul rând privind activitatea Corpului său.

Ce concluzie s-ar putea trage de aici? Că la Viena a fost învinuit de spionaj și s-a sinucis nu un „agent secret" al spionajului rus, ci un personaj total străin de el.

În sfârșit, în arhivele ruse de spionaj, începând din 1913, nu am reușit să găsesc nici măcar o mențiune, despre „căderea" la Viena a unor „agenți necunoscuți", care ar fi putut fi pusă în relație cu „cazul Redl".

Mai mult. Chiar în ajunul războiului, în 1914, Samoilo a luat din nou contact cu „agentul necunoscut". A avut o întâlnire cu el la Berna, unde a primit informații ce interesau spionajul rus, fără a cunoaște numele informatorului său. Astfel, informația de la agentul-sursă secret, cu care lucrase Roop și lucra Samoilo, era primită la un an de la moartea lui Redl.

Totuși, ce s-a întâmplat în 1913 la Viena? Cum a nimerit Alfred Redl pe orbita „războiului secret", pierzându-și viața? Iată versiunea mea: în ajunul evenimentelor descrise (deci anii 1912 și începutul lui 1913), la Viena s-a aflat că în Rusia se scurg informații prețioase privind forțele armate austro-ungare. Trebuia deci urgent obstrucționată activitatea unui agent secret care lucra pentru ruși. Sarcina a revenit conducerii serviciului de informații — Urbanski și Ronge. Dar căutarea spionului nu a dat rezultate.

Ce rămânea de făcut? Ori recunoașterea incompetenței și asumarea consecințelor, ori găsirea unui țap ispășitor. Și el a fost găsit. Spionajul austriac cunoștea pornirile homosexuale ale lui Redl, deci vulnerabilitatea sa. Curând, s-au fabricat și probele. Dar nu se putea pune problema urmăririi în judecată, pentru că ele n-ar fi rezistat. „Spionul de mucava" trebuia deci cât mai repede înlăturat. Tensiunea psihică, amenințarea că va fi demascată „pasiunea lui criminală" l-au condus pe Redl la sinucidere [concluzia pe care o regăsim și în filmul amintit]. De fapt, nu se poate elimina și varianta omorârii sale.

Dar înlăturându-l pe agentul pe care singuri și-l fabricaseră, Ronge, Urbanski și Nicolai nu reușiseră să priveze Rusia de o sursă reală și valoroasă de informații. Agentura a continuat să lucreze la Viena, iar spionajul militar rus s-a menținut în top în războiul secret. ■

Prezentare și versiune românească, Florentina DOLGHIN

ȘASE SECOLE DE ISTORIE ALBANEZĂ

În anul 1844 Naum Veqilhargi, unul dintre albanezii din țara noastră, om de vază al Brăilei, a întocmit și publicat primul abecedar al limbii albaneze, carte-simbol pentru începuturile mișcării de renaștere culturală și națională a poporului albanez. Mișcarea a intrat în istorie sub denumirea de *Rilindja Kombetare Shqiptare*, ca una dintre cele mai glorioase perioade ale acestui neam, încheiată cu proclamarea independenței de stat a Albaniei, la 28 noiembrie 1912.

Uniunea Culturală a Albanezilor din România a considerat de datoria ei să organizeze în anul 1994, sub genericul *150 de ani de la apariția Abecedarului limbii albaneze*, unele manifestări științifice, ce au debutat în ziua de 3 martie cu simpozionul *550 de ani de la unirea albanezilor sub Gheorghe Castriotul Skanderbeg. Raporturi româno-albaneze*, în colaborare cu ADIRI (Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale), simpozion onorat de Excelența Sa Fran Çukaj, ambasadorul Republicii Albania la București. Comunicările au fost susținute de academicianul Virgil Cândea și profesorii Nicolae Ciachir, Gelcu Maksutovici, Kopi Kyçyku și Pandi Bello. Ele conțin multe date inedite privitoare la istoria albanezilor și a relațiilor româno-albaneze din ultimele șase secole. Dintre acțiunile științifice ale acestui an, menite să scoată în evidență contribuția albanezilor din România la desfășurarea unor importante momente de istorie albaneză, mai amintim sesiunea științifică *150 de ani de la apariția Abecedarului limbii albaneze și începuturile mișcării de renaștere națională a albanezilor*, cu participare internațională, simpozioanele: *110 ani de la constituirea la București a Societății culturale albaneze „DRITA" (Lumina); 70 de ani de la victoria revoluției burghezo-democratice albaneze de sub conducerea scriitorului Fan S. Noli; Impactul evenimentelor românești din august 1944 asupra situației militaro-politice a Albaniei din perioada august-noiembrie 1944; Contribuția albanezilor din România la actul proclamării independenței de stat a Albaniei* și altele.

Organizația etnicilor albanezi din țara noastră (U.C.A.R.) se străduie ca, prin intermediul istoriei, să contribuie la dinamizarea raporturilor româno-albaneze și la o mai bună cunoaștere a istoriei Albaniei și a comunității albaneze din România și, în acest fel, la o conviețuire cât mai bună cu populația majoritară și cu celelalte minorități naționale.

Cristia MAKSUTOVICI

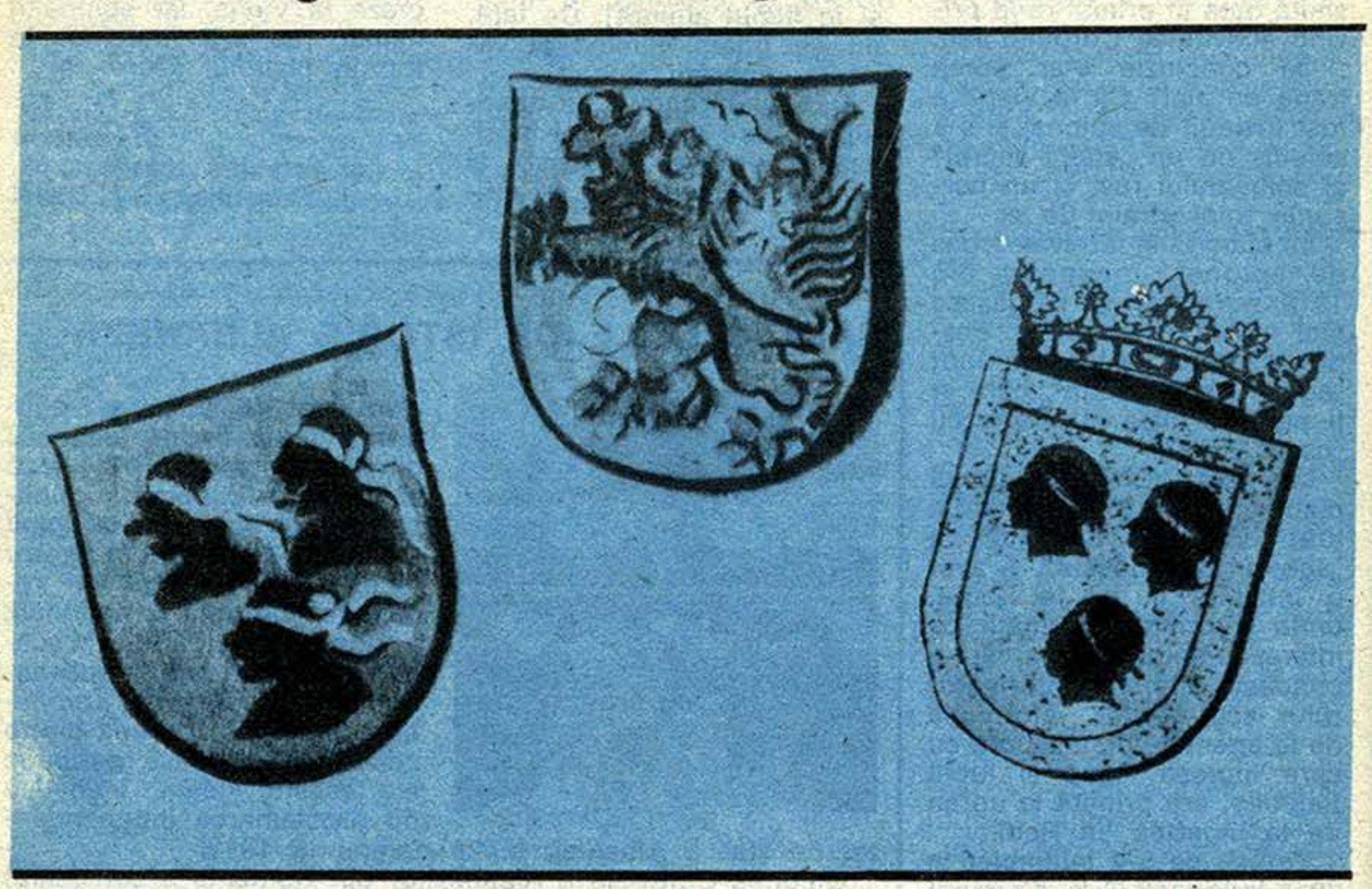

STEMA CU CELE TREI CAPETE DE NEGRI

Dr. CONSTANTIN REZACHEVICI

Vreme de aproape 400 ani, o ciudată stemă a fost atribuită Ţării Româneşti, iar în ultima jumătate de veac chiar Moldovei. Ea reprezenta trei capete de negri (două plus unul), în profil, încununate cu banderole, privind, de obicei, spre dreapta, înscrise în scut heraldic (pentru terminologia specifică heraldicii, vezi Magazin istoric, **nr. 5/1972). Până pe la 1927, o altă stemă, înfăţişând două capete de negri în vârfurile a două crengi sau chei încrucişate (în limbaj heraldic — crucea Sf. Anfrei) a fost prezentată drept emblemă a Moldovei. Asemenea atribuiri s-au făcut numai în armorialele străine — în care stemele cu capete de negri sunt foarte răspândite — menţinându-se cu tenacitate de la sfârşitul secolului XVI şi până spre începutul veacului nostru.**

Deşi istoricii şi mai ales heraldiştii români ştiau foarte bine care erau stemele celor două Ţări Române — acvila cruciată, în cazul Ţării Româneşti, şi capul de bour pentru Moldova — s-au îndârjit să justifice din deceniul şapte al secolului XIX şi până astăzi chiar, atribuirea stemelor cu capete de negri fie celor două state româneşti extracarpatice, fie familiilor lor domnitoare. Explicaţiile, din ce în ce mai sofisticate şi mai îndepărtate de realitate, au creat o adevărată „legendă heraldică", consemnată ca atare inclusiv într-un curs universitar şi predată studenţilor Facultăţii de istorie din Bucureşti. Explicaţia este simplă: prea puţini dintre autori s-au mai dus şi la izvoare, iar atunci când au făcut-o, din grabă şi neatenţie, nu le-au citit corect. Să vedem deci de unde a pornit confuzia, cum s-a dezvoltat ea, cum au întreţinut-o istoricii români şi, în final, a cui a fost, în realitate, stema cu capetele de negri.

În imagine: stema lui Dobromir din Valahia, a ducelui „Ascholot" (detalii din Codexul de la Praga) şi stema „Basarabiei" (Buceacului stăpânit de otomani — detaliu din Stemmatographia lui Paul Ritter-Vitezović).

Un izvor citat superficial

Totul a început la sfârşitul veacului XVI, de la un notar imperial din oraşul belgian Gand. Levin Huls (în varianta latinizată Levinus Hulsius), interesat de războiul antiotoman al Ligii Creştine (1593-1606), a redactat o scurtă *Cronologie* cu referire la statele care au participat la conflict. Lucrarea, apărută la Nürnberg, în 1596, s-a bucurat de un mare interes. În anul următor s-au imprimat alte două ediţii — în latină şi germană —, aduse la zi. Este de subliniat faptul că Hulsius, detaşându-se de propaganda întreţinută de Sigismund Báthory, principele Transilvaniei *(Magazin istoric,* nr. 9/1991), a acordat locul meritat în coaliţia antiotomană voievozilor români, Mihai Viteazul şi Aron Vodă. Mai mult chiar, pe foaia de titlu a *Cronologiei* sale, în toate cele trei ediţii, apar stemele celor trei state feudale româneşti, alături de alte 30 embleme ale statelor participante sau pe a căror contribuţie se conta. Deci, întreaga latură dreaptă a careului de steme care alcătuiesc ilustraţia foii de titlu a fost dedicată celor patru steme. Patru, pentru că Transilvania, potrivit obiceiului vremii, era reprezentată prin două steme: cea a voievodului ei, Sigismund Báthory (trei colţi de elefant, sub apelativul Weyda), şi cea a principatului autonom (o acvilă încoronată cu aripile desfăcute în cartierul superior, deasupra celor şapte munţi cu câte un turn în vârf, din cartierul inferior al scutului). Urmau stema Valahiei (cele trei capete de negri) şi a Moldovei (două capete de negri la capetele a două crengi încrucişate). Cum ediţiile s-au bucurat de o largă circulaţie în Europa, cele două steme cu capete de negri au pătruns în armorialele sârbeşti, ungureşti şi germane, din secolele XVII-XIX. Astfel, în armorialul lui Paul Ritter-Vitezović, apărut într-o primă ediţie la Viena, în 1701, care reproduce 56 steme din Europa de sud-est, centrală şi răsăriteană, apar atât stemele reale ale Moldovei şi Ţării Româneşti, dar şi cea cu capete de negri, atribuită „Basarabiei", adică Bugeacului, aflat la acea dată sub stăpânire otomană.

De unde se inspirase Hulsius atunci când a atribuit cele două steme cu capete de negri Ţărilor Române extracarpatice? Ca să aflăm răspunsul, trebuie să mai coborâm un secol, până în vremea celebrului conciliu de la Constanţa.

Între 1414-1418 orăşelul imperial Constanţa (Konstanz) s-a transformat într-o adevărată capitală a lumii creştine. Aici, pe fundalul unor fastuoase cortegii şi turnire, a avut loc cea mai mare întrunire medievală internaţională de până atunci: Conciliul de la Constanţa, un adevărat congres politic, cu peste o sută de mii de participanţi, de-a lungul celor patru ani. Între aceştia s-au aflat câţiva regi, doi papi, trei patriarhi, sute de clerici superiori, cinci principi, peste o mie de duci şi conţi, 2 400 de cavaleri, mii de alţi seniori de tot felul, magiştri, doctori, 116 delegaţi ai oraşelor etc. *A fost prima mare manifestare internaţională de prestigiu la care au luat parte delegaţi din toate Ţările Române şi reprezentanţii a peste 30 de oraşe ale acestora.* Într-o vreme când stemele ţineau locul portretelor, reprezentând pe posesorii lor, când ele erau arborate vizibil şi cu un anume ceremonial pe locuinţele acestora, inclusiv pe cele ale delegaţilor din Ţările Române, ale căror adrese ne sunt în bună parte cunoscute, era firesc ca emblemele participanţilor la Conciliul de la Constanţa să trezească interesul contemporanilor. Cronicarul local al Conciliului, Ulrich von Richental (?-1437) şi ilustratorul cronicii sale, Gebhard Dacher (?-1472), au înfăţişat astfel circa 1 100 de embleme ale participanţilor şi delegaţilor la Conciliu. În acest fel, cronica lui Richental *(Conciliumbuch)* s-a constituit într-un adevărat „armorial marginal". După exemplul armorialelor „universale" sau „generale" din secolele XIV-XV, care la rândul lor urmau obiceiul cronografelor „de la facerea lumii", cei doi au introdus în cronică o seamă de steme ale unor personaje legendare, din antichitate, sau ale unor stăpânitori islamici din Asia şi Africa, evident fanteziste, din epoci şi regiuni care nu aparţineau lumii heraldice. O parte din cele 15 steme cu capete de negri din cronica lui Richental se refereau la astfel de personaje, arătând astfel că priveau pe „necredincioşi". În acest fel se explică, între altele, prezenţa negrilor pe cele trei steme ale lui Vitold, marele cneaz al Lituaniei şi al altor ţinuturi de la Baltica, de curând sau parţial creştinate. În alte cazuri, cum vom vedea, negrii constituiau un „rebus heraldic", de obicei uşor de descifrat, în cazul unor „arme vorbitoare". *Dar nici una din cele 15 steme „cu negri" din cronica lui Richental nu era atribuită Ţării Româneşti sau Moldovei.* Subliniem aceasta dintru început, deoarece *până în prezent* se indică încă adesea eronat *cronica lui Richental drept izvorul care atribuie amintitelor Ţări Româneşti cele două steme cu capete de negri.*

Capetele de negri pătrund în heraldica românească...

În realitate, Ulrich von Richental a menţionat nominal pe conducătorii delegaţilor din Ţara Românească şi Moldova, zugrăvindu-le stemele, şi s-a referit la voievodul Transilvaniei Ştibor de Ştiborich (Sciborzyć) şi la comitele de Timiş, Filippo Scolari de Ozora. A înfăţişat chiar stema personală a lui Mircea cel Bătrân, conducător al „Valahiei de lângă mare" *(d'mere Walachie):* un leu

rampant încoronat, care se regăsește și pe pecetea mică a domnului. Deși acesta n-a participat la Conciliu, stema apare pentru că delegația sa reprezenta un stăpânitor neatârnat. În fruntea acesteia se afla „cavalerul român" *(walachei ritter)* Dobromir, foarte probabil o rudă a lui Mircea, de vreme ce stema sa înfățișa tot un leu rampant încoronat, având chiar înscrise în scut semiluna și steaua în șase colțuri din sigiliul mare heraldic al Țării Românești. Delegația Moldovei făcând parte din cea a Poloniei, în virtutea relațiilor feudale, personale, ale lui Alexandru cel Bun cu regele Vladislav Jagiello, stema Moldovei sau a domnului ei nu au fost reprezentate în cronica lui Richental. În schimb, aceasta înfățișează pe cele a doi delegați moldoveni de frunte: Giurgiu Solomon de Sămușeni, un scut roșu cu cruce albă, și Stanislav de Neamț, desigur un pârcălab al cetății Neamțului, căci stema sa reprezintă partea superioară a unui leu rampant neîncoronat deasupra unui zid de cetate crenelat, dublat de o grilă.

În cronica lui Richental apar și cele două steme cu trei, respectiv două capete de negri. Dar explicațiile de deasupra lor arată limpede că în vremea Conciliului de la Constanța cea cu trei capete de negri aparținea „Ilustrului duce de Ascholett (Aschalott în alt manuscris) din colo de Valahia", iar cea cu două capete de negri, stăpânitorului Bosniei supuse otomanilor: „ducele de Possen în Turcia". În primul caz „Valahia" nu era Țara Românească (care în stema lui Mircea cel Bătrân e numită „Valahia de lângă mare" sau (Moldova, cum s-a afirmat aproape fără excepție până acum, iar inscripția exclude tocmai posibilitatea ca ea să aparțină acestei „Valahii", care servea doar ca indicator geografic de orientare. De altfel, până la Levinus Hulsius nimeni nu a atribuit stema cu cele trei capete de negri vreunei țări românești nord-dunărene. Dovadă armorialul lui Virgil Solis apărut la Nürnberg în 1555, unde posesorul acestei steme, reprodusă după Richental, era „ducele de Aschelot"! De abia Hulsius, căutând și neaflând în cronica lui Richental reprezentarea stemelor de stat ale Țării Românești și Moldovei pentru ilustrarea foii de titlu a *Cronologiei* sale din 1596-1597, a atribuit stema cu cele trei capete de negri „Walachiei", citind superficial, în afara contextului, acest cuvânt în explicația de deasupra ei și neștiind unde s-ar găsi localitatea „Aschollett". La aceasta a contribuit și faptul că această stemă se afla în toate manuscrisele și edițiile cronicii lui Richental, împreună cu alte embleme „balcanice", în vecinătatea sau pe aceeași foaie cu cele ale lui Mircea sau Dobromir, care menționează explicit Valahia nord-dunăreană. Știind că Moldova era locuită de același popor român, Hulsius a ales pentru „Moldavia", al cărui nume nu apare la Richental, cum aminteam, o stemă înrudită — deci tot cu capete de negri — plasate în vârfurile celor două crengi, deși explicația ei din cronica lui Richental arăta clar că ea aparținea conducătorului Bosniei supus Porții. Din edițiile cronicii lui L. Hulsius, bine cunoscute istoricilor și heraldiștilor noștri din secolul trecut — exemplarul din 1596 de la Biblioteca Academiei Române aparținuse lui Al. Papiu-Ilarian — aceștia au preluat așa-zisele steme „românești" și astfel capetele de negri au pătruns în heraldica românească. De-acum, legenda lor a căpătat noi și interesante dimensiuni.

... și nu mai vor să lasă!

Rămâi uimit în fața strădaniilor care s-au depus din 1861 și până în ultimul timp pentru explicarea rostului stemelor cu capete de negri în heraldica românească. Eroarea lui Hulsius n-a fost observată pentru că însăși cronica lui Richental a rămas până astăzi puțin cunoscută *în direct* la noi, iar explicațiile ei la stemele amintite au fost ignorate sau greșit interpretate. În 1861 Cezar Bolliac a înfățișat grafic, fără a indica însă sursa reprezentărilor, trei steme cu capete de negri, atribuind pe cea cu trei capete „Valahiei Mici", adică Olteniei sau Moldovei, pe cea cu două capete în vârfurile a două crengi încrucișate „Imperiului româno-bulgar", iar o a treia cu doi negri goi în poziție de dans, spate în spate, „Valahiei Mari înainte de Negru". Ținând seama de aceasta din urmă, Bolliac pare a fi cunoscut, probabil indirect, ediția a II-a, din 1536, a cronicii lui Richental (unde însă celor trei steme li se indică alți posesori), astfel că atribuirea sa fantezistă era influențată tot de lucrarea lui Hulsius. Cunoscând reprezentările lui Bolliac și crezând că originea lor era în *Cronologia* lui Levinus Hulsius (ed. 1597), în 1873 B.P. Hasdeu a publicat în volum celebra sa teorie asupra *Rebusului eraldic al Basarabilor.* El socotea că cele două steme pe care Hulsius le atribuia Munteniei și Moldovei nu aparțineau acestora ci „neamului Basarabilor, din care Mușatești formau o simplă ramură, transplantată de la Severin la Suceava". Cum numele Basarab cuprindea termenul *arab* cu semnificația *negru, maur,* pe baza rebusului heraldic medieval care atribuia capete de negri familiilor sau localităților în numele cărora se putea observa ceva „arabesc" sau „moresc", străinii, confundând dinastia cu țara, ar fi pus „acele *arabități* (capetele de negri — *n.a.)* proprii neamului *basarabesc* în locul vulturului muntean și al zimbrului moldovean". Cu trecerea timpului Hasdeu și-a dezvoltat teoria alcătuind chiar o „mapă epică a *Arabiei* dunărene", căreia îi corespundea stema cu cele trei capete de negri, așa-zisa emblemă a Basarabilor. A ajuns chiar să considere stema munteană numită „Novo Plantatio",

apărută în 1403 (reprezentând câte un personaj domnesc de ambele părți ale unui pom), drept o transformare a celor trei capete de negri care și-ar fi pierdut „tipul negritean". Chiar atunci când, în 1893, a aflat despre cronica lui Richental dintr-o comunicare a lui Dimitrie Sturdza, Hasdeu a considerat că prin aceasta cercetarea sa a primit „o nouă confirmațiune, printr-un document autentic". De-a lungul timpului critica istorică a invalidat în întregime aceste păreri, care porneau dintru început de la premisele false că stemele cu capete de negri ar fi fost emblemele unei dinastii românești și că aceasta s-ar fi numit la vremea sa a „Basarabilor" (în realitate Basarab fiind doar prenumele câtorva voievozi din veacurile XIV-XVI, abia Craioveștii, prin Radu Șerban, adoptându-l ca nume de familie). Cu toate acestea, susținut de A.D. Xenopol, care i-a adoptat întru totul explicațiile, popularizându-le în toate edițiile monumentalei sale sinteze, glasul cu autoritate în epocă a lui Hasdeu s-a impus și teoria sa asupra stemei cu „arapi" a Basarabilor s-a menținut și a găsit chiar susținători până după mijlocul deceniului trei al secolului nostru. Aceștia plecând de la „dacii cu tiară" — „Sarabii Tiarei" (?) ai lui Hasdeu — ajung să „tragă" pe „Basarabi" din „Burivista și Decebal", din împărați romani, ca Filip Arabul, și din „Arabia". Prezența capetelor de negri în stema „Basarabilor" era justificată de existența, chipurile, a „etiopienilor pelasgi" în „Dacia preistorică" (neolitică).

Slaba împotrivire la teoria lui Hasdeu a lui V.A. Urechia (1891), lipsită de argumente, n-a avut nici un ecou. În plus, Urechia credea că Hulsius ar fi văzut „un vechi portulan italian, din secolul V" (!), unde o parte a Daciei ar fi avut drept stemă 3 capete (?) „pe timpul hunilor" (!). Deși în 1893/1894 Dimitrie Sturdza a prezentat pentru întâia oară cronica lui Richental (ed. a II-a din 1536, cu unele inversiuni de steme), el a înregistrat fără comentarii stema „ducelui de Ascholott" cu cele trei capete de negri, ignorând indicația clară a posesorului ei, pe care nici nu s-a gândit să-l identifice, trecând astfel pe lângă atribuirea corectă a acestei steme și adoptând în întregime teoria „amicului și colegului" său B.P. Hasdeu. Cu aceeași ușurință a procedat peste trei decenii și Constantin I. Karadja un bun cunoscător al incunabulelor, care a studiat cele 6 copii manuscrise și 3 imprimate (1483, 1536, 1575) ale cronicii lui Richental, prezentând însemnătatea acesteia pentru istoria românească. El a înlăturat din heraldica noastră stema cu două capete de negri în vârfurile unor ramuri încrucișate, ca fiind a Bosniei, ca și pe cea cu doi negri în poziție de dans spate în spate, ca fiind a unui „duce" din Grecia. În schimb, n-a înțeles inscripția de deasupra stemei cu cele trei capete de negri, declarând-o „sucită" și îndepărtând astfel atenția cercetătorilor de la ea, dar stema crezând-o reală, a atribuit-o Moldovei, părere pe care și-a păstrat-o și ulterior. Ea s-a menținut în heraldica românească până în ultimul timp.

Deși inscripția amintită a fost în general ignorată de cercetătorii problemei, n-au lipsit nici două încercări de localizare a „Aschalott"-ului. Cea dintâi considera că ducele de Aschalot era „reprezentantul" unei „republici creștine" de la golful Anchialos (Mesemvria) în Bulgaria, deși aici n-a existat niciodată o astfel de formațiune politică, iar în vremea Conciliului de la Constanța Anchialosul se afla sub stăpânirea lui Mehmed I. Cea de-a doua socotea „Aschalott-ul, probabil Iași" (!), iar pe ducele acestuia drept domnul Moldovei, căruia i-ar fi aparținut stema cu cele trei capete de negri, atribuită în urma luptelor antiotomane purtate de Ștefan cel Mare. Ea a fost acceptată nuanțat și abia de curând părăsită. În sfârșit s-a

Foaia de titlu a Cronologiei *lui Levinus Hulsius din Gand; pe latura dreaptă se observă stemele Țărilor Române (sus); gruparea de steme date de Paul Ritter-Vitezović, în care apar și stemele reale ale Țărilor Române*

presupus că „Aschalott, dincolo de Valahia", ar fi o realitate românească dinainte de 1290, eventual ţara lui Dobrotici, sau mai degrabă cea a vreunui principe tătar. S-a afirmat chiar că Richental s-ar fi informat din... cronicarii turci (?), căci numai aceştia ar fi folosit pentru ţările române cuvântul *kara* cu înţelesul de negru. Ajunsă în zilele noastre legenda de-a dreptul fantastică a stemei cu cele trei capete de negri s-a dovedit aşadar extrem de tenace. Pentru descifrarea ei trebuie să vedem cine a fost cu adevărat „ducele de Aschalott", a cărui stăpânire se afla dincolo de o anume Valahia.

Enigmaticul duce de Aschalott...

Lămurirea acestei enigme nu poate pleca decât de la inscripţia explicativă a stemei cu cele trei capete de negri din cronica lui Richental. După cel mai vechi manuscris păstrat, din 1433-1450, ea a aparţinut: „Ducelui de Aschalott dincolo de Valahia" sau „Ilustrului duce de Ascholett dincolo de Valahia", în ediţia Anton Sorg, Augsburg, 1483, f. 109 v. Deoarece nu rezultă că Valahia din inscripţie ar fi fost Ţara Românească (numită altfel deasupra stemei lui Mircea cel Bătrân) sau Moldova, cum s-a crezut de obicei, şi oricum *stema nu era a acestei Valahii,* a cărei menţiune ajută doar la localizarea puţin cunoscutului „Aschalott", înseamnă că ea trebuie căutată în sudul Dunării. De altfel, în cronica lui Richental majoritatea stemelor din jur aparţineau unor stăpânitori din „ţara grecească".

În evul mediu, Peninsula Balcanică era plină de vlahi, populaţia autohtonă care aparţinuse Imperiului romano-bizantin, şi de „vlahiile" adică „ţările" lor. De această dată era vorba de Vlahia Mare din Tesalia şi Pind, care în secolul XIV împrumutase numele ei întregii Tesalii, fiind cea mai bine cunoscută în Occident, îndeosebi după cruciada IV. *„Dincolo"* de Vlahia Mare, adică la apus de ea, peste munţii Pindului care o despărţeau de Epir, se afla la începutul secolului XV despotatul de Acheloos şi Angelocastro, reprezentând jumătatea sud-estică a fostului despotat al Epirului, împărţit în două la 1359/1360. La f. 109v. a ediţiei din 1483 a cronicii lui Richental, stemele celor doi stăpânitori de Acheloos şi Angelocastro au fost alăturate, ei fiind de altfel rude apropiate. Unul, amintit chiar pe nume, „Prealuminatul ilustru Paulus rege de Angelo în ţara grecească", era despotul (echivalentul „regelui") Paul Spata de Angelocastro, care avea drept stemă un leu rampant galben cu coroană şi gheare roşii în scut negru, timbrat de o coroană ducală verde. Celălalt, unchiul său, era, după izvoare greceşti, Mauriciu Spata poreclit *Sguru* (adică Creţul — *dzgîru* în dialect aromân), despot din Acheloos (1400-1417), căruia Richental nu i-a înregistrat numele, reproducându-i doar stema cu cele trei capete de negri cu banderole galbene, în scut albastru. *Mauriciu Sguru Spata era aşadar în vremea Conciliului de la Constanţa enigmaticul duce de „Aschalott", „Ascholett" etc.,* prin care cele 9 traduceri şi copii ale acestora în diferite dialecte germane ale cronicii lui Richental (al cărui original latin s-a pierdut) reproduceau corupt, ca şi în numeroase alte cazuri, *topicul antic grecesc Acheloos (Ahelon în limbile slave balcanice).* Acesta din urmă numea cu alt termen oraşul, râul (cel mai însemnat din Epir) şi provincia aromână cunoscută şi sub numele de Aspropotam, din vecinătatea Vlahiei Mari tesaliote.

La baza atribuirii lui Mauriciu Sguru Spata a stemei *personale* cu cele trei capete de negri, poate chiar cu prilejul Conciliului de la Constanţa, după obiceiul heraldic al vremii, a stat un rebus heraldic simplu şi evident. Fiind o „stemă vorbitoare", legată deci de numele celui căruia i-a fost atribuită, ea era perfect adaptată spre a reprezenta un personaj cu numele Mauriciu, (negru) şi cu porecla Sguru (Creţul). Dovadă şi reprezentarea medievală tradiţională a Sf. Mauriciu, după modelul adus de cruciaţi din Nubia creştină, sub chipul unui negru african în armură de cavaler apusean, aşa cum apare în catedrala din Magdeburg şi în celebrele tablouri de la începutul sec. XVI ale lui Grünewald şi Hans Baldung-Grien. De altfel, stemele cu 1-4 capete de negri erau foarte răspândite în armorialele occidentale, mai cu seamă începând din sec. XIV. Ele făceau parte din emblemele Aragonului, Sardiniei, Corsicei, ale multor familii nobile din Europa apuseană şi centrală şi chiar a unui oraş din Belgia. Identice cu cea a lui Mauriciu Spata, cea mai veche însă ca reprezentare, erau stemele cu trei capete de negri ale familiilor Clauvet şi Le Noir de la Cochetière din Franţa şi negri din Genova. Stema lui Mauriciu fiind însă *personală,* nu de familie, nu s-a transmis unor urmaşi, din care de altfel nu se cunoaşte cu probabilitate decât o fiică, astfel că ea a rămas ca unică reprezentare în cronica lui Richental. Nu e însă de mirare că ea apare în aceasta. Mauriciu şi nepotul său Paul făceau parte dintr-o familie care a dominat istoria Epirului în a doua jumătate a sec. XIV şi la începutul celui următor.

... şi o celebră familie aromână din Epir

La începutul sec. XIV neamul aromân Buia (nume românesc atestat şi în Ţara Românească la 1415), cunoscut şi sub cel de Spata, e documentat în Epir, puternic bastion al romanităţii sud-dunărene. El făcea parte din ramura aromânilor „fărşeroţi", originari din munţii Gramostei şi ai Pindului, stabiliţi în

regiunea localităţii Fraşeri din sudul Albaniei (de aici şi numele de „arvanitovlahi", adică vlahi din Albania, dat uneori acestora), de unde au trecut şi în Epirul locuit în cea mai mare parte tot de aromâni. Apelativul de „albanezi" sub care îi menţionează cronicele greceşti şi istoriografia străină şi chiar română până în vremea noastră nu trebuie să ne înşele. Confuzia de nume era de altfel veche. O bună parte din „arbănaşii" sau „arnăuţii" veniţi *nu întâmplător* în Ţările Române în sec. XVII-XIX nu erau albanezi, cum se crede, ci la origine români „fărşeroţi" din sudul Albaniei şi din Epir. Trăiseră întotdeauna în bună înţelegere cu albanezii, vorbindu-le limba cu uşurinţă, dar nu se amestecaseră cu aceştia, păstrându-şi limba romanică, numele proprii, obiceiurile şi tradiţiile lor. La mijlocul veacului XIV conducerea Epirului trecuse în mâna familiei Buia Spata. Reprezentantul ei cel mai însemnat, Ghinu (Ioan) Buia Spata, învestit cu titlul de despot, primise în 1359/1360 stăpânirea părţii sud-estice a Epirului, cu centrul la Acheloos, atunci când Simeon Uroş Paleologul, fratele vitreg al ţarului sârb Ştefan Duşan, a împărţit Epirul, retrăgându-se de la conducerea lui. În răstimpul a patru decenii despotul Ghinu Buia Spata din Acheloos (1359/1360-1400) a izbutit să dobândească şi stăpânirea părţii nord-vestice a Epirului, cu centrul la Arta, fără a putea obţine însă stăpânirea Ioaninei, principala cetate epirotă, rămasă sub suzeranitate sârbească şi apoi sub cea a despotului de neam florentin Esaù de Buondelmonti Acciaiuoli (1385-post 1408). În numeroasele lupte pe care le-a purtat pentru neatârnarea Epirului, despotul aromân Ghinu Buia Spata a capturat, în 1378, chiar pe marele maestru al cavalerilor ioaniţi, Juan Fernańdez de Heredia, care încercase să cucerească Arta.

Fratele său, Mauriciu Sguru Spata, posesorul stemei cu cele trei capete de negri din cronica lui Richental, a preluat stăpânirea Epirului (1400-1417) după moartea lui Ghinu, încercând şi el fără succes să dobândească Ioanina. Din deceniul doi al sec. XV rivalul său a devenit Carlo I Tocco, seniorul de Cefalonia, Zante şi Leucadia (1381-1429), insule de la apusul litoralului epirot, noul stăpânitor al Ioaninei. Mauriciu a rămas conducătorul întregului Epir, cu excepţia Ioaninei şi a regiunii înconjurătoare, până la moartea sa (înainte de 8 iunie 1417), având, ca şi rivalul său, relaţii variabile cu Veneţia şi cu turcii care cuceriseră în 1393 Tesalia şi băteau la porţile Epirului. În 1410 Veneţia a mijlocit încheierea relaţiilor paşnice între Mauriciu şi Carlo I Tocco, pe care îl proteja.

Nepotul lui Mauriciu, Paul Buia Spata, fiul, se pare natural („bastard") al lui Ghinu Buia Spata, cel a cărui stemă reprezenta un leu galben în scut negru, a fost în 1402-1407 senior de Lepanto şi în Vlahia Mică (sudul Epirului), pe malul golfului Pátrai, păstrând şi cetatea Angelocastro, aşezată la nord-vest, sub suzeranitatea lui Máuriciu. Ameninţat însă pe mare de turci, el a vândut Veneţiei mai întâi castelul Lepanto, între 1407 şi 1408, apoi i-a cedat cetatea Angelocastro, în 1409, păstrându-şi însă titlul de despot, care sub forma echivalentului occidental — „rege" — apare deasupra stemei sale din cronica lui Richental, alături de cea a unchiului său Mauriciu. Atacat pe mare de turci, a căror stăpânire n-a acceptat-o, şi ameninţat de Carlo I Tocco, care în 1417 obţinuse stăpânirea Artei, Paul s-a refugiat în cele din urmă în Anglia, la curtea lui Henric VI. La 8 iulie şi 13 octombrie 1427 regele Angliei i-a recunoscut oficial titlul de „comite de Valahia" şi „l-a tratat ca pe un comite de sânge nobil, înfrânt şi urmărit de duşmanii lui Dumnezeu, turcii şi sarazinii", stabilindu-i un ajutor anual de 40 de mărci. Consiliul regal i-a în-

Tabloul lui Grunewald, Sf. Mauriciu (sus); stema familiei Buia, după cea acordată de Maximilian Habsburg lui Mercurio Buia, în sec. XVI

tărit acest ajutor la 10 mai 1434, ultimul act care îl aminteşte în viaţă. Paul Buia Spata era aşadar acel enigmatic, până acum, „Paul comite de Valahia în părţile Greciei", socotit prima apariţie românească (aromână) în documentele englezeşti *(Magazin istoric,* nr. 7/1971), şi considerat de obicei un „comite" aromân neidentificabil din Vlahia Mare (în Tesalia). În realitate, actele englezeşti se referă la Vlahia Mică, unde se aflau o parte din stăpânirile sale, în frunte cu Lepanto. Spre apus, în Acarnania, o fiică a sa stăpânea localitatea cu nume românesc Dragomeşti, la 1402, înaintea căsătoriei cu nobilul veneţian Francesco Foscari.

În secolele XV-XVI urmaşi ai lui Paul Buia Spata au trecut în Moreea (Peloponez). La începutul sec. XVI Mercurio Buia („Bua" — socotit „albanez") a dobândit în serviciul împăratului Maximilian de Habsburg titlu de conte al imperiului şi o complicată stemă, având însă în simier patru capete de lei, poate o amintire a stemei personale a înaintaşului său Paul. Atât de faimoasă a fost această familie aromână Buia Spata, îndeosebi în sec. XIV-XVI, încât de mai bine de un veac şi până în ultimul timp s-a afirmat adeseă că din ea descindea şi cunoscutul învăţat din veacul XVII Nicolae spătarul (numit în istoriografie şi Milescu), doar fiindcă familia acestuia, al cărei nume nu e cunoscut (dar care era grecească, ulterior românizată în Moldova), provenea din Peloponez, dregătoria de spătar a lui Nicolae fiind luată fără temei drept numele cunoscutei familii aromâne din Epir.

Nu e de mirare că acea lume epirotă „de hotar" de la începutul secolului XV, în care Apusul se amesteca cu Răsăritul într-un mod specific medieval, era bine cunoscută în Europa occidentală şi stemele lui Mauriciu şi Paul Buia Spata figurau în cronica lui Ulrich von Richental ca participanţi la Conciliul de la Constanţa. *Astfel că, după ce vreme de aproape 400 de ani, începând cu ilustraţia lui Levinus Hulsius, stema cu cele trei capete de negri a fost atribuită eronat Ţării Româneşti şi chiar Moldovei, iscând nedumeriri şi controverse, trebuie scoasă definitiv din armorialul acestora şi redată celui aromân din Epir.* ■

Seciu, 5-7 aprilie 1994. Simpozionul Internaţional

APRILIE 1944. ŢIŢEIUL PRAHOVEAN ŞI LOGISTICA BELIGERANŢILOR

În zilele de 5 şi 7 aprilie a.c. s-au desfăşurat la Complexul turistic Seciu, din judeţul Prahova, lucrările simpozionului *Aprilie 1944. Ţiţeiul prahovean şi logistica beligeranţilor.*

Organizat de Academia de Înalte Studii Militare, Cercul militar din Ploieşti, Fundaţia „Pro Patria", Muzeul aviaţiei române, *Revista de istorie militară* şi Asociaţia Naţională a Veteranilor de Război, simpozionul a avut loc la cinci decenii după bombardamentele aliate asupra Bucureştilor şi a regiunii petrolifere Ploieşti.

Au fost prezenţi cercetători şi istorici militari, împreună cu veterani aviatori, participanţi la evenimentele din urmă cu 50 de ani, români şi americani.

Lá început a avut loc o întâlnire la sediul prefecturii prahovene, la care au luat cuvântul reprezentanţii diplomatici ai S.U.A. şi Marii Britanii, precum şi prefectul judeţului, Nicolae Bălănoiu. A urmat o conferinţă de presă, apoi o slujbă de pomenire în Catedrala Sfântul Ioan din Ploieşti, în memoria militarilor căzuţi la datorie din ambele tabere beligerante.

Manifestările au continuat la Seciu, unde s-au prezentat comunicările, urmate de discuţii

dintre participanţii români — între care şi subsemnatul — şi străini. Printre invitaţi s-au aflat veteranii americani Benedict Yedlin şi Donald Lawrence Shaw, participanţi la misiunile de luptă aliate din România din primăvara lui 1944, precum şi John Palm jr., fiul unui alt veteran din forţele aeriene americane.

Într-un mesaj adresat participanţilor la simpozion de colonelul Ben Franklin, din cadrul Asociaţiei Veteranilor Forţei a 15-a aeriene americane (aceea care a executat bombardamentele din aprilie 1944) se menţiona: „Războiul a fost o perioadă de suferinţe şi noi suntem fericiţi că am putut aduce o contribuţie mică la lupta împotriva Germaniei.

Ne pare totuşi rău că au murit oameni nevinovaţi, români. Noi iubeam pacea, deşi am fost nevoiţi să luăm armele în mâini. Suntem convinşi acum că acest simpozion va aduce clarificări acelor fapte istorice".

A fost vernisată, de asemenea, o expoziţie cu fotografii şi documente evocatoare ale evenimentelor din urmă cu cinci decenii.

În imaginea de mai sus, participanţii americani la lucrările simpozionului (de la stânga la dreapta): Benedict Yedlin, fost mitralior; Donald Lawrence Shaw, fost navigator; John Palm jr., fiul veteranului (decedat), John Palm, fost mitralior.

Prof. Ion DEBOVEANU

Noi izvoare spaniole despre Mihai Viteazul

„NUMELE LUI MIHAI VOIEVOD A AJUNS DE SPAIMĂ PENTRU TURCI“

EUGEN DENIZE

La sfârşitul secolului XVI şi începutul celui următor în Spania au ajuns foarte multe informaţii despre români. Acest lucru s-a datorat, în primul rând, marii personalităţi a lui Mihai Viteazul, domnitorul care s-a confruntat cu puterea Semilunii şi a realizat prima unire a tuturor românilor. Spania, interesată de orice acţiune menită să micşoreze puterea otomanilor, a primit cu bucurie ştirile transmise despre marile victorii ale lui Mihai, victorii care, prin amploarea lor, au reuşit să spargă ecranul propagandistic pe care principele Sigismund Báthory încercase să-l pună între domnitorul român şi marile puteri creştine (Magazin istoric, **nr. 9/1991).**

Urmărind evoluţia informaţiilor despre spaţiul românesc ajunse în Spania la cumpăna veacurilor XVI şi XVII, se poate constata, cu destulă uşurinţă, felul în care a evoluat recepţionarea figurii marelui nostru domnitor nu numai în cercurile puterii de la Madrid, dar şi în cadrul opiniei publice, al culturii spaniole a vremii.

Analiza atentă a acestor informaţii ne oferă o concluzie cu semnificaţii evidente şi pentru istoria noastră mai recentă: pe de o parte, cercurile politice conducătoare de la Madrid, în frunte cu regii Filip II şi Filip III, cunoşteau foarte bine calităţile domnului român şi importanţa luptei antiotomane condusă la Dunărea de Jos de Mihai Viteazul, dar, pe de altă parte, nu s-au îndepărtat niciodată de optica şi poziţia curţii imperiale din Praga, imitând, am putea spune, permanent atitudinea acesteia faţă de viteazul nostru domnitor. Evident, alianţa tradiţională dintre cele două ramuri ale Casei de Austria, spaniolă şi austriacă, avea prioritate în faţa oricărui alt considerent.

În rândurile ce urmează vom aduce la cunoştinţa cititorilor câteva noi izvoare spaniole, documentare şi narative, care vin să confirme concluziile noastre expuse ceva mai sus.

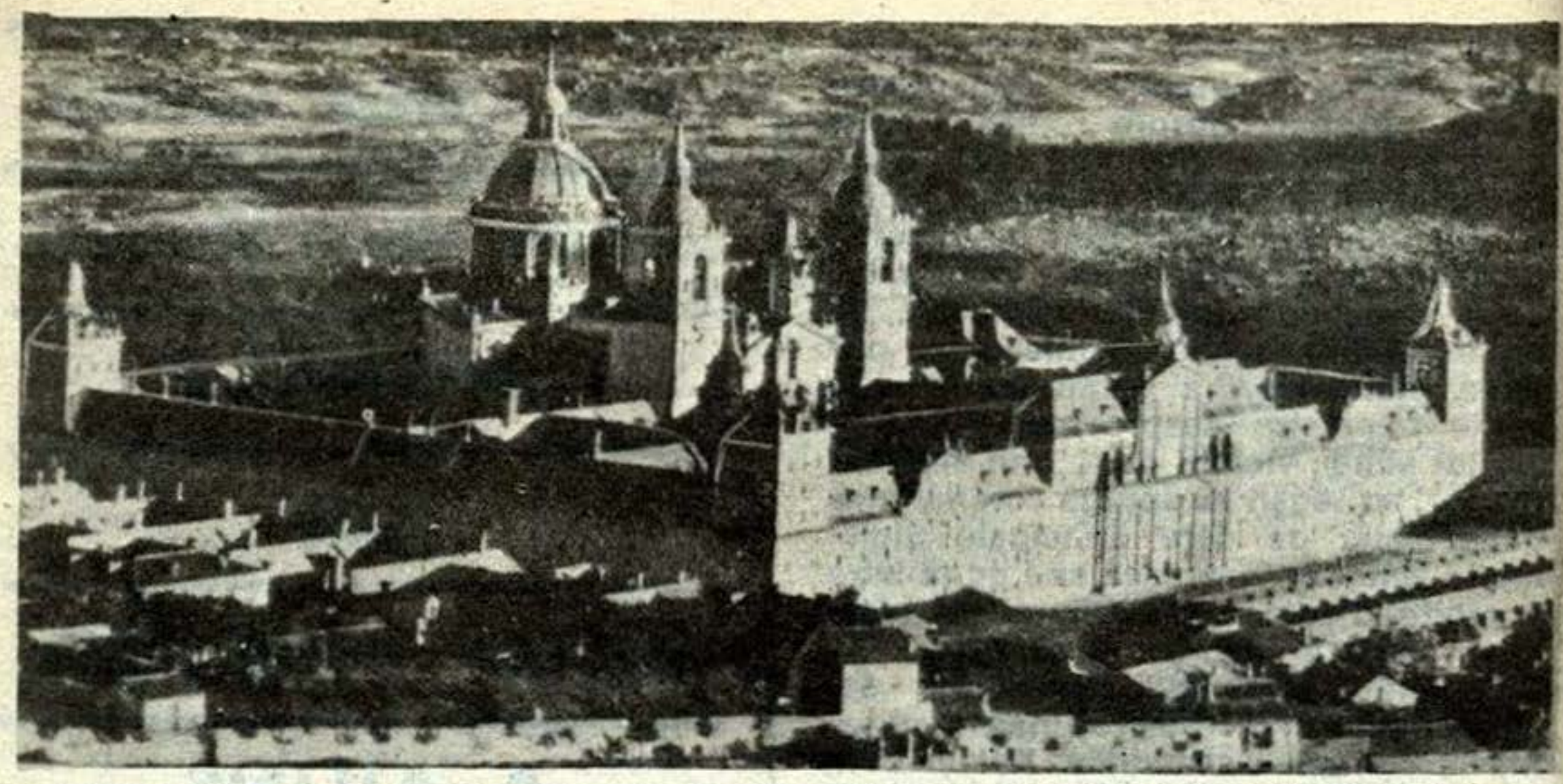

Ştirile ce ajungeau la Escorial (sus), deci şi la urechile lui Filip II, (p. 65) erau filtrate de curtea din Praga

O mare pierdere pentru toată creştinătatea

Încă de la sfârşitul anului 1594 şi începutul lui 1595 la Madrid se ştia despre ridicarea la luptă a lui Mihai Viteazul, dar marea majoritate a informaţiilor plasau această luptă sub conducerea principelui catolic al Transilvaniei şi viitorului cumnat al lui Filip III, Sigismund Báthory. În aceste informaţii Mihai apărea ca un simplu vasal al lui Sigismund, care a pornit la luptă numai din îndemnul acestuia. Apar totuşi şi informaţii transmise din Constantinopol şi Adrianopol, probabil de la spioni ai Spaniei ale căror nume ne-au rămas necunoscute, care indică faptul că domnul Ţării Româneşti, departe de a fi îndemnat sau obligat de Sigismund, a declanşat lupta antiotomană din propria sa dorinţă şi cu scopul de a-şi salva ţara de la constrângerile tot mai împovărătoare ale Porţii.

Astfel, există câteva rapoarte confidenţiale din aprilie şi mai 1595 care arată foarte clar că Mihai a început lupta numai din propria sa dorinţă şi că acest fapt a oferit principelui transilvan ocazia de a se erija în campion al creştinătăţii şi în conducător al luptei antiotomane. Unul din aceste rapoarte spune că: „Mihai, voievodul Valahiei, după ce i-a ucis pe toţi necredincioşii din ţară, a distrus mai multe armate turceşti şi tătare la nordul şi la sudul Dunării şi acum se pregăteşte, cu toate puterile sale, să facă faţă unei foarte mari expediţii de pedepsire pe care o pregăteşte cu înfrigurare sultanul. Poate că în aceste împrejurări principele Sigismund va întreprinde şi el ceva împotriva turcilor, pentru a-l ajuta pe viteazul valah". În august 1595 un alt raport din Adrianopol arăta că otomanii trebuie să se afle deja în Ţara Românească şi că Mihai va fi nevoit să le facă faţă singur, deoarece din Transilvania nu se întrevede nici o perspectivă de ajutor imediat. Deşi există şi alte rapoarte, provenite tot din Imperiul otoman, care prezintă lucrurile din aceeaşi perspectivă, curtea de la Madrid a preferat să le treacă sub tăcere şi să ia în considerare doar varianta propagandistică a principelui Sigismund, care-şi atribuia toate meritele victoriilor antiotomane şi-l trata pe Mihai ca pe un simplu executant al ordinelor sale.

Evoluţia percepţiei lui Mihai Viteazul poate fi urmărită şi într-o cronică contemporană, necunoscută până în prezent la noi în ţară, cea a lui Antonio de Herrera, intitulată *Historia general del mundo*, care prezintă evenimentele istoriei universale între anii 1559 şi 1598 şi care a apărut în trei volume, la Madrid, între 1601 şi 1612. Ultimul volum se opreşte pe larg asupra evenimentelor de la Dunărea de Jos, dar, din păcate, faptele cuprinse în el merg, aşa cum am arătat, numai până la 1598.

Astfel, în dreptul anului 1594, după ce se arată că Sigismund Báthory a hotărât să se ridice la luptă contra turcilor şi să se alieze cu împăratul Rudolf II, se spune că: „... deoarece i se părea că Valahul nu proceda cinstit, a trimis trupe împotriva lui, care l-au obligat să se declare, de bunăvoie sau constrâns, împotriva turcilor şi să-i gonească din ţară pe toţi cei care se aflau acolo". În ciuda acestei afirmaţii neadevărate, Antonio de Herrera nu poate să nu recunoască importanţa pe care Ţara Românească şi Moldova o aveau.

Toate victoriile obţinute de Mihai Viteazul în 1595, inclusiv cea de la Călugăreni şi cele din campania de toamnă care l-au scos pe Sinan Paşa

din țară și s-au încheiat cu marele succes de la Giurgiu, sunt atribuite integral lui Sigismund, ajungând să se afirme că datorită acestor victorii multă lume îl sfătuiește pe papă să se bizuie în primul rând pe principele transilvan și apoi pe împărat în privința luptei antiotomane. Autorul nu uită să amintească nici de închinarea de la Alba Iulia, din mai 1595: „...la șase mai au ajuns la Alba Iulia zece boieri și trei episcopi din Țara Românească, pentru a depune jurământul de fidelitate față de principele transilvan, deoarece erau hotărâți să iasă de sub stăpânirea turcească".

Cronicarul își schimbă părerea

În dreptul anului 1596 se face o largă expunere privitoare la motivele pentru care regele Spaniei ar trebui să sprijine lupta antiotomană a lui Sigismund Báthory, unul din cele mai importante fiind acela al unității de acțiune a celor trei țări românești; Transilvania, Țara Românească și Moldova, unitate realizată sub conducerea principelui transilvan și care a dus la obținerea unor numeroase victorii împotriva turcilor și a tătarilor. Afirmația neadevărată cu privire la meritele de conducător ale lui Sigismund este compensată de cea privitoare la victoriile antiotomane obținute de români ca urmare a unității lor de acțiune. Mihai Viteazul și românii pătrundeau astfel în conștiința spaniolilor ca un popor cu merite incontestabile în lupta contra pericolului otoman și pentru salvarea creștinității.

Atunci când trece la descrierea evenimentelor din anul 1597, Antonio de Herrera începe treptat să-și schimbe atitudinea față de Mihai Viteazul. După ce expune evenimentele legate de vizita lui Mihai la Alba Iulia, când acesta a propus ca Țara Românească să devină principala bază de operații militare împotriva turcilor, este descrisă o victorie împotriva tătarilor atribuită, de data aceasta, integral lui Mihai Viteazul: „...În acest timp a intrat în Valahia, venind prin Moldova, o armată de douăzeci de mii de cerchezi, îndemnați de turci, care doreau să hărțuiască în permanență acele provincii și-și puneau speranța în mulțimea acelor barbari; voievodul Mihai le-a ieșit în întâmpinare cu zece mii de valahi și, luptând cu multă vitejie, au ucis mai mult de opt mii dintre ei, oameni ticăloși, prost înarmați și nedisciplinați, cei mai răi pe care-i putea trimite hanul tătar, care dorea să-și păstreze cele mai bune forțe și nu să le pună la dispoziția sultanului...".

Această evoluție a cronicarului devine și mai evidentă atunci când ajunge la anul 1598, când evenimentele îi impun o completă schimbare de optică asupra meritelor lui Sigismund și ale lui Mihai Viteazul. Acum este pusă în adevărata ei lumină personalitatea lui Sigismund care, temându-se de turci și de propria sa nobilime, preferă să abdice și să părăsească Transilvania în favoarea casei de Austria, abdicare apreciată ca un semn de slăbiciune și de lașitate. În schimb, despre Mihai Viteazul ni se spune că acesta „...a pornit din nou în campanie, a străbătut o mare parte a Imperiului otoman, a distrus orașul Nicopole și sultanul a trimis împotriva lui pe Daud pașa, care și-a strâns armata la Adrianopol și, în cele din urmă, a ajuns să se lupte, dar voievodul i-a învins pe turci, le-a luat mulți prizonieri și alte capturi de război după care s-a întors în țara sa. Și pentru a nu pierde timpul fără folos, văzând dorința de luptă a oamenilor săi, întărită de ultimele victorii, a atacat din nou pământurile turcilor înspre Belgrad, a capturat multe vite, mulți prizonieri și a ars multe locuri. Și cu toate că turcii obișnuiesc mereu să-și diminueze înfrângerile și să-și preamărească victoriile, i s-a ordonat lui Daud pașa și Satîrgi pașa să adune un mare număr de ieniceri, spahii și alți soldați și să încerce să-l zdrobească pe acest rebel, așa cum îl numeau ei. Abia spre sfârșitul anului au reușit aceste pașale să se lupte cu valahii, dar aceștia i-au zdrobit cu desăvârșire, astfel încât numele lui Mihai voievod a ajuns de spaimă pentru turci, acesta reușind ca, peste puțin timp, să zdrobească o altă trupă de cerchezi, care se întorcea din Ungaria".

Împăratului nu i se pare sigur valahul

Pe acest ton elogios pentru Mihai Viteazul se încheie cronica lui Herrera în ceea ce privește lupta antiotomană de la Dunărea de Jos. Dar din alte izvoare spaniole inedite aflăm cum a fost percepută figura lui Mihai în Spania în

continuare. Astfel, importante ni se par două rapoarte anonime, trimise la Madrid din Praga, la 15 și 20 noiembrie 1599. Era perioada în care împăratul Rudolf II, pierzând Transilvania, pe al cărui tron se urcase, după o scurtă revenire a lui Sigismund, vărul acestuia și omul polonilor, cardinalul Andrei Báthory, își punea toate speranțele de recucerire a ei în persoana lui Mihai Viteazul. Primul raport confirmă victoria lui Mihai Viteazul și arată că s-a dovedit, de asemenea, faptul potrivit căruia cardinalul Báthory avusese o înțelegere cu voievodul Ieremia Movilă din Moldova, cu otomanii și cu tătarii pentru a ataca simultan Țara Românească. De asemenea, se arată că a fost capturat un sol otoman împreună cu șaizeci de oameni și că Mihai are intenția de a intra și în Moldova.

Cel de al doilea raport, din 20 noiembrie 1599, după ce confirmă și el victoria lui Mihai Viteazul și faptul că acesta a cucerit întreaga Transilvanie, arată că împăratul i-a acordat titlul de guvernator și căpitan general al acestei provincii, i-a trimis 25 000 de taleri pentru a-și plăti trupele, dar i l-a trimis și pe Basta cu ceva trupe pentru a-l sprijini. Era, de fapt, manifestarea începutului neîncrederii curții imperiale din Praga în voievodul român, neîncredere ce se va accentua rapid în perioada imediat următoare. De asemenea raportul arată că, în urma victoriilor lui Mihai Viteazul, otomanii cer cu insistență pacea, dar sunt refuzați cu fermitate.

Ultima parte a epopeii lui Mihai Viteazul, cea cuprinsă între anii 1599 și 1601, o întâlnim într-un alt izvor spaniol inedit. Este vorba de cronica lui Antonio Fajardo y Acevedo, scrisă în a doua jumătate a secolului XVII, intitulată *Relación de todo el Imperio otomano dividida en ocho Libros* și rămasă până astăzi în manuscris.

Preot și autor dramatic, Fajardo y Acevedo s-a folosit la alcătuirea cronicii sale de o serie de izvoare diplomatice care i-au stat la dispoziție, precum și de câteva cronici otomane și italiene, printre care putem aminti pe cele ale lui Sa'addedin, Neșri, Lazaro Soranzo, Ludovico Dolce, Vicenzo Brattuti, Antonio Caboga, Leonardo Aretino, Otavio Sapienzio și alții. Cu toate acestea, descrierea ultimilor ani ai domniei lui Mihai Viteazul reflectă cu fidelitate nu atât adevărul istoric, cât punctul de vedere al curții imperiale din Praga, preluat ca atare și de curtea de la Madrid. Autorul ne oferă informații interesante mai ales despre modul în care s-a luat hotărârea pentru asasinarea viteazului domn român.

Dar iată ce spune Acevedo despre evenimentele din Transilvania dintre 1599 și 1601: „...Cardinalul Báthory, cu o armată de treizeci de mii de oameni, a intrat în provincia pe care i-a cedat-o însuși Sigismund și a fost acceptat ca principe de cea mai mare parte a nobilimii. Dar peste puțin timp a fost atacat de valahi, cu o armată mai puternică, în apropiere de orașul Sibiu și, începând lupta, cardinalul a fost înfrânt și ucis. Și părându-i-se împărtului că valahul nu era prea sigur în această provincie, deoarece era grec *[ortodox — n.n.]* și trăise mult timp printre turci, reconsiderându-i acțiunile și sub pretextul de a-l ajuta, l-a trimis în Transilvania pe Gheorghe Basta cu o puternică armată pentru a guverna provincia. Acest lucru l-a nemulțumit pe valah care spera ca, pentru serviciile sale, să obțină investitura ca principe al Transilvaniei și să o unească cu Valahia, vechiul său principat și, de aceea, a schimbat tabăra și a început să caute din nou sprijinul turcilor și, pentru a nu da de bănuit împăratului, nici polonilor și nici principelui Moldovei, se prefăcea prietenul tuturor. Dar între timp scria la Constantinopol cerând ajutor și promițând turcilor să le cedeze toate cele trei provincii, scria împăratului că este gata să apere Transilvania pentru el, polonilor că o păstrează pentru ei, principelui Moldovei că dorea să încheie o alianță cu el împotriva oricui i-ar fi amenințat. Scrisorile trimise la turci au fost însă capturate de Basta, care le-a trimis împăratului. Din acestă cauză Consiliul imperial a hotărât să-l îndepărteze pe acel om [Mihai — *n.n.*], ceea ce s-a și făcut mai târziu prin executarea sa. El a fost ucis de un servitor fidel al lui Basta pe când stătea la masă și mânca".

Din cele scrise de Acevedo se poate ușor observa că nu exactitatea relatării îl preocupa în primul rând. El reflectă foarte exact poziția curții imperiale față de Mihai și, prin intermediul acesteia, pe cea a curții spaniole de la Madrid. De asemenea, se afirmă cu toată certitudinea și claritatea că asasinarea lui Mihai Viteazul, nu a fost o întâmplare sau rezultatul unei dispute cu Basta, ci a fost consecința unei hotărâri adoptată la cel mai înalt nivel de curtea imperială.

Este evident că factorii de putere de la Madrid, la fel ca și opinia publică spaniolă a vremii, au putut cunoaște cu destulă exactitate personalitatea marelui voievod român și rolul pe care el l-a avut în luptele antiotomane desfășurate la Dunărea de Jos la sfârșitul secolului XVI. Dar, la fel de evident este și faptul că Spania a acceptat să se alinieze cu multă strictețe la poziția pe care curtea imperială din Praga a adoptat-o față de Mihai Viteazul. Schimbările, de multe ori bruște și nejustificate, ale atitudinii împăratului față de Mihai Viteazul s-au reflectat cu rapiditate mai ales în rapoartele diplomatice spaniole, dar au influențat la fel de mult și cronicile. Cu toate acestea, Mihai Viteazul, prin faptul că a fost atât de bine cunoscut în Spania, a avut o contribuție majoră la mai buna cunoaștere aici atât a întregului spațiu românesc, cât și a poporului nostru. ■

MOARTEA LUI C. D. ROSENTHAL: SINUCIDERE SAU ASASINAT?

COSTIN FENEŞAN, VALERIU STAN

Anul 1849 a adus sfârşitul revoluţiilor în toate statele europene. Dar nu şi renunţarea revoluţionarilor la idealurile pentru care luptaseră, indiferent unde îi aruncase soarta şi voinţa guvernelor conservatoare. Mazzini, aflat la Londra, a lansat ideea unei revoluţii generale, care să ducă la crearea unei noi Europe. Între cei care au aderat la proiectul mazzinian, s-au numărat şi revoluţionarii români, aflaţi în exil. În anul 1851, Dumitru Brătianu a prezentat la Londra Comitetului central democratic european (C.C.D.E.) hotărârea conducerii emigraţiei române (Magazin istoric, **nr. 4/1974).**

Revoluţionarii români exilaţi nu s-au mărginit doar să aştepte pornirea revoluţiei europene — care nu avea, de altfel, să se întâmple vreodată —, ci prin propagandă scrisă şi vorbită, prin emisari speciali, au ţinut permanent legătura cu toate provinciile româneşti.

Unul dintre emisarii trimişi în ţară a fost şi pictorul Constantin Daniel Rosenthal, participant la revoluţia de la 1848-1849. Prieten bun cu C.A. Rosetti, Rosenthal a acceptat, la rugămintea lui, să meargă la Bucureşti, trecând şi prin Transilvania. La 20 iulie 1851 însă, Rosenthal a fost arestat la Pesta, unde se oprise pentru a-şi vedea familia. Câteva zile mai târziu, murea în închisoarea deţinuţilor politici din oraş, în condiţii neelucidate încă pe deplin. Chiar din epocă s-au făcut speculaţii că Rosenthal nu s-ar fi sinucis, cum afirmaseră autorităţile, ci ar fi fost omorât.

În urmă cu câţiva ani, domnul Eugen Glück a publicat documente provenind din Arhiva de istorie militară de la Budapesta, care aduceau elemente în plus despre tragicul episod. Dar ele ne oferă prea puţine date despre motivele arestării şi despre misiunea primită de Rosenthal. Am avut bucuria de a găsi un dosar mult mai complet al cazului Rosenthal la Haus'Hof-und Staatsarchiv din Viena. Cu meticulozitate specifică birocraţiei austriece, sunt consemnate cele mai mici detalii privind ultimele sale zile, informaţiile obţinute la interogatorii privind misiunea lui, amploarea activităţii conspirative a emigraţiei revoluţionare române şi legăturile ei cu mişcarea democratică europeană. Vom încerca în continuare să prezentăm datele cele mai interesante, formulând totodată şi propriul nostru punct de vedere în privinţa sfârşitului lui Rosenthal.

Portretul lui Rosenthal, realizat de Ion Negulici

Din dosarele poliţiei

Se strânge cercul bănuielilor

În aprilie 1851, Rosenthal se afla la Graz, în Austria. Venise de la Chur, orășel din cantonul Berna, Elveția. În anii exilului făcuse numeroase deplasări, determinate și de nevoia de a găsi comenzi pentru tablouri, dar și de costuri legate de activitatea conspirativă. În scrisorile trimise lui Rosetti, la Paris, Rosenthal nota și constatările pe care le făcea privind situația revoluționară din Germania sau din Imperiul habsburgic. Îi și mărturisea că peste tot pe unde se duce face propagandă pentru ideile revoluționare. La 4 iunie 1851, îi scria lui Rosetti, confirmându-i că primește să meargă în Transilvania și apoi la București. E. Winterhalder, prietenul și asociatul în afaceri al lui Rosetti, aflat în acel moment în Țara Românească, îl asigurase că se putea înapoia în țară. La 5 iulie Rosenthal scria din nou prietenului său din Paris, anunțându-l că a doua zi urma să plece, luând și broșurile pe care trebuia să le lase la adresa indicată. Sosea la Pesta la 10 iulie. A locuit în casa fratelui său mai mare, Naphtael Otto Rosenthal, negustor în cartierul Leopoldin al Pestei. Și-a revăzut și mama, de care îi era foarte dor. Dosarul alcătuit de poliția austriacă ne permite să reconstituim evoluția ulterioară a evenimentelor.

Prima piesă a dosarului este o scrisoare din 14 iulie, trimisă de Rosetti lui Rosenthal. Ea nu a fost interceptată de poșta imperială, fiind descoperită abia la percheziția efectuată în dimineața zilei de 20 iulie 1851. Rosetti, după ce îi comunica primirea reprezentanților revoluționarilor români în Comitetul central democratic european de la Londra, îi cerea să ia legătura cu un emisar al forumului de la Londra, Anton Lemouton, originar din Pesta. Acesta trebuia să sondeze starea de spirit a populației din teritoriile ungurești, pe baza unui chestionar amplu: forța diferitelor partide, existența și consistența unui curent politic favorabil promovării egalității naționalităților, poziția diferitelor categorii sociale față de emigrație și în special față de Kossuth Lajos, autoritatea de care se bucurau acolo Comitetul central democratic european și proclamațiile sale, atitudinea ungurilor față de ideea desprinderii lor din Imperiul habsburgic și unirii federative, în temeiul egalității naționale absolute, cu slavii și românii. După arestare, C.D. Rosenthal a încercat să convingă pe anchetatori că el era, de fapt, Le Mouton (Berbecul) din scrisoare. Fără succes, căci experimentații polițiști l-au arestat și pe Anton Lemouton.

În aceeași misivă, C.A. Rosetti îl înștiința că îi trimisese și un pachet cu proclamații și îl avertiza că un anume Dedu, căruia ar fi trebuit să i le înmâneze la București, era în realitate spion. Un alt document din dosar ne îngăduie să înțelegem că autoritățile austriece fuseseră alertate încă din luna martie de prezența unui emisar al emigrației române pe teritoriul imperiului.

O inofensivă — la prima vedere — scrisoare a lui C.D. Rosenthal către prietenul său din Paris, în care îi povestea planurile sale de viitor și impresiile de la vizitarea expoziției de pictură din Pesta se află și ea la dosar. Printre rândurile ei însă, cu cerneală simpatică, Rosenthal informa despre „politica infernală" a curții din Viena, de teroarea ce domnea în imperiu, de denunțurile și arestările ce aveau loc zilnic. Presimțindu-și parcă soarta, Rosenthal se temea să nu fie descoperit și închis în vreo temniță austriacă. Se plângea că de la plecarea din Graz, fusese „vizitat" de trei ori de poliție.

Cercul bănuielilor se strângea încet-încet în jurul pictorului. Pe o altă scrisoare, din 15 iulie, expediată tot de Rosetti, se află o însemnare a poștei, din care rezultă că fusese cercetată înainte de a fi înmânată destinatarului. În scrisoare, Rosetti îi dădea indicații precise cu privire la purtarea corespondenței, precizându-i persoanele cu care urma să ia legătura după sosirea la București.

Chiar în ziua de 15 iulie, generalul baron Appel, comandantul interimar al Armatei a III-a, în competența căreia intra anchetarea cazului, înștiința pe ministrul de interne, Alexander Bach, că din investigațiile făcute de poliție la Graz și Viena, rezulta că emisarul emigrației române avea asupra lui broșuri ce militau „în favoarea cauzei Republicii române". Dorința autorităților — se sublinia în raport — era nu numai de a identifica pe emisar și a-i afla toate datele misiunii, ci de a obține cât mai multe elemente privind activitatea Comitetului revoluționar român de la Paris.

Peste alte trei zile, autoritățile obțineau și proba pe baza căreia puteau stabili identitatea emisarului român. Era vorba de o scrisoare, datată 18 iulie, trimisă din Graz de un prieten apropiat, A. Patuzzi, redactor la ziarul local *Grazer Zeitung*. Rosenthal îl rugase să îl ajute la obținerea pașaportului necesar pentru călătoria în Țara Românească. Atenția poliției din Pesta fusese reținută de un pasaj din scrisoare în care se spunea că viitoarea revoluție urma să izbucnească în februarie 1852, cu ocazia alegerilor prezidențiale din Franța.

Informatorul din celulă

Indiciile care duceau spre Rosenthal deveniseră atât de numeroase, încât în dimineața zilei de 20 iulie 1851 căpitănatul de poliție din Pesta a dispus efectuarea unei percheziții la domiciliul său. În afara scrisorilor deja menționate, s-a mai găsit și un manifest în limba română, intitulat *Dreptate-Frăție*. Pe baza respectivelor dovezi, Rosenthal a fost arestat. Inte-

rogarea lui a început în aceeași zi. Șeful secției de poliție a Armatei a III-a, Radolsky, trăgea concluzia, din primele declarații, că puteau fi descoperiți și alți conspiratori. Se grăbea să aducă acest lucru la cunoștința ministrului Bach, superiorul său direct fiind plecat în inspecție.

De altfel, poliția reținuse deja pe fratele lui Rosenthal, Naphtael, pe studenții Adam Bauer și Heinrich Fischer, aflați în dimineața zilei de 20 iulie la domiciliul pictorului, și pe Anton Lemouton. Ulterior, cercul investigațiilor s-a extins și asupra lui György Aranyi, căsătorit cu o soră a lui Rosenthal.

În noaptea de 22 spre 23 iulie 1851, în faimoasa închisoare Neugebäude din Pesta, Rosenthal murea, după ce, în după-amiaza zilei de 22 iulie se încheiase ancheta preliminară. Potrivit datelor din dosarul de poliție, el s-ar fi sinucis în celula nr. 70, înfundându-și în gură o batistă de mătase și strangulându-se cu breteaua de la pantaloni. Procesul verbal al autopsiei, efectuată de o comisie de medici militari în ziua de 25 iulie constata că decesul survenise prin strangulare. Desigur, sinuciderea lui Rosenthal în condițiile descrise ridică multe semne de întrebare.

Contemporanii cu tragicul eveniment s-au îndoit și ei de veridicitatea știrii care anunța sinuciderea pictorului. La 9 august 1851, C.A. Rosetti nota în jurnalul său: „Ce zile de durere! Scriu jurnalele că Rosenthal arestat s-a spânzurat în temnița sa. Am trecut de o mie de ori de la o idee la alta. Am crezut și n-am crezut și n-am putut afla adevărul. Am trimis o depeșă telegrafică la maică-sa, la Pesta. Nici un răspuns. Sufer de pierderea sau de arestarea lui, sufer văzând că durerea-m nu este mult mai mare așa precum merita omul acesta care a trăit și moare pentru mine". De altfel, aceleași îndoieli le exprima și într-o scrisoare trimisă către E. Winterhalder, interceptată de poliția austriacă și anexată la dosar. Mai aflăm că poliția franceză vizitase, în urma unui denunț potrivit căruia Rosetti era șeful unei conspirații contra statului francez și adăpostea arme și pulbere. Negăsind nimic, polițiștii au plecat, luând cu ei și un pachet de scrisori, „pe care însă nu le pot citi", scria Rosetti. Grație respectivei scrisori, Winterhalder intra și el în cercul celor suspectați de poliția habsburgică.

Mama...

Într-adevăr, sinuciderea lui Rosenthal nu pusese capăt investigațiilor. Ele au continuat încă timp de două luni, autoritățile habsburgice supraveghind contactele avute de Rosenthal la Graz și Pesta. Pe baza interogatoriilor preliminare și a documentelor interceptate, s-a alcătuit o listă de persoane suspecte, pe care Radolsky o trimitea, la 24 iulie, autorităților din Graz. Ancheta era cerută pentru că „există certitudinea juridică a faptului că Rosenthal s-a ocupat cu răspândirea de apeluri revoluționare în statele cezaro-crăiești și că și-a făcut părtași ai activității sale criminale locuitori din Graz și Viena". Chestionarul cu cele 12 întrebări privind situația din Ungaria îngrijorase în mod special autoritățile imperiale, convinse că Rosenthal venise cu misiunea de a acționa în teritoriile cesaro-crăiești în favoarea viitoarei revoluții. De aceea, conchidea Radolsky, trebuiau cercetate toate legăturile lui C.D. Rosenthal. Și, mai comunica șeful secției de poliție a Armatei a III-a, pictorul ar fi mărturisit în taină unui deținut — de fapt, deducem din cuprinsul dosarului, un informator strecurat în celula lui — că frații Henberger (Louis, la Viena, și Joseph, la Graz) se numărau printre cei mai siguri oameni de încredere ai săi, iar literatul Semlitsch s-ar fi aflat în corespondență cu C.A. Rosetti.

...și tatăl artistului

Ancheta organelor de poliție din Graz nu a dat însă rezultatele scontate. Percheziția făcută la Semlitsch n-a adus vreun indiciu în privința legăturilor politice ale lui Rosenthal în oraș. Cum știrea sinuciderii pictorului se răspândise deja, s-a renunțat la o percheziție acasă la Patuzzi, acesta fiind doar concediat de la *Grazer Zeitung*.

Informații interesante, unele necunoscute, conține raportul din 28 iulie 1851 al general-locotenentului Lichtenberg, comandantul adjunct al Armatei a III-a, prin care îi aducea la cunoștință lui Bach sinuciderea lui Rosenthal. Aflăm astfel că acesta fusese la București pentru prima oară „încă acum 12 ani", adică în 1839, imediat după absolvirea Academiei de Arte Frumoase din Viena. Or, până acum știam că prima vizită ar fi făcut-o în

1842. Mai aflăm şi că în intervalul noiembrie 1848 - aprilie 1849, Rosenthal s-a aflat la Viena.

Un „martir al revoluţiei româneşti"

La 14 august 1851, ministrul de interne Alexander Bach ordona generalului Appel coroborarea tuturor probelor scrise şi a rezultatelor anchetei poliţieneşti efectuată la Graz cu materialele similare strânse la Pesta. Trebuia stabilită cât mai exact cu putinţă atitudinea politică a celor suspectaţi de a fi avut legături cu emisarul revoluţionarilor români la Paris. Peste aproape două săptămâni, la 27 august, raportând cele constatate, Appel îşi exprima nemulţumirea faţă de coordonarea necorespunzătoare a informaţiilor privindu-l pe C.D. Rosenthal şi faţă de măsurile întreprinse de autorităţile poliţieneşti din Graz. Generalul considera că datorită manierei în care fusese condusă ancheta, le scăpaseră o serie întreagă de date importante privind relaţiile pictorului în oraş. La Pesta — argumenta el — Rosenthal a rămas prea puţin timp pentru a-şi crea legături. În schimb, la Graz, în cele 14 săptămâni petrecute acolo, a putut acţiona nestingherit, ajutat de Semlitsch şi Patuzzi, „în folosul partidei răsturnării".

Din raportul generalului Appel reiese şi faptul că Rosenthal negase orice participare la revoluţia de la 1848. Dar o scrisoare a lui Omer paşa, găsită asupra lui, dovedise contrariul. Erau date apoi numele unor români care avuseseră legături cu Rosenthal. Unele înalte personalităţi din Ţara Românească participaseră la o loterie organizată de pictor, dar poliţia nu a putut stabili dacă lozurile cumpărate aparţineau împrumutului mazzinian, sau era vorba de o loterie de tablouri. Se solicita ministrului de interne sprijinul Ambasadei austriece din Paris. Generalul Appel rezuma în raportul său şi scrisorile sosite pe adresa lui Rosenthal după moartea lui, ele permiţând lărgirea cercului celor suspectaţi de activităţi subversive.

Câteva săptămâni mai târziu, la 16 septembrie 1851, ministrul de interne Bach, considerând cazul Rosenthal drept „un eveniment care a provocat cea mai mare atenţie", îşi exprima regretul că prin sinuciderea pictorului autorităţile au fost împiedicate să adâncească cercetările. Aducând la cunoştinţa ministrului-preşedinte Felix von Schwarzenberg dosarul cazului, Bach se alătura sugestiei lui Appel ca Ambasada Imperiului de la Paris să pună sub observaţie pe exilaţii români din capitala Franţei. Activitatea emigraţiei române, aflată în strânsă legătură cu Mazzini, era considerată ca prezentând o deosebită gravitate pentru autorităţile habsburgice.

Ultima piesă aflată la dosarul cazului C.D. Rosenthal este o adresă a lui Schwarzenberg către Bach, din 30 septembrie 1851, prin care ministrul-preşedinte informa că solicitase poliţiei de siguranţă din Franţa şi celei din Ţara Românească supravegherea atentă a emigraţiei revoluţionare române, însărcinând totodată pe ambasadorul austriac la Paris să obţină expulzarea lui C.A. Rosetti. De altfel, emigranţii români au întâmpinat în acea perioadă dificultăţi şi din partea poliţiei prusace şi chiar şi a celei franceze. Iar în închisoarea papală se afla arestat un alt revoluţionar român, G. Adrian (Andreescu), la care se descoperise proiectul de confederaţie româno-maghiară al lui N. Bălcescu.

Documentele pe care le-am descoperit, prin chiar natura lor — un dosar de poliţie — nu pot constitui dovada clară, definitivă, care să dea răspuns la întrebarea pusă încă din 1851 de C.A. Rosetti: a fost omorât sau s-a sinucis Rosenthal? Unii contemporani au acceptat versiunea oficială a sinuciderii. Constantin Racoviţă, de exemplu, credea că Rosenthal, fie din cauza suferinţelor, fie ca să nu îşi trădeze tovarăşii, a preferat moartea. Cei mai mulţi însă au refuzat să creadă în versiunea oficială. Al. G. Golescu-Negru, de pildă, a acuzat poliţia că a comis „un asasinat infam". Tot el afirma că arestarea lui Rosenthal s-a făcut pe baza unui denunţ venit de la Paris, din partea poliţiei secrete franceze. Ziarul *Illustrierte Zeitung,* din 16 august 1851 dezminţea afirmaţia. Inspirat, se pare, de autorităţile habsburgice, ziarul afirma că nu s-au găsit asupra pictorului hârţi compromiţătoare şi că arestarea s-a datorat „câtorva declaraţii imprudente".

În ceea ce ne priveşte, pe baza documentelor din dosarul întocmit de poliţia habsburgică şi a altor documente deja publicate, înclinăm spre ipoteza sinuciderii. În primul rând, este logic să ne punem întrebarea ce interes aveau autorităţile să se debaraseze atât de repede de un martor important, imediat după încheierea anchetei preliminare? Aşa cum am văzut, autorităţile tratau cu maximum de seriozitate această afacere şi regretau că nu putuseră afla mai multe de la C.D. Rosenthal. Mai ales contactele pe care reuşise să le stabilească pe teritoriul imperiului trebuiau identificate şi în această direcţie s-au îndreptat investigaţiile ulterioare. Sigur, rămân încă multe semne de întrebare, începând cu modul în care s-a sinucis Rosenthal şi terminând cu faptul că autorităţile au refuzat să încredinţeze familiei trupul neînsufleţit pentru înhumare, întârzierea cu care s-a făcut autopsia, unele afirmaţii contradictorii din procesul-verbal încheiat cu acel prilej.

C.D. Rosenthal a fost primul reprezentant al emigraţiei revoluţionare române care cădea în timpul îndeplinirii unei misiuni. I. Heliade-Rădulescu l-a numit cu drept cuvânt un „martir al revoluţiei româneşti". ■

REVISTELE DE ISTORIE ÎN DIALOG

DAVID THELEN,
redactor şef - The Journal of American History

Aproximativ 30 de editori ai unor publicaţii istorice s-au adunat, la 9 octombrie, anul trecut, în Sala Igea a Institutului Enciclopediei Italiene pentru a discuta, în cadrul unui seminar[1], cum s-ar putea sprijini mai bine reciproc în activitatea lor. Gazde au fost Institutul Enciclopediei Italiene şi reprezentantul din Roma al Serviciului de Informaţii al Statelor Unite (USIS). Editorii au venit din Canada, Danemarca, Franţa, Germania, Italia, Japonia, Malta, Norvegia, Polonia, Portugalia, România, Africa de Sud, Spania, Turcia şi Statele Unite.

Fiecare editor şi-a prezentat activitatea şi problemele pe care le întâmpină publicaţia sa. Concluzia cea mai corectă, probabil, este că publicaţiile sunt foarte diverse. Unele au un tiraj foarte mare, având printre cititori atât cercetători în domeniu, cât şi un public larg, pasionat de istorie. Altele, cu un tiraj mult inferior, se adresează doar unor instituţii ştiinţifice şi biblioteci. Se axează pe ţări şi perioade diferite. Dar fiecare editor a venit la Roma pentru a vedea în ce măsură editorii din alte ţări, poate reuniţi într-o grupare, îl pot ajuta să-şi rezolve problemele sale specifice. Au fost totuşi şi câteva teme menţionate de mai mulţi vorbitori.

Literatura istorică a cunoscut o asemenea dezvoltare, s-a spus, şi s-a specializat într-atât încât ne confruntăm cu o problemă majoră când vrem să stabilim care reviste şi cărţi sunt semnificative ori importante, în special în cazul celor publicate peste hotare.

Dorim, pe de o parte, să menţinem caracteristicile revistelor noastre şi ale culturii istorice naţionale, iar pe de altă parte vrem să ştim cât mai multe despre practica şi metodele folosite de istoricii din alte ţări. Ei ne pot aduce experienţe, alternative pe care le putem lua în considerare. Care sunt cărţile pe care le citesc oamenii şi despre care discută? Care sunt problemele politice cu care se confruntă şi posibilităţile care li se oferă atunci când se preocupă de istorie? Care sunt noile tendinţe în cercetarea istorică? Cum a pătruns istoria în dezbaterea publică?

O altă temă despre care s-a vorbit foarte mult, poate mai mult în particular decât în sesiuni publice: sentimentul că atât conţinutul cât şi metodele istoriografiei au devenit (sau ar trebui să devină) mai universale. Editorii au utilizat cuvinte precum „comparativă", „subnaţional", „transnaţional", „global" pentru a descrie teme istorice pe care le-ar dori prezente mai des în revistele lor.

S-a căzut de acord să se facă schimb de sumare pentru apariţiile din ultimii doi ani cât şi de planuri de subiecte pentru următorii doi.

De asemenea, fiecare editor a fost de acord să trimită celorlalţi scrisori de două pagini în care să îi informeze despre cele mai importante evoluţii şi contribuţii care au afectat practica istoriografică din ţara sa, cam la doi ani. Nu trebuie să fie o scrisoare exhaustivă, ci mai curând una neformală, cu aprecierile editorului respectiv care să permită colegilor săi să-şi facă o părere despre evoluţia istoriografiei din ţara sa.

Mulţi editori s-au înţeles pentru un schimb reciproc de publicaţii. La fel, mulţi au exprimat dorinţa de a-şi ajuta colegii în probleme specifice. Se vor putea schimba informaţii despre lucrările de doctorat, recenzii ale cărţilor, prezentarea unor articole. Se pot recomanda recenzenţi pentru anumite cărţi. În vreme ce unii editori şi-au arătat disponibilitatea de a renunţa la copyright pentru a le permite colegilor să preia articole din publicaţiile lor, oferindu-se chiar să-i ajute să selecteze textele cele mai interesante, alţii şi-au manifestat preferinţa doar pentru contribuţii originale.

Pornind de la ideea că editorii de reviste au un interes şi o poziţie specială, ca unii care trebuie să decidă ce anume este semnificativ, (şi publicabil) din vasta producţie oferită de cercetători, s-a căzut de acord că persoane sau grupuri pot încerca să definească problemele ce ar putea interesa cititori din mai multe ţări. De exempu, un grup poate încerca să-şi imagineze cum ar arăta o istorie transnaţională, comparativă, din punct de vedere al conţinutului şi procesului de elaborare, în epoca actuală, când tendinţa pe plan mondial este de depăşire a graniţelor, dar resursele pentru istorie (inclusiv reviste şi cititori) sunt definite tot în termeni naţionali. Alt grup ar putea imagina practici istoriografice alternative ce ar putea conecta mai bine pe istorici cu audienţa lor. S-a căzut de acord să se examineze reciproc, în mod critic, orice propunere pe care un editor ar dori să o supună colegilor săi. Mai mulţi editori s-au arătat dispuşi să semneze asemenea declaraţii şi să le publice în reviste, pentru a atrage atenţia asupra acestor evoluţii. Este bine ca editorii să se consulte cât mai des între ei, să facă schimb de idei, să-şi trimită reciproc proiecte pentru asemenea declaraţii.

David Ransel s-a angajat să-şi ţină la curent colegii pentru o posibilă nouă reuniune la Congresul Mondial de Ştiinţe Istorice de la Montreal, din 1995.

[1] Revista noastră a fost reprezentată la această manifestare de directorul ei, domnul Cristian Popişteanu (vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1994).

Când negustorii se mânie...

Samuraii, care au dominat viaţa Japoniei din anul 1185[1] i-au impus o etică războinică şi au organizat societatea în clase rigid delimitate, fiind „pacificaţi" abia după anul 1615, sub autoritatea brutală a shogunilor din familia Tokugawa. Shogunii au condus Japonia ca adevăraţi dictatori, restrângând funcţia împăratului, de la care îşi trăgeau autoritatea, şi a curţii imperiale la un rol pur onorific. Pentru a-şi păstra stilul lor de viaţă, shogunii Tokugawa au decretat în anul 1639 izolarea ţării, reducând în mod brutal comerţul exterior doar la cel cu China şi Olanda.

de onoare foarte strict, *Bushido* sau *Calea războinicilor:* fidelitatea faţă de senior şi supunerea absolută faţă de instituţia shogunatului reprezentau raţiunea lor de a trăi şi de a muri. Aproape total rupţi de popor, samuraii constituiau un stat în stat.

La începutul perioadei Tokugawa (1600-1868), societatea japoneză era divizată în trei categorii „impermeabile": a samurailor, negustorilor şi meseriaşilor şi a ţăranilor. Ultimele două, compuse în principal din producători, munceau în exclusivitate pentru prima, cea mai importantă consumatoare de produse. Marii seniori sau *daimyo,* care însemna „nume mari", stăpânii provinciilor, întreţineau numeroşi samurai, cărora le asigurau locuinţa, echipamentul şi hrana, în schimbul unei fidelităţi de altfel foarte necesară, deoarece marii seniori purtau permanent războaie.

Odată cu supunerea marilor seniori autorităţii atotputernice a shogunului Ieyasu Tokugawa (1603-1605), conceptul de fidelitate a evoluat. Sentimentul apartenenţei la un clan a rămas treaz, dar de acum exista o instanţă superioară marilor seniori, shogunul, care acţiona teoretic în numele împăratului. Păstrarea onoarei clanului şi a reputaţiei sale a antrenat după sine vindicte în lanţ: în 1701, pentru a-şi răzbuna stăpânul insultat, cei 47 samurai din Ako, o aşezare situată în apropierea oraşului Kobe de azi, au asasinat pe calomniator, pentru ca apoi, din ordinul shogunului, să se sinucidă pe mormântul stăpânului lor.

Bogăţia marilor seniori provenea din producţia provinciei pe care o stăpâneau: venitul lor era socotit în koku (obroc de circa 180 kg) de orez. Micii seniori puteau conta pe un venit de zece mii de koku, cei puternici pe o recoltă anuală de mai multe sute de mii de koku. Aproape tot acest orez servea la remunerarea samurailor şi la plata echipamentului necesar întreţinerii casei lor, castelelor din provincie şi reşedinţei din capitala Edo (Tokio). Pentru a-şi controla vasalii şi a-i împiedica să se răscoale, shogunul ţinea familiile lor ca ostateci la Edo, în Capitală, unde trebuiau să întreţină o reşedinţă secundară luxoasă şi o suită numeroasă. Veniturile lor, prea mult angajate în cheltuielile pentru armate şi în construcţia castelelor fortificate din provincie, nu le erau suficiente. De aceea, marii seniori se vedeau adesea constrânşi să-şi vândă orezul negustorilor, pentru a-şi procura bani lichizi.

Profitând de pe urma acestei situaţii, „breslele" negustorilor îşi puteau impune preţurile. Pentru a face faţă obligaţiilor, marii seniori contractau împrumuturi de la negustorii bogaţi din Osaka şi Edo, în contul viitoarelor recolte. Un proverb spunea: „Când negustorii din Osaka se mânie, şefii de clanuri tremură". Sărăciţi şi împovăraţi de datorii, marii seniori au început să renunţe la mulţi dintre samuraii lor, care au devenit

SAMURAII
SAU DISPARIŢIA UNEI CASTE

LOUIS FRÉDÉRIC

Mândri de cele două săbii agăţate de centură şi de ştiinţa mânuirii armelor, samuraii aveau, practic, dreptul de viaţă şi de moarte asupra oamenilor de rând. Această atotputernicie era mărginită doar de respectarea unui cod

[1] În acel an, luptele interne dintre puternicii seniori feudali au culminat cu bătălia navală de la Dan-noo-ura, unde Yorimoto a învins familiile rivale. El şi-a stabilit sediul la Kamakura (la 20 km de Yokohama), obţinând titlul de shogun (generalissim) şi instaurând, astfel, o nouă instituţie, aceea a shogunatului *(Magazin istoric,* nr. 2/1979). Yorimoto a numit drept cârmuitori ai provinciilor din jurul Kamakurei pe foştii săi camarazi de arme, exercitând, cu ajutorul lor, o adevărată dictatură militară. Vreme de aproape opt secole (XII-XIX), în Japonia avea să funcţioneze un sistem de conducere cu două capete: shogunul, care exercita, de fapt, puterea în stat, şi împăratul, având doar rolul de suveran nominal.

ronini, „samurai fără stăpân"[1], ori s-au reprofilat, lucrând în comerț sau agricultură.

Shogunii urmăreau slăbirea samurailor, căci aceasta le permitea să-și impună mai ușor supremația. Dar prosperitatea shogunilor depindea de aceea a marilor seniori și a provinciilor. Era suficient să apară o foamete sau să se înregistreze o recoltă proastă, ca veniturile shogunului să fie compromise. La începutul veacului XIX, situația financiară a celor mai mulți dintre marii seniori și shoguni era dezastruoasă. Mulți dintre ei au încercat să se redreseze mărind impozitele, folosind pentru agricultură noi terenuri și adoptând măsuri de austeritate.

putut să le întrețină. În ceea ce privește pe samuraii lipsiți de pământ, care depindeau direct de shogun, situația acestora s-a degradat și mai repede, pentru că ei nu aveau țărani pe care să-i exploateze. Pe nesimțite, dar de o manieră ireversibilă, întreaga economie japoneză a trecut astfel în mâinile negustorilor, inferiori samurailor din punct de vedere social, dar care își impuneau puterea, grație bogăției lor și controlului pe care îl exercitau asupra economiei.

Curând a apărut lipsa de aur. După sosirea vapoarelor americane ale comandantului Matthew Perry, în 1853, și deschiderea porturilor nipone comerțului cu Occidentul, negustorii străini au profitat de lipsa de experiență a japo-

ție mizeră. Din 1869, marii seniori au sărăcit și ei, pentru că împăratul le-a naționalizat domeniile, despăgubindu-i cu o rentă echivalând cu a zecea parte din fostele lor venituri în koku de orez.

În 1870, guvernul — vrând să-i transforme pe șamurai în fermieri sau negustori — le-a promis subsidii echivalente cu venitul pe cinci ani. Cei care au acceptat să-și schimbe statutul au fost atât de puțini, încât măsura a fost rapid anulată. În același an, împăratul a abolit în mod oficial clanurile și a împărțit țara în prefecturi; apoi, în 1872, a fost adoptată legea recrutării. Pentru a-i determina pe samurai să se integreze poporului, împăratul a pus la punct sistemul denumit *Gyoshi Hokan:* în schim-

În fiecare an, la 25 noiembrie*, câțiva japonezi se întrunesc pentru a celebra memoria lui Mishima Yukio, ultimul om care și-a revendicat titlul și calitatea de samurai. Mishima constituise o armată particulară formată din câteva zeci de oameni. La 25 noiembrie 1970, după ce a ținut un discurs tinerilor recruți ai forțelor naționale de apărare, care l-au luat în derâdere, Mishima s-a sinucis în mod spectaculos, după ritualul seppuku: **și-a despicat stomacul, apoi unul dintre „ofițeri" i-a tăiat capul cu sabia.**

Acest gest a fost admirat mai degrabă în alte țări decât în Japonia, unde compatrioții săi se întrebau: „Cine este acest nebun, care vrea să reînvie o clasă ce s-a făcut de rușine?"

Dar spiritul samurailor nu a dispărut complet din mentalitatea japoneză; el s-a adaptat la viața modernă.

Meseriași fără vocație

Situația samurailor se înrăutățea din zi în zi. Venitul lor fiind fix, puterea lor de cumpărare scădea continuu, deoarece inflația era permanentă. Obligați să-și aibă reședința în centre urbane și nelucrând, majoritatea dintre ei nu mai puteau trăi onorabil din vânzarea orezului care le era alocat. Forțați să facă împrumuturi cu dobânzi mari, ei s-au îndatorat și au sărăcit și mai mult. Cei care erau obligați să aibă două reședințe, una la Edo, cealaltă pe domeniul lor, curând n-au mai nezilor și au cumpărat bunuri de consum plătibile în dolari de argint. Rezultatul: din 1860, prețurile unor produse alimentare au crescut considerabil. Situația economică a samurailor s-a degradat în anii care au urmat preluării puterii politice de către împăratul Mutsuhito, în 1868.

În această perioadă, în Japonia erau circa două milioane de samurai, împărțiți în 400 familii, la o populație de aproximativ 30 milioane de locuitori. Au putut să-și mai mențină rangul numai marii seniori, care l-au susținut pe împărat în lupta sa împotriva shogunatului și care au fost numiți mari vasali ai imperiului, și unii samurai de rang înalt, care obținuseră poziții bune în domeniile politic, social și economic. Ceilalți au fost reduși la o situa-

bul unei sume de bani și a unor bonuri echivalente cu șase ani din fostul lor venit, samuraii puteau preda statului titlurile și rangurile lor. Dar cum această nouă propunere nu a fost primită favorabil, în 1876, împăratul a pus la dispoziția tuturor samurailor bonuri reprezentând pensii.

Condiția economică a samurailor s-a schimbat atunci radical. Valoarea bonurilor nu le mai dădea posibilitatea să mai trăiască fără să depună o activitate. Mulți dintre micii samurai, deveniți negustori sau meseriași, fără a avea cea mai mică noțiune de comerț sau fără să aibă vreo vocație anume, au eșuat lamentabil în tot ceea ce au întreprins. Unii și-au investit bonurile în capitalurile necesare noilor industrii care luau

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1986.

* Reproducem acest articol, cu titlul și subtitlurile redacției noastre, din revista franceză *L'Histoire*.

ființă, cum ar fi sericicultura, filaturile de mătase, în operațiuni bancare sau activități agricole, pe terenuri recent date în exploatare. Alții, mai întreprinzători, s-au lansat în industrii care presupuneau un minimum de cunoștințe și de fonduri, de exemplu fabricarea chibriturilor. Aproape toți au ajuns la sapă de lemn, fiind obligați să lucreze ca țărani sau muncitori. Unii dintre ei, totuși, au reușit să înființeze întreprinderi aflate la originea unor mari companii din zilele noastre. Casta războinică a samurailor a fost abolită oficial în 1876 de către împăratul Mutsuhito, care a interzis tuturor celor care nu erau ofițeri în armata imperială să poarte sabie. Cauzele dispariției samurailor erau mai mult de natură socială și economică decât politică: hotărârea împăratului consfințea o stare de fapt.

Imobilizați de două secole de către regimul autoritar al shogunilor, samuraii au pierdut încetul cu încetul capacitatea de a evolua, în timp ce celelalte clase care nu se supuneau unor principii rigide s-au adaptat exigențelor timpurilor.

În 1877, în insula Kyushu, samuraiul Saigo Takamori s-a răsculat pentru păstrarea prerogativelor clanului și ale clasei militare. Învins, s-a sinucis prin ritualul seppuku. Odată cu el, a dispărut și spiritul vechilor samurai.

A trăi printre țărani

Un lucru curios l-a constituit faptul că femeile au fost acelea care au păstrat mai multă vreme obiceiurile familiale ale clasei pe cale de dispariție a samurailor. Atașate modului lor de viață tradițional, ele au continuat, în perioada revoluționară care a fost era Meiji (1868-1912)[1] și care a asigurat dezvoltarea capitalistă a Japoniei, să respecte strict obiceiurile și datoriile transmise de părinții lor — respectul față de părinți și soț, căsătorii perfectate încă din copilărie, autoizolarea în locuința familiei, supunerea față de regulile familiale, cultivarea artelor tradiționale. Ele s-au străduit să-și educe copiii în spiritul samurai, eliberat de etica războinică și conceput ca un cod de conduită socială, menit să le asigure un rang înalt în sânul noii societăți.

Samuraii trecuți în agricultură au exercitat o puternică influență asupra mediului țărănesc. În acest sens, scriitorul Katayama Sen, născut în anul 1859, povestește: „Numeroase familii de samurai au sosit în sate pentru a trăi printre țărani. Gusturile se deosebeau de ale acestora din urmă... Această situație a influențat în mod serios gândirea, ca și sentimentele și modul de comportare al țăranilor, care încercau să-și însușească manierele elegante ale noilor veniți... Samuraii au avut, de asemenea, o bună influență în domeniul educației. Venirea în comunitatea noastră sătească a atâtor familii de samurai de toate vârstele, care aveau o anumită experiență în domeniul cultural și care începuseră să se alăture nouă aproape pe o bază de egalitate, a fost un mare avantaj pentru noi, deoarece aceasta ne-a permis să căpătăm tot felul de cunoștințe. În special numeroși tineri fermieri care erau în contact cu ei erau influențați și încurajați din plin. Samuraii au creat o atmosferă de civilizație în comunitatea țărănească și, drept urmare, aceasta i-a permis să înțeleagă mai bine viitoarele reforme".

De fapt, familiile foștilor samurai au fost, mare parte dintre ele, promotoare ale unei educații noi. Bărbați care nu găseau cu ușurință de lucru au devenit învățători sau au fost angajați în poliție sau în armată. Femeile au început să se instruiască și să se ocupe de educația copiilor. Cele care făceau parte din vechea aristocrație, iar în tinerețea lor se ocupaseră de artele nobile ale aranjamentului florilor *(ikebana)* și de ceremonia ceaiului *(chanoyu)*, caligrafia și anumite arte marțiale au transmis cu plăcere și altora cunoștințele lor. Multe au devenit institutoare, au deschis școli pentru fete sau au lucrat în grădinițe de copii. Spre sfârșitul sec. XIX, unele și-au continuat studiile, îndeosebi în domeniul științelor medicale, mai ales în ginecologie, putând chiar să predea în universități. Altele s-au lansat în activități comerciale, unde s-au dovedit adesea mai îndrăznețe și mai avizate decât bărbații, poate puțin timorate deoarece le urmărea amintirea vechii lor poziții. Femeile erau de asemenea interesate de literatură, reînnoind astfel vechea tradiție a unei literaturi ilustrate în special de profesoara împărătesei, Matsuo Taseko (1811-1894), cunoscută mai bine sub pseudonimul de poetă, Konno Basan.

Treptat, clasa samurailor s-a amestecat cu poporul, stimulându-l să se instruiască. Mulți dintre membrii ei, acum polițiști, paznici, poștași, temniceri sau funcțio-

nari, și-au păstrat o oarecare aroganță, un anumit dispreț pentru masele populare. În 1872, când împăratul Meiji a introdus sistemul recrutării naționale, poporul a protestat, considerând că nu era datoria lui să învețe să se bată și să facă războaie; dintotdeauna aceste sarcini trebuiau să fie rezervate samurailor. De altfel, samuraii nu vedeau nici ei cu ochi buni ca oamenii de rând să preia vechile lor prerogative războinice și doreau să păstreze intact prestigiul pe care li-l confereau uniforma, autoritatea și portul sabiei.

Saigo Takamori, un samurai din insula Kyushu, participase activ la organizarea armatei imperiale, compusă exclusiv din foști samurai. El s-a revoltat în mod deschis atunci când s-a promulgat obligativitatea serviciului militar, a părăsit guvernul și, în provincia sa, a început să pregătească pe tineri în vederea declanșării unei revoluții, adunând, sub comanda sa, 14 000 foști samurai. Armata imperială însă, mai bine instruită și mai ales mai bine echipată cu material modern, i-a învins în septembrie 1877. Rănit în timpul bătăliei, Saigo Takamori s-a sinucis, făcându-și harakiri. În perioada de agitație care a urmat, samuraii care se opuneau guvernului au încercat unele acțiuni disperate, cum ar fi asasinarea ministrului Okibo Toshimishi, care n-au avut nici un efect, împăratul cerând din partea lor o supunere totală. Toți foștii luptători s-au înrolat atunci în armata imperială, formând un grup unit de 2 400 ofițeri și 4 000 membri ai gărzii imperiale, care tratau cu un dispreț total pe ceilalți militari — aproximativ 30 000 în 1881 —, proveniți din familiile sărace de la țară. Această armată constituia o clasă aparte, care avea puține legături cu populația. În 1882, împăratul a modificat sistemul de recrutare și a publicat o ordonanță prin care îndemna întreg poporul japonez să cultive dragostea de patrie și să-și pună forța în slujba ei.

De la sfârșitul veacului XII până în anul 1868, samuraii au avut o epocă de aur: ei au cucerit hegemonia absolută în Japonia. Declinul lor începe odată cu pacea internă instaurată de shogunii familiei Tokugawa. Ei își pierd din acel moment rațiunea de a fi — războiul —, pentru a deveni o simplă componentă a puterii civile. ■

În românește de
Dan GHIBERNEA

CODUL SAMURAILOR

Viața samurailor este guvernată de o serie de norme: nici un samurai n-are drepturi din naștere – afară de cele moștenite de la strămoși –, care să-l plaseze într-o poziție specială față de inferiorii săi. Obligațiile samurailor sunt multiple: absoluta fidelitate și supunere față de superiori; fidelitate totală față de legi și împărat (sau față de cel ce-l reprezintă, shogunul); supunere completă față de bătrânii familiei, de profesori și stăpâni. Aceste datorii sunt îmbinate cu cele față de egali, față de superiori, față de suzeran, față de familia prin alianță și cu imperioasa necesitate de a păstra nepătată onoarea numelui, fie și cu prețul vieții, respectând cu scrupulozitate eticheta comportării sociale și individuale.

Samuraii nu pot nici să lucreze, nici să câștige bani: ei nu trebuie să le treacă niciodată prin mâini. Samuraii trebuie să se consacre exclusiv unor sarcini nobile: să-și servească seniorul să-și apare teritoriul, să practice artele militare (tragerea cu arcul, scrima, echitația), să cultive caligrafia, eventual să scrie poezii. În plus, trebuie să cunoască perfect tainele ceremoniei ceaiului și ale minuțioasei etichete care le domină întreaga viață. Ei disprețuiesc moartea în ceea ce-i privește pe ei și nu ezită să omoare pe alții, păstrându-și întotdeauna o atitudine „cavalerească".

În societatea dominată de samurai, închisă, exclusivistă și formalistă, totul este codificat; nici o derogare de la etichetă nu este tolerată; nu există nici libertate individuală, nici inițiativă personală. Administrația shogunatului poate conta pe acest „simț al datoriei", care îi asigură o adeziune fără rezerve a tuturor membrilor săi.

Cei care îndrăznesc să se răscoale împotriva acestor stări de lucruri sunt numai țăranii împovărați de impozite, care nu au nimic de pierdut, samuraii „fără stăpân" sau marii seniori „externi", neînfeudați direct shogunului, care păstrează o anumită autonomie financiară în provincia lor. Orice răscoală este crunt reprimată de către samuraii shogunului, iar conducătorii acesteia sunt siliți să se sinucidă.

Dicţionar istoric

„Ciudată concluzia la care ajungi la amurgul vieţii: ai trăit o viaţă întreagă în Rusia, dar ce fel de ţară este aceasta şi ce fel de popor o populează noi nu ştim cu precizie; mai exact spus, ştim, dar cumva fragmentar şi mai degrabă anapoda".
(Viaceslav Pieţuh, **Literaturnaia gazeta,** *nr. 4/1993)*

FEDERAŢIA RUSĂ

VASILE ŞANDRU

În nr. 2/1992, revista noastră a inaugurat un Dicţionar istoric **al fostelor republici din spaţiul ex-sovietic, actualmente state suverane, independente, dintre care 12 au constituit Comunitatea Statelor Independente (C.S.I.). Am publicat până acum fişe istorice ale Letoniei, Lituaniei, Estoniei şi Ucrainei, iar în paginile de faţă continuăm să prezentăm cea mai mare dintre republicile ex-sovietice: Rusia.**

Constituţia — document subversiv

Congresul XV al P.C.(b), desfăşurat în decembrie 1927, a hotărât trecerea la colectivizarea satelor şi lichidarea „chiaburimii ca clasă". Recurgându-se la forţă pentru a-i determina pe ţărani să intre în colhozuri, în anul 1929 (anul „marii cotituri"), peste 80 la sută din gospodăriile ţărăneşti aparţineau statului. În 1932, procesul a fost încheiat, odată cu lichidarea „burgheziei satelor".

Ce a însemnat colectivizarea în viaţa socială şi economică a ţării? În 1932 producţiile la hectar la principalele culturi agricole s-au redus între 12 şi 70 la sută faţă de 1927. Şeptelul a scăzut cu 40 până la 65 la sută. Ca urmare a deportărilor, represaliilor, foametei, bolilor, muncii istovitoare, principalii producători de la sate au dispărut. A. Soljeniţîn scria în *Arhipelagul Gulag:* „Au fost dezrădăcinaţi ţăranii cei mai truditori, mai expeditivi şi mai isteţi, aceia care purtau cu sine stabilitatea naţiunii ruse".

Documente — secrete până recent — atestă că în numeroase regiuni — zona de cernoziom a Rusiei centrale, în Ucraina, Kazahstan, Siberia, regiunea Moscovei ş.a. — au avut loc acţiuni de protest în masă ale ţăranilor. Istoricii ruşi continuă cercetările pentru a determina numărul real al victimelor. Cifrele avansate variază de la 1,2 milioane gospodării distruse prin „deschiaburire" (5,5-6 milioane persoane) până la 2,7-3 milioane gospodării (cca 15 milioane oameni). Cât priveşte foametea provocată de colectivizare, ea a omorât între 2 şi 7 milioane oameni. Cca 10 milioane de ţărani şi-au părăsit pământul, îngroşând rândurile proletariatului. Agricultura a fost adusă într-o stare de acută criză, din care nu s-a mai putut redresa pe toată durata existenţei Uniunii Sovietice.

Paralel cu procesul de colectivizare a agriculturii, s-a trecut la „industrializarea socialistă". În 1929 a fost adoptat primul plan cincinal, în varianta „maximală", având ca obiectiv principal transformarea ţării din agrară în industrială. Declarat îndeplinit înainte de termen, în patru ani şi trei luni, „cincinalul a înlăturat total elementele capitaliste. Sectorul socialist în industrie a învins definitiv şi irevocabil". A fost creată din nou industria de apărare. Armata roşie a primit noi modele de artilerie grea şi antiaeriană, avioane şi tancuri perfecţionate. Al doilea plan cincinal (1933-1937), urmând aceeaşi linie de dezvoltare prioritară a industriei grele şi a complexului militar-industrial, a fost realizat şi el tot în patru ani şi trei luni, marcând „încheierea perioadei de trecere de la capitalism la socialism".

„Cu toate defectele lor, apreciază *Enciclopedia Britanică* (ediţia 1990), planurile cincinale şi-au îndeplinit scopul de a transforma Uniunea Sovietică într-o putere industrială de prim ordin şi de a asigura baza tehnologică pentru un război modern".

În anul 1936 a fost adoptată constituţia stalinistă, care „reflecta victoria socialismului pe toate liniile". Principiile democratice cuprinse în noua lege fundamentală au rămas însă pe hârtie, în viaţă acţionându-se în spiritul concepţiei staliniste privind „ascuţirea luptei de clasă pe măsura înaintării pe calea socialismului". Activitatea re-

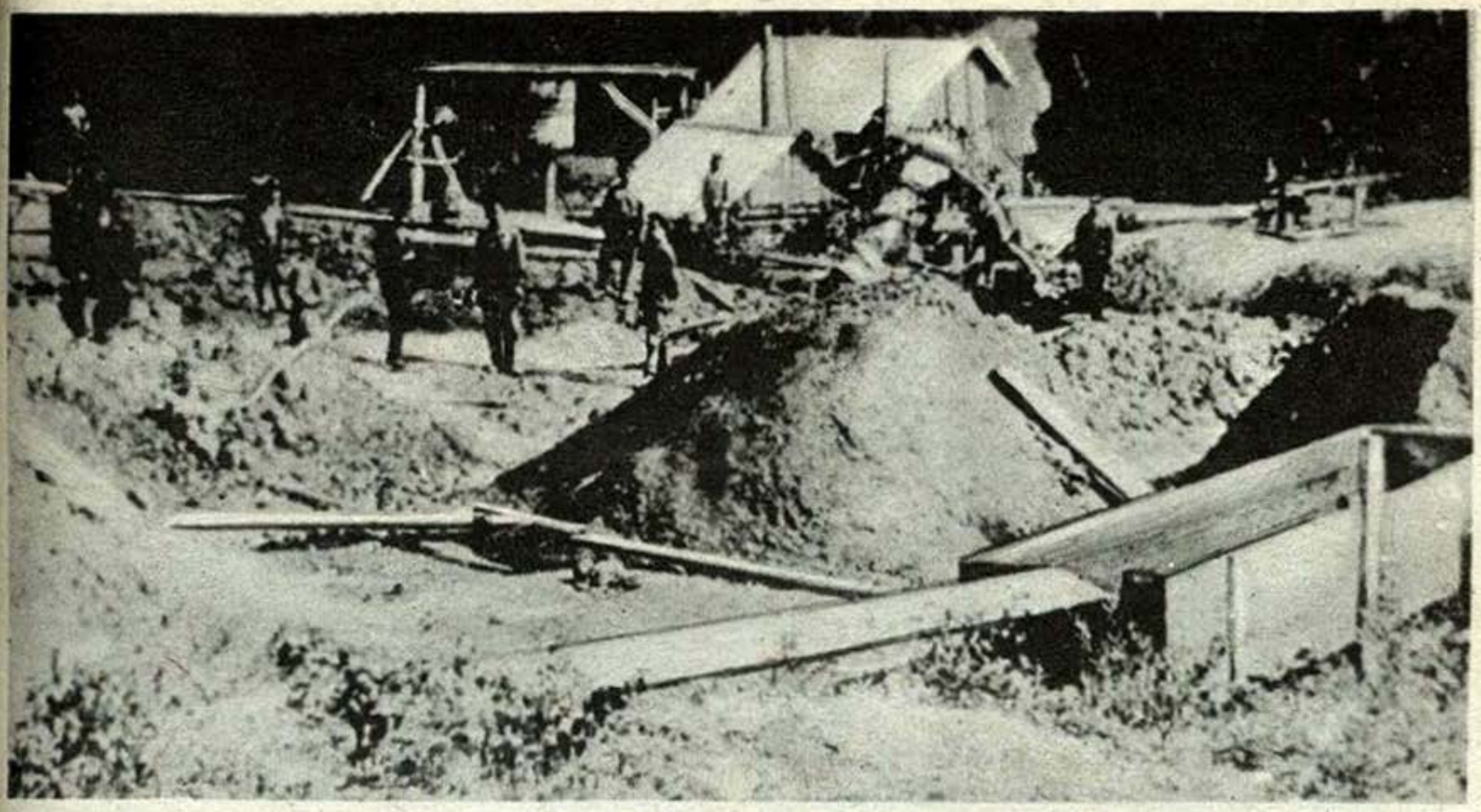

Unul dintre şantierele din taigaua siberiană, pe care erau folosiţi deportaţi

presivă a fost perfecţionată şi extinsă asupra partidului, aparatului de stat, organizaţiilor obşteşti, culturii, ştiinţei, armatei. Epurările în partid au cuprins, încă din timpul lui Lenin (între 1917-1922), cca 220 mii oameni, în 1925-1933 cca 1,2 milioane, iar în timpul „marii epurări" din 1934-1939 alţi 1,2 milioane. Excluderea din partid aducea după sine urmări dintre cele mai grave, mergând până la arestări, deportări şi chiar execuţii. Din cei 71 membri ai C.C. al P.C.(b), aleşi la Congresul XVII (în 1934), au fost împuşcaţi 51, iar din cei 68 membri supleanţi au fost executaţi 47. După Congresul XVIII, din 1939, nu a mai fost convocat nici un congres până în 1952. Secretarul general a concentrat în mâinile sale întreaga putere, Comitetul Central şi alte organe fiind reduse la rolul de executante ale voinţei „marelui conducător".

Valul de represiuni a cuprins şi armata roşie. Ministrul apărării, mareşalul K. Voroşilov, declara în noiembrie 1938: „În 1937-1938 «am epurat» din armata roşie peste 40 mii oameni". Cunoscutul istoric militar generalul Dmitri Volkogonov arăta de curând că atunci au fost executaţi 45 la sută din comandanţii şi comisarii politici ai armatei şi flotei, de la comandant de brigadă în sus, printre care mareşalii Tuhacevski şi Blucher.

Atmosfera de suspiciune şi teamă a cuprins întreaga societate sovietică, iar minciuna a devenit norma propagandei sovietice. Panait Istrati nota încă în 1929: „Constituţia sovietică, expresia legală a dictaturii proletariatului, este astăzi un document subversiv în U.R.S.S. Multe mii de comunişti şi alţi revoluţionari se află în închisori, lagăre de concentrare şi deportare, din cauză că au revendicat principiile ei sau au vrut să facă uz de drepturile cetăţeneşti recunoscute de ea".

Alături de Germania, Uniunea Sovietică a fost una dintre principalele puteri revizioniste ce nu au recunoscut ordinea teritorială stabilită în Europa după primul război mondial. În 1922, ea a încheiat cu Germania Tratatul de la Rapallo, prin care se stabileau relaţiile diplomatice bilaterale şi o colaborare secretă în domeniul militar. În 1924, U.R.S.S. a fost recunoscută de guvernul laburist al Marii Britanii, apoi de o serie de alte state, iar în 1934 a fost primită în Liga Naţiunilor. Era perioada în care diplomaţia sovietică, prin ministrul de externe Maxim Litvinov, manifesta interes pentru întărirea securităţii colective, participând activ la iniţiativele şi reglementările internaţionale.

90 la sută influenţă sovietică

În aceste condiţii s-au stabilit şi relaţiile diplomatice între România şi U.R.S.S. (1934). Miniştrii de externe Nicolae Titulescu şi M. Litvinov au negociat şi au parafat proiectul unui tratat de asistenţă mutuală prin care se recunoştea implicit graniţa pe Nistru, dar care nu a fost semnat, nefiind acceptat de Stalin.

În paralel cu relaţiile oficiale pe linie de stat, Uniunea Sovietică acţiona prin intermediul partidelor comuniste care, în calitate de secţiuni ale Cominternului, promovau politica dictată de Moscova. Tendinţele de autonomie ale unor lideri ai acestor partide au fost reprimate fără cruţare: mii de militanţi au fost

aduși în U.R.S.S., arestați, internați în lagăre sau executați sub acuzații de spionaj, trotkism etc.

După înțelegerea de la München dintre Franța, Marea Britanie și puterile fasciste și după ce în războiul civil din Spania începuse să se contureze înfrângerea republicanilor sprijiniți de Moscova, conducerea diplomației sovietice a fost preluată de V. Molotov. U.R.S.S. a căutat imediat căi de apropiere de Germania hitleristă. Politica externă sovietică și-a dezvăluit natura hegemonică și expansionistă, a cărei expresie directă a fost încheierea, la 23 august 1939, a pactului Molotov-Ribbentrop, cu ocultul Protocol secret, prin care cele două regimuri totalitare își împărțeau sferele de influență pe seama statelor independente din Europa de Est, inclusiv a României. În spiritul acestei înțelegeri, U.R.S.S. a atacat la 17 septembrie Polonia, alăturându-se agresiunii Germaniei împotriva acestei țări; în luna noiembrie, ea a declanșat agresiunea împotriva Finlandei, anexând o parte din teritoriul ei; în vara anului 1940 a ocupat țările baltice, pe care le-a transformat în republici sovietice, iar la 28 iunie, în urma ultimatumului adresat României (cu acordul Germaniei) a ocupat Basarabia, Bucovina de Nord și ținutul Herța.

Cu toate aceste „măsuri pentru asigurarea securității" împotriva unei agresiuni germane, atacul Germaniei și aliaților săi la 22 iunie 1941 a surprins armata roșie nepregătită de război, ca urmare și a epurărilor din 1938-1939 și a decapitării corpului de comandă. Până în decembrie 1941, armata roșie și flota maritimă militară au pierdut 3,138 milioane oameni (morți, dispăruți și prizonieri) și 1,336 milioane răniți și mutilați, 20 mii tancuri, 10 mii avioane, 100 mii tunuri etc., precum și un teritoriu de 1,5 milioane km.p., cu o populație (înainte de război) de 74,5 milioane locuitori.

În octombrie, trupele germane se aflau la porțile Moscovei, fiind însă oprite în decembrie de contraofensiva armatei roșii. În bătălia pentru Moscova au participat, de ambele părți, peste 3 milioane soldați, 3 mii tancuri etc. La 10 iulie germanii au început asediul Leningradului, care va dura 900 de zile.

Eșecurile militare și metodele extrem de dure de mobilizare a eforturilor populației au amplificat nemulțumirile și stările de spirit potrivnice sistemului stalinist. Stalin s-a văzut nevoit să renunțe temporar la unele lozinci comuniste (de exemplu, a fost eliminată din presa militară lozinca „Proletari din toate țările, uniți-vă!") și să facă apel la sentimentele patriotice naționale. Războiul a fost declarat popular, pentru apărarea patriei (nu a socialismului), s-au instituit ordinele „Suvorov" și „Kutuzov", au fost eliberați numeroși deținuți din lagăre și închisori și trimiși pe front, s-a făcut apel la sprijinul bisericii ortodoxe etc.

La sfârșitul anului 1942 și începutul anului 1943, ca urmare a eforturilor uriașe ale popoarelor și armatei sovietice, precum și importantului ajutor acordat de S.U.A. în armament, mijloace de transport și materiale, cursul războiului a fost inversat. După bătălia de la Stalingrad (care a durat 200 zile, angajând peste 2 milioane de soldați), încheiată cu o înfrângere de mari proporții a armatelor germane și aliate (inclusiv române), ofensiva trupelor sovietice nu a mai putut fi stăvilită, în ciuda unor încercări de contraofensive parțiale. La începutul anului 1944 armata sovietică recupera întregul teritoriu pierdut, iar la 27 martie pătrundea pe teritoriul României și, în iulie, al Poloniei. Ieșirea României din acest război, în urma loviturii de stat de la 23 august 1944, și trecerea ei cu întregul potențial militar și material alături de Națiunile Unite au scurtat războiul cu cca șase luni.

În octombrie 1944, în cadrul unei întâlniri avute la Moscova, I.V. Stalin si W. Churchill au convenit împărțirea sferelor de influență între U.R.S.S. și Occident în zona balcanică: în România 90% influență sovietică, 10% occidentală; în Bulgaria — 75% și 25%; în Iugoslavia și Ungaria — 50% și 50%; în Grecia 10% și 90%. Confirmată la conferința de la Ialta (februarie 1945), dintre U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie, această împărțire[1] „a prescris, de pe poziții de forță, popoarelor unor țări din Europa un viitor social-politic convenabil învingătorilor" *(Istoriia otecestva,* Moscova, 1991).

La 1 mai 1945, trupele sovietice înălțau drapelul U.R.S.S. pe Reichstag, iar la 8 mai Germania semna actul de capitulare necondiționată. Conducătorii S.U.A., U.R.S.S. și Marii Britanii s-au reunit apoi la Potsdam, pentru a hotărî divizarea Germaniei și soarta Europei postbelice. Îndeplinind angajamentul asumat aici, Uniunea Sovietică intra, la 9 august, în războiul împotriva Japoniei. Printr-o ofensivă rapidă, trupele sovietice au ocupat Coreea de Nord, Sahalinul de Sud și Insulele Curile.

Puncte fierbinți ale războiului rece

Încheierea victorioasă a războiului a creat oamenilor sovietici speranța că cele 27 milioane vieți jertfite și uriașele sacrificii materiale vor determina o schimbare în viața societății sovietice, mai multă libertate și mai puține privațiuni[2]. Dar Stalin și antu-

[1] În istoriografia română, problema sferelor de influență a fost pe larg abordată în lucrarea semnată de Corneliu Bogdan și Eugen Preda, intitulată *Sferele de influență* și apărută la Editura Științifică și Enciclopedică, în anul 1986.

[2] Cercetători ruși și germani ai arhivelor celui de al doilea război mondial au ajuns la concluzia, pe baza ultimelor date, că pierderile în oameni ale fostei U.R.S.S., publicate până acum, au fost subevaluate. În realitate, Uniunea Sovietică a pierdut peste 40 milioane de oameni, din care 22 milioane de militari și 18 milioane civili (știre difuzată de TV Ostankino, la 1 mai 1994).

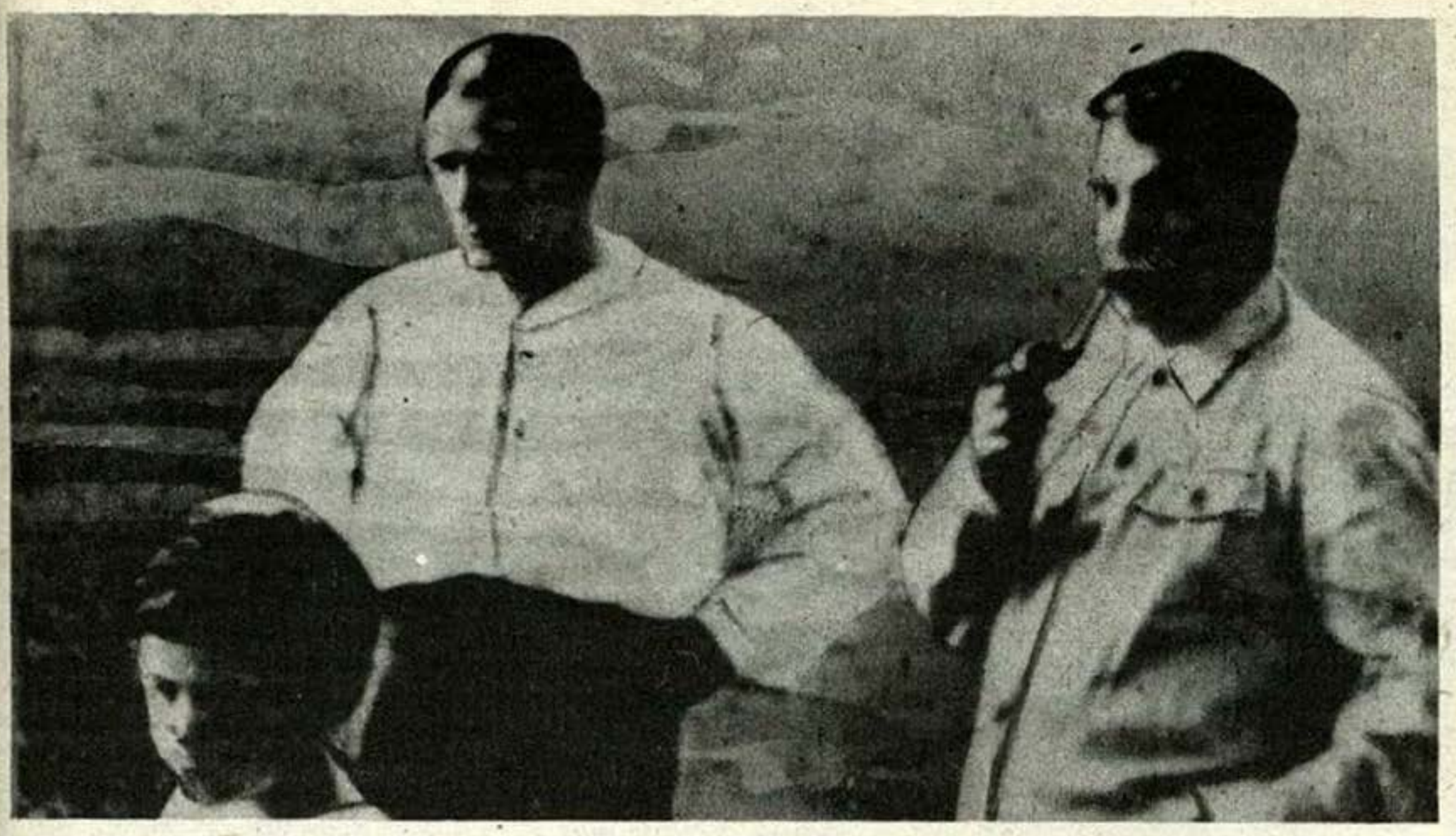

Stalin în vacanță (trăgând cu ochiul la fotograf) cu fiica sa Svetlana. În dreapta lui, Kirov

rajul său au hotărât altfel: câștigarea războiului a fost folosită ca cel mai „contondent" argument pentru justificarea și înăsprirea sistemului creat în anii '30. Cultul lui Stalin a căpătat proporții monstruoase; el a fost proclamat „geniu" militar, „corifeu" al tuturor științelor, „conducătorul, părintele și învățătorul" tuturor popoarelor etc.

A fost declanșată o campanie furibundă împotriva „cosmopolitismului", menită să elimine influența occidentală, care câștiga teren în urma războiului; KGB, sub conducerea lui Lavrenti Beria, și-a întărit controlul în toate sferele vieții sociale, extinzându-și tentaculele și în țările căzute sub influența U.R.S.S.; prizonierii de război reveniți în patrie din lagărele hitleriste au fost internați în lagărele Gulagului, suspectați de a fi devenit „spioni" și „agenți" ai imperialismului. Stalin intenționa să treacă la lichidarea tuturor vechilor conducători bolșevici care supraviețuiseră epurărilor și execuțiilor din anii '30. Procesele politice au fost reluate și extinse și la țările de „democrație populară". Pentru întărirea controlului asupra partidelor comuniste a fost înființat „Biroul informativ al unor partide comuniste și muncitorești", care acționa ca un nou centru al mișcării comuniste, în locul Comin-ternului desființat în 1943. A fost lansată concepția „lagărului socialist, al păcii și democrației" în frunte cu U.R.S.S., opus „lagărului imperialist", condus de S.U.A.

Abia încheiat războiul fierbinte, în 1946 începeau „războiul rece" și cursa înarmărilor. Uniunea Sovietică a realizat, în 1947, prima explozie a bombei atomice și ulterior a bombei nucleare. În 1950, conducătorul instalat de armata sovietică în Coreea de Nord, Kim Ir Sen, a declanșat, cu sprijinul și aprobarea conducerii sovietice, războiul împotriva Coreei de Sud, care va provoca jertfe și suferințe uriașe poporului coreean.

Moartea lui Stalin, în martie 1953, a oprit acest curs, care ducea inexorabil spre un nou război mondial. Între urmașii lui Stalin s-a declanșat o luptă acerbă pentru putere. Ales secretar al C.C. al partidului, N. Hrușciov a reușit să-l elimine, în primul rând, pe ministrul de interne Lavrenti Beria (iulie 1953), ca „agent al imperialismului". Situația social-economică dezastruoasă a țării și eșecurile de pe frontul de luptă au determinat conducerea sovietică să accepte să pună capăt războiului din Coreea, fiind de acord cu încheierea unui armistițiu (1953).

Manevrând cu abilitate, N. Hrușciov i-a înlăturat din conducerea partidului pe cei mai devotați colaboratori ai lui Stalin (Molotov, Malenkov, Vorošilov etc.), afirmându-se ca șef de facto al statului. Perioada conducerii sale (1953-1964) este caracterizată prin „dezgheț" pe plan intern, însoțit de o deschidere pe plan extern. Cu un curaj remarcabil, Hrușciov a dezvăluit la Congresul XX al P.C.U.S., în raportul secret cu privire la cultul personalității, o parte din crimele comise de Stalin, fără însă să abordeze tarele sistemului care a făcut posibile aceste crime. Aceasta a însemnat, oricum, un progres important în viața societății sovietice.

Au fost eliberați din lagăre și închisori sute de mii de oameni nevinovați, mulți dintre ei reabilitați politic și repuși

în puținele drepturi cetățenești. S-au efectuat schimbări în politica economică, acordându-se mai multă atenție producției bunurilor de consum pentru populație, a fost adoptat un nou program al partidului care promitea chiar realizarea „societății comuniste" până în anul 1980, când Uniunea Sovietică trebuia să depășească S.U.A. la producția pe cap de locuitor în toate ramurile esențiale ale producției materiale.

Caracterul fantezist al acestui program a ieșit repede în evidență. În realitate, singurul domeniu în care U.R.S.S. s-a apropiat de nivelul Statelor Unite a fost cel al înarmărilor. Dezvoltând noi tipuri de arme de distrugere în masă, Uniunea Sovietică a creat rachete balistice intercontinentale, care i-au permis să lanseze primul satelit artificial al pământului (octombrie 1957) și să realizeze primul zbor al omului în cosmos (aprilie 1961). În același an, U.R.S.S. a experimentat cea mai puternică bombă nucleară (peste 100 megatone) în atmosferă.

Pe plan extern Hrușciov a promovat o politică contradictorie; pe de o parte, deschidere spre dialog și soluționarea prin tratative a unor probleme, ceea ce a făcut posibile o serie de înțelegeri internaționale (încetarea războiului în Coreea, încheierea Tratatului de stat privind Austria, normalizarea relațiilor cu Iugoslavia și desființarea Biroului informativ al partidelor comuniste, interzicerea experiențelor cu arma nucleară în aer, în apă și în spațiul cosmic etc.). În contextul acestei politici conducerea română a obținut retragerea trupelor sovietice din România, în anul 1958.

Pe de altă parte, Hrușciov a promovat o politică de forță, adeseori cu pași imprevizibili, creând situații primejdioase pentru pacea internațională, ca în cazul instalării de rachete nucleare ofensive în Cuba, îndreptate împotriva S.U.A., în anul 1962. Pentru întărirea controlului asupra țărilor „socialiste" din Europa, a creat organizația Tratatului de la Varșovia (mai 1955). În 1953 a înăbușit mișcarea de la Berlin împotriva politicii de comunizare a Germaniei răsăritene, în 1956 tancurile sovietice au zdrobit revoluția din Ungaria, iar în 1961 a fost înălțat zidul Berlinului. Politica hegemonică a U.R.S.S. s-a manifestat și în încercările de a impune „diviziunea internațională socialistă a muncii" în cadrul C.A.E.R., prin care se urmărea subordonarea economiei țărilor membre intereselor U.R.S.S. Această politică a contribuit în mare măsură și la deteriorarea relațiilor U.R.S.S. cu China.

Când socialismul este în pericol, intervin tancurile

Încercările de destalinizare, deși inconsecvente, au suscitat nemulțumirea aparatului de partid, compus în cea mai mare parte din elemente staliniste. Profitând de această situație și de eșecurile în politica internă și externă ale lui Hrușciov, gruparea conservatoare din conducerea P.C.U.S. a organizat înlăturarea lui din fruntea partidului și a statului. În octombrie 1964, în cadrul unei plenare a Comitetului Central, Hrușciov a fost „eliberat" din funcțiile sale și pensionat. În locul său a fost aleasă „troica" compusă din Leonid Brejnev (secretar general), Alexei Kosîghin (prim ministru) și N. Podgornîi (președinte al Prezidiului Sovietului Suprem).

Treptat, L. Brejnev a concentrat în mâinile sale întreaga putere, în calitate de secretar general al C.C. al P.C.U.S. și de președinte al Prezidiului Sovietului Suprem. Sub conducerea lui Brejnev au fost oprite procesele pozitive inițiate de Hrușciov și restabilite, în forme noi, dogmele ideologice staliniste. A fost intensificată cursa înarmărilor și politica hegemonică și expansionistă a Uniunii Sovietice. În raporturile cu țările „comunității socialiste", s-a promovat doctrina „suveranității limitate", în virtutea căreia U.R.S.S. își aroga dreptul de a interveni în țările „socialiste frățești", când aprecia că acolo „socialismul se afla în pericol", așa cum a procedat în Cehoslovacia, în 1968. Politica de extindere a sferei de dominație a fost promovată fie prin intermediari (prin Vietnam în Cambodgia, prin Cuba în cazul Angolei, Etiopiei, Nicaraguei ș.a.), fie direct, ca în Afganistan. Pe baza parității nucleare strategice cu S.U.A., Uniunea Sovietică a trecut la negocierea și încheierea de acorduri de control asupra înarmărilor și la înțelegeri privind împărțirea zonelor de influență.

Pe plan intern, imobilismul conservator a oprit încercările de reformă economică din anii '60. El a condus la creșterea și consolidarea nomenclaturii ca o clasă privilegiată, căpătând amploare corupția, inclusiv în sferele superioare ale ierarhiei de partid și de stat. Creșterea economică s-a diminuat, conturându-se o criză profundă, ca urmare a irosirii unor resurse materiale, umane și financiare uriașe pentru înarmare și pentru ajutorarea unor regimuri clientelare.

Aceste fenomene negative au provocat reacția critică a unei părți tot mai însemnate a intelectualității sovietice, față de care regimul totalitar a recurs la măsuri represive, inclusiv internarea în spitale de psihiatrie, anchetări și arestări, până la expulzări din țară. Conducerea îmbătrânită s-a dovedit incapabilă să înțeleagă profunzimea crizei și a contradicțiilor sociale și îndeosebi naționale (agravate de înăsprirea politicii de rusificare a națiunilor neruse din imperiu). În ciuda stării de sănătate precare, L. Brejnev a fost menținut în funcție până la decesul său, în noiembrie 1982.

Succesorul său, Iuri Andropov, fost șef al KGB, a decedat după numai un an, fără a putea traduce în viață unele intenții de schimbare a cursului politicii sovietice. I-a

Un spectacol imposibil de văzut timp de aproape 75 de ani în Piața Roșie din Moscova

urmat K. Cernenko, care, bolnav, a murit și el peste nici un an de la preluarea funcției, timp în care criza societății sovietice s-a accentuat și mai mult.

Pe de altă parte, ofensiva politică a Occidentului în promovarea drepturilor omului și a libertăților cetățenești, politica dinamică a administrației R. Reagan în S.U.A. au făcut și mai pregnant impasul în care au ajuns la începutul anilor '80 regimurile comuniste totalitare atât în U.R.S.S., cât și în țările aflate în sfera sovietică.

În aceste condiții, la conducerea P.C.U.S. și a statului sovietic, a venit, în aprilie 1985, o echipă relativ tânără, cu concepții reformatoare, în frunte cu Mihail Sergheievici Gorbaciov. Conștienți de lipsa de perspectivă a cursului urmat de predecesorii lor, Gorbaciov și colaboratorii săi (îndeosebi Eduard Șevardnadze, Aleksandr Iakovlev ș.a.) au inițiat politica de restructurare („perestroika") a societății sovietice, definită ca o „revoluție de sus", al cărui obiectiv consta în realizarea reformei economice (trecerea la economia de piață) și a reformei politice, vizând introducerea transparenței informative („glasnosti"), a pluralismului politic și, în perspectivă, a multipartitismului, fără a se ieși, însă, din limitele „opțiunii socialiste" din 1917. Implicit, se avea în vedere reformarea statului centralizat totalitar în direcția transformării lui într-un stat de drept, în forma unei federații de republici suverane, unite benevol, cu o diviziune liber consimțită a competențelor între „centru" și republici.

„Ducă-se de pe umerii noștri"

Înaintarea pe calea acestor reforme a întâmpinat opoziția dârză a structurilor birocratice din partid și din aparatul de stat, atașate practicilor tradiționale staliniste și legate prin interese majore de complexul militar-industrial. La rândul său, conducerea reformistă, neavând un program și o strategie adecvate situației extrem de complexe, a comis numeroase erori, a întârziat soluționarea problemelor ridicate de reformele începute, a manifestat numeroase ezitări și a cedat presiunilor forțelor staliniste din conducerea partidului, armatei și complexului militar-industrial, pierzând sprijinul forțelor democratice reformiste. Pe fondul deteriorării rapide a situației economice s-au dezvoltat mișcările greviste, care au cuprins categorii largi de muncitori din sectoare de bază ale economiei (minerit, metalurgie, ș.a.).

Cu toate aceste dificultăți, procesul de democratizare a deschis câmp de acțiune unui larg evantai de forțe naționale sociale și politice, reflectând diversitatea de interese existente în societatea sovietică. Cu o forță de nestăvilit s-au ridicat mișcările de eliberare națională din republicile componente, inclusiv din Federația Rusă, pentru eliberarea de sub dominația centrului totalitar și obținerea suveranității depline. Alegerile de deputați din martie 1989, parțial libere, au adus în forul legislativ numeroase personalități care au candidat în concurență cu candidații susținuți de P.C.U.S. (Boris Elțîn, acad. A. Saharov ș.a., constituind o grupare de opoziție).

Într-o serie de republici au izbucnit conflicte interetnice, pe baza unor nedreptăți moștenite încă din epoca lui Stalin. S-a încercat, totodată, înăbușirea prin forță a manifestărilor în favoarea independenței unor republici (Gruzia, aprilie 1989, Litua-

nia, ianuarie 1991 etc.).

Slăbirea controlului asupra țărilor „socialiste" a făcut posibilă înlăturarea regimurilor totalitare în aceste țări (1989), lichidarea Tratatului de la Varșovia și a C.A.E.R. (1990-1991), retragerea trupelor sovietice din țările est-europene în care erau staționate, reunificarea Germaniei.

În vederea reglementării relațiilor între republicile unionale pe baze noi, a fost pregătit — după îndelungi și anevoioase negocieri — un nou „tratat unional", care urma să fie semnat în jurul datei de 20 august 1991. Pentru a împiedica acest act și a restaura vechile practici totalitare, exponenții forțelor conservatoare din conducerea de partid și de stat au încercat o lovitură de stat la 19 august. Eșecul acestei tentative, datorat acțiunii ferme a conducerii Federației Ruse, a însemnat sfârșitul imperiului sovietic și apariția pe ruinele lui a 15 state independente; P.C.U.S. a fost pus în afara legii. Abolirea oficială a fostei U.R.S.S. a fost proclamată la 8 decembrie 1991 de către Rusia, Ucraina și Belarus, care au creat Comunitatea Statelor Independente. La 21 decembrie, la noua Comunitate, care, potrivit documentelor constitutive, „nu este stat, nici formațiune supra-statală", au aderat alte opt foste republici sovietice (Kazahstan, Turkmenistan, Uzbekistan, Tadjikistan, Kîrgîstan, Armenia, Azerbaidjan și ulterior Moldova)[1].

Federația Rusă parcurge în prezent un proces complex și dificil de transformări sociale și politice. În confruntarea dintre forțele democratice reformiste, grupate în jurul președintelui Elțîn (care, în decembrie 1993, a devenit și președintele Comunității Statelor Independente, pentru o perioadă de șase luni), și cele conservatoare proimperiale, grupate în jurul fostului vicepreședinte A. Ruțkoi și al fostului președinte al Sovietului Suprem R. Hazbulatov, acestea din urmă au încercat, la 3 octombrie 1993, să acapareze întreaga putere printr-un fel de puci, care însă a fost înăbușit cu ajutorul armatei rămase fidelă președintelui statului, ales prin vot universal, secret și direct. A fost astfel lichidată „dualitatea" puterii prin dizolvarea parlamentului moștenit de la sistemul sovietic. La 12 decembrie au avut loc primele alegeri parlamentare pe bază multipartită și referendumul asupra noii Constituții propuse de președintele Rusiei. Adoptarea noii legi fundamentale a consacrat regimul prezidențial și a pus bazele creării statului de drept, pentru prima oară în istoria Rusiei. Rezultatul alegerilor în noul parlament, alcătuit din Consiliul federal (camera superioară) și Duma de stat, a relevat persistența tendințelor naționaliste proimperiale de tip totalitar, care au dobândit o pondere însemnată, dar nu majoritară, în corpurile legislative.

În *Cuvânt către velicoruși*, adresat compatrioților săi în septembrie 1990, A. Soljenițîn amintea cuvintele marelui om de stat rus de la începutul secolului, S. Krîjanovski: „Rusia nu dispune de rezervele de forțe culturale și morale pentru asimilarea tuturor periferiilor. Aceasta istovește nucleul național rus".

„Astăzi, subliniază Soljenițîn, aceste cuvinte au un sens înmiit; noi nu avem forțe pentru periferii, nici forțe economice, nici spirituale. Nu avem forțe pentru Imperiu! — și nu ne trebuie, ducă-se de pe umerii noștri: el ne vlăguiește, ne suge și accelerează pieirea noastră... Acum trebuie să alegem: între Imperiul care ne duce la pieire, în primul rând, pe noi înșine, și salvarea spirituală și fizică a propriului nostru popor".

Vor găsi aceste cuvinte ale marelui scriitor ecoul cuvenit în conștiința celor chemați să hotărască astăzi soarta Rusiei? ■

Desen reprodus din revista Temps Nouveaux

[1] În decembrie 1993, la C.S.I. a aderat și Georgia.

Iubiri celebre

LEOPOLD II — BAROANA DE VAUGHAN

JACQUES DESCHEEMAEKER

Blaise Pascal a spus-o demult, acum vreo 300 de ani: „Inima are raţiunile ei, pe care raţiunea nu le cunoaşte". Până şi cei mai mari oameni au avut slăbiciunile lor. Un exemplu ne oferă şi această poveste de dragoste: aventura sentimentală a regelui Leopold II al Belgiei — cel care a dobândit, în 1885, ca proprietate personală, statul Congo (de 80 de ori mai mare decât Belgia), poveste reprodusă după revista Historia. **Ea stă mărturie faptului că pentru un monarh nu este deloc uşor să-şi pună de acord treburile inimii cu cele ale statului.**

Al 13-lea copil — născut la Bucureşti

El i se adresa cu „Prea frumoaso". Ea — cu „Prea bătrâne". El era Leopold II de Saxa-Coburg, rege al belgienilor (1865-1909). Ea se numea Blanche Delacroix, o fiinţă demi-mondenă, amanta unui tânăr ofiţer demisionar, Emmanuel Durrieux. În 1899, când s-au întâlnit regele şi Blanche Delacroix — mai cunoscută sub numele de baroana de Vaughan — el era în vârstă de 64 ani, ea de 16. Leopold avea trei fiice, Stéphanie, Louise şi Clémentine, destine de excepţie, împletite pe alocuri cu cel al favoritei regale.

Viitoarea preferată a regelui belgienilor era fiica unui inginer din Lille, Jules Delacroix. Provenind dintr-o bună familie, acesta fusese dezmoştenit în momentul când contractase o căsătorie considerată de toţi ai casei drept o mezalianţă. Exilat, micul industriaş s-a stabilit la Bucureşti, unde s-a şi născut viitoarea baroană de Vaughan. Era al 13-lea copil — şi ultimul — al unei familii ce îşi păstrase — în această ţară îndepărtată — tradiţiile. Când familia a atins acea stare de sărăcie ce nu-i mai permitea nici supravieţuirea, o soră a lui Blanche, căreia aceasta îi spunea Mariette, mai mare cu 20 de ani decât ea, a luat-o cu ea la Paris. Mariette avea pe atunci un amant, un anume conte Péage. Viaţa tinerei Blanche a devenit destul de agitată, pentru că, părăsindu-l pe contele Péage, pentru un iubit mai tânăr, Mariette a luat-o cu ea la Buenos Aires.

Blanche Delacroix, care nu avea decât 15 ani, era de o frumuseţe atât de ieşită din obişnuit, încât a început să-i ia locul surorii ei, a cărei viaţă zgomotoasă hrănise copios cronicile ziarelor argentiniene. Drama, provocată de gelozie, avea să izbucnească în curând. Într-o zi, Mariette a vrut să-i scurteze părul surorii ei, care însă s-a apărat cu disperare, reuşind să-şi

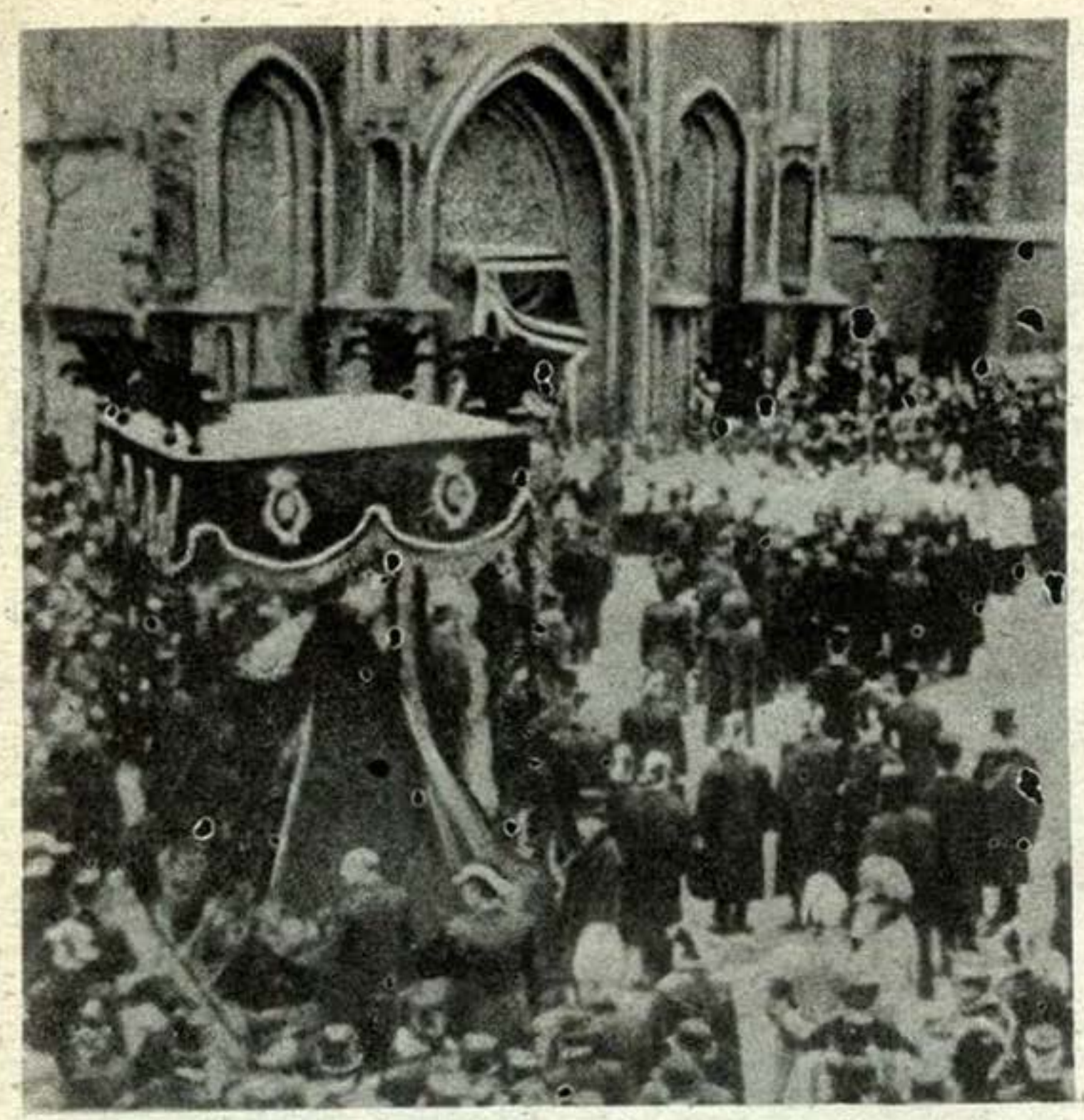

Funeraliile regelui

salveze podoaba capilară. Dar viitoarea baroană de Vaughan primise o lecție. De atunci a trecut la aventuri pe cont propriu. Aventuri diverse: o călătorie la mare, o plimbare cu vaporul, o cunoștință cu un bărbat...

Vaporul se numea „Le Chili", iar bărbatul, primul bărbat din viața ei, care va deveni al doilea ei soț, după ce îi fusese logodnic, era un ofițer francez, locotenentul Emmanuel Durrieux, care urcase pe punte de la Dakar. Intimitatea celor doi s-a consumat la Bordeaux, la hotelul „Bayonne". Seducător și bun jucător — la cărți și la curse de cai — amantul avea să-i explice adolescentei că viața nu este numai vis, adică numai așa cum și-o imagina ea, în nebunia celor 15 ani ai săi. Ea va cunoaște curând golurile și plinurile vieții, suișurile și coborâșurile ei, restaurante de lux în unele zile și simple sandvișuri în cameră, cu apă după ele, în altele. Așa că, atunci cînd iubitul ei protector a făcut demersuri la Primărie în vederea căsătoriei, Blanche Delacroix s-a hotărât brusc: nu se va căsători cu acest ofițeraș fermecător, frivol și instabil. Ea aspira mai sus, la altă lume, în vreme ce ofițerașul își consuma zilele la cursele de cai.

Să nu strănuți zece ani

Destinul avea să o poarte în prelungirea visului. O carte de vizită cu numele dna Morlinoff o anunța că această persoană o solicita într-o problemă importantă. În holul hotelului tînăra avea în fața ei o femeie elegantă, surâzătoare, purtând o rochie neagră, ceea ce îi conferea o distincție aparte. Persoana i-a fixat o întâlnire a doua zi la ora 15.00, în strada Lord Byron.

Zis și făcut. Blanche s-a prezentat acolo, fără măcar a-i spune partenerului ei — aflat, ca de obicei, la curse — despre ce era vorba. Într-un mic salon, în care câteva lampadare răspândeau o lumină plăcută, Blanche a văzut trei persoane: un bărbat cu ținută militară, stând în picioare, în fața unui fotoliu, în care trona un domn în vârstă, cu barbă albă, și alături de el, într-un alt fotoliu, dna Morlinoff.

În vreme ce personajul cu barbă albă a rămas impasibil în fotoliul său, Blanche Delacroix a fost supusă unui dublu asalt de interogatorii. I s-a spus să întoarcă capul, la stânga, la dreapta, să-l țină semeț în sus, să-și arate mâinile, să răspundă la o mulțime de întrebări. La un moment dat, din fotoliul cu pricina s-a auzit un singur cuvânt: „Bun". Asta a fost totul. Într-o clipă, dna Morlinoff și bărbatul cu alură cazonă au dispărut. „Ei bine, Prea frumoaso, știi cine sunt eu?" a întrebat-o misteriosul personaj. „Oscar al Suediei", a răspuns nefericita candidată, cu un aer iritat. „Nu, poate Leopold al Belgiei". Și regele, fără nici un preambul, i-a poruncit, cu bunăvoință în glas, dar pe un ton care nu suporta replica, să-l însoțească la Badgastein. Când Blanche Delacroix i-a declarat că urmează să se mărite peste numai trei săptămâni, Leopold II s-a limitat să-i spună: „Perfect! Noi o s-o facem mai devreme!"

Viitoarea metresă a lui Leopold II a rămas împietrită. Înainte să plece, regele a sfătuit-o pe un ton simplu „să nu viseze mai sus de atât!" Prima grijă a favoritei regale și ulterior soție legitimă a regelui belgienilor, odată rămasă singură, a fost să-i scrie lui Durrieux o scrisoare lungă și abracadabrantă, în care îl anunța că pleacă așa, deodată, în America de Sud...

În aceeași zi, i-au parvenit 20 000 franci din partea regelui, după care a plecat imediat, căci așa era prevăzut, să-l însoțească pe Leopold II la Badgastein. În prima lor discuție între patru ochi, Blanche a aflat — la fel de buimăcită — că regele vrea ca ea să i se adreseze cu

„Prea bătrâne". La începutul legăturii lor — pe care în curând o va cunoaște toată lumea, regele afirma cu obstinență că a întâlnit-o pe Blanche din întâmplare.

Prea pătruns de autoritatea lui regală, Leopold o uimea adesea pe metresa lui. Într-o zi ploioasă, Blanche l-a văzut sosind îmbrăcat ca un soldat de la marină, cu o cască ce-l apăra de ploaie, având o despărțitură specială din pânză cerată în care își ghemuise barba, ca să nu i se ude, căci regele era terorizat de guturai. Un simplu strănut îl îngrozea. Pentru a omorî microbii punea să-i fie călcate ziarele înainte să le citească. Șireată, Blanche a profitat de ipohondriile monarhului. De câte ori vroia să îndepărteze o femeie din preajma lui, se limita să-i spună că acea femeie avea guturai și regele o alunga imediat. În ceea ce o privește, baroana a fost obligată, vreme de zece ani, să-și reprime strănuturile.

Leopold II s-a întors singur la Bruxelles, unde a amenajat un mic apartament într-un colț al Palatului regal. Printr-o mică ușă din fundul grădinii, baroana de Vaughan venea aici pe seară și pleca la ora 5 dimineața, întorcându-se deîndată la Paris. Acest ceremonial avea loc o dată pe săptămână.

La scurt timp, regina belgienilor, Marie-Henriette, a murit. Regele, care era atunci la Luchon, cu dna de Vaughan, a pornit de îndată spre Bruxelles, unde metresa lui vroia să asiste la înhumare, de la o fereastră aflată pe traseul convoiului funebru. Regele i-a aprobat ideea. Din acel loc, ea a putut admira cu stupoare peruca pe care o arborase regele, terorizat ca de obicei de guturai.

După moartea reginei, Leopold II a hotărât să îi amenajeze iubitei sale o vilă somptuoasă ce comunica — se putea altfel? — cu Palatul regal. Regele avea strania manie de a lega reședințele sale personale cu reședințele oficiale prin subterane, pentru a nu fi văzut când le străbate.

Într-o zi, aflându-se la Paris, Blanche l-a întâlnit din întâmplare pe fostul ei amant Durrieux, căruia i-a povestit tot adevărul. Durrieux a invitat-o la Café de la Paix, i-a plătit un prânz copios și a reușit să-i smulgă o sumă importantă de bani. Cum a reușit? Baroana de Vaughan ne-o spune singură: „O femeie nu-l uită niciodată pe bărbatul căruia i s-a oferit prima oară". Mai mult chiar. Ea a avut inconștiența și îndrăzneala de a-l primi pe Durrieux la Bruxelles. Vizitele acestuia s-au repetat, până într-o zi când Leopold II a intrat pe neașteptate în salonul de biliard, unde cei doi făceau o partidă. Era duminică, Leopold nu venea niciodată în acea zi.

Stigmatul Coburgilor

Cu un sânge rece de invidiat, Blanche l-a prezentat regelui pe fostul amant drept fratele ei Etienne. Leopold II nu s-a lăsat păcălit, dar s-a stăpânit admirabil. I-a pus — cu un surâs parcă lipit de buze — o sumedenie de întrebări lui Durrieux, care s-a bâlbâit într-un mod lamentabil. La capătul unei ore în care îl chestionase pe „frate", regele a ieșit din salon fără să scoată un cuvânt. Presa „a înhățat" imediat subiectul. Vreo două săptămâni, Leopold II nu a mai dat pe la vilă... După care a venit și și-a cerut scuze...

În acest timp, cele trei fiice ale regelui erau pe recepție. Într-o zi, prințesa Clémentine, delegată de surorile ei, i-a vorbit regelui despre legătura lui. El a ascultat-o, fără a scoate o vorbă. În aceeași seară, baroana și prințesa au primit ordin să meargă amândouă la o reprezentație a Comediei Franceze. Spre stupoarea generală a publicului, cele două s-au trezit plasate în două loji vecine, „luminate ca o prăvălie de bijutier". La ieșire, Clémentine s-a văzut obligată să aștepte pe trotuar ca trăsura favoritei să plece mai întâi. Această comedie fusese organizată personal de rege, pentru a-i da o lecție fiicei sale, care — la cerere proprie — a încetat de atunci să mai locuiască la Palatul regal.

Viața fericită a celor doi iubiți a continuat după tipicul cunoscut, cu serbări, călătorii și croaziere, până în ziua când prietena suveranului, care avea atunci 19 ani — l-a anunțat pe rege — care avea 68 — că este însărcinată. Leopold II a hotărât ca nașterea să aibă loc la spitalul „Saint-Jean-Cap-Ferrat". De asemenea, a ordonat să fie construită o cale de acces specială, cu nelipsita subterană, care lega vila de spital. După 36 ore de suferințe, baroana a dat naștere, la 9 februarie 1906, unui băiețel, pe care medicii s-au luptat șapte ore să-l țină în viață. A fost botezat opt zile mai târziu, cu numele de Lucien Delacroix, în prezența regelui, nașului, doctorului Lucien Thiriar, și a

Baroana de Vaughan cu fiii ei, Philippe și Lucien

doicei. Dacă e să dăm crezare memoriilor baroanei de Vaughan," atunci i-a acordat regele titlul de baroană, iar fiului lor pe acela de duce de Tervueren.

Sunt uşor de imaginat protestele violente care au întâmpinat-o pe baroană la întoarcerea ei la Bruxelles. Manifestaţiile au fost atât de periculoase, încât Leopold II l-a ameninţat pe ministrul Poliţiei că va părăsi definitiv Belgia cu metresa lui, lăsându-i pe belgieni să se guverneze singuri. Intrigile, cu cortegiul lor de zvonuri trecătoare, au continuat. Regele, suspicios şi gelos, pleca uneori urechea la ele. Ura lui faţă de tânără a izbucnit cu mare violenţă pe când ea era însărcinată a doua oară. Suveranul fusese făcut să creadă, prin insinuările unora, că pruncul aşteptat de baroană nu era al lui, ci al lui Durrieux. Leopold II crezuse. Iar câteva scrisori imprudente ale lui Durrieux chiar îl puteau lăsa să creadă.

Copilul, născut la 16 octombrie 1907, avea un braţ mai scurt şi atrofiat, exact ca unul dintre ascendenţii regelui. „Stigmatul Coburgilor" avea să o salveze pe baroana de Vaughan, tratată de atunci ca regina belgienilor.

Leopold II îşi propusese să abdice pentru a se retrage cu baroana de Vaughan şi copiii lor, Philippe şi Lucien. În acest timp, prinţesele, fiicele lui, l-au vizitat de mai multe ori pe cardinalul Mercier, pentru a încerca să obţină repudierea de către rege a baroanei de Vaughan. Prinţesa Louise părea a fi cea mai înverşunată împotriva tatălui ei, urmărind să ridice problema chiar în faţa suveranului pontif, la Roma.

Într-o bună zi — era în noiembrie 1909 —, Leopold II i-a spus baroanei de Vaughan că se va căsători cu ea, făcându-i astfel pe plac papei Pius X, care spusese: ori repudierea, ori căsătoria. Când proiectul regal a devenit cunoscut, la toate curţile europene, a urmat un val de proteste. Regele vroia să dea legitimitate copiilor săi. O săptămână mai târziu, baroana de Vaughan a primit o telegramă: „Vino imediat. P.B." (adică „Prea bătrânul").

Şase cufere cu... partituri

Pornind imediat spre Bruxelles, baroana de Vaughan a dejunat în doi cu regele Leopold şi, după prânz, acesta a anunţat-o că el va muri în câteva zile. Avea paralizie intestinală, trebuia operat în cel mult 48 de ore, dar, la vârsta lui, operaţia prezenta riscuri enorme. Medicii consultaţi îi dăduseră zece la sută şanse.

Leopold a încheiat cu un surâs chinuit: „În primul rând, sunt un om bolnav; în al doilea rând, sunt un om de vază şi medicii ucid întotdeauna un om de vază, când el este cu adevărat bolnav". A doua zi, la ora 9 dimineaţa, baroana de Vaughan l-a întâlnit pe rege în salon, însoţit de doi martori, baronul Suoy şi baronul Goffinet, cu canonicul Cooreman, care trebuia să oficieze căsătoria. Au urmat frazele rituale.

„Domnişoară Delacroix, acceptaţi ca soţ pe Majestatea Sa Leopold II?"

„Sire, acceptaţi ca soţie pe domnişoara Delacroix?"

După o scurtă rugăciune, recitată în comun, regele i-a cerut preotului să redacteze actul de căsătorie. El a decis să lase moştenire două dintre ceasurile sale fiilor săi şi colecţia de tablouri soţiei lui. A poruncit apoi valetului său de cameră să-i predea celei ce-i devenise soţie şase cufere mici cu averea pe care i-o lăsase.

Intervenţia chirurgicală a avut loc într-un pavilion al Palatului regal şi a reuşit. Medicii au afirmat că regele va fi salvat dacă depăşeşte trei zile. Bolnavul părea a se restabili rapid. Se gândea deja să facă o deplasare. Dar în seara celei de a doua zile, starea regelui s-a înrăutăţit brusc şi violent. Să ne amintim de temerile lui de guturai şi de panica lui morbidă în faţa răcelilor. Câteva ore mai târziu, în zorii celei de a treia zile, baroana şi medicii au auzit un zgomot de sufocare. Ei l-au găsit pe rege aşezat în fotoliu, horcăind. „Ah! Prea frumoaso, mă sufoc... mă sufoc". În câteva minute, totul s-a terminat. Îl ucisese o embolie.

După 44 ani de domnie, Leopold II, regele belgienilor, decedase. Avea 74 ani. La ordinul prinţesei Louise, imediat au fost puse sigilii la vila pe care o ocupa văduva lui Leopold II. Ministrul justiţiei a trebuit să intervină pentru a le ridica. Deşi această primă lovitură pentru Blanche fusese depăşită, i-au fost sechestrate toate bunurile, inclusiv cele şase cufere lăsate de regele defunct.

Directorul Băncii — un bătrân înnobilat de Leopold II — a avut generozitatea de a-i pune la dispoziţie aceste cufere, 15 zile mai târziu, la ora 5 dimineaţa. La vamă cuferele trebuiau deschise. Dar văduva lui Leopold II a avut geniala idee să afirme că era vorba despre... partituri!

Şi astfel cele şase cufere au trecut.

Aici se încheie istoria uneia dintre ultimele favorite regale. Din august 1910, decepţionată, ea a acceptat să se căsătorească cu Durrieux, care i-a adoptat copiii. Cuplul lor nu a fost fericit. Soţul s-a dedat la asemenea cheltuieli nebuneşti, încât ea a cerut divorţul. ■

În româneşte de
Florentina DOLGHIN

FARUL DIN ALEXANDRIA

ORIZONTAL: 1) În timpul domniei acestui împărat s-au făcut primele reparaţii serioase ale Farului – Realizarea edificiului a pus o grea problemă: fundaţia trebuia făcută sub... 2) Cort (reg. Trans.) – Construcţia Farului este opera acestui arhitect (din Cnid). 3) Nepieritor – Aici (pop.). 4) Acţiunea de a luxa şi rezultatul ei – Marele poet epic grec care vorbeşte de insula Faros cu şapte-opt secole înaintea construcţiei Farului, construcţie realizată în epoca lui Ptolemeu al II-lea Filadelful (308–246 î.e.n.). 5) Popor care a încercat să reconstruiască Farul din cărămidă după ce califul Al-Walid îl dărâmase până la jumătate crezând că sub el sunt ascunse imense comori – Spiralat. 6) Electrod pozitiv al unei pile electrice (pl.) – Lucian Blaga – Eugen Gruia. 7) Dan Nedelcu – Oprea Lerescu – Prefix, cu sensul de „bărbat". 8) Construcţie în formă de turn, prevăzută la partea superioară cu o instalaţie de luminare, care prin noutatea şi îndrăzneala sa avea să fie considerată una din cele şapte minuni ale lumii antice – Alături de cutremurele de pământ, ea a dus la dispariţia Farului din Alexandria – Cele ale zilei erau indicate într-unul din cele patru colţuri ale primei terase din turn (sg.). 9) Descrierea Farului se datoreşte şi acestui scriitor arab din secolul al XI-lea – Ion Neculce. 10) Rege al Irlandei – Arabii care au cucerit Egiptul în secolul VII au fost impresionaţi de mărimea şi proprietăţile acestui obiect „metalic", după unii, dintr-o „piatră transparentă", probabil din sticlă (pl.). 11) Xenia Săndulescu – Titlu oriental – Pentru a da edificiului trăinicia necesară şi a-l feri de degradările cauzate de furtuni şi de apa mării, s-a folosit, în loc de mortar, plumbul în această stare.

VERTICAL: 1) Folosită la imobilizarea membrelor fracturate – Alt simbol al Egiptului. 2) Alături de om, şi ea şi-a adus contribuţia la distrugerea acestei minuni a lumii: Farul din Alexandria – Prăpastie. 3) Unul din cele mai mari centre economice şi culturale din bazinul mediteranean. 4) „Pe această stâncă se ridică un turn cu mai multe etaje, din marmură albă, lucrare minunat de frumoasă care se numeşte de asemenea far, ca insula însăşi", cuvinte ale acestui renumit geograf şi istoric grec (c. 63 î.e.n.–c. 17 e.n.) – Opus negrului. 5) Nucu Rădoi – ... Walid, calif care s-a lăsat amăgit de către un emisar al unui împărat bizantin şi a demolat pe jumătate Farul. 6) În anul 641, Amr-Ibn-el-..., cuceritorul Alexandriei, scria califului Omar cu multă admiraţie că a găsit aici 4 000 de palate, 400 circuri şi 1 200 grădini, ceea ce atestă deosebita bogăţie arhitecturală şi frumuseţea oraşului – Localitate în

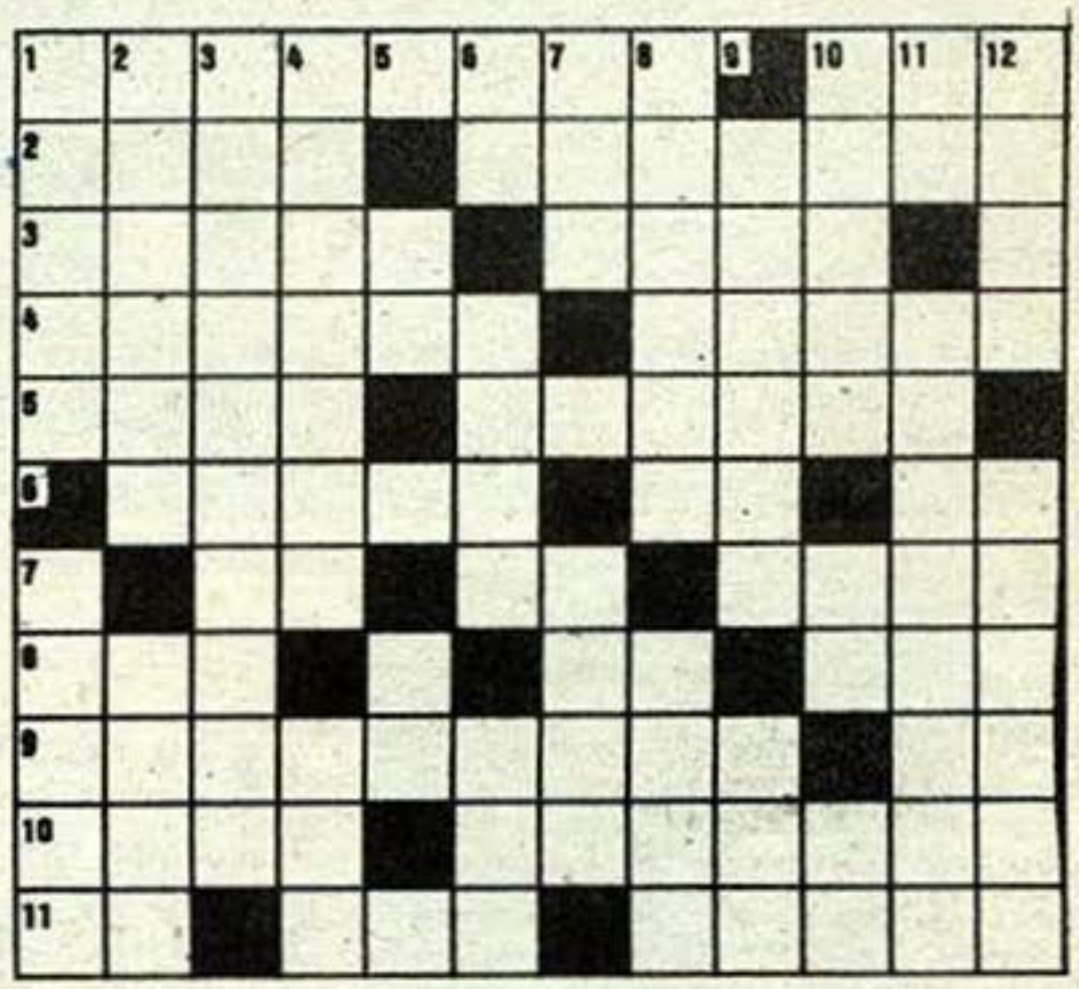

Italia – Localitate în Belgia. 7) Varietate – Localitate în S.U.A. 8) Turnul a fost numit, cel dintâi, Faros de la cuvântul grecesc „faos", care se traduce cu „lumina soarelui", sau aşa cum l-a folosit acest poet tragic grec (c. 525–456 î.e.n.), „lumina unui astru" – Insulă lângă coasta Antarctidei. 9) Instrument muzical – Insulă grecească. 10) Pentru a-şi alege materialul de fundaţie, se spune că Sostrat a pus să se arunce în mare pietre, cărămizi, blocuri de granit, aur, argint, fier şi blocuri din acest metal – Număr se prescurtează şi aşa – Nan Popescu. 11) La revedere, între prieteni – O altă descriere a „minunii" i-o datorăm acestui geograf din secolul al XII-lea. 12) Zeiţă egipteană – Şi această rocă dură intra în componenţa materialului de fundaţie a Farului din Alexandria.

Dicţionar: TALT, ANDR, NIAL, ESIO, SOY, LOAG, MILT, HIO, ATOR

Lucian VASILESCU

Soluţia careului *1877: KOGALNICEANU – DOROBANT – POM – D – IR – SD – PARA – ALV – STEGAR – N – TIR – APASAT – O – TRASEU – TUI – TIA – HENTIA – O – RS – FA – D – R – DA – EROI – TELEMAN – MARACINEANU – BEIRA – TALENT – ALIANTA – ASAR*

Soluţia jocurilor din numărul trecut:

p. 63 — UN VAS ISTORIC (UN — V/A — ŞI — S/T — ORI — C);

p. 93. — SIBARIS (ŞIR — A/BI—S)

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

IUNIE 1944

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● La 15 iunie **1944 se împlinesc 55 ani de la stingerea din viață a lui Mihai Eminescu, despre care, în** Vremea, **George Ivașcu scrie: „Eminescu e un poet de adâncă emoție artistică și nu de discuție ideologică, vibrația coardelor lui fiind uneori atât de subtilă, atât de inegalabilă, încât întrebările asupra orientării lui, progresiste sau nu, cad de la sine sau pur și simplu nu se mai pun, așa cum nimeni nu și le pune când ascultă pe Beethoven.**

De pe culmile la care a înălțat Eminescu poezia română — continuă G. Ivașcu — orizontul nu poate fi văzut decât senin. Prin aceasta el rămâne cel mai mare poet al nostru și, în sensul arătat, poetul național".

● Laureații **premiilor naționale, pe 1944, pentru arhitectură și proză critică, istorică și filosofică: P.P. Antonescu și, respectiv, Ion Găvănescu. Din juriu au făcut parte: arhitecții Enescu, Latzu, Nenciulescu, Ursescu-Galați, pictorii Steriadi, Ressu și Bunescu, sculptorii Jalea și Onofrei, scriitorii Nichifor Crainic, Victor Eftimiu, Corneliu Moldovanu, Al. Th. Stamatiad împreună cu Al. Tzigara-Samurcaș, I.D. Ștefănescu, N. Bagdazar, Take Papahagi.**

● La cimitirul **Bellu militar este înmormântat la 8 iunie colonelul Iosif Beck, fost ministru de externe al Poloniei, refugiat — împreună cu alți membri ai guvernului polonez, cu militari, funcționari,**

La nord-est de Frossinone se dă o violentă luptă, germanii evitând o mișcare de învăluire executată de unități franceze ● Bătălia din sectorul Valmontone continuă cu aceeași vigoare, în timp ce la Veletri ciocnirile se petrec acum în afară de oraș ● Deasupra sectorului de la nord de Iași, unde au atacat germanii, s-a dat o mare luptă aeriană ● Avioane americane au atacat ieri spațiul de vest al României și câteva localități din Ungaria estică ● La Ankara s-au primit știri că anglo-americanii au făcut, în ultimele săptămâni, mari concentrări de trupe în Siria și Liban ● În cuvântarea pronunțată ieri dimineață la radio, Papa a declarat: „Nutrim speranța că Roma va fi scutită cu orice preț de a fi transformată în teatru de război" ● D. Subasici a plecat la Bari pentru a intra în contact cu mareșalul Tito, având împuterniciri din partea regelui Petru al Iugoslaviei ● Discutând planul american pentru organizarea viitoare a lumii, d. Cordell Hull a declarat că națiunile mici vor fi reprezentate așa cum se cuvine în organizația internațională ● Președintele Camerei de Comerț nord-americane a sosit la Moscova, împreună cu ambasadorul Statelor Unite în U.R.S.S. ● Guvernul din Irak a demisionat. Până acum nu se cunosc cauzele.

Iată, rezumate, știrile unei singure zile — 4 iunie 1944 — publicate într-un singur ziar[1] bucureștean, *Ecoul* (director Mircea Grigorescu). Ele sunt însă ilustrative pentru ceea ce putea citi bucureșteanul (și cu el lectorii din întreaga țară) în presa de acum cinci decenii: despre războiul care din aprilie se purta în granițele României, despre frământările politicii internaționale, despre accelerarea pregătirilor din tabăra aliată în vederea declanșării unui nou curs al operațiunilor pe frontul din Vest.

Să reținem și noi câteva dintre subiectele presei din iunie 1944, în cadrul cronicii noastre, inaugurate în iulie 1981.

Evenimentul principal care se află cel mai bine „pus în pagină" în toate ziarele acestei luni iunie din urmă cu cinci decenii este debarcarea aliată pe coasta normandă. „Invazia", cum o numește presa, s-a produs la 6 iunie și, deși așteptată de toată lumea, efectul ei surpriză nu scapă comentatorilor politici sau militari ai presei bucureștene.

Cum revista noastră a publicat pe larg documente, mărturii,

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și din celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original. Conform uzanțelor de atunci, ziarele apăreau antedatate cu o zi. Am păstrat această datare de epocă.

Deliciile gradinăritului

Faza palpitantă dintr-un meci de fotbal pe stadionul A.N.E.F.

studii și analize ale debarcării aliate din iunie 1944 (nr. 9/1968, 7-8/1969, 4, 5/1980, 2-5, 6/1984, 2/1992), cum în chiar numărul de față în însemnările lui I. Hudiță (p. 7) se fac referiri la acest moment deosebit de important pentru evoluția războiului pe frontul de Vest, vom cita doar câteva fragmente din comentariul ziarului *Vremea* din 11 iunie 1944, din cea de-a 249-a săptămână de război. „În sectorul unde au debarcat la 6 iunie — scrie *Vremea* — anglo-americanii dovedesc, după expresia unui comentator german, că de data aceasta au luat taurul de coarne. Nici n-o mai puteau, de altfel, lungi, fără riscuri — deopotrivă — militare și politice. Căci tot ce s-a hotărât la Teheran [este vorba despre conferința dintre șefii guvernelor aliate, W. Churchill, I.V. Stalin, F.D. Roosevelt, de la 28 noiembrie-1 decembrie 1943; *Magazin istoric*, nr. 6-8, 10, 11/1968] pentru scurtarea războiului ar fi fost în grea cumpănă, însăși alianța cu Rusia Sovietică putând fi zdruncinată, dacă anglo-americanii n-ar fi trecut la ofensiva atât de mult pregătită și atât de mult trâmbițată.

E de prevăzut, totuși, continuă *Vremea*, că dezlănțuirea ofensivei sovietice va mai întârzia puțin, pentru ca Moscova să se convingă pe deplin de gradul în care s-au angajat aliații ei la Vest și în același timp, chiar din punct de vedere strict militar, înaltul comandament sovietic e obligat să aștepte o fixare profundă a forțelor germane în Vest".

Ziarul *Ecoul* publică la 6 iunie un „portret" al războiului care „alunecă pe o pantă ce duce la grave primejdii generalizate", în spatele cărora „întrezărim faze de război în adevăr pustiitoare pentru omenire.

Conflagrația aceasta — notează *Ecoul* — a atins în psihologia popoarelor straturi mai profunde, degenerând într-un război de ură".

Un război al urii care „a rodit repede, pe ruinele orașelor devastate, în umezeala sângelui cald, care a curs prea abundent. Din instrument al politicii, războiul a devenit un scop în sine. Oamenii se luptă cu disperare, pentru că au ajuns fiecare acolo unde au de răzbunat o ură personală confundată în ura generală și unde viața lor a încetat de a avea dulcea semnificație ce i se acorda odinioară".

Este exprimată teama că, în aceste momente de paroxism ale conflagrației, „arme noi, deosebit de ucigătoare stau în umbră. Degenerarea războiului într-o demonstrație de ură animalică va declanșa și armele acestea".

Cronică măruntă

civili ș.a. — în România, în urma atacării Poloniei de către Germania nazistă la 1 septembrie 1939.

● Țăranul Traian Ivănuș, din Nădlac-Arad, este citat pe națiune pentru faptul că a luat în grija sa opt copii evacuați.

● Datorită majorării costului hârtiei cu 45 la sută, guvernul hotărăște creșterea prețurilor ziarelor, în toată țara, la 10 lei exemplarul (de la 6-7 lei).

● Rectoratul Universității din București anunță că acordă câte zece burse lunare studenților care doresc să participe la săpăturile din munții Streiului și Frumoasei în vederea studierii cetăților dacice din această zonă.

● Începând cu 10 iunie se pun în circulație noi monede de argint în valoare de 500 lei.

● Pentru a calma populația Capitalei speriată de desele raiduri ale aviației inamice, Comandamentul Apărării Pasive a luat măsura ca, prin posturile de radio România, București și Bucegi, să se difuzeze din oră în oră, începând cu 7 dimineața și până la 2 noaptea, situația aeriană de pe teritoriul românesc.

● Din rubrica Corespondență a Ecoului, din 15 iunie: „Valentin Silvestru. Poate că și mai dezvoltat, insistând mai adâncit asupra condițiilor istorice din Anglitera vremii sale și asupra vieții lui Swift însuși (care e atât de interesantă, de stranie și drama-

IUNIE
1944

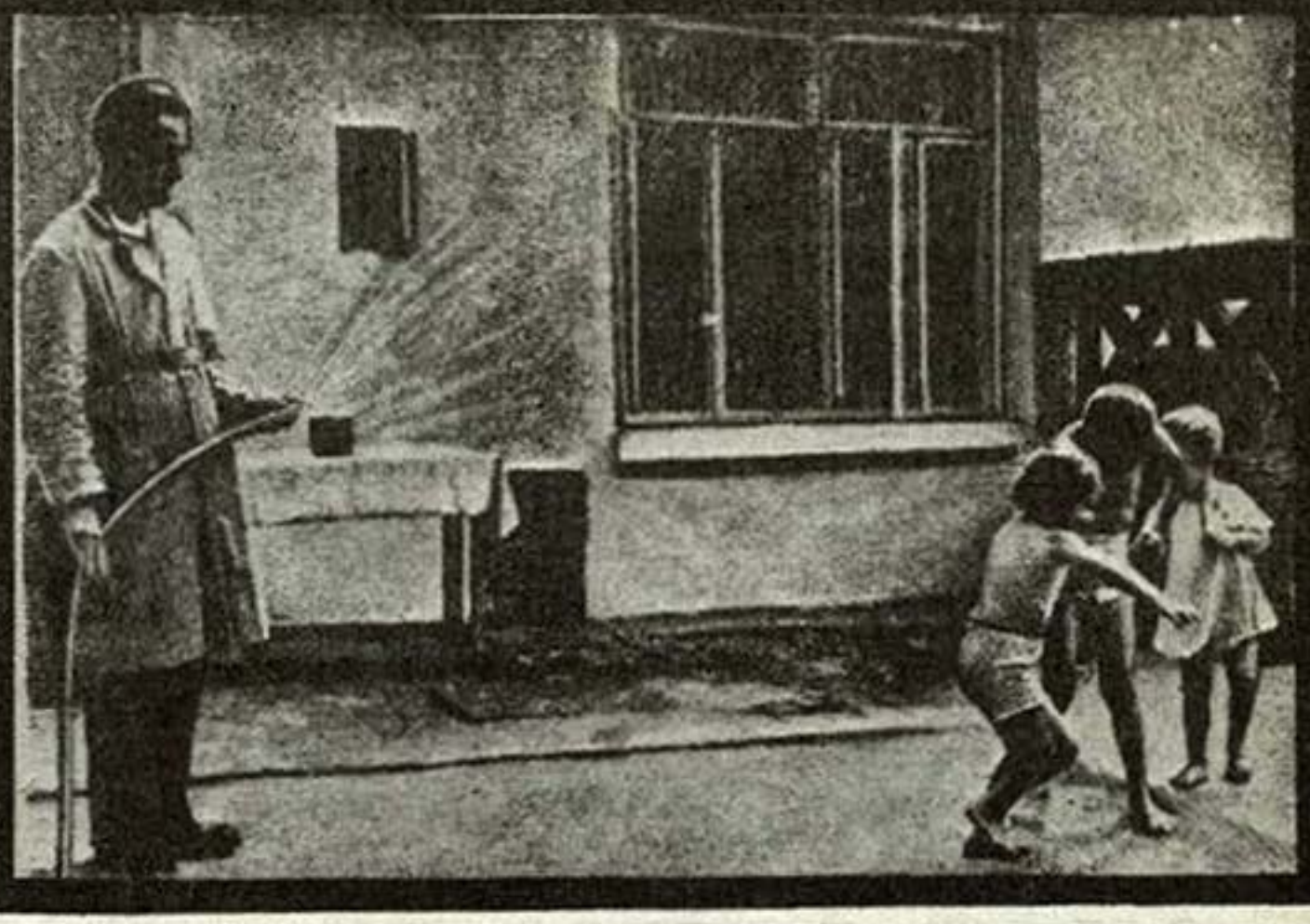

Când incep căldurile...

Cronică măruntă

tică!) ne-ați da un medalion excepțional despre un autor la fel și care este atât de superficial cunoscut.

Dar toate acestea nu sunt decât simple sugestii pe marginea manuscrisului dvs. albastru".

● Revista Fundațiilor regale **publică amplul studiu al lui Petru Comarnescu,** Valoarea românească și universală a Sculpturii lui C. Brâncuși, **din care citâm aceste considerațiuni finale: „Brâncuși anulează, în fond, deosebirea dintre frumosul natural și frumosul artistic, realizând, pur și simplu, frumosul așa cum era înainte de humanismul elen și așa cum mai există la primitivii zilelor noastre.**

Păsările lui sunt concretizarea fantasticului românesc, miraculoasa întrupare a poveștilor folclorului nostru, așa cum pietrele și lemnele lui continuă vechiul legământ și destin al strămoșilor noștri cu munții și cu codrii legendari. Brâncuși a anticipat o renaștere, fără să fie om de renaștere, nici măcar cât Meșterul Manole.

Brâncuși este opusul Meșterului Manole, pentru că nu adaugă pietrelor o ființă omenească, jertfindu-le-o, ci descifrează în pietre, lemn și metal ființa sau entelechia, scoțând din lumea geologiei și a animalelor principiul formei creatoare, pura imagină a geometriei vii din care ne întrupăm cu toții".

● Cu prilejul **împlinirii a**

Urgia războiului este invocată și în scrisoarea pe care Î.P.S. Nicodem, arhiepiscop al Bucureștilor, mitropolit al Ungro-Vlahiei, locțiitor de arhiepiscop al Cezareei, Capadociei și patriarh al României o adresează eminenței sale William Temple, arhiepiscop de Canterbury, primatul Marii Britanii și care este publicată de ziarele din 24 iunie. Prin această scrisoare, conducătorul bisericii ortodoxe române solicită intervenția primatului britanic pentru încetarea bombardamentelor asupra României. „În numele acestui popor lovit sălbatic — se spune în scrisoare —, în numele Bisericii pe care o conducem, în numele Acelui care a propovăduit iubirea de oameni, Hristos Domnul nostru al tuturor, vă invităm să interveniți de urgență cu toată râvna Voastră de slujitor al aceluiași Hristos Dumnezeu și cu toată autoritatea pe care v-o dă poziția pe care o aveți în statul a cărui Biserică o conduceți ca să înceteze aceste masacre, pe cât de inumane, pe atât de inutile.

Cunoscută fiind iubirea de Evanghelie și de oameni de care sunteți animat — se spune în finalul scrisorii — ca și sentimentele de simpatie pe care le-ați mărturisit cândva pentru poporul păstorit dè noi, vă adresăm această chemare cu fermă convingere că ea va găsi în Eminența Voastră răsunetul așteptat".

Să părăsim însă lumea războiului și să poposim pe tărâmul pașnic al artelor urmărind — prin cele semnate de Olga Greceanu în ziarul *Universul* din 4 iunie — câteva priorități din istoria picturii. Inventatorul acestei arte este socotit grecul Cleophante care, pe la anul 800 înainte de Hristos, „a aplicat culoare peste desemnurile ce se făceau pe bucăți de lemn". Cel dintâi pictor policrom este Bularh (748 î.e.n.), iar Paurias (340 î.e.n.) a fost primul care „a avut ideea să decoreze pereții interiori ai caselor de locuit". Ideea picturii pe pânză a avut-o Amulus (55 e.n.).

În evul mediu, Andrea Taffi a fost cel dintâi „care a avut gândul de a picta îngeri cântând la vioară", iar Delo a fost primul care „pictând un nud a indicat relieful mușchilor". Frații Van Dyck au fost „cei dintâi cari s-au servit de culorile în ulei".

Au urmat alte și alte inovații în artă, fără însă a se putea preciza ce este ea. „Așteptăm — scrie în încheiere autoarea — pe cel dintâi dintre artiști care să stabilească definitiv și valabil pentru orice epocă *ce este* arta. Ce trebuie să se obțină prin artă? Ce trebuie să urmărim? Atunci abia vom putea gândi toți la fel, recunoscând geniile și demascând pe farsori".

Cismigiul în amurg

Un rapsod al Bucureștilor de demult: Anton Pann, stins din viața în 1854

În ziarul *Curentul* din 17 iunie, E. Boșca-Mălin scrie despre *Lupta femeii ardelene*, relevând tradițiile istorice ale străduniilor transilvănencelor de apărătoare ale valorilor naționale și culturale din această parte de țară aflată mult timp sub dominație străină, iar în 1940 nord-vestul Transilvaniei intrând sub stăpânirea horthystă. „Strădania de acum a femeilor ardelene este mânată de credințele și tainele de demult; e continuarea unei nobile lupte depuse tăcut în slujba românismului, pe altarul dăruirilor «pentru nație»".

În tot lungul veacurilor grele — continuă autorul —, în așteptarea împlinirilor, românimea din Transilvania nu s-a eterizat în vis, așteptând minunea desrobirii, ci a luptat dând reazim puternic bărbaților noștri. N-a cunoscut niciodată gustul liniștii și nici răgazul înfrumusețării, ci doar pasiunea asprelor afirmări. De aceea, în trecutul nostru istoric, nu vom găsi nici nume de curtezane ieșite din sânul neamului — deși în fața frumuseții femeilor s-au închinat atâtea capete încoronate — nici dansatoare celebre, artiste ori aventuriere, ci numai luptătoare".

Femeile ardelene, încheie autorul, „au generozitatea înaltă a jertfelor. Sunt preotese de istorie și reazim tare al nădejdilor. Ele muncesc și luptă. Munca lor e singura certitudine. Lupta e, pentru izbăvire, permanentul crez. Stau dârze lângă sufletele celor năpăstuiți, lângă tradiții, cimitire și vetre, lângă credințe și ceasloave.

Pilduirea lor își așteaptă cronicarul".

Vom încheia cronica noastră cu câteva fragmente din articolul *România în Europa viitoare*, publicat de A. Corteanu în ziarul *Timpul* din 23 iunie 1944 și în care pledează pentru individualitatea națională în cadrul unității europene. „Puterea noastră noi trebuie să o căutăm în dreptul la viață pe care ni-l dă existența noastră ca unitate etnică bine deosebită de toate celelalte popoare cu care ne atingem și cărora noi le recunoaștem aceleași drepturi la existență națională pe care le reclamăm și pentru noi.

În Europa viitoare — arată autorul — România trebuie să-și găsească locul ei așa cum a fost el conturat de dezvoltarea milenară a poporului român. Nu trebuie să credem că pacea care va încheia acest război va fi ultimul cuvânt al înțelepciunii. Dar față de tot ce ar putea să se discute la pace, fie sub formula atrăgătoare a unificării europene, fie sub orice altă formulă, noi trebuie să știm că nimic nu e bun pentru noi ce nu ne garantează existența noastră ca individualitate națională separată". ■

Rubrică de: Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

125 ani de la întemeierea Universității din Bonn, rectoratul acesteia acordă titlul de Doctor Honoris Causa mai multor personalități ale vieții științifice din Suedia, Finlanda, Danemarca etc. Din România, acest titlu este primit de prof. Gh. I. Brătianu care „și-a creat o solidă reputație științifică, ce trece dincolo de granițele țării sale, grație cuprinzătoarelor sale studii de istorie politică și economică asupra sud-estului și, în special, asupra României, îmbinând o largă vedere științifică cu cele mai temeinice cunoștințe moderne ale științei".

La 7 iunie, diploma este înmânată istoricului român de Manfred von Killinger, ministrul plenipotențiar al Germaniei în România.

● O donatoare de sânge pentru ostașii răniți sau pentru persoanele lovite de schijele bombardamentelor a donat, în cele 19 luni de când a început războiul, 9,250 kg de sânge, prezentându-se de 38 ori la Centrul de sânge conservat din București. Se numește Xenia Grozea, în vârstă de 32 ani, de profesiune brodeuză.

● Orchestra de Cameră „Filarmonica", dirijată de George Cocea și având-l ca solist pe George Enescu, întreprinde un turneu de concerte la Sinaia, Breaza, Bușteni, Predeal, Brașov în beneficiul sinistraților și refugiaților.

Societatea „Junimea“

ALBUM BIOGRAFIC

Publicăm în continuare o altă biografie dintre cele selectate de noi pentru această rubrică. Ea este consacrată unui alt bucovinean a cărui viață s-a sacrificat pe altarul sfânt al Marii Uniri.

ION GRĂMADĂ. S-a născut la 2 ianuarie 1888, în satul Zahareşti, judeţul Suceava, în familia lui Costică şi a soţiei sale Niţuca (vezi şi schiţa biografică din *Magazin istoric*, nr. 9/1978). Studiile primare le-a făcut în satul natal şi liceale la Suceava. A urmat cursurile Facultăţii de filosofie din Cernăuţi, la 8 noiembrie 1906 fiind acceptat de adunarea generală ca membru al „Junimii“. A îndeplinit funcţia de preşedinte al Comisiei literare şi a fost un membru activ al secţiei teatrale a „Junimii“. A fost un harnic conferenţiar, în anii 1906-1907 fiind prezent în diferite localităţi bucovinene, unde a vorbit despre *George Coşbuc*, *Anul 1848-1849 în Bucovina*, *Jurământul Bucovinei la 1877* etc. La 3 septembrie 1910 a cerut demisia din Societatea „Junimea“, deoarece a plecat la Viena pentru a-şi continua studiile; trei ani mai târziu, societatea studenţească din Cernăuţi l-a declarat membru emerit.

La izbucnirea primului război mondial a trecut şi el în România, militând cu ardoare pentru intrarea în război alături de Antanta. Activitatea sa a atras furia autorităţilor vieneze, un tribunal militar austro-ungar condamnându-l la „moarte, prin streang, pentru înaltă trădare“.

La intrarea României în război, funcţiona ca profesor la Liceul militar de la Mănăstirea Dealu şi, conform legilor atunci în vigoare, era mobilizat pe loc. A cerut să fie trimis pe front. Cererea fiindu-i acceptată, a fost trimis să urmeze Şcoala militară din Botoşani, după absolvirea căreia a fost repartizat la Regimentul 8 vânători de munte, unitate ce s-a acoperit de glorie în luptele de pe Valea Oltului (1916), fiind prima unitate distinsă cu Ordinul „Mihai Viteazul“. În iunie 1917, la Iaşi, a participat la festivitatea depunerii jurământului de către voluntarii transilvăneni şi bucovineni proveniţi din rândul prizonierilor armatei austro-ungare internaţi în diferite lagăre din Rusia.

După bătălia de la Mărăşeşti, greu încercat, Regimentul 8 vânători a fost trimis în refacere la Târgu Trotuş. Din această perioadă datează o schiţă de portret în creion a lui Ion Grămadă, semnată de M. Onofrei, pe care o reproducem aici.

În zilele de 28-30 august 1917 (stil vechi) s-a dat ultima bătălie importantă de pe frontul românesc. Ofensiva româno-rusă (bătălia de la Cireşoaia) n-a reuşit, soldându-se cu pierderi grele. Cu numai câteva zile înainte de bătălia la care a participat şi regimentul său, I. Grămadă scria: „Doamne, ajută-mă să fiu tare, să fiu vrednic şi neînfricat, spre a răzbuna lacrimile ce le-au vărsat ai mei vreme de una sută cincizeci de ani de robie“. A căzut chiar în prima zi a bătăliei, fiind înmormântat alături de camaradul său Spiru D. Ioan, în locul numit Poiana Vrânceanu.

Din iniţiativa autorităţilor oraşului Suceava şi cu sprijinul ofiţerilor Batalionului 12 vânători de munte, rămăşiţele pământeşti ale lui I. Grămadă au fost reînhumate în Cimitirul eroilor din Suceava, în ziua de 20 iunie 1926. După ceremonia religioasă de la Biserica „Sf. Ioan“, cortegiul format din autorităţi civile şi militare, şcoli şi societăţi culturale din oraş, s-a îndreptat spre cimitirul unde „oasele lui Ion Grămadă — cum scria N. Iorga cu acel prilej — au fost aşezate cu cinstea cuvenită în pământul ţărişoarei lui... El a fost un om întreg şi hotărât, pe lângă o inteligenţă şi o cultură pe care le au puţini, dar viaţa lui, cu sfârşitul ei glorios şi tragic, este şi o mare şi frumoasă învăţătură“.

Dr. Anghel POPA

ISTORIA ȘI ȘCOALA

ISTORIE CONSTĂNȚEANĂ

Dl. profesor DUMITRU M. PĂCURARU, conducătorul cercului de istorie „Dimitrie Cantemir" din cadrul Școlii Normale „Constantin Brătescu" din Constanța (a cărui activitate am prezentat-o în cadrul acestei rubrici), este autorul monografiei *Un secol de învățământ pedagogic la Constanța. Istoricul Școlii Normale „Constantin Brătescu"*.

În cele 192 pagini ale lucrării, tipărite de Editura constănțeană „Muntenia", sunt reunite „date, fapte și mărturii" privind trecutul acestei instituții școlare de la Pontul Euxin.

Dedicată „tuturor elevilor mei", monografia este redactată pe baza informațiilor din arhive, precum și a mărturiilor foștilor elevi și profesori sau ale actualilor școlari sau cadre didactice. „Am lucrat — scrie autorul-profesor — împreună cu elevii cercului «Dimitrie Cantemir», care m-au ajutat mult la alcătuirea listelor cu profesorii și elevii școlii. Ei au lucrat, mai ales, în timpul vacanțelor".

Din 1893, anul înființării școlii, de pe băncile ei au ieșit 3 715 absolvenți, dintre care 2 915 învățători și 800 educatoare.

Se apropie, cu pași repezi, vacanța...

Vă felicităm, dragi prieteni, cititori și colaboratori din școli, pentru rezultatele obținute în acest an școlar, pentru activitatea din cadrul cercurilor de istorie și — pe acei dintre voi care au avut și astfel de preocupări și inițiative — pentru străduințele de a populariza și răspândi revista noastră și Caietul Magazin istoric **nr. 1.**

Vă dorim o vacanță plăcută, cu zile frumoase și cât mai multe bucurii.

Vom publica și în lunile următoare știri venite de la colaboratorii noștri din școli, precum și alte informații pe care nu le puteți afla în sursele documentare ce vă stau la îndemână.

Așteptăm, deci, corespondențele voastre.

Și nu uitați! Concursul Tânărului European **a luat startul! Urmărind revista noastră, numerele 5, 6, 7, 8 din acest an, vă sporiți șansele de a câștiga marele premiu al acestui concurs: O CĂLĂTORIE LA BRUXELLES.**

Îl felicităm pe colaboratorul nostru constănțean pentru lucrarea tipărită și le dorim noi succese în activitatea cercului lor de istorie normaliștilor de la „Constantin Brătescu", pasionați de universul Muzei Clio.

DONAȚIE MAGAZIN ISTORIC

Inițiative care-i onorează pe autori și pe care — cum am făcut-o și cu alte prilejuri — le popularizăm în paginile rubricii noastre, în dorința de a veni în ajutorul tinerilor noștri cititori care doresc să-și completeze colecțiile *Magazin istoric*.

Iată că și dl. IOAN DUMITRESCU, din *București, Str. Sf. Nicolae Tei, nr. 94, bloc T7B, et. 3, ap. 1, sector 2, telefon 688.81.71*, are disponibilă colecția completă *Magazin istoric* pe anii 1967-1977 pe care dorește s-o doneze unor biblioteci școlare, asociații culturale sau tineri pasionați de istorie.

Deci, cei interesați se pot adresa cititorului nostru la adresa de mai sus.

Noi îl felicităm pentru generozitatea sa.

GHIRLANDA AMORAȘILOR

Am mai prezentat, și cu alte prilejuri, atât în cadrul acestei rubrici, cât și al altora, *(Dialog, Clio anunță, Cititorii scriu istorie* etc.) rezultatele cercetărilor arheologice întreprinse de cititorii noștri din școli, profesori sau elevi.

Unul dintre acești pasionați scormonitori ai trecutului este și dl. profesor IONIȚĂ DUMITRU-BISTRIȚA, din *com. Farcașa, jud. Neamț*, care ne semnalează un vas (de proveniență necunoscută) descoperit în com. Petru Vodă, jud. Neamț.

Vasul (în imagine), din bronz, are înălțimea de 29 cm, diametrul gurii de 13 cm și greutatea de 2 kg. Este decorat cu motive florale în relief, despărțite de două cercuri concentrice. Între acestea sunt dispuși 12 amorași în poziții diferite, purtând o ghirlandă de flori. Amorașii sunt auriți.

Vasul datează, probabil, din sec. XVI-XVII și se află într-o foarte bună stare de conservare.

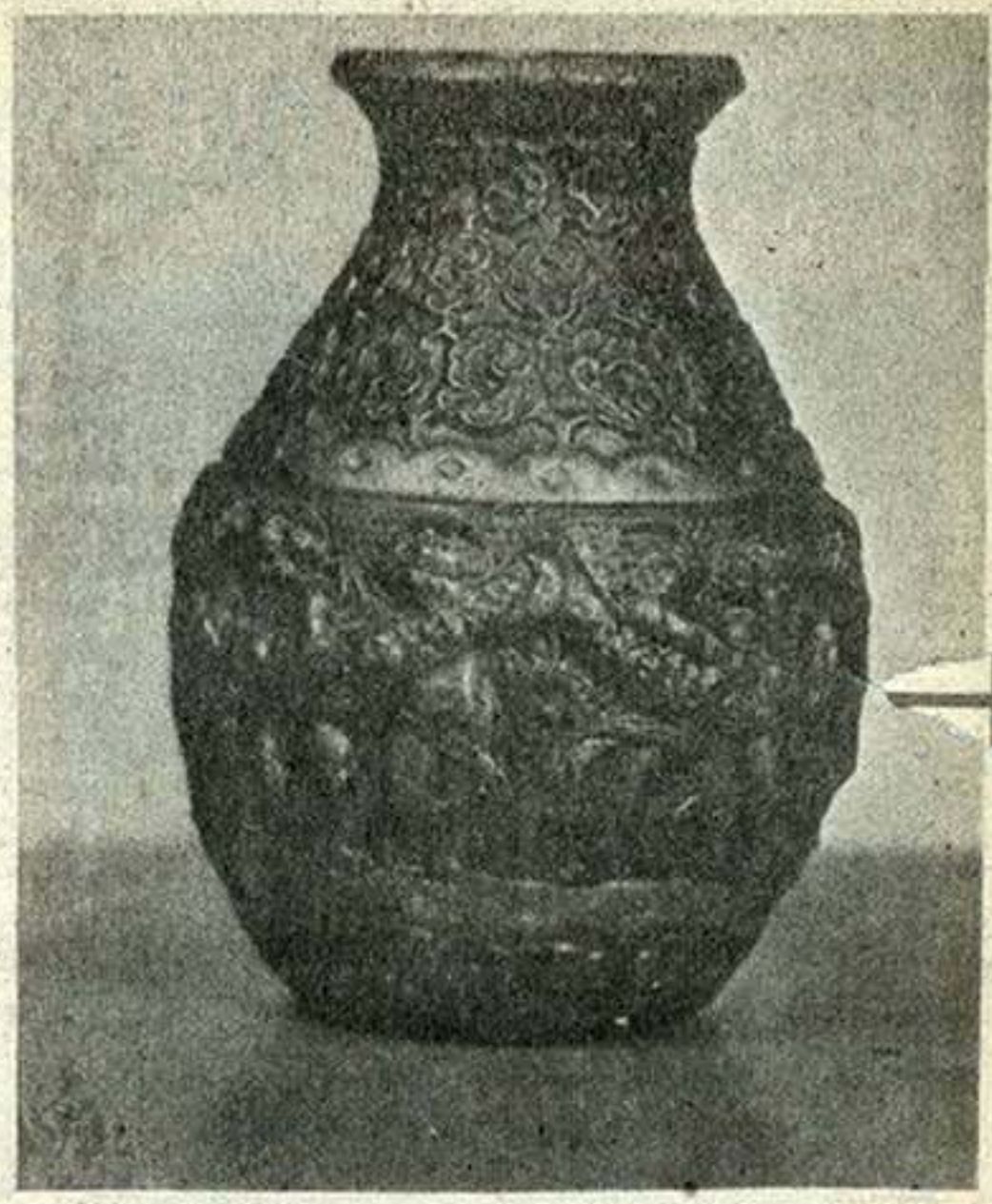

AMINTIRI

DESPRE NATALIA NEGRU

Am 83 ani. Am fost și sunt învățător.

Faptul că am fost mutat — un fel de pedeapsă — în anul 1949 din satul meu natal Matca în Tecucelul Sec, com. Buciumeni, jud. Tecuci, a fost spre norocul meu. Am avut ocazia să cunosc pe aceea care a fost muza poetului Ștefan O. Iosif, Natalia Negru. Aceasta își avea locuința în acest mic sătuc de pe malul pârâului cu același nume. Deci am fost consătean 3 ani, 1949-1952, cu această încântătoare femeie, care a fost disputată de doi mari scriitori: Ștefan O. Iosif și Dimitrie Anghel. Era un fel de triunghiul familiei. Cei 2 corifei au fost și prieteni, dar și... dușmani nedeclarați. Fiecare avea pretenția la favorurile Liei (numele Nataliei în familie).

Fericirea mea era că am găsit în sat oameni care au cunoscut bine pe poetul Ștefan O. Iosif. Era om slab, dar vesel și popular. Se amesteca printre oameni, dar mai ales printre fete și flăcăi. Lua parte la petreceri, hore, nunți și înmormântări. Juca cu fetele și flăcăii de la care se inspira în poeziile lui.

A botezat chiar un băiat căruia i-a pus numele: Steo (așa cum îl alinta pe el, iubita, apoi soția lui Iosif).

La paștele anului 1950, am făcut o vizită împreună cu soția mea, învățătoare și ea, Nataliei Negru, care avea locuința în vârful dealului ce străjuiește satul la est.

I-am produs mare bucurie, dar bucuria și mai mare a fost a ei, când i-am spus că Ștefan O. Iosif n-a fost eliminat din manualele școlare și că în cartea de citire cl. IV se află poezia lui *Bunica*.

I-am recitat poezia pe care a ascultat-o cu mare atenție și i-au dat lacrimile.

„Cu ochii blânzi, cu părul nins,/ Ochi calzi de duioșie./ Aievea, parc-o văd în vis/ Icoana firavei bunici/ Din frageda-mi pruncie".

Era greoaie la mers. Nu se mișca în sat decât în docar, condus de o iapă a sa, cu numele „Rândunica". Dar era stigmatizată pe atunci în vremea ocârmuirii bolșevice cu atributul de „chiaburoaică". Așa îi ziceau toți conducătorii comunei, comuniști „fără suflet și fără lege!" O apostrofau cu formula lor clasică: „Ai supt sângele poporului!" Îi luau docarul cu „Rândunica" ei, o înhămau și plecau în docar plimbându-se fără rost spre a-și bate joc de acea ființă delicată pentru care s-au luptat cei 2 poeți a-i câștiga grațiile.

În *Magazin istoric*, nr. 3/1992, p. 68, Arthur Gorovei scrie în amintirile sale că Natalia Negru era fiică de preot. Nu este așa. A fost fiica învățătorului Avram Negru, insitutor în satul Buciumeni, apoi revizor (inspector) școlar al județului Tecuci.

L-am cunoscut personal în 1952, când a venit la fiica sa.

Avea vârsta de 100 ani și era surd complet. Era un bărbat foarte înalt.

Mai fac și următoarea rectificare: în nr. 11/1993 la p. 62, titlul careului cred că trebuie să se citească *Ctitorii* și nu *Cititorii*. (Mulțumim pentru precizare! — *n.r.*)

Costache PINTILIE,
com. Matca, jud. Tecuci

DIALOG CU CITITORII

FOTOGRAFIE AL. I. CUZA

DI. EMIL PUŞCAŞ, din Bucureşti, **pasionat cercetător al vieţii şi activităţii lui Al. I. Cuza, ne trimite o fotografie mai puţin cunoscută a domnitorului Unirii din 1859 (imaginea alăturată). Ea a fost realizată de Carol Pop de Szathmari şi a servit ca model [illegible] efigia domnitorului pe ur[illegible]ele:** Medalii: **„Expoziţiune de horticultură şi apicultură în Bucureşti, 1864"; „Expoziţiune regională la Tg. Pălticeni — 1864"; „Expoziţiune regională în Bucureşti — 1864"; şi „Iaşi — 1865"; Moartea lui Al. I. Cuza 1873; Un an de la moartea Al. I. Cuza 1894 etc.** Decoraţii: **„Devotament şi curaglu" 1864; „Virtute militară", 1865.** Timbre: **Emisiunile din 1864; 1865.** Monete (Bani): **— 5 sutimi, 1864; 10 centime, 1860; 20 romani şi 5 romani, 1860.**

dulescu, din articolul Sturdzeştii de azi (Magazin istoric, **nr. 5/1994, p. 41) au fost omise numele:** Maria-Irina, **soţia profesorului universitar Mihai Pop, şi** Ileana Cerkez, **ambele născute Sturdza.**

PUBLICAŢII ALE ROMILOR

În zilele de 7 şi 8 aprilie a.c. s-au desfăşurat lucrările simpozionului Romii şi mass-media **organizat sub egida Ministerului culturii — Direcţia minorităţi naţionale, în cadrul căruia au avut loc dezbateri şi întâlniri între ziarişti bucureşteni şi autorităţile şi reprezentanţii romilor din comunele 30 Decembrie şi Vidra-Sinteşti, Sectorul Agricol Ilfov.**

Redacţia noastră a fost reprezentată de dl. Ioan Lăcustă.

În cadrul simpozionului au fost difuzate şi două publicaţii ale romilor: Asul de treflă **(editor: Partida Romilor, director: George Candiano, redactor şef: Gheorghe Ivan), numerele 1-9/1993-1994 şi** Aven Amentza. Glasul romilor, **publicaţie de cultură şi informaţie a Fundaţiei „Aven Amentza — Veniţi cu noi" (redactor şef: Vasile Ionescu), nr. 1/1994.**

Paginile celor două publicaţii cuprind ştiri şi informaţii privind trecutul şi prezentul romilor din România, literatură, documente legislative precum şi lecţii de învăţare a limbii romanes fără profesor.

PRECIZARE

Dintr-o regretabilă neatenţie, de care nu **se face vinovat colaboratorul nostru Mihai Sorin Rădulescu, din articolul** Sturdzeştii de azi (Magazin istoric, **nr. 5/1994, p. 41) au fost omise numele:** Maria-Irina, **soţia profesorului universitar Mihai Pop, şi** Ileana Cerkez, **ambele născute Sturdza.**

DONAŢIE — COLECŢIE COMPLETĂ MAGAZIN ISTORIC

Statornic cititor al revistei noastre şi, bineînţeles, pasionat de istorie, pe care a îndrăgit-o încă din copilărie, de pe băncile şcolii, dl. HAIDAMAC GH. OSTĂCIOAIA, din *Bucureşti*, **ne împărtăşeşte din experienţa d-sale de popularizator al** Magazinului istoric.

Publicăm rândurile d-sale în cadrul acestei rubrici, considerând că ele pot fi un exemplu şi pentru mai tinerii noştri cititori.

Mare mi-a fost bucuria în 1967 când a apărut *Magazinul istoric*, am şi început să-mi fac o colecţie şi, nu după mult timp, am pus bazele a 4 colecţii, cu gândul să le dau şi altora care ar dori şi nu le au.

În anul 1977 am donat o colecţie pe adresa primăriei comunei Liteni, jud. Suceava (locurile natale), pentru a se hotărî, pe plan local, cui să-i repartizeze colecţia: la muzeu, la biblioteca comunală, la căminul cultural, sau la una din cele 3 şcoli existente în localitate.

În anul 1992 am donat o colecţie completă unui nepot de al meu, căruia i-o promisesem, pe când era încă în şcoala primară iar în prezent este profesor de matematică.

În decursul anilor, am achiziţionat exemplare din *Magazin istoric* în plus faţă de cele necesare colecţiilor, iar când apărea revista mai întâi verificam rubrica *Cereri şi oferte*. Astfel am reuşit să expediez peste 50 de numere celor interesaţi în mod gratuit, fără a le percepe nici taxele poştale. De la toţi am primit corespondenţe şi mulţumiri.

Şi peste graniţă am expediat 3 colete în mod gratuit cu *Magazin istoric*, unui frate român din Basarabia, pe nume **Val S. Kalancea.**

În prezent mai am două colecţii complete. Eu sunt la vârsta de 70 de ani şi am hotărât ca una din ele să o donez.

Aş mai menţiona că mai posed 200 exemplare numere răzlеţe şi aş dori să le donez şi pe acestea.

Deci, cei dornici de a lua legătura cu domnul Ostăcioaia îi pot scrie pe adresa: Bucureşti, str. Răcari, nr. 8, bl. 39, sc. 1, ap 61, sector 6, cod poştal 74366, oficiul poştal Bucureşti 77.

CERERI ŞI OFERTE

NEDELEA TIU, str. Aleea Înfrăţirii, nr. 3, bl. G 103 E, ap. 9, Alexandria, **oferă colecţia completă.**

NICOLAE-VALES GRIGORIŢĂ, str. Florilor, nr. 96, sc. A, ap. 14, Miercurea-Ciuc, **oferă numere disparate din anii 1971-1980.**

DORIN TESCARIU, str. dr. Ioan Raţiu, nr. 5, bl. P1, sc. B, ap. 14, Turda, **oferă colecţia 1967-1989.**

NICOLAE CIOBOTARU, str. 1 Decembrie 1918, nr. 103, bl. M6, ap. 1, Alba Iulia, **oferă numere disparate din anii 1969, 1971-1977, 1980-1982, 1986, 1988-1990.**

EUSTAŢIU DEM. MIHĂESCU, bd. Tomis 151, bl. A1, ap. 5, Constanţa, **oferă: nr. 5, 7, 8/1967, 3/1968, 8/1978, 1, 2, 3, 6, 7, 9, 10, 12/1980, 9/1981, 5, 7, 10-12/1987, 9/1990.**

VALERIU PETRESCU, str. Plantelor, nr. 58, Bucureşti, **oferă colecţia completă.**

MIHAIL BURLACU, str. Marinarilor, nr. 17-19, bl. 6/3, ap. 4, Bucureşti, **oferă colecţia completă.**

CONTENTS (Romanian History) **A. Oţetea** The Latinity of the Romanians • **I. Scurtu** King Ferdinand and the Great Union • **I. Hudiţă** 1944. Excerpts from His Diary (IX) • **Gh. Ţuţui** Why did the Red Army occupied Romania? • **I. Calafeteanu, N. Dinu** October-November, 1947. British Press about Maniu's Trial • **C. Aloanei, C. Troncotă** The Romanian Gulag: The Deporteds' Tragedy (II) • **C. Rezachevici** The Coat of Arms with Three Negroes' Heads • **E. Denize** New Spanish Testimonies about Mihai Viteazul • **C. Feneşan, V. Stan** The File of the Wien Police about the Suicide of Painter C.D. Rosenthal • In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **A. Oţetea** La latinité des Roumains • **I. Scurtu** Le roi Ferdinand et la Grande Union • **I. Hudiţă** 1944. Pages de journal (IX) • **Gh. Ţuţui** Pourquoi l'Armée rouge a-t-elle occupé la Roumanie? • **I. Calafeteanu, N. Dinu** Octobre-novembre 1947. Le procès Iuliu Maniu dans la presse anglaise • **C. Aloanei, C. Troncotă** Le goulag roumain: le drama des déportés (II) • **C. Rezachevici** L'emblème à trois têtes de Noirs • **E. Denize** Des nouvelles sources espagnoles sur Michel le Brave • **C. Feneşan, V. Stan** Le dossier de la police viennoise sur le suicide du peintre C.D. Rosenthal • A Bucarest, il y a 50 ans

Содержание (Румынская история) **А. Оцетя** Латинская черта румын • **И. Скурту** Кароль Ферди... и Великое Объединение • **И. Худицэ** 1944. Дневниковые записи (IX) • **Г. Цуцуй** Почему захватила Румынию Красная Армия? • **И. Калафетяну, Н. Дину** Октябрь-ноябрь 1947. Процесс Юлю Маниу в английской печати • **К. Аноаней, К. Тронкотэ** Румынский Гулаг: драма переселённых (II) • **К. Резакевич** Герб с тремя негритянскими головами • **Е. Денизе** Новые испанские источники о Михае Храбром • **К. Фенешан, В. Стан** Дело венской полиции о самоубийстве живописца К.Д. Розенталя • В Бухаресте, 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) **A. Oţetea** Die Latinität der Rumänen • **I. Scurtu** König Ferdinand und die Grosse Vereinigung • **I. Hudiţă** 1944. Tagebuch (IX) • **Gh. Ţuţui** Warum hat die Rote Armee Rumänien besetzt? • **I. Calafeteanu, N. Dinu** Oktober - November 1947. Iuliu Manius Prozess in der englischen Presse • **C. Aloanei, C. Troncotă** Der rumänische Gulag: die Tragödie der „Verlegten" (II) • **C. Rezachevici** Die Waffen mit drei Negerköpfe • **E. Denize** Weitere hispanische Quellen über Mihai der Tapfere • **C. Feneşan, V. Stan** Der Wiener polizeiliche Aktenheft über den Freitod der Mahlers C.D. Rosenthal • In Bukarest, vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia rumana) **A. Oţetea** La latinidad de los rumanos • **I. Scurtu** El rey Ferdinand y la Gran Unión • **I. Hudiţă** 1944. Páginas de diario (IX) • **Gh. Ţuţui** Por qué el ejército rojo ha ocupado Rumania? • **I. Calafeteanu, N. Dinu** Octubre-noviembre de 1947. El proceso de Iuliu Maniu en la prensa inglesa • **C. Aloanei, C. Troncotă** El gulag rumano: el drama de los dislocados (II) • **C. Rezachevici** El escudo con tres cabezas de negros • **E. Denize** Nuevas fuentes españolas sobre Miguel el Valiente • **C. Feneşan, V. Stan** El dosier de la policía vienesa sobre el suicidio del pintor C.D. Rosenthal • En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali de la oraşe şi de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,
telex : 11995 — Piaţa Presei Libere, nr. 1
Sector 1, Bucureşti, România
Abonamentul pe un an — 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti

ISSN 0541-88IX **Lei 50(**

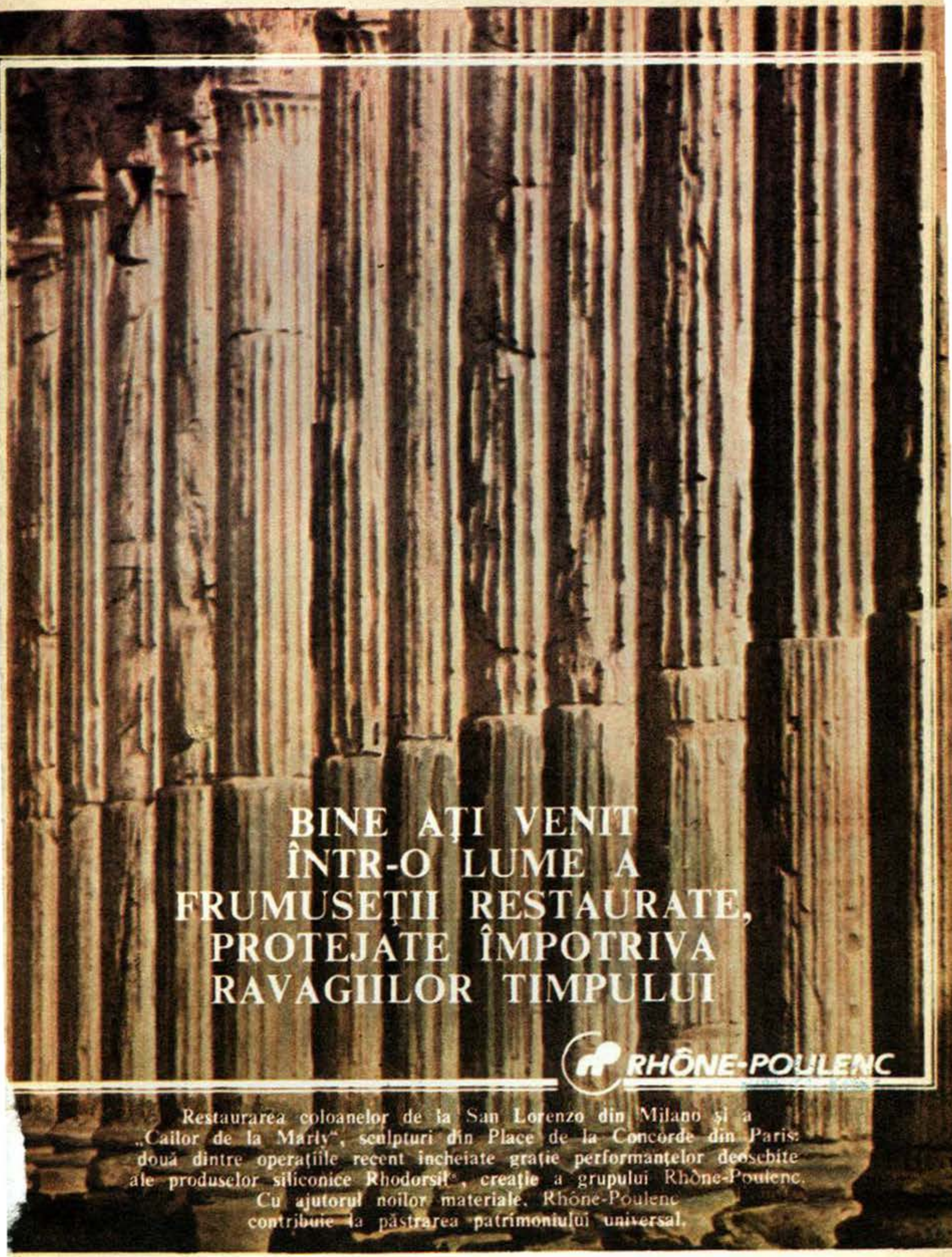
BINE AȚI VENIT
ÎNTR-O LUME A
FRUMUSEȚII RESTAURATE,
PROTEJATE ÎMPOTRIVA
RAVAGIILOR TIMPULUI
RHÔNE-POULENC
Restaurarea coloanelor de la San Lorenzo din Milano și a
„Cailor de la Marly", sculpturi din Place de la Concorde din Paris:
două dintre operațiile recent încheiate grație performanțelor deosebite
ale produselor siliconice Rhodorsil®, creație a grupului Rhône-Poulenc.
Cu ajutorul noilor materiale, Rhône-Poulenc
contribuie la păstrarea patrimoniului universal.

magazin istoric